

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**İMAM HATİP LİSESİ KUR'AN-I KERİM DERSLERİNİN PEYGAMBER
KISSALARIYLA ZENGİNLEŞTİRİLMESİ: BİR ÜNİTE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKAN ÇAM

TEZ DANIŐMANI

DOÇ. DR. NURULLAH AYDENİZ

BİLECİK, 2025

10574115

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**İMAM HATİP LİSESİ KUR'AN-I KERİM DERSLERİNİN PEYGAMBER
KISSALARIYLA ZENGİNLEŞTİRİLMESİ: BİR ÜNİTE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKAN ÇAM

TEZ DANIŐMANI

DOÇ. DR. NURULLAH AYDENİZ

BİLECİK, 2025

10574115

BEYAN

“İmam Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Derslerinin Peygamber Kıssalarıyla Zenginleştirilmesi: Bir Ünite Örneği” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.	
DESTEK ALINMIŞTIR	DESTEK ALINMAMIŞTIR
Destek alındı ise;	
Destekleyen kurum;	
Desteğin Türü	Proje Numarası
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)	
2- TÜBİTAK	
Diğer;.....	
ETİK KURUL onayı var ise;	
ETİK KURUL karar tarih/sayı:/.....

Türkan Çam

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Tez çalışmam süresince ilmen, fikren ve manevi olarak desteklerini hiç esirgemeyen; araştırma, oluşturma ve her türlü planlama aşamasında kaynak ve yönlendirmeler konusunda etik ilkelere bağlı kalarak bilgi, deneyim, yönlendirme ve tavsiyelerini asla esirgemeyen Kıymetli Hocam Doç. Dr. Nurullah Aydeniz'e bu değerli katkıları sebebiyle saygılarımı, şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunuyorum. Yüksek Lisans eğitimim boyunca bizlere bilgi ve tecrübeleriyle destek olan tüm fakülte hocalarıma da hususen teşekkürlerimi sunuyorum.

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hocalarımdan fikirleri, aydın ve özgün kişiliğiyle bu yola çıkmamda en büyük pay sahibi olan; benim için daima örnek şahsiyet olarak kalacak merhum hocam Prof. Dr. Hasan Onat'a da minnet ve rahmetle teşekkür etmek isterim. Ayrıca yine süreç boyunca fikirleri ve manevi desteği ile bana ışık olan, her zaman yanımda hissettiğim kıymetli Klinik Psikolog Bahriye Kaman'a da teşekkür ederim.

Süreçte desteklerini daima gördüğüm başta Emel Tıraş ve İsa Toruk olmak üzere bölüm arkadaşlarıma, manevi olarak daima beni motive eden ve destekleyen kıymetli dostlarıma; her durumda işlerimi kolaylaştıran okul müdürlerim Ebru Coşkun Boyraz ve Tuncay Oruç'a teşekkür ederim. Eğitim öğretim hayatım boyunca her şartta beni destekleyen babama, ağabeylerime, kız kardeşime ancak en çok da hayatını evlatlarına adayarak bizleri her zaman huzurla sarmalayan, dualarıyla her zaman yanımda olan, evlatları için elinden gelen her şeyi yapan sevgili annem Ayşe Yılmaz'a şükranlarımı sunuyorum.

Sevgi ve muhabbetiyle her daim kalbimde yaşayan, bu yolda ve hayatımda iz bırakan, beni Kur'an-ı Kerim'le ilk kez tanıştıran merhum anneannem Seher Yılmaz'a ve bize kıymetli bir manevi miras bırakan merhum dedem Memet Yılmaz'a da teşekkür ederim.

Türkan ÇAM

2025

ÖZET

İMAM HATİP LİSESİ KUR'AN-I KERİM DERSLERİNİN PEYGAMBER KISSALARIYLA ZENGİNLEŞTİRİLMESİ: BİR ÜNİTE ÖRNEĞİ

Din eğitimi çocukluk döneminden başlayarak yetişkinlik dönemini de içine alan ve hayat boyu süren bir öğrenme sürecidir. Özellikle ergenlik dönemi için verilen din eğitimi özel bir hassasiyet gerektirir. Bu dönemde korkutan değil sevdiren bir tutumla, doğru bilgiye dayanan bilgilerle eğitim sürecinin sürdürülmesi ergenlik döneminde olan çocukların sağlıklı bir din algısı, anlayışı geliştirmelerinde büyük öneme sahiptir. Dini bilgi çocuğun bulunduğu gelişim dönemi ve ihtiyaçları da dikkate alınarak gerçekleştirilmelidir.

Bu noktada Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının çocuğa ulaştırılması önemlidir. Çocuğun anlayabileceği ve güncel hayatıyla bağlantılar kurabileceği bilgiler edinmesi süreci kolaylaştırır. Küçük yaşlardan itibaren öğrenile gelen Kur'an Kıssalarının bu bağlamda etkisi büyüktür. Kur'an Kıssalarının Kur'an merkezli olarak din eğitimi sürecine dahil edilmesi bilginin kalıcılığı ve sürdürülebilirliği açısından önemli fırsatlar sunar.

Bu çalışmanın temel problemi "İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersi aynı zamanda Kur'an Kıssalarının içerdiği inanç, düşünce, tutum ve davranışların işlendiği bir değerler eğitimi dersi niteliği taşımaktadır." kabulü etrafında şekillenmektedir. Kur'an Kıssalarının değer aktarımında etkili bir yöntem olarak çalışmaya dahil edilmesi de çalışmanın bilimsel ve eğitsel değerini önemini ortaya koymaktadır. Kıssalar yoluyla bazı değer ve düşüncelerin hedef kitlenin yaş ve bilişsel seviyesine uygun biçimde aktarılabilmesi, inanç boyutunda da kıssaların güçlü bir yönlendirici olabileceği, anlam ve muhtevanın da kıssalar yoluyla İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim derslerine daha kapsamlı olarak dahil edilebileceği çalışmanın önemli sonuçları arasındadır.

Bu kapsamda çalışmada; öncelikle Kur'an Kıssalarının temel özellikleri, amaçları ve eğitim açısından değeri kısaca ele alınmıştır. Ardından İmam-Hatip Liselerinin kuruluşundan itibaren oluşturulan öğretim programlarında Kur'an Kıssalarına, dolayısıyla anlam ve muhtevaya verilen yerin tespitine çalışılmıştır. Akabinde günümüzde uygulanan Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programı değerlendirilmiştir. Son olarak ise yine Kur'an Kıssalarının günümüzde uygulanan Kur'an-ı Kerim öğretim programındaki yeri değerlendirilmiş ve 9-10-11-12. sınıf düzeyleri için özgün ünite örnekleri hazırlanarak kıssaların eğitim sürecine uygulanabilirliği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Kur'an-ı Kerim, Kıssa, İmam-Hatip Lisesi, Ünite

ABSTRACT

ENRICHING IMAM HATIP HIGH SCHOOL QURAN LESSONS WITH PROPHET STORIES: A UNIT PROPOSAL

Religious education is a lifelong process beginning in childhood and continuing into adulthood. Religious education for the 13–18 age group requires particular sensitivity. In this period, an approach that inspires love rather than fear and is based on accurate knowledge is essential for developing a healthy perception of religion. Religious instruction should consider the child’s developmental stage and needs.

Conveying the meaning and content of the Holy Qur’an to children is essential. Knowledge they can understand and relate to daily life facilitates learning. Qur’anic stories learned from an early age have a significant impact. Including them in Qur’an-centered education supports the permanence and sustainability of knowledge.

The central proposition of this study is: “The Qur’an course in Imam-Hatip High Schools is also characterized as a values-oriented education course, insofar as it engages with the beliefs, ideas, attitudes and behaviors embodied in the Qur’anic stories.” Including stories as a method of value transmission emphasizes the scientific and educational importance of the research. Stories can convey values appropriate to adolescents’ age and cognition, guide belief, and enrich the Qur’an curriculum in Imam-Hatip High Schools.

This study first outlines the main features, aims, and educational value of Qur’anic stories. It then examines the place of these stories—and thus meaning and content—in Imam-Hatip curricula since their inception. The current Qur’an course curriculum is then evaluated. Finally, the role of Qur’anic stories in the current curriculum is assessed, and original units for grades 9-10-11-12 are presented to demonstrate their applicability in the educational process.

Keywords: Religious Education, Holy Quran, Story, Imam-Hatip High School, Unit

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ.....	1
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	2
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	3
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLARI.....	5
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	5
5. LİTERATÜR TARAMASI.....	6

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. İslam'ın Kutsal Kitabı Kur'an-ı Kerim.....	8
1. 1. Kur'an-ı Kerim'in Temel Amaçları.....	8
1. 2. Kur'an-ı Kerim'in Muhtevası.....	9
1. 3. Kur'an-ı Kerim'in Kullandığı Yöntemler.....	10
1. 4. Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar.....	11
1. 4. 1. Kıssaların Özellikleri.....	12
1. 4. 2. Kıssaların Amaçları.....	13
1. 4. 3. Kıssaların Eğitim Açısından Değeri.....	15
2. İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programları ve Kıssaların Öğretim Programlarındaki Yeri.....	16
2. 1. Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba'dan İmam-Hatip Liselerine Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programlarının Muhtevası.....	18

2. 2. İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi Güncel Öğretim Programı.....	28
2. 2. 1. Programın Felsefesi	31
2. 2. 2. Programın Genel Amaçları	31
2. 2. 3. Programın Ünite, Konu ve Kazanımları	33
2. 2. 4. Programda Kazandırılmak İstenen Beceriler	42
2. 2. 5. Kur'an'ın Muhtevası ve Kıssalar Bakımından Programın Genel Bir Değerlendirmesi	43
2. 2. 6. Kur'an-ı Kerim Güncel Ders Kitaplarının Muhteva ve Kıssalar Bakımından Değerlendirilmesi.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRNEK ÜNİTE TASARIMI VE UYGULAMASI

1. Kıssaların Sınıf Düzeylerine Göre Tasnifi	51
2. Ünite Örnekleri Yöntemi ve Yapısı	52
3. Ünite Örnekleri Ders Saatleri ve Uygulama Süreleri.....	53
4. Hedefler.....	54
5. Amaçlar	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE HAZIRLANMIŞ ÖRNEK ÜNİTELER

1. Dokuzuncu (9.) Sınıf Örnek Ünitesi: Peygamberlerden Öğreniyorum.....	58
1. 1. Hz. İdris: Doğruluk, Bilgelik ve Medeniyetin Temelleri.....	58
1. 2. Hz. Eyüp: Tevekkül Timsali	63
1. 2. 1. Hz. Eyüp ve Gayret.....	63
1. 2. 2. Hz. Eyüp, Sabır ve Teslimiyet	65
1. 3. Hz. Zülkifl: İyiliği Yaymak ve Kötülükten Menetmek.....	67
1. 4. Hz. İlyas: Takvalı Olmak.....	70
1. 5. Hz. Elyesa: Tevhidi Hatırlayalım	73
1. 5. 1. Şirk.....	74

1. 5. 2. Küfür	77
1. 5. 3. Tevhid.....	79
1. 6. Hz. Yunus: Hatalardan Öğrenmek	80
1. 6. 1. Hz. Yunus'un Hatası	80
1. 6. 2. Hz. Yunus'un Pişmanlığı ve Tövbesi	82
1. 6. 3. Kendi Kendine Yettiğini Düşünmek	83
1. 6. 4. Hatada Israrcılık.....	84
2. Onuncu (10.) Sınıf Örnek Ünitesi: Kıssalardan Yansımalar	86
2. 1. Hz. Hud: Nimetlere Şükrün Sembolü.....	86
2. 1. 1. Tövbe	90
2. 1. 2. Kibir ve Sonuçları	91
2. 1. 3. Nimete Nankörlük.....	92
2. 2. Hz. Salih: Açık İmtihan	94
2. 2. 1. İmtihan	96
2. 2. 2. Bir Kötü Çığır Olarak Akran Zorbalığı.....	97
2. 3. Hz. Şuayb: Dürüstlüğe Çağrı.....	100
2. 3. 1. Ölçü ve Tartıda Hile	103
2. 3. 2. Atalar Dini ve Körü Körüne İnanma.....	104
2. 4. Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya: İman ve Umut.....	107
2. 4. 1. Dua ve Allah'a Güven.....	108
2. 4. 2. Anne-Babaya İyiliğin Ebeveynlere Dönen Yüzü.....	110
4. 4. 3. Evlat Olmanın Sorumlulukları.....	112
2. 5. Hz. İsa: Mucizelerdeki Gerçeklik.....	114
2. 5. 1. Hz. İsa Üzerine Yapılan Tartışmalara Allah Teala'nın Cevabı.....	117
2. 5. 2. Hakka Davet Konusunda Bireysel Sorumluluk	119
2. 5. 3. Hz. İsa'nın Davet Dili	121

2. 5. 4. Hz. Meryem'in İmtihanı ve Tevekkülü.....	122
3. On Birinci (11.) Sınıf Örnek Ünitesi: Kıssalardan Hayata.....	124
3. 1. Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshak: Akleden Kalpler ve Teslimiyet	125
3. 1. 1. Hz. İbrahim'in Peygamberlik Öncesi Dönemi.....	125
3. 1. 2. Hz. İbrahim'in Peygamberliği, Oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak	128
3. 1. 3. İnkâr ve Sorgusuz Kabule Karşı Akıl Yürütmeye Davet	130
3. 1. 4. Hz. İbrahim ve Oğlu Hz. İsmail'in Teslimiyeti	132
3. 1. 5. Yönün Belirleyicisi: Soy Değil Yol.....	134
3. 1. 6. Onlar Bir Ümmetti: Ümmet Bilinci	135
3. 2. Hz. Yakup ve Hz. Yusuf: Aile İçi Yaşantılar.....	138
3. 2. 1. Kıskançlık ve Hatayı Meşrulaştırma.....	147
3. 2. 2. Ailede Duygu Yönetimi ve Çocuk	150
3. 2. 3. Aynı Ailede Farklı Çocuklar	152
3. 2. 4. İffetsizliğe Karşı: "Zindan Daha İyidir.".....	153
3. 2. 5. Zindandan Aydınlığa: "Karanlığı görmeden ışık fark edilmez."	154
3. 2. 6. Hz. Yusuf'un Planı	155
3. 2. 7. Pişmanlık ve Affetme.....	156
3. 3. Hz. Musa ve Kardeşi Hz. Harun Kıssası: Tevhid Mücadelesi.....	159
3. 3. 1. Hz. Musa'nın Medyen'e Varışı	161
3. 3. 2. Hz. Musa'nın Ailesi ile Medyen'den Ayrılışı ve Vahiy Alması	162
3. 3. 3. Firavun'un Yanına Dönüş	163
3. 3. 4. Firavun'un Büyücüleri ve Hz. Musa'nın Mucizeleri	166
3. 3. 5. Hz. Musa ve Kavminin Mısır'da Tutsak Edilişi	168
3. 3. 6. Mısır'dan Çıkış: Vahiy Levhaları, Samiri ve İsrailoğulları	170
3. 3. 7. İsrailoğulları Hakkında Kur'an-ı Kerim'in Bildirdikleri.....	173
3. 3. 8. Firavunlaşan Nefisler	175

3. 3. 9. Allah'ın Planı: Kölelikten Saraya	177
3. 3. 10. Hz. Musa'nın Hatası	178
3. 3. 11. Yardım Eden Yardım Bulur	179
3. 3. 12. Hz. Musa'nın Mucizeleri	181
3. 3. 13. Kalplerin Mühürlenmesi	182
3. 3. 14. Buzağı ve Aklın Köleliği	183
3. 3. 15. Hz. Musa ve Hızır (Bilge Kişi) Kıssası	185
4. On İkinci (12.) Sınıf Örnek Ünitesi: Kıssalarla Düşünmek	187
4. 1. Hz. Nuh: Hakkın Tufanı	188
4. 1. 1. Zalim Kalabalığa Karşı İnançlı Bir Duruş	193
4. 1. 2. Hor Görüleni Sahiplenme	195
4. 1. 3. Hz. Nuh'un Gemisi	196
4. 2. Hz. Lut ve Kavmi: Sapkınlıkla Mücadele	198
4. 2. 1. Sapkınlık ve Uyarı	202
4. 3. Hz. Davud ve oğlu Hz. Süleyman: Nimete Şükür	205
4. 3. 1. Hz. Davut'un Adaleti ve Davacılar	206
4. 3. 2. Hz. Süleyman ve Tahtındaki Ceset	208
4. 3. 3. Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın Hataları	210
4. 3. 4. Hz. Süleyman'a Büyü İftirası	211
4. 3. 5. Başkasının Ekinlerini Yiyen Koyunlar Hakkında Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın Hükmü.....	213
4. 3. 6. Hz. Süleyman ve Sebe Melikesi	214
4. 3. 7. İlimde Tevazu.....	217
4. 3. 8. Acelecilik ve Üslup	218
4. 4. Hz. Adem: Yaratılış Kıssası	221
4. 4. 1. Şeytan'ın/İblis'in Kibri	222

4. 4. 2. Hz. Adem'in Halifeliği ve Hz. Adem'e Secde.....	223
4. 4. 3. Allah'ın Uyarısı Karşıısında Hz. Adem ile Eşinin Unutması ve Azmi	225
4. 4. 4. Hz. Adem ve Eşinin Yaşam Standartlarının Düşmesi	226
4. 4. 5. İnsan Soyunun Vahye Olan Muhtaçlığı	228
4. 4. 6. Hz. Adem'in İki Oğlu	229
SONUÇ.....	233
KAYNAKÇA.....	235

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. 1. Kur'an-ı Kerim Dersi 9. Sınıf Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.	34
Tablo 1. 2. Kur'an-ı Kerim Dersi 10. Sınıf Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.	34
Tablo 1. 3. Kur'an-ı Kerim Dersi 11. Sınıf Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.	35
Tablo 1. 4. Kur'an-ı Kerim Dersi 12. Sınıf Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.	35

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

Bkz. : Bakınız

c. : Cilt

CHP : Cumhuriyet Halk Partisi

Çev. : Çeviren

dk : Dakika

Ed. : Editör

H.z. : Hazreti

s. : Sayfa

sav. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem

TDV : Türk Diyanet Vakfı

& : Ve

vb. : ve benzerleri

vd. : ve diğerleri

(t.y.) : Tarih yok

Age. : Adı geçen eser

Agm. : Adı geçen makale

Agt. : Adı geçen tez

DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

GİRİŞ

Allah Teala insanı yeryüzüne indirdiğinde başıboş bırakmamış, hayatı boyunca rehber edinmesi için vahyini de göndermiştir. Zira insan akıllı ve irade sahibi bir varlık olmasına rağmen yaşantısında aklını ve iradesini yönetecek bir öğretiyeye, bilgiye ihtiyaç duyar. Bu durum kişinin inançlı ya da inançsız olması ile değil doğrudan insan olması ile ilgilidir. Geçmişten günümüze insan ilişkilerinin kapsamı ve sınırları daima belli ilkeler ve kanunlar doğrultusunda düzenlenmiştir. Bu sebeple insanın; onu yönlendirecek bir öğretiyeye sahip olmadığında, irade sahibi olması, aklının sınırsızlığı ve çok yönlülüğü sebebiyle kendisinin ve etrafındaki insanların mutsuzluğuna sebep olacak yaşantılara sürüklenmesi muhtemeldir. Aklın ve iradenin fonksiyonlarını doğru işletebilmeleri için ise bilgiye ihtiyaç vardır. Elbette bu bilgi de tüm insanların menfaatlerini gözeterek aşkın ve evrensel bir bilgi olmalıdır. Bu bilgi Müslümanlar için Allah'ın vahyini içeren Kur'an-ı Kerim'dir. Bu sebeple onun anlam ve muhtevasının insanlara ulaştırılması için yapılan tüm çalışmalar insanlık ve toplumlar için kıymetlidir.

Kur'an mesajının özellikle yetişmekte olan nesillere aktarılması açısından Kur'an-ı Kerim dersleri önemli fırsatlar barındırmaktadır. Bu sebeple hem yüksek öğretime öğrenci hazırlayan hem de din görevlisi yetiştirmeyi amaçlayan İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim dersleri bir o kadar daha önemli hale gelmektedir. Fakat ilgili dersin 1913-2021 yılları arasındaki programları ve ders kitapları incelendiğinde, Kur'an-ı Kerim'in Arapçasının okunmasının ve belli surelerin ezberlenmesinin öncelendiği anlaşılmaktadır. Oysa Kur'an-ı Kerim'in yetiştirmek istediği insan tipi için içerdiği mesajların aktarılması ve benimsetilmesi bir zorunluluktur. Bu nedenle İmam-Hatip Liselerinde en önemli derslerden biri olarak tüm sınıf düzeylerinde yer alan Kur'an-ı Kerim dersi, tecvit kurallarına göre düzgün okunması ve belli surelerin ezberlenmesi kadar, Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının aktarılmasının da gerekli görüldüğü bir ders olarak da konumlandırılmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının, yüzüne okuma ve ezbere kıyasla, Kur'an-ı Kerim dersi programlarında gölgede kalması sebebiyle değer aktarımı açısından ortaya çıkan eksikliğin bir nebze giderilmesi maksadıyla Kur'an Kıssalarının İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim derslerinde en temel ünitelerden olması gerektiği düşünülmektedir. Zira Kur'an Kıssalarının taşıdığı değerler bir rol-model öncülüğünde birtakım olaylar ve sebep-sonuç bağlamında aktarıldığı için bu değerlerin işlenmesi ve kalıcı öğrenmelerin sağlanması açısından kıssalar büyük öneme sahiptir. Bu doğrultuda İmam-Hatip Liselerinde her yıl zorunlu olarak okutulan Kur'an-ı Kerim derslerinin anlam ve muhtevası aracılığıyla Kur'ani değerlerin aktarılmasına yönelik müstakil bir dersin ve mevcut derslerde de Kur'an-ı Kerim'in anlam ve

muhtevasına yönelik yeterli alanın bulunması gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca mevcut Kur'an-ı Kerim dersi müfredatı içerisinde Kur'an Kıssaları ile ilgili ayrı bir konu başlığı ya da ünite bulunmaması kıssaların işlenmesini, öğretmen inisiyatifine bağlı hale getirmektedir. Bununla birlikte öğrencilerin farklı öğretim programlarının yürütüldüğü çeşitli eğitim kurumlarından gelmiş olmaları, farklı hazırbulunuşluk düzeyleri, ders materyallerine ulaşım imkanları ve benzeri (vb.) gibi durumlar birlikte düşünüldüğünde de ders ortamında, derse hususen dahil edilmemiş bir konunun, gündeme gelemeyeceği kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla kıssalar aracılığıyla Kur'ani değerlerin öğrenciye aktarılması hususu, bu çalışmada temel bir mesele olarak ele alınmaktadır.

1. Araştırmanın Konusu

Kur'an-ı Kerim dersi İmam-Hatip Liselerinin kuruluşundan itibaren zorunlu olarak okutulan bir derstir. Başlangıçta imam ve hatip yetiştirmek gayesi ile kurulmuş olan İmam-Hatip Liselerinin, imam ve hatip yetiştiren eğitim kurumları olma özelliklerine yüksek öğretim kurumlarının farklı bölümlerine öğrenci yetiştiren kurumlar olma özelliği de eklenmiştir. Fakat bu değişiklikler sırasında program ve vizyonda nitelikli bir revizyon ya da bir olgunlaştırma çalışması yapılmamıştır. İmam-Hatip olma gayesi taşımaksızın sadece yükseköğretime hazırlanmak isteyen ancak aynı zamanda din eğitimi almak arzusu da olan öğrencilerin ihtiyaçları ve dönemin özelliklerine göre değişen şartlar çerçevesinde din görevlilerinde bulunması gereken niteliklere yönelik ortaya çıkan ihtiyaçlar ihmal edilmiştir. Uzunca yıllar İmam-Hatip Lisesi programları birbirinin tekrarı olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışmanın konusu olan Kur'an Kıssalarının programlardaki yeri incelendiğinde ise kıssalarla ilgili herhangi bir başlığa ya da üniteye rastlanmamıştır. Halbuki kıssalar vahyin vermek istediği mesajları aktarmada, değerler eğitiminde ve Kur'an-ı Kerim'in inşa etmek istediği insanı şekillendirmede büyük öneme sahiptir. Önceki ve mevcut Kur'an-ı Kerim dersi programları böyle bir içerik ve amaçtan yoksundur. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in meali bile bu programlara ancak 1999 yılında dahil olabilmiş ve Kur'an'ın anlam ve muhtevası İmam-Hatip Liselerinin kuruluşundan yıllar sonra gündeme gelmiştir. Öğretim programlarında Kur'an Kıssalarına dair doğrudan bir başlık bulunmadığından, çalışmada değerlendirmeler "anlam ve muhteva" üzerinden yapılmıştır. Bu ifade çalışma boyunca Kur'an Kıssalarının müfredattaki yeri ve önemini karşılamak üzere kullanılmıştır. Bu bağlamda bu çalışma ile İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim derslerine Kur'an Kıssalarının birer ünite örneği olarak dahil edilmesi yoluyla değerlerin aktarılması, mesajların öğrencilere ulaştırılması ve Kur'an-ı Kerim derslerinin

zenginleştirilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının etkili ve kalıcı öğrenmelerle öğrencilere aktarılması da istenmiştir.

Çalışmanın temel problemi ise İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersleri aracılığı ile Kur'an Kıssalarının insanlara kazandırmayı hedeflediği birtakım değerlerin Kur'an Kıssaları üniteleri ile birer muhtevaya dönüştürülmesi ve İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine kazandırılması olarak belirlenmiştir. Bu sebeple "İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersi aynı zamanda Kur'an Kıssalarının içerdiği inanç, düşünce, tutum ve davranışların işlendiği bir değerler eğitimi dersi niteliği taşımaktadır." kabulü çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Değişen ve dönüşen dünyada başta gençler olmak üzere tüm insanlığın inandıkları dinler açısından doğru ya da yanlış tüm bilgilere ulaşması ziyadesiyle kolaylaşmıştır. İslam Dini için doğru bilginin ilk kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in anlamına ulaşmayı kolaylaştıran kurumların başında ise İmam-Hatip Liseleri olmalıdır. Gençleri gerek ateizm, deizm gibi sapkınlıklardan korumanın gerek dini duygular üzerinden istismarlarını önlemenin yegane yolu onlara doğru İslami bilgileri yani Kur'an-ı Kerim vahyini ulaştırmaktır. Bu sebeple vahyin gençlere ulaştırılabileceği en uygun eğitim kurumları olan İmam-Hatip Liselerinde, öğretici yönü kuvvetli olan Kur'an-ı Kerim Kıssalarının ön plana çıkarılması önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, İmam- Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersinin, Kur'an Kıssaları aracılığıyla, değerler eğitimi dersi niteliği taşıdığı varsayımını incelemek ve bu varsayımın uygulanabilirliğini 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeyleri için hazırlanmış ünite örnekleri üzerinden ortaya koymaktır. Ayrıca bu çalışmada İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin Kur'an Kıssaları aracılığıyla peygamberler ve kıssaya konu olan kişilerle empati kurabilmeleri, Kur'ani değerleri öğrenip özümsemeleri ve kıssaların öğretici yönünden istifade edebilmeleri amaçlanmıştır. Bu yolla hem Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının değer aktarımındaki gücü vurgulanmış hem de Din Eğitimi alanında farklı çalışmalara katkı sağlaması hedeflenmiştir. Böylece İmam-Hatip Lisesi öğrencileri Kur'an Kıssalarını öğrenerek kıssalardan mesaj çıkarma becerisi geliştirecek ve bu mesajlardan edindiği değerleri hayatına dahil etmeyi öğrenecektir.

Kur'an Kıssaları 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerine uygun olarak taksim edilmiştir. Her bir kıssanın tanınması ve kıssalardan evrensel, dini değerler çıkarılması ve bunların hayata aktarılabilmesi için kıssalar ile günlük hayatın bağlantıları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu çalışmayla, İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim derslerinde Kur'an'ın anlam ve muhteva

yönünün öğrencilere kazandıracığı katkılar da ortaya konmak istenmiştir. Çalışmaya konu olan Kur'an Kıssalarının, birey ve topluma yönelik kazanımlar sağlaması, toplumsal gelişmeyi desteklemesi ve toplumsal çürümenin önüne geçecek temel öğretiler içermesi; onları ders içeriğine dönüştürmeyi önemli kılmaktadır. Ayrıca en az dört yıllık İmam-Hatip Lisesi eğitimi almış her bir bireyin Kur'an'ın anlam ve muhtevasına haiz olmasına kısmen imkan sağlaması açısından da önemlidir. İmam-Hatip Liselerinin kuruluş amaçlarından biri olan topluma dini değerleri kazandırma ve dini bilgileri öğretme hedefi de bu çalışmayla zenginlik kazanmış olacaktır.

Çalışma; Kur'an-ı Kerim merkezli olması, israiliyat bilgisine özel olarak başvurulmamış olması, 13-18 yaş grubunun yaşantıları doğrultusunda ve onların yaş grubuna uygun bir üslupla ele alınmış olması, bir ders ünitesi yapısında hazırlanmış olması gibi özellikleri sebebiyle kıssaları konu edinen diğer kaynaklardan ayrılmaktadır. Ayrıca bu çalışma kıssalar ile oluşturulmak istenen örnek üniteler ile İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasında öğrencilere kısa ve uzun vadede büyük kazanımlar sağlayacak olması açısından önem arz etmektedir. Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının bir dersin uzantısı olarak kalmaması; öğreticinin inisiyatifine, öğrencinin tercihin ve yeterli zaman olduğunda gündeme alınacak bir mesele olarak bırakılmaması gerekmektedir. Zira İmam-Hatip Okulları özellikle günümüzde ailelerin çocuklarını, üniversiteye hazırlanırken aynı zamanda din eğitimi de almaları isteği ile gönderdiği okullar haline gelmiştir. Dolayısıyla bu okullara gelen öğrencilerin ve ailelerinin dini öğrenme hususunda özel bir beklentileri de mevcuttur. Bir Müslümanın din bilgisinin kaynağını ise öncelikli olarak Kur'an-ı Kerim oluşturmalıdır. Buna göre bu okullarda Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik planlanmış ders ünitelerinin bulunmaması büyük bir eksikliklerdir. Ayrıca hala imam ve hatip de yetiştiren bu okullarda topluma dini anlatacak ve ibadetleri icra etmekte rehberlik edecek din görevlilerinin de mesleğin inceliklerini bildikleri kadar anlattıkları dinin asıl kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhteva bilgisine vakıf olmaları gerektiği kaçınılmaz bir gerçektir. 1913-2021 yılları arasında yapılmış olan müfredat incelemesinde ise ne yazık ki bu ihtiyacı sağlıklı düzeyde karşılayabilen bir öğretim programına rastlanmamıştır. Bu sebeple çalışmaya konu olan Kur'an Kıssalarının İmam-Hatip Meslek Derslerinden biri olan Kur'an-ı Kerim derslerinde birer ünite olarak eğitim-öğretim süreçlerine dahil edilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Zira özellikle soyut dini kavramların ya da yaşantıların kavranmasında kısaca öğretim tekniği yani Kur'an

Kıssaları büyük öneme sahiptir.¹ İslam esaslarının anlaşılması, Kur'an-ı Kerim'in muhtevasının kavranması, Allah'ın insanlara bildirmek istediği birçok mesajın kıssalar yolu ile insanlara, özelden ise gençlere ulaştırılması kolaylaşmaktadır.²

3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırmanın kapsamı Kur'an-ı Kerim'de geçen Peygamber Kıssalarının, İmam-Hatip Liseleri 9-10-11-12. sınıf düzeylerine uygun olarak Kur'an-ı Kerim derslerine birer ünite örneği şeklinde hazırlanmasıdır. Kıssalarla ilgili üniteler ilgili öğretim kademesine uygun olacak ve her bir öğrencinin kıssalardan ilke ve değer çıkarmasını kolaylaştıracak şekilde planlanmıştır. Araştırma peygamber oldukları tartışma konusu olmayan 24 peygamberle sınırlı tutulmuştur. Ayrıca Hazreti (Hz.) Muhammed çalışmanın dışında tutulmuştur. Çünkü Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen Siyer Dersi İmam-Hatip Liseleri öğretim programında ayrıca bulunmaktadır. Kıssalar yalnızca 13-18 yaş lise öğrencilerinin yaşantılarına konu olabilecek açılardan ve onların anlayabilecekleri şekilde ele alınmıştır. Kıssalarla ilgili tartışmalı konular çalışmaya dahil edilmemiştir. Çalışma Kur'an-ı Kerim sure ve ayetleri ile sınırlı tutulmuş fakat kıssaları ayetler özelinde iyi analiz edebilmiş çalışmalar da önemsenmiştir.

Ayrıca ortaöğretim Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programı ile İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programları Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ayrı ayrı hazırlanmıştır. Çalışmada yalnızca İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi için ünite örnekleri hazırlanmıştır. İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersleri ise henüz Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre düzenlenmemiştir. Bu sebeple üniteler hazırlanırken ağırlıklı olarak Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 26/11/2021 tarihli ve E-45123216-101.01.02-37712668 sayılı yazısı ile düzenlenen Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı dikkate alınmıştır.

4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden literatür tarama ve doküman analizi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Literatür tarama yöntemi kapsamında kıssalar, değerler eğitimi ve öğretim programları ile ilgili pek çok eser incelenmiş, ayrıca akademik çalışmalar, ansiklopedi maddeleri, sözlükler ve Milli Eğitim Bakanlığı verilerinden yararlanılmıştır. Bunun yanı sıra psikoloji, sosyoloji, ekonomi, sağlık bilimleri, eğitim bilimleri, tarih ve diğerleri (vd.) gibi farklı disiplinlere ait kaynaklara da başvurulmuştur. Doküman analizi tekniği ile özellikle 1913-2021

¹ A. Akıncı (2004). Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (13), Sayfa (s.) 62.

² *Agm*, s. 55-56.

yılları arasında hazırlanmış öğretim programları değerlendirilmiş, ders kitapları ve program metinleri üzerinden Kur'an Kıssalarının yeri ve işlevi incelenmiştir. Yine bu yöntemle çalışmaya kaynak teşkil edebilecek resmi belgelerden de veri toplanmıştır.

Çalışma boyunca 13-18 yaş aralığındaki İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine Kur'an Kıssaları üzerinden gerçek hayatta karşılaşılan problemlerin çözümlerine ilişkin bilgiler aktarıldığından örnek olay yöntemi de sıklıkla başvurulan bir diğer yöntem olmuştur. Kıssalar pedagojik vaka olarak ele alınmış, öğrencilerin gündelik hayatta karşılaştıkları sorunlarla ilişkilendirilerek bir eğitim aracı olarak kullanılmıştır. Örnek olay yöntemi, kıssaların bir vaka olarak ele alınması açısından kullanılmış fakat öğrencilerin empati ve yaşantıları ile bağlantı kurmalarını sağlayacak şekilde ünite çalışması kısmına "örnek olay tekniği" olarak yansımıştır. Kıssalardan çıkarılabilecek muhtemel sonuçlar da araştırmanın kapsamında yer alması, derin ve evrensel manalar içeren kutsal bir metin olan Kur'an-ı Kerim'in incelenmesi sebebiyle hermenötik yorumlayıcı analiz yöntemi de tercih edilmiş bu sayede kıssaların içerdiği mesaj ve değerler yorumlanmış, günümüz gençlerinin yaşantılarıyla ilişkilendirilmiştir.

Kıssalarla ilgili üniteler oluşturulurken ağırlıklı olarak Kur'an-ı Kerim sure ve ayetleri kullanılmış fakat ihtiyaç halinde tarihi verilerden ve rivayetlerden de istifade edilmiştir. Kıssalar bu zemin üzerine, Kur'ani formları bozulmadan ele alınmaya çalışılmıştır. İsrailiyata yer verilmeyerek kıssaların en ari haliyle zihinlerde yer etmesi hedeflenmiştir. Kıssalarla ilgili olan ve bu araştırmaya katkı ve veri sağlayacak olan birçok kitap taranmıştır.

Çalışmada yöntem kısmının çeşitliliği; öğretim programları incelemesi, literatür taraması, kıssaların vaka olarak ele alınması ve derin-evrensel anlamalara sahip olması gibi çok yönlü unsurların birlikte kullanılmasından kaynaklanmıştır.

5. Literatür Taraması

Ulusal tez merkezinde yapılan literatür tarama çalışmaları neticesinde kıssalarla ilgili İslami İlimler, Arap Dili ve Edebiyatı, Türk Dili ve Edebiyatı gibi alanlarda birçok yüksek lisans ve doktora tezine rastlanmıştır. Bu tezler daha çok kıssalardan çıkarılan mesajlar, din eğitimi açısından kıssaların değerlendirilmesi, kıssalarla ilgili eserlerin ve ders kitaplarının incelenmesi, Arapça eğitiminde kıssaların etkisi vb açılardan çalışılmıştır. Din Eğitimi alanında ise ağırlıklı olarak kıssaların verdiği mesajlar, değerler eğitimi alanında ise kıssaların önemi, tahlili ve değerlendirilmesi açılarından çalışılmış tezler bulunmaktadır. Fakat bu çalışmalar daha çok bir ya da iki kıssa ile sınırlı kalmıştır. Tüm kıssaları konu edinerek yapılan çalışmalar görece daha azdır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran ise peygamberlikleri hakkında

ittifak bulunan 24 peygamberin tamamını konu edinmesi, bu kıssalardan 13-18 yaş grubuna uygun içeriğin oluşturulması, bir ders ünitesi olarak hazırlanması ve özellikle etkinliklerle zenginleştirilerek öğrencilere kıssalardan çıkaracakları mesajları ve öğrenecekleri değerleri uygulama fırsatı sunmasıdır. Tüm bu özellikleri barındıran bir tez çalışmasına ise rastlanmamıştır. Bu da çalışmanın özgün yanını ortaya koymaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. İslam'ın Kutsal Kitabı Kur'an-ı Kerim

Kur'an-ı Kerim kendisinden önce gönderilmiş olan kitapları doğrulayıcı olarak³ son peygamber Hz. Muhammed'e gönderilen⁴ ilahi kitaptır. Aynı zamanda insanların tabi olmakla mükellef oldukları ve bu hususta hesaba çekilecekleri son ilahi kitabıdır.⁵ Bu sebeple anlaşılabilmesi için 23 senede parça parça indirilmiştir.⁶ Ayrıca Allah Teala Ta-Ha Suresi 114. ayette Hz. Muhammed'e Kur'an-ı Kerim'i okumakla ilgili acele etmemesi, Kur'an'ın tamamlanmasını beklemesi konusunda uyarıda bulunmuş ve bu hususta "Rabbim ilmimi artır!" diye dua etmesini tavsiye etmiştir. Hem bu durum hem de Kur'an-ı Kerim'in ilk ayeti olan "Oku!"⁷ emri dikkate alındığında Kur'an'ın yavaş yavaş, anlayarak ve hayata geçirilerek okunması gereken bir kitap olduğu sonucuna varmak mümkündür. Zira Kur'an-ı Kerim en temelde insanları hidayete ulaştıracak olan rehberdir.⁸

1. 1. Kur'an-ı Kerim'in Temel Amaçları

Kur'an-ı Kerim, kendi ifadesiyle müminler için rehber ve rahmet kaynağı olduğunu bildirmektedir.⁹ Bu ayete göre Kur'an'ın en temel amacı insanlığa rehberlik etmesidir. Zira ilk insan ve peygamber Hz. Adem'in kıssasında da Kur'an-ı Kerim'in şeytan karşısındaki rehberliğine vurgu yapılmaktadır.¹⁰ Allah Teala Hz. Adem ve eşinin yeryüzüne indirilişinden itibaren insanlığa vahiy de göndermeye başlamış, ona uyanlar için korku ve üzüntünün bulunmadığını bilirmiştir.¹¹ Allah'ın insanlığa vahiy göndermesi ise en başta O'nun rahmetinin gereğidir.¹² Bununla birlikte zaman zaman fitrata aykırı davranışlar içerisine giren insanlığın uyarılması ve itikadi, ahlaki, siyasal, sosyal sorunlarını elçilerin örnekliğinde aşabilmeleri ve yönetebilmeleri de vahyin amaçlarındandır.¹³

³ Kur'an-ı Kerim. Al-i İmran 3/3.

⁴ Kur'an-ı Kerim. Ahzab 33/40.

⁵ Kur'an-ı Kerim. Zuhruf 43/44.

⁶ Kur'an-ı Kerim. Ta-Ha 20/114.

⁷ Kur'an-ı Kerim. Alak 96/1.

⁸ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/77.

⁹ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/77.

¹⁰ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/19.

¹¹ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/38.

¹² Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/86.

¹³ Ö. F. Yavuz (2009). Kur'an'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak "Kıssa"nın Rolü. *Milel ve Nihal*, 6 (1), s. 114.

Yol gösterici olarak indirilen Kur'an-ı Kerim insanın yaşamındaki temel güdülerden biri olan anlam arayışına¹⁴ da katkı sağlamayı amaçlar. Bu bağlamda Kur'an, hayatın anlamlı kılınabilmesini sağlamak üzere gönderilmiştir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de insana hem dünya hem de ahiret hayatında mutluluğa ulaşabilmesi için birtakım yollar sunulur.¹⁵ Tüm bunları gerçekleştirebilmesi için ise insanın, kendini diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği olan aklını işlevsel hale getirmesi gerekir. Zira Sad Suresi 28. ayette “(Bu Kur'an), ayetlerini derinlemesine düşünsünler ve öz akıl sahipleri (gerçeği) hatırlasınlar diye sana indirdiğimiz bereket kaynağı bir kitaptır.” diye buyrulmuştur. Buna göre Kur'an-ı Kerim'in en temel özelliklerinden birinin insanın düşünmesi, anlaması ve hayatını ona göre yaşaması için gönderilmiş¹⁶ olduğunu söylemek mümkündür.

1. 2. Kur'an-ı Kerim'in Muhtevası

Kur'an-ı Kerim'in muhtevasını belli konularla sınırlamak mümkün değildir. Zira Kur'an-ı Kerim insan ve hayatı bütün yönleriyle ele alan bir kitaptır.¹⁷ Bu sebeple Kur'an'ın konularını tespit ve tasnif etmek çok kolay değildir. Aynı zamanda tespit ve tasnif konusunda birçok farklı görüş de bulunmaktadır. Tüm bunlar ise Kur'an-ı Kerim'in muhteva bakımından kapsamlı ve zengin bir kitap olduğunun göstergesidir.¹⁸

Kur'an'ın ana konuları İslam düşünürlerinin çoğu tarafından tevhid, nübüvvet ve ahiret olarak kabul edilmiştir.¹⁹ Mekke dönemi ayet ve sureleri incelendiğinde, putperest bir topluma hitap edildiği için daha çok tevhid ve ahiret konularının ağırlıklı olarak vahye konu olduğu görülmektedir. Bu dönem vahyi kişilerin fikri ve ahlaki gelişimi hedefleyen konulara sahiptir.²⁰ Medine dönemi ise artık bir toplumun oluşmaya başladığı dönemdir. Bu sebeple ayet ve sureler daha çok toplumsal düzenle ilgili olan normatif bir içeriğe sahiptir.²¹

Kur'an'ın indiriliş amaçları açısından konuları hedef ve araç (tali) konular olarak temelde ikiye ayrılır.²² İnsanlığın hidayete ulaşması gayesi ile indirilen Kur'an-ı Kerim'in bu maksada uygun olarak inanç, ibadet, ahlak ve sosyal yaşam ile ilgili dört hedef (amaç)²³ konusu

¹⁴ V. E. Frankl (2018). *İnsanın Anlam Arayışı*. Çeviren (Çev.) Selçuk Budak, Okyanus Yayınları, İstanbul, s. 113.

¹⁵ H. M. Soysaldı (2007). Kur'an'ın Getirdiği Evrensel Prensipler. *Humanities Sciences*, 2 (3), s. 146.

¹⁶ *Agm*, s. 146.

¹⁷ H. Yılmaz (2012). Kur'an'ın Ana Konularına Dair Bazı Tasnifler. *Diyanet İmi Dergi Kur'an Özel Sayısı*, İsmail Derin (Ed.), DİB Yayınları, Ankara, s. 299.

¹⁸ *Agm*, s. 299-300.

¹⁹ *Agm*, s. 302.

²⁰ *Agm*, s. 307-308.

²¹ *Agm*, s. 309.

²² *Agm*, s. 310.

²³ M. S. Şimşek (2014). *Kur'an'ın Ana Konuları*. Beyan Yayınları, s. 11.

bulunmaktadır. Bunlar Kur'an-ı Kerim'in amaç (hedef) konularıdır. Ayrıca amaç konuları desteklemek ya da açıklamak üzere araç konumunda olan farklı konuları da içerir.²⁴ Araç durumunda olan konular evrenle ilgili bilgiler, geçmiş millet ve peygamber kıssaları gibi amaç konuların ispatı ve anlaşılması üzerine bahsedilmiş olan konulardır. Araç konular, amaç konuların zihne yerleşmesini ve okuyucuya bir perspektif kazandırmayı sağlar.²⁵

Özetle Kur'an-ı Kerim'in muhtevası insanlığa hidayeti ulaştırmak ve onları doğru yola ulaştırmak gayesi etrafında şekillenmiştir.²⁶ Yukarıda da bahsi geçtiği gibi Kur'an'ın muhtevasını sınırlandırmak ve tasnif etmek, zenginliği sebebiyle, mutlak olarak mümkün değildir. Fakat içerdiği tüm konuların temel gayesinin insanları olgunlaştırmak, onlara dünya ve ahiret mutluluğunu ulaştırmak olduğunu söylemek mümkündür.

1. 3. Kur'an-ı Kerim'in Kullandığı Yöntemler

Kur'an-ı Kerim'in diğer kutsal kitaplar ve beşeri eserlerden farklı bir üslubu vardır.²⁷ Kur'an-ı Kerim üslubunun en önemli özelliklerinden biri ise eğitim ve sosyal konuları itibarıyla her insana hitap edebilmesidir. Her insanın kendi kapasitesine ve ilmi seviyesine göre Kur'an-ı Kerim'den bir şeyler öğrenmesi mümkündür.²⁸ Kur'an-ı Kerim muhataplarına sıklıkla değişen üsluplarla seslenir. Bu değişikliği betimleme, haber verme, kıssalarla dersler verme, soru-cevap, karşılaştırma, benzetme, örnek verme, öğüt verme, müjdeleme, korkutma ve meydan okuma gibi birçok farklı yöntemi kullanarak gerçekleştirir.²⁹

Kur'an-ı Kerim'in üçte ikisi kıssalardan oluşmaktadır.³⁰ Bu sebeple anlatım yöntemi olarak Kur'an-ı Kerim'de kıssa yöntemi kullanılmıştır. Kıssa yöntemi ise muhatap açısından büyük faydalar içerir. Zira Kur'an, kıssaları aktarırken muhataba yalnızca olayları aktarmaz. Onun anlatılanları içselleştirmesini, yaşıyormuşçasına ibret almasını sağlamayı da hedefler. Bu sebeple kıssalar Kur'an-ı Kerim'in aktarılmasında ve anlaşılmasında en etkili yöntemlerden

²⁴ M. S. Şimşek. *Kur'an'ın Ana Konuları*. s. 312.

²⁵ M. S. Şimşek. *Kur'an'ın Ana Konuları*, s. 11.

²⁶ H. Yılmaz (2007). Kur'an-ı Kerim'in Temel Muhtevası Üzerine. *Erzurum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, s. 219.

²⁷ A. C. Eren (2014). Kur'an Metninin Üslup Özellikleri. *Journal of Turkish Studies*, 9 (5), s. 868.

²⁸ *Agm*, s. 871.

²⁹ M. Kılıçarslan (2016). Kur'an'ın Anlatım Üslubu. *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), s. 31-32.

³⁰ H. Aldemir (2011). Vahiy Öncesi Kur'an Kıssalarının Bilinebilirliği. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11 (1), s. 196.

biridir.³¹ Kıssaların temel amacı ise Kur'an-ı Kerim'in temel amaçlarını muhataba en iyi şekilde iletmektir.³²

Kur'an-ı Kerim'de vahyin mesajları iletilirken birçok farklı yöntem kullanılmıştır. Çalışma ile ilgili olan yöntem ise kıssa yöntemidir. Kur'an-ı Kerim'in de ağırlıklı olarak kullanmış olduğu yöntemin din eğitimi açısından, eğitim-öğretim sürelerine dahil edilmesi büyük fayda sağlayacaktır. Zira İslam'ın birinci kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de de öne çıkan yöntem kıssa yöntemidir.

1. 4. Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar

Yüce Allah Kuran-ı Kerim'de bazı peygamberlerin hayatlarından kesitler aktarmıştır. Bu kesitler "Kur'an Kıssaları" olarak ifade edilir. "Kassa" kökünden türeyen bir mastar olan "kıssa" kelimesinin kök anlamına bakıldığında "*kesip kırmak, bir şeyi takip etmek, iz takip etmek, saç ve yün gibi bir şeyi kesip kırmak, anlatmak, açıklamak, bir haberi veya haberin farklı boyutlarını birbiri ardınca aktarmak, misillemede bulunmak*" gibi manalara geldiği³³ görülmektedir. Kur'an-ı Kerim, kıssaları naklederken k-s-s fiilinin "makasla kesmek" anlamına paralel olarak kıssaların yalnızca ibret ve hidayete erdirme amacını gerçekleştirecek kesitlerini nakletmekle yetinmekte, tarihi olaylar anlatmak ya da tarihi tespit etmek gibi maksatlar gütmemektedir.³⁴ Kıssalarda, insanlığa ilgili kıssa ile verilmek istenen mesaj merkeze alınarak olayın yalnızca mesaj ile ilgili boyutu anlatılır.³⁵ Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'deki kıssaların bir kısmı uzun, bir kısmı kısa aktarılırken aynı zamanda genel kıssa ve hikaye kurallarından farklı olarak Kur'an Kıssalarında kahraman, zaman, mekan gibi ayrıntılardan da genellikle bahsedilmez ve yalnızca mesaj vurgulanır.³⁶ Ayrıca kıssalar Kur'an-ı Kerim'de toplu halde, tek bir pasajda ya da surede anlatılmak yerine birçok farklı sure ve pasajda anlatılmaktadır.³⁷ Hiçbir kıssa birden fazla yerde aynı konu ve aynı içerikte, aynı mesajları vererek anlatılmamış, her bir pasajda kıssanın farklı yönlerine vurgu yapılmıştır.³⁸ Kur'an Kıssaları ile insanlara bir davranış, bir gerçeklik ya da ilahi emir ve yasaklar en sade ve yalın şekilde yine insan örneği üzerinden anlatılmak istenmektedir. Özellikle kişi, yer ve zaman gibi ayrıntıların aktarılmamış olması,

³¹ İ. Yıldız (2019). Kur'an Kıssalarında Muhatabı Anlatıma Dâhil Etme: Amacı, Zamanı ve Metotları. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, 75, s. 459.

³² Ö. F. Yavuz, *agm*, s. 126.

³³ M. Öztürk (2017). *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*. Kuramer Yayınları, s. 26.

³⁴ M. Okuyan (2023). *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*. Düşün Yayıncılık, s. 13.

³⁵ M. Kara (2018). *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları*. Üniversite Yayınları, s. 88.

³⁶ M. Kara (2011). *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*, Selamet Kitap Kırtasiye Dağıtım, s. 75.

³⁷ M. Kara. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları*, s. 86-87.

³⁸ M. Okuyan (2004). Kuranda Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 13(45-109), s. 50.

muhatapı verilmek istenen mesaja yöneltmek noktasında önemli bir ayrıntıdır. Böylece Kur'an Kıssalarının her zaman ve mekanda öğretici ve dönüştürücü yönü ortaya çıkabilmekte ve Kur'an-ı Kerim'in evrensel niteliği maksadına ulaşmaktadır.

1. 4. 1. Kıssaların Özellikleri

Kur'an Kıssaları insanlık tarihi boyunca belli dönemlerde yaşanmış olayların farklı boyutlarının insanlığa aktarılmasını sağlar. Kur'an-ı Kerim "*Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.*"³⁹ ayetiyle insanlığa; dünya ve ahiret hayatında kurtuluş ve mutluluğun var olduğu vadinde bulunur. Kur'an-ı Kerim'in büyük kısmını oluşturan Kur'an Kıssaları⁴⁰ da bu maksadın hasıl olabilmelerini sağlayacak mesajlar içermektedir. İnsanoğlu kıssalar yoluyla aynı zamanda dünya ve ahiret hayatında sükunet ve mutluluğu elde etmenin ilkelerini öğrenir. Bu ilkelere göre yaşadığında ise dünya ve ahiret için kurtuluş kapıları açılır.

Kıssaların amacı kişiye doğrudan ve en yalın haliyle verilmek istenen mesajın aktarılması olduğundan kıssalarda ayrıntılara girilmez. Çünkü anlatılan kıssayla kişilerin kendi hayatı, yaşam tecrübeleri ile bağlantılar kurarak benzer olayların benzer sonuçlar doğuracağını muhataba iletilmesi ana gayedir, kıssalar bu gayenin gerçekleşmesinde birer araç konumundadır.⁴¹

Kur'an Kıssaları tarihsel gerçekliği olan, yaşanmış olaylardan alınmıştır. Yüce Allah kıssaları uzun insanlık tarihinin farklı dönemlerinden ve farklı toplumlarından yaşanmış olaylardan kesitler şeklinde sunarak insanlar açısından daha dikkat çekici ve ikna edici bir hale getirmiştir.⁴² Allah Teala Yusuf Suresi 111. ayette de "*Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'an) uydurulamayacak bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.*" buyurarak kıssaların gerçekliğini bildirmiştir.⁴³

Kıssalar nakledilirken ibret ve hidayete erdirmeye amacına istinaden, yalnızca yaşanan olayın ilgili kısmının anlatıldığı ve büyük zaman dilimlerinin atlanabildiği görülmektedir. Kıssanın sadece iletilmek istenen mesajla ilgili kısmı "kıssa" kelimesinin manası olan "makasla

³⁹ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/64.

⁴⁰ M. Kara (2014). Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz. İslami İlimler Dergisi Özel Sayısı. *İslami İlimler Dergisi*, 9 (1), s. 98.

⁴¹ M. Kara. *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*, s. 75.

⁴² M. Okuyan. *Kuranda Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası*, s. 50.

⁴³ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/111

kesmek” anlamına paralel olarak aktarılır.⁴⁴ Yani kıssa zaman dilimi dikkate alınılarak bir bütün halinde baştan sona anlatılmaz, anlatılmak istenen kısımlar aradaki kısa veya uzun zaman dilimi atlanarak aktarılır. Kur’an-ı Kerim az ifadeyle çok mesaj verebilen zaman ve mekan üstü bir ilahi kitaptır. Kur’an-ı Kerim’in az ifadelerle çok anlam aktarabilen mucizevi yönü kıssalarda da ortaya çıkmaktadır.⁴⁵ Hangi zaman ve coğrafyada olursa olsun her insanın kendi yaşantılarına, şartlarına göre Kur’an-ı Kerim’den, dolayısıyla kıssalardan mesajlar alması mümkündür.

Kur’an-ı Kerim’de Yusuf Kıssası hariç hiçbir kıssa bir tek surede verilmemiş ve başladığı pasajda tamamlanmamıştır. Diğer tüm kıssaların, sadece pasajda ifade edilmek istenen mesajla ilgili olan kısımları aktarılmıştır.⁴⁶ Kıssalar Kur’an-ı Kerim’in farklı sure ve pasajlarında ilgili sure ve pasajların konularıyla bağlantılı olarak dağınık şekilde ele alınmıştır.⁴⁷ Kıssalar yoluyla ilgili pasajlarda anlatılmak istenenler daha anlaşılır şekilde aktarılmıştır.

Kur’an kıssaları ile insan ruhunda bulunan korku ve ümit özellikleri harekete geçirilir.⁴⁸ Kıssalar ilahi mesajı dikkate almayanlar için korku, dikkate alarak ona göre yaşayanlar içinse ümit kaynağıdır.⁴⁹

Kıssalar, muhatabı soyut ve gerçeklik dışı düşüncelere sevk etmek yerine; onlara insanların sınır tanımaz davranışları ve yoldan çıkmış halleri nedeniyle toplumların temelden sarsılışlarını ve dolayısıyla helak olmaya mahkum olmalarını tarihi gerçekliklerle anlatır.⁵⁰ Böylece kıssalar bireyi ve toplumu eğitmeyi ve dönüştürmeyi hedefler.

1. 4. 2. Kıssaların Amaçları

Allah Bakara Suresi 2. ayette “*O kitap (Kur’an); onda asla şüphe yoktur. Muttakiler (duyarlı olanlar) için bir yol göstericidir.*” buyurmaktadır. Bu ayete göre Kur’an-ı Kerim insanlara ve inananlara yol gösterici olmak için gönderilmiştir. Onun tüm ayetleri insanlığa yol gösterici mesajlar verir. Kur’an Kıssaları da bir amacı, maksadı gerçekleştirmek için Kur’an-ı Kerim’de anlatılmaktadır. Faydalı bir hedefi olmadan gönderilmediği aşikardır. Başta tevhid ilkesinin ulaştırılması olmak üzere, Allah’a itaat, insanları bireysel ve toplumsal olarak

⁴⁴ M. Kara. *Güncel Değeri Açısından Kur’an Kıssaları*, s. 76.

⁴⁵ M. Okuyan. *Kuranda Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası*, s. 53.

⁴⁶ M. Kara. *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur’an Kıssaları*, s. 89.

⁴⁷ M. Kara. *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur’an Kıssaları*, s. 86-87.

⁴⁸ N. Turgay (2000). Kur’an Kıssaları. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), s. 70.

⁴⁹ M. Kara. *Güncel Değeri Açısından Kur’an Kıssaları*, s. 77.

⁵⁰ M. Kara. *Güncel Değeri Açısından Kur’an Kıssaları*, s. 78-79; M. Kara. *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur’an Kıssaları*, s. 90-91.

yönlendirmek, iyiliği tavsiye edip kötülükten menetmek amaçları Kur'an-ı Kerim'in ve dolayısıyla kıssaların temel amaçlarıdır.⁵¹

Allah kıssalar yoluyla insanlara sadece tarihi bilgileri ulaştırmayı gaye edinmemiştir. Aynı zamanda bu tarihi karakterler üzerinden gerek karakterlerin gerek geçmiş milletlerin olumlu ve olumsuz tutumlarının sonuçlarını göstermek istemektedir. Bu yapılırken de kıssalar ayrıntıya boğulmak yerine vermek istediği mesajın ön plana çıkması için önemli olaylar vurgulanarak evrensel ve zamansız bir mesaj verilmiştir.⁵²

Kur'an Kıssalarının vermek istediği mesajlar ve amaçları konusunda ilgili maddeler sıralanmak istendiğinde bunları tamamıyla sınırlayabilmek mümkün değildir. Ancak genel hatlarıyla bir sınırlama yapılacak olursa en başta Kur'an-ı Kerim'in genel amaçları ile kıssaların genel amaçlarının paralel olduğunu söylemek mümkündür. Buna göre Kur'an-ı Kerim neyi hedeflediyse aslında kıssalar da özede onu hedeflemiştir.⁵³ Kıssaların en temel amaçlarından biri Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilen Kur'an-ı Kerim vahyinin diğer tüm peygamberlerin tebliğ ettiği vahiy ile aynı kaynaktan geldiğini ve aynı amacı taşıdığını göstermektedir.⁵⁴ En özet haliyle kıssaların amaçları şu maddelerle sıralanabilir:⁵⁵

* İnsanları bir olan Allah'a inanmaya yani tevhide çağırarak; şirkten ve küfürden uzaklaştırmak

* Peygamberimiz Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve getirdiği vahyin doğruluğunu ispatlamak

* İnsanları salih amele teşvik etmek; kötü ve faydasız eylemlerden uzaklaştırmak

* Azgınlığın, düşmanlığın, büyüklenmenin, böbürlenmenin gerek toplumsal gerek bireysel açıdan kişiye getireceği zararı göstermek

* Kişileri Allah yolundan alıkoymanın karşılığını göstermek

* İnananlara yardım edileceğini, inkar edenlere ise verilen mühletin ardından gelecek azabı göstermek

⁵¹ M. Öztürk. *age*, s. 213.

⁵² R. Kaya (2002). Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2), s. 36.

⁵³ A. Soylu (2024). Kur'an Kıssalarının Temel Amaçları. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi*, 6, s. 14.

⁵⁴ M. Öztürk. *age*, s. 213.

⁵⁵ M. Öztürk. *age*, s. 213; R. Kaya. Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri, s. 37; M. Kara. *Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz*, s. 98-99.

Elbette Kur'an Kıssaları yalnızca bu amaçlar ve hedefler ile sınırlanamaz. Zira Kur'an-ı Kerim ve özelde Kur'an Kıssaları her insanın düzeyine ve yaşam tecrübesine göre birçok mesaj verir. Burada maksat peygamber kıssalarının genel hatları üzerinden en temel amaçlarının ortaya konmak istenmesidir.

1. 4. 3. Kıssaların Eğitim Açısından Değeri

Kur'an-ı Kerim büyük oranda kıssalardan oluştuğu için Kur'an-ı Kerim'in kullandığı anlatım tekniklerinin başında da bu sebeple kıssa anlatım tekniği gelmektedir.⁵⁶ Kıssa ve hikayelerin eğitim ve öğretimde önemli bir yeri bulunmaktadır. Geçmiş zamanlardan beri gerek edebi gerek dini konuların öğretiminde kıssa ve hikayeler sıklıkla kullanılmış ve bunlar öğrenciler üzerinde büyük etkiler göstermiştir.⁵⁷ Hikaye yöntemi kişisel ve ruhsal gelişim açısından çocuk ve gençlerin psikolojik gelişimlerinde önemli etkilere sahiptir.⁵⁸ Allah'ın da Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla kullanmış olduğu kıssa tekniği tıpkı hikaye tekniğinde olduğu gibi çocuk, genç ve yetişkinler açısından etkili ve kalıcı öğrenmeler sunmaktadır.⁵⁹

Eğitimde kalıcı ve etkili öğrenme, öğrencinin öğrenme süreçlerine aktif katılımıyla ortaya çıkacak üst düzey zihinsel süreçlerin işletilmesi ile mümkündür. Aktif öğrenme aracılığı ile öğrenme sürecine dahil olan öğrenciler kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu almaları sebebiyle analiz, sentez ve değerlendirme süreçlerini bireysel olarak sürdürürler.⁶⁰ Hikaye ve kıssa anlatım tekniği de bu süreçlerin ortaya çıkması ve işletilmesi için en etkili yöntemlerden biridir. Hikaye ve kıssa dinleyen kimselerin orada anlatılan kahramanlar ya da kişilerle kolayca empati kurabilmesi ve hikayede geçen diğer kişilerle özdeşim kurma becerisi kazanabilmesi mümkündür. Böylece kişi hikaye ve kıssada hem kendisi hem de diğeri ile ilgili değerlendirme yaparak empati duygusuyla elde ettiklerini kendi hayatına aktarır. Kıssa üzerinden yanlış tutum ve davranışlarını ya da düşüncelerini, inançlarını fark ederek bunları düzeltme yoluna gider.⁶¹ Buna göre kıssalar öğrencilerin düşünme, akıl yürütme, hissetme becerilerini güçlendirerek bu becerilerini bireysel hayatlarında ve toplum içinde etkili bir şekilde kullanmalarını kolaylaştırır. Yani kıssalar kişiye bireysel gelişim ve dönüşüm becerisi kazandırmakla birlikte kişinin toplum içerisinde de diğer insanlarla yaşama becerilerini geliştirmesini sağlar. İnsan toplumsal bir

⁵⁶ Ö. F. Yavuz. *agm*, s. 120.

⁵⁷ A. Salehi (2017). İslami Eğitim Öğretimde Kur'an Kıssa ve Hikayelerinin Rolü. (Çev.) Mustafa Kara, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 4 (8), s. 183.

⁵⁸ H. Kasapoğlu (2013). Okulda Değer Eğitimi ve Hikayeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43 (198), s. 101.

⁵⁹ Y. Alan (2014). Kur'an Kıssalarının Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), s. 74.

⁶⁰ Y. Batar (2014). Kur'an Kıssalarının Amaçlarıyla İlgili Kavramların Eğitim Öğretim Açısından Tahlili. *İslami İlimler Özel Sayısı. İslami İlimler Dergisi*, 9(1), s. 160.

⁶¹ H. Kasapoğlu. *agm*, s. 101.

varlıktır ve kıssalar da genellikle insan etkileşimlerini anlatmaktadır. Bir eğitim tekniği olarak kıssaların eğitim-öğretim süreçlerinde kullanılması, bireysel ve toplumsal gelişim açısından önemlidir.

Eğitim-öğretim süreçlerinde öğrenci öğrenmeleri üzerinde etkili olan kısca öğretim tekniği Kur'an-ı Kerim'in bizzat ve büyük oranda kullandığı tekniktir. Dolayısıyla Kur'an Kıssalarının gerek yetişkinlerin gerek çocuk ve gençlerin İslam'ı öğrenmeleri ve uygulamaları noktasında son derece etkili olacağı düşünülmektedir.

2. İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programları ve Kıssaların Öğretim Programlarındaki Yeri

İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri arasında bulunan Kur'an-ı Kerim dersine bir ünite örneği olarak Kur'an'daki Peygamber Kıssalarının dahil edilmesinin amaçlandığı bu çalışmada, İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersi müfredatı; 1913 yılında kurulmuş olan "Medrese-i Eimme ve'l-Huteba"dan Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 26/11/2021 tarihli ve E-45123216-101.01.02-37712668 sayılı yazısı ile oluşturulan Anadolu İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi öğretim programına kadar incelenmiştir. Aşağıda ayrıntılı olarak verilecek olan bu programlarda gözlenen durum ise Kur'an-ı Kerim'in tilavet ve tecvid kısımlarına gösterilen ihtimamın anlam ve muhtevasına gösterilmemiş olmasıdır. Dolayısıyla Peygamber Kıssaları müfredatta müstakil bir konu başlığı ya da ünite olarak bulunmamaktadır. Halihazırdaki öğretim programı ile yüzüne okuma ve ezber bölümlerinde Kur'an-ı Kerim'in Arapça metninde geçen kıssalara ait bazı pasajların yalnızca öğretmen/öğretici inisiyatifine bağlı olarak ders esnasında gündeme getirilebilme imkanı vardır. Öğretmen/Öğretici gündeme getirmediği takdirde ise Peygamber Kıssaları öğrencilere okul ve ders ortamında ulaşmamaktadır. Öğretim programlarında Kur'an Kıssalarına dair açık bir veri olmadığı için bu bölüm daha çok muhteva ve anlam üzerinden çalışılmış ve bu bağlamda kıssaların müfredattaki yeri ve önemi değerlendirilmiştir. Dolayısıyla bu bölümde "Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevası" ifadesinden "Kur'an Kıssalarının/Peygamber Kıssalarının İmam-Hatip Liseleri Müfredatındaki yeri ve önemi" de anlaşılmalıdır. Zira Peygamber Kıssaları Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevası kapsamındadır.

İmam- Hatip Liseleri öğretim programları arasında Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevası ile ilgili ilk kayda değer veriye 1999 yılında oluşturulan öğretim programında

rastlanmaktadır.⁶² Ayrıca bu dönemde Kur'an-ı Kerim'in anlamına yönelik üniteler içinde "Meali Okunacak Ayet Grupları", "Kur'an'a Ait Değerler ve Dayanakları",⁶³ "Ezberlenecek ve Yorumlanacak Kısa ve Özlü Ayetler"⁶⁴ gibi müstakil başlıklar bulunduğu da görülmektedir. Bu programda Kur'an-ı Kerim'in anlam kısmının işlenişi ile ilgili "Örnek İşleniş" başlığına da yer verilmiştir.⁶⁵ Bu başlıkla, Kur'an-ı Kerim'in anlamı ile ilgili verilen bölümlerin ders esnasında nasıl işlenebileceği ile ilgili öğretmen/öğreticiye örnek bir ders planı sunulmuştur. Bu programın diğerlerine göre en dikkat çekici yönü Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhteva açısından ünite ve konu başlıkları ile Kur'an-ı Kerim dersi müfredatına dahil edilmiş olmasıdır.⁶⁶ Anlam ve muhteva olarak müstakil başlıklarla Kur'an-ı Kerim dersi müfredatına eklenen sureler incelendiğinde Kur'an Kıssalarının sıklıkla geçtiği sureler olduğu gözlenmiştir.⁶⁷ Ancak Kur'an Kıssaları ile ilgili doğrudan bir başlık tespit edilememiştir. Medresetü'l Eimme ve'l Huteba'dan 1999 yılına kadar anlam ve muhtevaya dolayısıyla Kur'an Kıssalarına dair kayda değer bir veriye rastlanmamış, 1999'dan itibaren 2021⁶⁸ yılı da dahil olmak üzere Kur'an-ı Kerim dersi programlarında muhteva ve anlam vurgusu yapılmışsa da Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyasına ve Kur'an Kıssalarına dair müstakil bir ünitenin bulunmadığı gözlenmiştir.

⁶² Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. 15. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

⁶³ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. 23. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

⁶⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. 27-28, 30, 32. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

⁶⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. 24,25. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

⁶⁶ N. Yılmaz (2021). İmam Hatip Okulları Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Yöntem ve Tekniklerin Değerlendirilmesi (1924-2016). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19 (41), s. 146.

⁶⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. s. 23, 27-28, 30, 32. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

⁶⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 8-9. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

2. 1. Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba'dan İmam-Hatip Liselerine Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programlarının Muhtevası

İmam-Hatip Liselerinin kuruluşu Menşe-i Eimme ve Huteba olarak kabul edildiğinde ilk sistemli imam-hatip okulunun 1882 yılında kurulduğunu söylemek mümkündür.⁶⁹ Ancak çalışmada genel tercih⁷⁰ benimsenerek ilk İmam-Hatip Okullarının 1913 yılında kurulmuş olan ve günümüz İmam- Hatip Liselerinin ilk denemesi olarak kabul edilen “Medrese-i Eimme ve'l-Huteba’yı ilk İmam-Hatip Okulu olarak esas alınmıştır.⁷¹ Bu süreçten itibaren İmam-Hatip Okullarının Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programları incelenmiş, içerik ve amaçları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde imam ve hatiplerin yetiştirilmesi için müstakil okullar mevcut değildi. 1330 yılında kurulan ve ilk medrese olan İznik Orhaniyesi'nden⁷² 17. yy.'a kadar olan medreselerde hem dini ilimler hem de fen bilimleri okutulmuş fakat 17. yüzyıl itibariyle fen bilimleri yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır.⁷³ 18 Şubat 1856'da Islahat Fermanı'nın ilan edilmesiyle kurulan yeni mektepler karşısında medreseler iyice zayıflamış, artık yalnızca din görevlisi ve din öğretmeni yetiştiren kurumlar haline gelmiştir.⁷⁴ Din görevlisi ihtiyacı bu medreselerde okuyan ancak kadılık seviyesine gelemeyen ya da babası imam olduğu için imamlık görevini yapan kimselerle karşılanmıştır.⁷⁵ Tanzimat sonrasında ise hız kazanan batı tarzı okullarla birlikte genel eğitim içindeki önemini kaybeden medreselerin yeniden gözden geçirilmesi, hukukçu ve din hizmetlisi yetiştirecek kurumlar haline getirilmesi yönünde ıslah çalışmalarına başlanmıştır.⁷⁶ Bu bağlamda medreselerle ilgili iki farklı amaca hizmet edecek ıslah çalışması çerçevesi çizilmiştir. “Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi” olarak adlandırılan genel medreselerde çeşitli seviyelerde din hizmeti verecek görevlilerin yetiştirilmesi amaçlanırken genel medreseler dışında kalan “meslek medreseleri” olarak adlandırılacak kurumlarda ise vâiz, imam-hatip ve müezzin yetiştirmek amaçlanmıştır.⁷⁷ II. Meşrutiyet sonrasında⁷⁸ 1912'de Kur'an-ı Kerim ve Sünnet çerçevesinde İslam dininin

⁶⁹ N. Döğüş. (2022). Osmanlı Devleti'nde Açılan İlk İmam Hatip Okulu: Menşe-i Eimme ve Huteba. *Diyanet İlmî Dergi*, 58(2), s. 837.

⁷⁰ *Agm*, s. 845.

⁷¹ M. Öcal (2017). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. Dergah Yayınları, s. 121.

⁷² *Age*, s. 55.

⁷³ *Age*, s. 60.

⁷⁴ *Age*, s. 61.

⁷⁵ O. Ergin (1977). *Türk Maarif Tarihi Cilt 1-2*. Eser Kültür Yayınları, İstanbul, s. 162.

⁷⁶ Z. S. Zengin (2016). Osmanlılar'da II. Meşrutiyet Döneminde Yeni Açılan Medreseler ve Din Görevlisi Yetiştirme Çalışmaları. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 36, s. 34.

⁷⁷ *Agm*, s. 34.

⁷⁸ M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 63.

inceliklerini öğrenerek insanlara anlatacak kişiler yetiştirmek üzere⁷⁹ Medresetü'l-Vaizin, 1913 yılında ise vaiz, imam, hatip ve müezzin yetiştirmek üzere “Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba” adıyla bir okul açılmıştır.⁸⁰ Bu okullar Cumhuriyet döneminde açılacak olan İmam-Hatip Liselerinin ilk okulları⁸¹ olmuş ve nitelikli din adamı yetiştirmek üzere kurulmuş olan “Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba”nın kuruluşu ile İmam-Hatip Liselerinin ilk olarak 1913 yılında kurulduğu yaygın kanaat olarak kabul edilmiştir.⁸² Bu okullar hükümetin emir ve tebliğlerini halka ulaştırmakla yükümlü; nikah ve boşama işlemleri, ölü yıkama gibi farklı vazifeleri de olan imamlarla halka haftada bir defa Arapça hutbe vermekle yükümlü hatiplerin eğitimi için kurulmuştur.⁸³ Görüldüğü üzere 1913 yılı kuruluşu olarak kabul edildiğinde İmam-Hatip Liselerinin başlıca kuruluş amacı “nitelikli din adamı yetiştirmek” olmuştur. Bu bağlamda değerlendirildiğinde en başta “imam” ve “hatip” yetiştirme maksadıyla yola çıkılan bu kurumlar uzunca yıllar yine bu ihtiyaç etrafında eğitim-öğretim vermeye devam etmiştir. Dolayısıyla bu kurumların eğitim-öğretim ihtiyaçları da daha çok din görevlisi yetiştirmek çerçevesinde belirlenerek karşılanmıştır. Nitelikli din görevlisi yetiştirmek maksadıyla açılan bu kurumlar I. Dünya Savaşının başlamasının ardından bir yıl kapalı kalmıştır. Ayrıca kurumdan mezun olanların çok az bir kısmı din görevlisi olarak vazifelendirilirken büyük bir kısmı ise sefalet ve perişanlık haline düşmüş, bu gibi sebeplerle de bu okullara rağbet azalmıştır.⁸⁴ Bu okulların ders programları incelendiğinde Kur'an-ı Kerim dersi için ise “tatbikat” yani “uygulama” üzere bir içeriğin var olduğu tespit edilmiştir.⁸⁵ Ayrıca “Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutaba”nın programında diğerlerinden farklı olarak “Kur'an-ı Kerim Nazariyatı” ismiyle bir ders bulunmaktadır.⁸⁶ Fakat bu dersin Kur'an-ı Kerim'i hangi yönden müfredata dahil ettiğine dair bir veriye ulaşılamamıştır. Programlar içinde yalnızca burada anlama dair bir ders içeriği olabileceği tahmin edilmektedir. Görüldüğü üzere muhteva ve anlamın ön plana çıkarıldığına dair anlamlı bir veriye ulaşılamamıştır. Tespitlere göre bu okulların açılma amacı daha çok halka günlük ibadetlerin yaptırılması ve bu bağlamda ölü yıkamak, nikah kıymak vb. gibi ihtiyaçlar ortaya çıktığında bunların karşılanması üzerinedir. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması ya da hayata geçirilmesi noktasında kayda değer bir girişimden bahsedilmesi mümkün değildir.

⁷⁹ *Age*, s. 118.

⁸⁰ H. Ayhan (2000). “İmam-Hatip Lisesi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt (c.) 22, s. 191.

⁸¹ M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 63.

⁸² R. Doğan & F. Çapçioğlu (2017). *Din Eğitimi El Kitabı*, Recai Doğan & Remziye Ege (Ed.), *İmam Hatip Liseleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 144.

⁸³ O. Ergin. *age*, s. 162-163.

⁸⁴ Z. S. Zengin (2003). Kurtuluş Savaşı Döneminde Medrese Öğretim Programları ve Ders İçeriklerinin Düzenlenmesi Çalışmaları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XLIV (1), s. 224.

⁸⁵ O. Ergin. *age*, s. 163.

⁸⁶ O. Ergin. *age*, s. 163.

Anlam ve muhtevaya yönelik herhangi bir veriye rastlanmamış olması Kur'an Kıssalarının İmam-Hatip Okullarının kuruluşu kabul edilen 1913 yılında da müfredatta bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Bahsi geçen sebepler dolayısıyla rağbet görmeyen Medresetü'l Eimme ve'l-Huteba kurumları, 1919 yılında Medresetü'l-Vaizin ile birlikte Medresetü'l-İrşad adı altında birleştirilmiştir.⁸⁷ Medresetü'l-İrşad'da vaizler için üç; imam ve hatipler için ise iki senelik eğitim-öğretim süresi öngörülmüştür. İmam ve hatiplerin bu medreselerde eğitim görenlerden seçilmesi planlanmıştır. Bununla birlikte okullara rağbetin artması için farklı memurlukların da verileceği teminatı verilmiştir. Bu medresenin ders programları incelendiğinde de Kur'an-ı Kerim dersi için "tertil" ifadesine rastlanmaktadır. Yani bu medreselerde de Kur'an-ı Kerim'in muhteva ve anlamı ile ilgili bir ders içeriğine rastlanmamıştır.⁸⁸

3 Mart 1924 Tevhid-i Tedrisat kanununa kadar imam ve hatip yetiştirme faaliyetleri Medresetü'l-İrşad medreselerinde gerçekleştirilmiştir.⁸⁹ Herhangi bir okulun kapatılacağı düşüncesiyle değil, ülkedeki özel okul ve medreselerin kontrol altına alınması sebebiyle çıkarılmış olan bu kanun; kanunun ikinci maddesine dayanılarak⁹⁰ dönemin Maarif Vekili Vasıf Çınar tarafından yayınlanan bir genelge ile, medreselerin kapatılmasına gerekçe olmuştur.⁹¹ Bu kanunla ilkokul seviyesinde olduğu tespit edilen medreseler kapatılırken diğerleri İmam-Hatip Okullarına çevrilmiştir.⁹² Yine Vasıf Çınar'ın emriyle 29 yerde imam-hatip mektepleri açılmıştır. Bir süre eğitim öğretime devam eden bu mektepler için 1930 yılında alınan tamamen kapatma kararı ile son mezunların verildiği⁹³ 1931-1932 ders yılı bitiminde mektepler fiilen de kapatılmıştır.⁹⁴ Bu mekteplerin kapatılmasına gerekçe olarak ise öğrenci ilgisinin azlığı gösterilmiştir.⁹⁵ Ancak Halis Ayhan sebebin bununla sınırlı kalmadığını bu okulların dört yıllık bir orta mektep düzeyinde kalmış olan, mezunlarına istihdam alanı sunamayan okullar

⁸⁷ Z. S. Zengin. Osmanlılar'da II. Meşrutiyet Döneminde Yeni Açılan Medreseler ve Din Görevlisi Yetiştirme Çalışmaları, s. 50.

⁸⁸ O. Ergin. *age*, s. 164.

⁸⁹ O. Ergin. *age*, s. 164.

⁹⁰ M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 87.

⁹¹ H. Ayhan (2004). *Türkiye'de Din Eğitimi*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul, s. 55; M. Öcal (2003). İmam ve Hatip Mektepleri Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülakatlar ve Şehadetname. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), s. 55.

⁹² R. Doğan & F. Çapçioğlu. *age*, s. 145; M. Ergün (2005). Medreseler ve İmam Hatip Liseleri. İ. Çınar & H. Atılğan (Ed.), *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı Bildiri ve Tartışmalar*, s. 117.

⁹³ M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 143.

⁹⁴ H. Ayhan. *Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 58.

⁹⁵ H. Ayhan. *age*, s. 63; TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, c. 15 (03.01.1949), s. 10 [Erişim: 09.06.2025, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c015/tbmm08015026.pdf>]; M. Öcal (1999). Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6, s. 204.

olmasından ileri geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca Harf İnkılabı, laikliğe bağlı anlayış ve uygulamaların da etkili olduğunu ileri sürmüştür.⁹⁶

Tevhid-i Tedrisat Kanunu sonrası kurulmuş olan İmam-Hatip Mekteplerinin 1924 yılında kabul edilen ve 1924-1933 yılları arasında uygulanan programı⁹⁷ incelendiğinde “Kur’an-ı Kerim, Tecvid” dersi adında okutulan bir derse rastlanmaktadır. Diğer dersler arasında Kur’an-ı Kerim’in muhteva ve anlamına yönelik herhangi bir derse ise rastlanmamaktadır.⁹⁸ 1924 öğretim programında Kur’an-ı Kerim dersi için yüzüne okuma, tecvid ve ezber becerilerinin kazandırılmasına yönelik bir içerik bulunmaktadır.⁹⁹ Dolayısıyla bu dönemde de Kur’an-ı Kerim’in anlam ve muhtevasına yönelik düzenlenmiş bir ders içeriğinin mevcut olmadığı görülmektedir.

1931-1932 yılında son mezunlarını veren İmam-Hatip Okulları öğrenci ilgisizliği gerekçe gösterilerek 1950 yılına kadar tekrar açılmamıştır. 20 yıl süren bu dönemde yalnızca İmam-Hatip mekteplerindeki din eğitimi durmakla kalmamış, diğer okulların hiçbir kademesinde de din eğitimi verilmemiştir. Dönemin din eğitimi veren tek kurumları Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı az sayıdaki Kur’an Kursları olmuştur.¹⁰⁰ Bu dönemde din hizmetlerinde bulunabilecek kişilerin çok yaşlı olması ya da vefat etmiş olmaları sebebiyle din öğreticiliği cahil ve yeteneksiz kişilere kalmıştır. Bu sebeple din hizmetleri hususunda bir çöküş, bozulma yaşanmıştır.¹⁰¹

Çalışma bağlamında buraya kadar genel bir değerlendirme yapılacak olursa 1913’ten 1933’e kadar devam eden İmam-Hatip Okullarının program içeriğinde Kur’an-ı Kerim derslerine rastlanmış fakat bu derslerin daha çok tilavet ve tecvid üzerine planlandığı tespit edilmiştir. Buna göre muhteva ve anlamın ise yine ikinci planda kaldığı gözlenmiştir. 1932’den 1950’ye kadar ise İmam-Hatip Okullarının kapatılması sebebiyle herhangi bir öğretim programı çalışması yapılmamıştır.

Tek partili dönemden çok partili döneme geçen Türkiye’de din görevlisi ihtiyacı, artık dönemin iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) de dikkate alması gereken bir mesele haline gelmiştir.¹⁰² CHP bu ihtiyaç ve halkın talepleri sebebiyle laiklik anlayışının dışına

⁹⁶ H. Ayhan. *Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 64.

⁹⁷ N. Yılmaz. *agm*, s. 135.

⁹⁸ Z. S. Zengin (2002). Tevhid-i Tedrisat Kanununun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 5(13), s. 92; H. Ayhan. *Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 35.

⁹⁹ N. Yılmaz. *agm*, s. 136.

¹⁰⁰ R. Doğan & F. Çapçoğlu. *age*, s. 148.

¹⁰¹ A. Ünsür (1995). *Bir Mesleki Eğitim Kurumu Olarak İmam Hatip Liseleri*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 92.

¹⁰² R. Doğan & F. Çapçoğlu. *age*, s. 149.

çıkma zorunda kalmıştır.¹⁰³ Parti grubunun toplandığı 10 Şubat 1948 tarihinde Başbakan Hasan Saka bir din eğitimi komisyonu kurulmasını teklif etmiş ve kurulan komisyonun hazırladığı raporda “imam ve hatip” yetiştirilmek üzere bakanlığa bağlı bir okul açılması teklifi de yer almıştır. Ancak parti grubunun müzakereleri sonucunda kurs olarak açılması karara bağlanmıştır.¹⁰⁴ Bu kurslar yalnızca 10 aylık bir eğitim süresine sahipti.¹⁰⁵ Kurslar ihtiyaçları tam olarak karşılayamamış olsa da bu kurslar vesilesiyle, bahsi geçen ihtiyaçların gerçek ve ciddi ihtiyaçlar oldukları dönemin hükümeti tarafından fark edilmiştir.¹⁰⁶ Kurslar; kısa süreli olmaları, okutulan derslerin din görevlisi yetiştirmede yetersizliği gibi nedenlerle fazla rağbet görmemiş ve bu sebeple birkaç yıl içinde kapanmıştır.¹⁰⁷ Ayrıca kısa süreli ve verimli olmayan İmam-Hatip Kurslarına gelen öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyleri arasındaki farklılıklar, öğretmenlerin müfredat programı hazırlamalarını da zorlaştırmıştır.¹⁰⁸ Kurs ortamında gerek öğretmen gerek öğrenci gerek müfredat ile ilgili sıkıntıların; kursta okutulacak dersler arasında olan Kur’an-ı Kerim dersinin tilavet ve tecvid kısmı için bile yetersiz olacağı su götürmez bir gerçektir. Dolayısıyla böyle bir ortamda Kur’an-ı Kerim’in anlam ve muhtevasının gündeme gelmesi neredeyse imkansız görünmektedir. Kurs programı incelendiğinde ise Kur’an-ı Kerim dersi bulunurken anlam ve muhtevaya yönelik herhangi bir derse rastlanmamaktadır.¹⁰⁹

1950 sonrasında milletvekilleri artık din görevlisi yetiştirmenin okullar açılarak yapılması gerektiğini dile getirmeye başlamışlardır. Bu ihtiyacın basın, toplum ve mecliste dile getirilir hale gelmesi üzerine dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefik İleri “*İmam-hatip okullarının açılması zaruretine kaniiz. Çünkü Türk milletine hitap edecek olgun, kültürlü hatip ve imamların yetişmesini arzu ediyoruz.*” diyerek Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince İmam-Hatip Okullarının 1951 yılında yeniden açılmasını sağlamıştır.¹¹⁰ 13.10.1950 tarih ve 601 sayılı Müdürler Komisyonu Kararı ile¹¹¹ dört yıllık orta okul seviyesinde öğrenim veren okullar olarak öğretime başlayan İmam-Hatip Okulları ilk mezunlarını verdikten sonra 3 yıllık lise kısmı da açılmış ve böylece 7 yıllık birbirinin devamı niteliğinde olan okullar olarak Türk

¹⁰³ U. Hakan (2012). İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan Kurultayı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12 (25), s. 130; D. Duman (2015). 1950 Seçimleri Öncesinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Politik Bir Manevrası Olarak İmam Hatip Kursları. *Belgi Dergisi*, 10, s. 1353.

¹⁰⁴ H. Ayhan. *Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 184; H. K. Toprak (2015). Zoraki Meşruiyet: Erken Dönem Cumhuriyet Koşullarında İmam Hatip Okullarına Yer Açmak. R. Kaymakcan & N. Tınaz & Z. Ş. Altın & M. Zengin & A. Y. Okudan & H. Yiğit (Ed.). “100. Yılında İmam Hatip Liseleri” *Uluslararası Sempozyumu*, s. 787.

¹⁰⁵ H. Ayhan. *Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 186.

¹⁰⁶ *Age*, s. 189.

¹⁰⁷ R. Doğan & F. Çapçioğlu. *age*, s. 150.

¹⁰⁸ D. Duman. *agm*, s. 1355.

¹⁰⁹ M. Öcal. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 166.

¹¹⁰ H. Ayhan. *Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 192.

¹¹¹ *Age*, s. 192.

Eğitim Sistemine dahil edilmiştir.¹¹² 28 Eylül-3 Ekim 1970 VIII. Milli Eğitim Şura'sına kadar orta öğretim sistemi içinde görülen İmam-Hatip Okulları; 7 Nisan-21 Ağustos 1971 tarihlerinde toplanan Eğitimde Reform Komisyonunca Tevhid-i Tedrisat kanununda geçen “ayrı” ifadesi gerekçe gösterilerek alınan karar neticesinde orta öğretim sisteminin dışında görülen okullar haline getirilmiştir.¹¹³

12 Mart 1971 Askeri Muhtırası sonrasında İmam-Hatip Okulları hükümet programında konu edinilmiş ve ıslah olunacağı yönünde bir takım kararlar alınmıştır.¹¹⁴ Bu okulların orta kısmı daha önce de sinyalleri verilmiş olduğu gibi “orta öğretim sistemine uyacak biçimde ıslah olunması” gerekçesiyle kapatılmıştır.¹¹⁵ İmam-Hatip Okullarının liseye denk gelen ikinci devresi de 3 yıldan 4 yıla çıkarılmış ve meslek okuluna dönüştürülmüştür.¹¹⁶ Bu girişimle İmam-Hatip Okulları mezunlarının ilahiyat fakültesi de dahil yükseköğretime girebilmesi için fark dersleri vererek lise diploması alması gerekmiştir.¹¹⁷ Bu düzenleme 24.06.1973 gün ve 14574 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesi ile iki yıl sonra son bulmuş ve İmam-Hatip Okulları “İmam-Hatip Liseleri”ne çevrilmiştir. Buna göre İmam-Hatip Liseleri hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan kurumlar haline gelmiştir.¹¹⁸ Günümüzdeki İmam-Hatip Okullarının Tevhid-i Tedrisat Kanunundaki dayanağı da bu madde olmuştur.¹¹⁹ 1951-1971 yılları arasında uygulanan öğretim programının ders programı incelendiğinde orta kısımda Türkçe¹²⁰ ve Arapça okutulmak üzere planlanmış iki ayrı Kur'an-ı Kerim dersi;¹²¹ lise kısmında ise yalnızca Kur'an-ı Kerim dersine¹²² rastlanmıştır. Bahsi geçen Kur'an-ı Kerim dersleri için de yine yüzüne okuma, tecvid ve ezber becerilerinin geliştirilmesine yönelik bir öğretim programı içeriği görülmektedir.¹²³ Anlaşılan o ki yine bu dönemde de Kur'an-ı Kerim'in muhteva ve anlamına yönelik farklı bir ders içeriği mevcut değildir.

1973 sonrası lise olarak adlandırılan ve yükseköğretime de öğrenci yetiştiren İmam-Hatip Liselerine halk ilgi göstermiş ve dolayısıyla hem okul sayısında hem de kontenjan

¹¹² R. Doğan & F. Çapçoğlu. *age*, s. 151; M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 174.

¹¹³ N. Dinçer (1998). 1913'ten Günümüze İmam-Hatip Okulları Meselesi. Şule Yayınları, s. 156.

¹¹⁴ M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 207.

¹¹⁵ R. Doğan & F. Çapçoğlu. *age*, s. 154; M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 210.

¹¹⁶ R. Doğan & F. Çapçoğlu. *age*, s. 154.

¹¹⁷ *Age*, s. 154.

¹¹⁸ M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 175.

¹¹⁹ R. Doğan & F. Çapçoğlu. *age*, s. 154.

¹²⁰ “Türkçe” olarak planlanan bu ders Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik olamayıp Kur'an-ı Kerim'in Latin Alfabetiyle okutulmasına yönelik planlanmıştır. Bakınız (Bkz.) :M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 178.

¹²¹ M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 178.

¹²² *Age*, s. 180.

¹²³ N. Yılmaz. *agm*, s. 138.

sayısında artış olmuştur.¹²⁴ İmam-Hatip Liselerine kız öğrenci alımı da bu dönemde karara bağlanmıştır. Halk İmam-Hatip Liselerini sahiplenmiş ve liselerin binaları büyük oranda halkın desteğiyle inşa edilmiştir. Halkın bu sahiplenişinin tek sebebi İmam-Hatip Liselerinin din görevlisi yetiştirecek kurumlar olması değil; bu kurumların öğrencileri hem yüksek öğretime hazırlayacak olması hem de din eğitimi alabilmelerine imkan tanıyor olmasıdır.¹²⁵ Bahsi geçen dönem olan 1972’de uygulanan öğretim programı incelendiğinde ise “Kur’an-ı Kerim” dersi olarak bir derse rastlanırken¹²⁶ muhteva ve anlama yönelik herhangi bir derse yine rastlanmamaktadır.¹²⁷ Bu dönemde de diğer dönemlerde olduğu gibi Kur’an-ı Kerim dersi ile yüzüne okuma, tecvid ve öğrencilerin imam-hatiplik yapabilecek donanımına sahip olmaları hedeflenmiştir.¹²⁸

1978 İran Devrimi Türkiye’de de bir tedirginlik oluşturmuştur. Humeyni’nin başlattığı bu hareketin kitleleri harekete geçirerek Türkiye’de de şeriate dönüş endişesini doğurmuştur.¹²⁹ Bu dönemde İmam-Hatip Okulları bazı kesimlerce politik amaçlara hizmet eden okullar olarak görülmüştür.¹³⁰ Bu gelişmelere bağlı olarak rejim ve laiklikle ilgili dile getirilen endişeler 1980 darbesinin sebeplerinden biri olsa da din; askeri yönetim tarafından milli birliği sağlayacak önemli bir unsur olarak görülmüştür. Bu sebeple 1982 yılında yapılan bir düzenleme ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi zorunlu olarak okutulmaya başlanmış ve hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin müfredatı hem de İmam-Hatip Liselerinin müfredatı yeniden gözden geçirilerek düzenlenmiştir.¹³¹ Elektrikçilik, ağaç işleri, giyim, halıcılık gibi dersler de programa eklenmiştir. 1984-1985 yılında ise bu dersler yerine dini musiki, tezhip, çinicilik gibi dersler getirilmiştir.¹³² Yapılan değişiklik sonrası uygulanan, Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programı arşivlerinden 1978 İmam-Hatip Liseleri öğretim programı incelendiğinde de Kur’an-ı Kerim dersi için Kur’an-ı Kerim’i okumayı, harflerin mahreçlerini ve tecvidli okumayı öğrenme gibi amaçlara rastlanmaktadır. Ayrıca ezbere okunacak surelerle ilgili de benzer amaçların olduğu

¹²⁴ R. Doğan & F. Çapçioğlu. *age*, s. 154-155.

¹²⁵ *Age*, s. 156.

¹²⁶ M. Öcal. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 214.

¹²⁷ F. Çınar (2013). 1924’ten 2000’e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 43 (97), s. 190.

¹²⁸ N. Yılmaz. *agm*, s. 140.

¹²⁹ A. Emiroğlu (2005). *Türkiye’de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları (1924-1980)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s. 185.

¹³⁰ R. Doğan & F. Çapçioğlu. *age*, s. 157.

¹³¹ M. Öcal. *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Din Eğitimi*, s.248; R. Doğan & F. Çapçioğlu. *age*, s. 157.

¹³² R. Doğan & F. Çapçioğlu. *age*, s. 157-158.

görülmektedir.¹³³ Bu programın ders içeriğinde de Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik herhangi bir amaca rastlanmamaktadır.¹³⁴

1980 sonrası İmam-Hatip Liselerindeki bir diğer gelişme Anadolu İmam-Hatip Liselerinin açılmış olmasıdır. Turgut Özal dönemine denk gelen bu yeni İmam-Hatip Liseleri; Almanya'da yaşayan Türk vatandaşlarının çocuklarının Türkiye'ye getirilerek yetiştirilmesi ve din görevlisi olarak yeniden Almanya'ya gönderilmesi amacıyla Almanca dil programıyla açılmıştır. 1989-1990 eğitim-öğretim yılında ise İngilizce dil programlı Anadolu İmam-Hatip liseleri de açılmıştır.¹³⁵ Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programı arşivlerinden bu döneme tekabül eden ve 1984-1999 yılları arasında uygulanan 1984 İmam-Hatip Liseleri öğretim programını incelendiğinde de benzer bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Amaçların doğru ve tecvidli yüzüne okuma, ezberleri de keza doğru ve tecvidli okuyabilme üzerine belirlendiğini görülmektedir.¹³⁶ Bu öğretim programında da Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik bir içeriğe rastlanmamış; yüzüne okuma, tevcid ve ezber inceliklerinin ön plana çıkarılmış olduğu tespit edilmiştir.¹³⁷

28 Şubat 1997 tarihinde gerçekleştirilen Milli Güvenlik Kurulunda alınan kararlar Türkiye'de din eğitimi konusunda da farklı bir döneme girilmesine sebep olmuştur.¹³⁸ 8 yıllık kesintisiz eğitim kararının uygulanmaya başlamasıyla beraber diğer meslek liseleriyle birlikte İmam-Hatip Liselerinin orta kısımları da kapatılmıştır. 1998 senesinden itibaren artık orta kısımlara öğrenci alımı durmuştur.¹³⁹ Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programı arşivlerinden dönemi takip eden ve 1999-2008 yılları arasında uygulanan¹⁴⁰ 1999 yılına ait öğretim programı incelendiğinde, bu zamana kadar yayınlanmış öğretim programları arasında ilk defa "*Kur'an-ı Kerim'in verilen bölümlerinin meallerini okuyup onlardan güncel değerler çıkarma*" ve "*İçinde bulunduğu psikolojik, toplumsal ve tarihi koşulları Kur'an-ı Kerim'e ait değerlerle ilişkilendirme*" amaçlarının eklendiği görülmektedir.¹⁴¹ Ayrıca üniteler içinde Kur'an-ı

¹³³ Milli Eğitim Bakanlığı, İmam-Hatip Liseleri Müfredat Programı (1978), s. 35-26, 54-55. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03212915_ihl1978.pdf]

¹³⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, İmam-Hatip Liseleri Müfredat Programı (1978), s. 53. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03212915_ihl1978.pdf]

¹³⁵ R. Doğan & F. Çapçioğlu. *age*, s. 158-159; M. Öcal. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s.250.

¹³⁶ Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, İmam-Hatip Liseleri Öğretim Programları (1985), s. 31-32. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03212935_ihl1984.pdf]

¹³⁷ N. Yılmaz. *agm*, s. 141.

¹³⁸ R. Doğan & F. Çapçioğlu. *age*, s. 161.

¹³⁹ *Age*, s. 162.

¹⁴⁰ N. Yılmaz. *agm*, s. 146.

¹⁴¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Eğitimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. 15. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik müstakil başlıklara da yer verilmiştir.¹⁴² Dersin uygulama kısmıyla ilgili bölümde de “meal” vurgusuna rastlamaktadır. Meal okunacak dersler için öğretmenin mutlaka farklı kaynaklardan yararlanarak ön hazırlık yapması, bölümden üretilebilecek çağdaş ve güncel değerlerle ilgili zihinsel bir hazırlığa sahip olması, öğrencilerle meal dersini işlerken onları düşünmeye, soru sormaya, güncel değerler üretmeye istekli hale getirmeye gayret göstermesi gerektiği ifade edilmiştir. Kısa ayetlerin ezberletileceği ve yorumlanacağı derslerde yine öğretmenin ayetin tefsir ve yorumuyla ilgili bir ön hazırlık yapması gerektiği ifade edilmiştir.¹⁴³ Bununla birlikte programın “Giriş” bölümünde dile getirilen *“Bilginin hızla yaygınlaştığı günümüz dünyasında Kur'an-ı Kerim'in içeriği ile ilgili bilgilenme sürecinin yoğun biçimde yaşandığı gözlemlenmektedir. Bu itibarla bu derste Kur'an-ı Kerim'in içeriği de programda öngörülen ölçüde ele alınacaktır. Kur'an-ı Kerim'in içeriği ile ilgili bilgilenmenin, öğrencide evren tasavvurunun oluşmasında çağı, olayları, olguları ve her şeyden önemlisi din olgusunu yorumlamasında, ahlaki davranışlar geliştirebilmesinde çok önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir.”*¹⁴⁴ ifadesi önemlidir. Zira bu programla birlikte belli bir amaç doğrultusunda Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevası da İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim dersi programına dahil edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'e artık yalnızca belli kurallar çerçevesinde yüzünden okunan ve bazı sureleri ezberlenen bir kitap olarak bakılmadığı; insan hayatına katkısının da dikkate alındığı bir kitap olarak bakıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bu programda da Kur'an Kıssalarının müstakil bir ünite ya da başlık olarak öğretim programı kapsamına alındığına rastlanmamıştır. Bu noktada şu değerlendirmede bulunmak mümkündür: Anlam ve muhtevanın da öğretim programına dahil edilmesi dersin tarihi süreci dikkate alındığında büyük bir adım ve gelişmedir. Ancak yüzüne okuma ve ezber ağırlıklı olan Kur'an-ı Kerim derslerinde anlam ve muhtevaya düşen zaman yine de azdır. Ayrıca dersin temel hedefi Kur'an-ı Kerim'i doğru ve tecvidli okuma ile belirli sureleri ezberlemek olduğu için öğrencinin Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik farkındalık kazanması izafi kalacak ve bu mesele biraz da ders öğretmenin inisiyatifine kalmış olacaktır. Eğer öğretmen Kur'an-ı

¹⁴² Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. 23, 27-28, 30, 32. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

¹⁴³ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. 16-17. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

¹⁴⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999), s. 15. [Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

Kerim'in anlam ve muhtevası açısından yeterliliğe sahip değilse ya da yüzüne okuma ve ezber alanlarına daha fazla ağırlık veriyorsa anlam ve muhteva ikinci planda kalacaktır.

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programı arşivlerinden 2010 yılına ait Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programı incelendiğinde “*Kur'an-ı Kerim sadece okunan bir kitap değildir. O aynı zamanda İslam inanç, ibadet, ahlak ve insani değerlerinin de ana metnidir. Bu bakımdan onun içeriğinin yani anlamının da öğrenilmesi gerekmektedir. Kur'an-ı Kerimin içeriği ile doğrudan bilgilenme sürecini tecrübe etmek, öğrencide evreni, olayları, olgu ve değerleri Kur'an eşliğinde özümsemeyi ve ahlâken olgunlaşmayı temin edecektir.*” ifadesine rastlanmaktadır.¹⁴⁵ 2010 yılı öğretim programında, Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının eğitim-öğretim süreçlerine dahil edilmesiyle öğrencilerin ahlaki gelişimlerine katkı sağlanacağı ifade edilmiş; bu doğrultuda, Kur'an-ı Kerim'in bir yaşam rehberi olduğu konusunda İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinde farkındalık oluşturulmasını hedeflediği kanaatine varılmıştır. Ancak program ayrıntıları ile incelediğinde Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına vurguyu sıklıkla görmekle beraber yüzüne okuma ve ezber kadar ön plana çıkarılmadığı, yüzüne okuma ve ezberin bir uzantısı olarak programa dahil edildiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁶ Bu durumda öğrencilerin hazır bulunuşluk durumu, öğretmenin yeterliliği, ders saatlerinin yeterliliği gibi durumlar dikkate alındığında Kur'an-ı Kerim'in muhteva ve anlamının derslerde ne kadar gündeme geldiği ya da gelebileceği tartışma konusudur.

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretim Programı arşivlerinden 2010 yılına ait Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programından sonra geliştirilen programlara bakıldığında 2016 yılında Kur'an-ı Kerim dersi özelinde mülga edilmiş bir öğretim programına rastlanmaktadır. Bu programın giriş bölümünde “*Kur'an-ı Kerim sadece okunan bir kitap değildir. O aynı zamanda İslam inanç, ibadet, ahlak, sosyal hayat ve insani değerlerin de ana metnidir. Bu bakımdan onun içeriğinin yani anlamının da öğrenilmesi gerekmektedir. Kur'an-ı Kerimin içeriği ile doğrudan bilgilenme sürecini tecrübe etmek, öğrencide evreni, olayları, olgu ve değerleri Kur'an eşliğinde özümsemeyi ve ahlâken olgunlaşmayı temin edecektir. Kur'an-ı Kerim'i içeriğinden haberdar olmaksızın sadece yüzünden veya ezbere okumak tam ve ideal bir okuma değildir. Kur'an anlaşılması gereken bir kitaptır. Bu yüzden Kur'an ayetlerinin meallerinin öğrenilmesi de ihmal edilmemelidir. Kur'an-ı Kerim'in anlamını da doğru ve güzel bir Türkçe ile öğrencilere*

¹⁴⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları (2010), s. 26. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213059_meslekogretimprog2010.pdf]

¹⁴⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları (2010), s. 28-29. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213059_meslekogretimprog2010.pdf]

*aktarmak Kur'an kıraatini tamamlayan bir unsurudur.”*¹⁴⁷ ifadesi yer almaktadır. Yine öğrenme alanlarının “Anlama” başlığı altında “*Anlama alanına ait kazanımlara, Kur'an-ı Kerim öğretimindeki lafız ve anlam bütünlüğünü sağlamak için okuma ve ezberleme alanları içerisinde yer verilmiştir.*”¹⁴⁸ ifadesinin hususen dile getirildiği görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevası her ne kadar programa dahil edilmişse de dahil edilen diğer programlarda olduğu gibi netlik kazanmamıştır. Milli Eğitim Bakanlığı arşivinden ulaşılan 2018 yılına ait, güncellenmiş İmam-Hatip Meslek Dersleri Öğretim Programı'na ise Kur'an-ı Kerim dersinin dahil edilmediği görülmektedir.¹⁴⁹

Programlarla ilgili yapılan tespitleri genel olarak şu şekilde ifade etmek mümkündür: 1913'ten itibaren oluşturulmuş Kur'an-ı Kerim öğretim programlarında, Kur'an-ı Kerim'i yüzüne okuma incelikleri, tecvid ve ezber konularına daha fazla ağırlık verildiği görülmüştür. 1999 yılından itibaren Kur'an-ı Kerim meali de programlara dahil edilmiş fakat Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik müstakil üniteler geliştirilmemiştir. Yalnızca 1999 yılına ait öğretim programında ünitelerde anlam ve muhtevaya yönelik müstakil başlıkların bulunduğu gözlenmiştir. Fakat çalışmanın konusu olan Kur'an Kıssalarına dair müstakil bir üniteye rastlanmamıştır. Tüm bu bilgilerden hareketle 1913-2018 yılları arasındaki öğretim programlarında, öğretici yönü güçlü olan Kur'an Kıssalarının ders içerisinde konu edinilmesinin tamamıyla öğretmen inisiyatifine bırakılmış olduğu gözlenmiştir.

2. 2. İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi Güncel Öğretim Programı

Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 26/11/2021 tarihli ve E-45123216-101.01.02-37712668 sayılı yazısı üzerine görüşülen Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı'nın 2022-2023 eğitim ve öğretim yılından itibaren uygulanması karara bağlanmıştır.¹⁵⁰ Bu öğretim programında Müslüman bir bireyin rutin ibadetlerini yerine getirebilmesi için Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okuyabilmesi ve bazı sureleri ezbere bilmesi gerektiği; aynı zamanda Kur'an-ı Kerim inanç, ibadet, ahlak, sosyal hayat ve insani değerler metni de olduğu için anlamının ve muhtevasının da bilinmesi gerektiği

¹⁴⁷ Anadolu İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı (2016-Mülga), s. 1. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213039_kuran2016.pdf]

¹⁴⁸ Anadolu İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı (2016-Mülga), s. 2. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213039_kuran2016.pdf]

¹⁴⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları (2018). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213116_meslekogretimprog2018.pdf]

¹⁵⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

ifade edilmektedir.¹⁵¹ Bu sebeple Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı'nın; Anadolu İmam-Hatip Lisesi öğrencilerine “Yüzünden Okuma”, “Ezberden Okuma” ve “Muhtevayı Anlama” açısından kazandırılması düşünülen bazı bilgi, beceri, tutum ve değerleri kapsayacak şekilde yapılandırıldığı bildirilir.¹⁵² Ancak aynı eğitim programında, bu öğretim sürecinde Kur'an-ı Kerim'in yüzüne okuma-ezber kısmına ağırlık verildiği fakat anlam ve muhtevanın öğretilmesinin ise belirli bir düzeyde tutulduğu ifade edilmiştir.¹⁵³ “Muhtevayı anlama” olarak ifade edilen, Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının yüzüne ve ezbere okunacak sure ve ayetlerle sınırlandırıldığı görülmektedir.¹⁵⁴ Tüm bu bilgiler ışığında İmam-Hatip Liseleri öğretim programı değerlendirilecek olursa ders içeriklerinde Kur'an-ı Kerim'in Arapça metninin telaffuz, tecvid ve ezber yönünün öğretilmesine ağırlık verildiği; anlam ve muhtevanın ise yüzüne ve ezbere okunacak sure ve ayetlerin uzantısı olacak şekilde ikinci planda tutulduğu kanaatine varmak mümkündür.

Kur'an-ı Kerim metninin telaffuz, tecvid ve ezber yönleriyle eğitim-öğretim süreçlerinde yer alması önemli görülmele birlikte, anlam ve muhtevanın da daha sistematik ve sınırları belirgin bir şekilde öğretim programlarına dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Zira Alla Teala Kur'an-ı Kerim'de “*Şüphesiz ki o (Kur'an), müminler için bir rehber ve rahmettir.*” diye buyurmaktadır.¹⁵⁵ Ayette de belirtildiği üzere Kur'an-ı Kerim insanlara rehber olarak gönderilmiş bir kitaptır. Dolayısıyla orijinal metninin inceliklerinin bilinmesi ve doğru uygulanması gerektiği kadar anlam ve muhtevasının da bilinmesi; Kur'an-ı Kerim'in hayat yolunda uygulanabilirliğini mümkün kılınması ve hayatı kolaylaştırması açısından önemlidir. Bunun daha sağlıklı işleyebilmesi için ise İmam-Hatip Liselerindeki Kur'an-ı Kerim derslerinde “yüzüne okuma ve ezber” üniteleri ile “muhteva ve anlam” ünitelerinin ayrı ayrı planlanması faydalı olacaktır.

¹⁵¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 8. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁵² Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 9. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁵³ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 10. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁵⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 10. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁵⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Neml 27/77.

Programın vizyonu incelendiğinde “*Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun olarak okuyan, mesleki uygulamalarında kullanabilen, Kur’an-ı Kerim’in içeriğini ana hatlarıyla tanıyan, onu hayatına rehber kılıp ona saygı ve hürmeti ilke edinen bireyler yetiştirmek*” ifadesine rastlanmaktadır.¹⁵⁶ İmam-Hatip Liselerinin açılma sebebinin, Tevhid-i Tedrisat Kanunu gerekçe gösterilerek medreselerin kapatılmasının ardından “imam ve hatip” yetiştirme ihtiyacının ortaya çıkması olduğu bilinmektedir.¹⁵⁷ Buna göre günümüzdeki İmam-Hatip Liselerinin vizyonlarından biri hala ilk ilk kuruluş yıllarındakiyle aynıdır. İmam-Hatip Liselerinin ilahiyat fakültelerine öğrenci yetiştiren ve dolayısıyla din görevlileri yetiştirmeyi de amaç edinen liseler olduğu yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte değişen-dönüşen dünya ve ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar bağlamında ele alındığında; İmam-Hatip Liseleri öğretim programının vizyonunun da güncellenmesinin daha zengin ve doyuma ulaştırıcı bir öğretim programı geliştirilebilmesi ve din görevlisi olmayı düşünmeyen, yalnızca dini bilgiler konusunda daha donanımlı olmayı isteyen öğrencilerin bu kurumları tercih etmelerinin teşviki açısından da daha faydalı olacaktır. Zira günümüz gençlerinin dinden uzaklaşma sebepleri araştırıldığında temel dini bilgilerin yetersiz verilmesi sorununa rastlanmaktadır.¹⁵⁸ Bir başka sorun da öğretilen temel dini bilgilerin kaynaklarıdır. Bahsi geçen bu temel dini bilgilerin Kur’an-ı Kerim temelli olmasının gençlerin dinden uzaklaşma sorununu büyük oranda çözeceği ve onları İslam’ı merak eder hale getireceği düşünülmektedir. Din konusunda özgür ve özgün düşünebilmenin, sağlıklı bir İslam algısı ve anlayışı geliştirebilmenin ilk basamağı İslam dinini asıl kaynağı olan Kur’an-ı Kerim’den öğrenmektir. Allah Teala herhangi bir yaş sınırlaması yapmaksızın ilk ayetle tüm kullarını Kur’an-ı Kerim’i okumaya davet eder. Aynı zamanda hayat rehberi olan Kur’an-ı Kerim’i bilmek ve anlamak için okuyan herkesin ondan muhakkak istifade edeceği de muhtemeldir.

Tüm bu bilgilere göre İmam-Hatip Liseleri öğretim programlarının yüzüne okuma ve ezber konularına verdiği ağırlığı aynı oranda anlam ve muhtevaya da vererek ve aynı zamanda bu iki kategoriyi ayırarak anlam ve muhteva için ayrı üniteler ve içerik geliştirmesinin İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin Kur’an-ı Kerim’le daha güçlü ve sağlıklı bağlar geliştirmesini sağlayacağı mutlaklıdır. Hz. Ali’ye atfedilen ya da atasözü olduğu da söylenen bir sözde “*İnsan bilmediğinin düşmanıdır.*” denmektedir. Buna göre İslam bilgisini nereden öğreneceğini

¹⁵⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 10. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁵⁷ H. Ayhan. *Türkiye’de Din Eğitimi*, s. 35-36.

¹⁵⁸ M. Malkoç (2019). Gençliği Dini Değerlerden Uzaklaştıran Sebepler. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (16), s. 259.

bilmeyen ya da nereden öğreneceğini bilip nasıl öğreneceğini bilmeyen bir genç için İslam karanlık ve bilinmez bir alandır. Böyle bir durumda ise İslam'a karşı düşmanlık geliştirilmesi ihtimal dahilindedir. Bilinmezliğin getirdiği düşmanlık halinde ise özelde bir gencin genelde ise tüm insanlığın İslam'la sağlıklı bir bağ kurabilmesi neredeyse imkansızdır. Bu sebeple İslam'ın mutlak doğrularını içeren tek kaynağı Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhteva açısından tüm insanlara ulaştırılmasının türlü yolları aranmalıdır.

2. 2. 1. Programın Felsefesi

Öğretim Programı'na göre “Yüzünden Okuma”, “Ezberden Okuma” ve “Muhtevayı Anlama” ile öğrencilere ilgi, beceri, tutum ve değerler kazandırmanın hedeflendiği ifade edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i yüzüne okumanın inceliklerinin öğrencilere kazandırılmasının yanı sıra Kur'an-ı Kerim'i anlama becerisinin öğrencilere kazandırılmasının da önemi ifade edilmiştir.¹⁵⁹ Kur'an-ı Kerim kıraatinin başta ibadetleri yerine getirme olmak üzere dini görev ve merasimler için de önem arz ettiği ve dolayısıyla bazı sure ve ayetlerin de usulüne uygun olarak ezberlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.¹⁶⁰

Bu bilgilere göre Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programları oluşturulurken “yüzüne okuma”, “ezber” ve “anlam” konularında öğrencilere birtakım beceriler kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir. Ancak ders programları ve kitaplar incelendiğinde ezbere okunacak surelerin mealleri bulunurken yüzüne okunacak surelerin meallerinin verilmediği tespit edilmiştir. Bu durumda öğrencinin, mealleri verilmeyen ilgili bölümlerin meallerine ulaşmaları anlamlı olarak mümkün olmamakta, bunun için ayrı bir materyal edinme zorunluluğu doğmaktadır. Bu durumun ise meal konusunda gerek öğretmenin gerek öğrencinin motivasyonunu olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir. Bu sebeple ders sırasında “Muhtevayı Anlama” kısmının diğer kısımlara göre daha zayıf kalması muhtemeldir.

2. 2. 2. Programın Genel Amaçları

Öğretim Programı incelendiğinde öğrencilere kazandırılmak istenen bilgi, beceri, tutum ve değerler konusunda şu dört amaç görülmektedir:

¹⁵⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 9. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁶⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 8. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

- “1. Kur’an-ı Kerim’i doğru ve güzel okumanın dinî ve kültürel önemini fark etmeleri
2. Kur’an-ı Kerim’i mahreç ve tecvit kurallarına uygun olarak yüzünden okuma becerisi kazanmaları
3. Kur’an-ı Kerim’den bazı ayet ve sureleri usulüne uygun olarak ezberden okuma becerisi kazanmaları
4. Kur’an-ı Kerim’in içeriğini ana hatlarıyla tanımaları”¹⁶¹

Bu amaçlara bakıldığında “Yüzüne Okuma” ve “Ezber” becerilerinin kazandırılmasının öncelikli olduğu tespit edilmiştir. “Muhtevayı Anlama” kısmı ise doğrudan amaçlarla değil dolaylı amaçlarla dile getirilmiştir. Kur’an-ı Kerim’in içeriğinin ana hatlarıyla bilinmesi önemli bir amaç olmakla birlikte Kur’an-ı Kerim’i anlam bakımından tanımak açısından yetersizdir. Zira öğretim programı içerisinde bu amaca yönelik yüzüne okuma ve ezber alanları için yapılan planlamaya benzer bir planlama bulunmamaktadır.

Ayrıca aynı metnin Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri incelendiğinde surelerin anlamları için ayrı ders saatleri verilmeyip yüzüne okunacak sure ve ezberden okunacak surelerle aynı ders saatlerine dahil edildiği görülmektedir.¹⁶² Buna göre anlam ve muhtevanın ancak yüzüne okuma ve ezberden arta kalan zaman içerisinde ele alınabileceği anlaşılmaktadır. Ancak uygun görülen bu süre; sınıf mevcutları, öğrencilerin hazır bulunuşluk durumları, geldikleri okul türleri gibi dinamikler dikkate alındığında anlam ve muhteva açısından pek sağlıklı ya da verimli ortamların oluşmasına imkan sağlayamayacaktır.¹⁶³ Zira yüzüne okuma ve ezber için bile yeterli olmayan bu ders saatlerine anlam ve muhtevayı eklemek neredeyse imkansızdır. Tüm bunları dikkate alarak bir sonuca varılacak olursa Kur’an-ı Kerim anlam ve muhtevasının halihazırdaki öğretim programı içerisine dahil edilme şekli ile anlam ve muhteva ile ilgili ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu sebeple anlam ve muhteva, Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün ifadesiyle “Muhtevayı Anlama” kısmı, Kur’an-ı Kerim dersleri içinde müstakil bir üniteye dönüştürülerek ders içeriği zenginleştirilmelidir. Çalışmanın da konusu

¹⁶¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 9. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁶² Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 15. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁶³ H. H. Havuz (2024). İmam Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi Müfredatının Mesleki Öğretim Açısından İşlevselliği -Yapısal Sorunlar ve Öneriler. *Mevzu - Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, s. 90-91-92-93.

olan Kur'an Kıssalarının ise bu amaç ve ünite örneği için en uygun içeriklerden biri olduğu düşünülmektedir.

2. 2. 3. Programın Ünite, Konu ve Kazanımları

Öğretim Programı'nda “öğrencilere Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okumanın öneminin kavratılması, Kur'an harflerinin özelliklerinin ve tecvit kurallarının öğretilmesi, Kur'an'ı usulüne uygun biçimde okuma becerisinin kazandırılması, ibadetler ve din hizmetlerinin yürütülmesinde gerekli olan bazı duaların, ayetlerin ve surelerin ezberletilmesinin yanında Kur'an'ın muhtevasının belirli düzeyde öğretilmesi” hedeflerine göre oluşturulmuş olan ünite, konu ve kazanımlar doğrultusunda lafız ve anlam bütünlüğünün dikkate alındığı ifade edilmiştir. Bu sebeple “Yüzünden Okuma”, “Ezberden Okuma” kısımlarının “Muhtevayı Anlama” ile desteklendiği bildirilmiştir. “Muhtevayı Anlama” kazanımlarında yüzüne ve ezbere okunan bazı ayet, sure ve duaların anlamlarına yer verildiği vurgulanmıştır.¹⁶⁴

Ünite, konu ve kazanım kısmında da görülen o ki “Muhtevayı Anlama” içeriği “Yüzüne Okuma” ve “Ezberden Okuma” kısımlarına göre şekillendirilmiş ve yalnızca bazı sure, ayet ve duaların manalarına yer verilmiştir. Üstelik basılı ders materyallerinde de bu metinlere kısmen ulaşılmakta, büyük oranda ise öğrenci ve öğretmenin kendi imkanlarıyla ulaşması beklenmektedir. Kur'an-ı Kerim'in tamamının bir ünite olarak öğrenciye ulaştırılmasının mümkün olmadığını farkında olunmakla birlikte; “muhtevayı anlama” olarak ifade edilen içeriğin Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik bilgi birikimini sağlayacak becerilerin geliştirilmesine yönelik bir kazanımın öğretim programlarında bulunması ve bu kazanımın dolaylı değil doğrudan kazandırılmak üzere planlanmış olması gerektiği de düşünülmektedir. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim derslerinde bu kazanıma yönelik birer ünite bulunmalıdır. Böylece “Muhtevayı Anlama” içeriği somut bir hale gelir ve ders içerisinde gündeme gelme ihtimali de güçlenir. Halihazırdaki programa göre anlam ve muhtevanın ders içerisinde gündeme getirilip getirilmediğini bilmek bile mümkün görünmemektedir.

Öğretim Programı'na göre 9, 10, 11 ve 12. sınıfların ünite, kazanım sayıları ve süreleri aşağıda verilen tablolarda görüldüğü gibidir:¹⁶⁵

¹⁶⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 10. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁶⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 15. [Erişim: 22.06.2025,

Tablo 1. 1. Kur'an-ı Kerim Dersi 9. Sınıf Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.

9. Sınıf			
Üniteler	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Oranı (%)
<i>1. Kur'an Okumaya Giriş</i>	6	30	17
<i>2. Ezberden Okunacak Dualar ve Anlamları</i>	16	18	10
<i>3. Kur'an-ı Kerim'i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvit</i>	11	24	13
<i>4. Yüziünden Okunacak Sureler ve Anlamları</i>	7	54	30
<i>5. Ezberden Okunacak Ayetler; Sureler ve Anlamları</i>	38	54	30
Toplam	78	180	100

Tablo 1. 2. Kur'an-ı Kerim Dersi 10. Sınıf Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri

10. Sınıf			
Üniteler	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Saati Oranı (%)
<i>1. Kur'an-ı Kerim'i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvit</i>	8	12	8
<i>2. Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler ve Yöntemler</i>	2	4	3
<i>3. Yüziünden Okunacak Sureler ve Anlamları</i>	13	72	50
<i>4. Ezberden Okunacak Ayetler; Sureler ve Anlamları</i>	24	56	39
Toplam	47	144	100

Tablo 1. 3. Kur'an-ı Kerim Dersi 11. Sınıf Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.

11. Sınıf				
Üniteler	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Oranı (%)	Saati
<i>1. Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları</i>	22	84	58	
<i>2. Ezberden Okunacak Ayetler, Sureler ve Anlamları</i>	10	60	42	
Toplam	32	144	100	

Tablo 1. 4. Kur'an-ı Kerim Dersi 12. Sınıf Öğretim Programı Üniteleri, Kazanım Sayıları ve Süreleri.

12. Sınıf				
Üniteler	Kazanım Sayısı	Ders Saati	Ders Oranı (%)	Saati
<i>1. Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları</i>	16	72	67	
<i>2. Ezberden Okunacak Ayetler, Sureler ve Anlamları</i>	4	36	33	
Toplam	20	108	100	

Tablolara göre tüm sınıf düzeylerinde “Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları” ile “Ezberden Okunacak Sureler ve Anlamları” ortak üniteleri; 9 ve 10. sınıf düzeyleri için “Kur'an-ı Kerim'i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvit” ortak üniteleri; 9. sınıf düzeyinde “Kur'an Okumaya Giriş”, “Ezberden Okunacak Dualar ve Anlamları” ve 10. sınıf düzeyinde “Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler ve Yöntemler” üniteleri ayrı ayrı bulunmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde “Muhtevayı Anlama” konusunda özel bir ünite başlığına ve ayrı bir süreye rastlanmamaktadır. “Muhtevayı Anlama” yüzüne ve ezbere okunacak surelere entegre olarak içeriğe dahil edilmiştir. 9 ve 10. sınıf düzeyinde Kur'an-ı Kerim tilavetinin geliştirilmesi üzerine ayrıca üniteler görülmektedir. Tüm bu içeriğin ve kazandırılması hedeflenen becerilerin mutlak suretle Kur'an-ı Kerim dersi programlarında bulunması gerektiğine katılmakla birlikte

“Muhtevayı Anlama” kısmına özel süre taksimi yapılması ve bir ünite içeriği hazırlanmasının amaca daha sağlıklı hizmet edeceği düşünülmektedir.

İmam-Hatip Lisesi 9. Sınıf Kur’an-ı Kerim Dersi Programı incelediğinde beş ünite olduğu görülmektedir.¹⁶⁶ Bu ünitelerden ilki “*Kur’an Okumaya Giriş*” ünitesidir. Ünite konuları “*Kur’an’ı Doğru ve Güzel Okumanın Önemi*”, “*Harfler ve Özellikleri*”, “*Harflerin Okunuşu*” ve “*Okunuşla İlgili Özel Durumlar*” olarak belirlenmiştir.¹⁶⁷ Ünitelerin kazanımları incelendiğinde 9. sınıf öğrencileri için Kur’an-ı Kerim’in yüzüne okumanın incelikleri hususunun en temel düzeyde öğrenciye kazandırılmasının amaçlandığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁸ Ders kitabında ikinci ünite olarak verilen¹⁶⁹ “*Ezberden Okunacak Dualar ve Anlamları*”¹⁷⁰ ünitesinde günlük hayatta kullanılan “*Kelime-i Tevhit*”, “*Kelime-i Şehadet*”, “*İstiâze*”, “*Besmele*”, “*Tekbir*”, “*Salatüselam*”, “*Rabbi Yessir*”, “*Amentü*”, “*Ezan ve Kamet*” anlamlarıyla birlikte ele alınır. Yine bazı ibadetlerin icrasında okunan “*Sübhanek*”, “*Tahiyyat*”, “*Salli ve Barik*”, “*Rabbena*”, “*Kunut*”, “*Namaz Tesbihatı*” ve “*Cenaze Namazı Duaları*” gibi kavram ve duaların da anlamlarıyla birlikte konu edinildiği görülmektedir.¹⁷¹ Bu konuların kazanımları günlük hayatta ve ibadetlerde kullanılan dini kavram ve duaların ezberden okunması, anlamlarının bilinmesi, bahsi geçen duaların yüzünden ve ezbere okunması ve anlamlarının bilinmesi yönünde belirlenmiş ve öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir.¹⁷² Öğrencinin günlük hayatta ve ibadetleri sırasında kullanacağı dini kavram ve duaları özellikle anlamlarıyla birlikte bilerek ezberden okuyabilmesi öğrenciler açısından büyük öneme sahiptir. Zira Allah, Cuma Suresi 5. ayette Tevrat bilgisi kendilerine yüklediği halde hükümlerini

¹⁶⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 16. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁶⁷ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 7. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁶⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 17. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁶⁹ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 44. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁷⁰ Ders kitabında “*Okunacak, Ezberlenecek Dualara ve Anlamları*” olarak geçmektedir. Bkz.: Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 7. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁷¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 18. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁷² Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 18. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

yüklenmeyenleri “*kitap yüklü merkepler*”e benzetmiştir.¹⁷³ Öğrencilerin, Kur’an-ı Kerim’i Arap dilinden okumanın inceliklerini bilmenin önemini farkında olmalarıyla birlikte okuduklarının anlamlarını bilmenin hayat yolunda kendilerine sağlayacağı katkıların da farkında olmaları gerekmektedir. Ders kitabında üçüncü ünite olarak verilen¹⁷⁴ “*Kur’an-ı Kerim’i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvit*” ünitesinde “*Med Çeşitleri*”, “*Tenvin ve Sakin Nun*”, “*Elif-Lam Takısı*”, “*Sakin Mim*”, “*Kalkale*”, “*Ra Harfi*”, “*Lafzatullah*”, “*Zamir*”, “*Sekte*”¹⁷⁵ gibi tecvid kurallarına yer verilmiştir.¹⁷⁶ Kazanımlara göre öğrenci bahsi geçen tüm bu tecvid kurallarını bilip uygulayacak düzeye gelmelidir. Ayrıca okunuşu özel olan “*ra Harfi*”, “*Lafzatullah*” ve “*Zamirin Okunuşu*” gibi okuyuşları da uygulayabilecek beceriyi elde etmeleri de kazanımlar arasındadır.¹⁷⁷ Ders kitabında beşinci ünite olarak verilen¹⁷⁸ “*Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları*” ünitesi incelediğinde “*Âl-i İmrân Suresi ve Anlamı*”, “*Nisâ Suresi ve Anlamı*”, “*Mâide Suresi ve Anlamı*” surelerinin yüzüne okuma için seçildiği görülmektedir.¹⁷⁹ Ünite ile ilgili açıklama kısmında “*Yüzünden okunan bölümlerin meali farklı kaynaklardan faydalanılarak ele alınır. Kur’an’ın içeriği üzerinde düşünme ve anlama çalışmaları yapabilmeleri ve meallerden yararlanma becerilerinin gelişmesi için öğrenciler, meal okuma konusunda teşvik edilir.*”¹⁸⁰ ifadesine rastlanmaktadır. Bu ifadeye göre yüzüne okuma için seçilen surelerin meallerinin kitaba dahil edilmediği, ilgili surelerin mealleri için farklı kaynaklardan yararlanılması gerektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 9. Sınıf Kur’an-ı Kerim

¹⁷³ Kur’an-ı Kerim. Cuma 62/5.

¹⁷⁴ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 64. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁷⁵ Ders kitabında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Burada verilen başlıklardan “*Elif-Lam Takısı*” ve “*Zamir*” ders kitabında ayrı bir başlık olarak verilmemiştir. Ayrıca öğretim programından farklı olarak ders kitabına “*ihfa*”, “*izhar*”, “*iklab*”, “*idğamlar*” gibi tecvit ilminin temel konularının da eklendiği görülmektedir. Bkz. : Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 7-8. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁷⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 19. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁷⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 19. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁷⁸ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 117. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁷⁹ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 20. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁸⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 20. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

dersi kitabı incelediğinde de 5. ünite olarak ders kitabına dahil edilen¹⁸¹ “*Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları*” ünitesinin bulunduğu 117-197. sayfalarda surelerin anlamlarına rastlanmamaktadır.¹⁸² İlgili bölümlerin meal materyaline ulaşmak öğrenci ve öğretmene bırakılmıştır. Fakat bunun ders ve yıl süreci göz önüne alındığında dezavantajlar taşıdığı bir gerçektir. Zira öğrencilerin ve ders öğretmeninin ulaşacakları meallerin farklı olma ihtimali, meallere ulaşılabilirlik durumları, öğrenci ya da ders öğretmeninin bu materyali her derste yanında getirebilme imkanı farklılaşacaktır. Dolayısıyla bu ilgili bölümlerin meallerinin ulaşılabilirliğinin kolay olabilmesi için ders kitaplarına dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Materyalin her an ulaşılabilir olması ders sırasında gelişebilecek aksaklıkları en aza indirecektir. Materyal olmadan, belki ilk defa böyle bir uygulama ile karşılaşan ya da ilk kez Kur’an-ı Kerim meali görececek öğrenci için uygulamanın sağlıklı olabilmesi pek mümkün görünmemektedir. Ayrıca bu durumun “Anlam ve Muhteva” kısmının önemi konusunda öğrencide beklenmedik olumsuz kanaatlerin oluşmasına sebep olması da muhtemeldir. 9. Sınıf Kur’an-ı Kerim dersinin son ünitesi olan ancak ders kitabında dördüncü ünite olarak verilen¹⁸³ “*Ezberden Okunacak Ayetler, Sureler ve Anlamları*” ünitesinde günlük hayatta ve mesleki uygulamalarda ezbere bilinmesi gereken sureler bulunmaktadır.¹⁸⁴ Ünitenin kazanımlarının; sureleri yüzüne ve ezbere okuma becerisinin kazandırılmasının yanında, bazı surelerden mesajlar çıkarabilme, bazılarının ana temasını anlama, bazılarının ise anlamını bilme şeklinde düzenlendiği¹⁸⁵ ve aynı ünite ders kitabında incelediğinde ise ilgili surelerin meallerinin de beraberinde verildiği görülmektedir.¹⁸⁶ İlgili ünitenin bu şekilde düzenlenmiş olması ve basılı bir materyal olarak öğrencilerin ellerinde bulunması hedeflerin ve amaçların gerçekleştirilmesinde ciddi bir öneme sahiptir. Böylece öğrenci ders içinde ya da dışında,

¹⁸¹ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 118. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁸² Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 117-197. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]; Bahsi geçen kitap online kitaptır. Basılı kitaplarda ise daha sonraki bölümde bahsedileceği üzere ilgili surelerin mealleri kitapta açıkça verilmeyip bir karekod uzantısı olarak kitaba dahil edilmiştir.

¹⁸³ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 91. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

¹⁸⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 21. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁸⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 21-22. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁸⁶ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur’an-ı Kerim 9. Ders Kitabı, s. 92-114. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]

okulda ya da evde ilgili surelerin meallerine istediği her an ulaşabilme imkanına da sahip olmaktadır.

10. sınıf Kur'an-ı Kerim dersi programı incelediğinde dört ünite olduğu görülmektedir.¹⁸⁷ “Kur'an-ı Kerim'i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvit” ünitesi “Harflerin Mahreçlerinden Telaffuzu”, “Kur'an Tilavetinde Okunuşu Özel Olan Kelimeler”, “Vakf, Vasl, İbtida”, “Kur'an'daki Bazı İşaretler”, “Kur'an Okuma Biçimleri”, “Kur'an Tilavetinde Hatalı Okuma”, “Kur'an Tilaveti ve Kıraat İlmi ile İlgili Temel Kavramlar”, “Kıraatler ve Kıraat İmamları” konularını ele almaktadır.¹⁸⁸ Kazanımlar Kur'an tilavetinin inceliklerinin bilinmesi ve uygulanması yönünde geliştirilmiştir. Ayrıca kıraatlerin ve kıraat imamlarının tanınmasına yönelik de başlıklar bulunmaktadır.¹⁸⁹ “Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler ve Yöntemler” ünitesinin konuları “Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler” ve “Kur'an Öğretiminde Temel Yöntemler”dir. İlgili konuların kazanımları Kur'an-ı Kerim öğretiminde temel ilkelerin ve temel yöntemlerini açıklayabileceği ve tanıyacağı yönündedir.¹⁹⁰ “Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları” ünitesinde “Enam Suresi ve Anlamı”, “A'râf Suresi ve Anlamı”, “Enfal Suresi ve Anlamı”, “Tevbe Suresi ve Anlamı”, “Lokman Suresi ve Anlamı” ve “Fâtır Suresi ve Anlamı” sureleri yüzüne okuma uygulamaları için programa dahil edilmiştir.¹⁹¹ 9. Sınıf ünitesinde olduğu gibi burada da ilgili surelerin meallerine farklı kaynaklardan öğrencinin kendi imkanlarıyla ulaşacağı bilgisine ulaşılmaktadır.¹⁹² Ünitenin kazanımlarında ise yüzüne okuma, ana tema açıklama, içeriği ana hatlarıyla söyleme, ilkeleri listeleme ve yüzüne okuma

¹⁸⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 16. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁸⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 23. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁸⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 23. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 24. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 25. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹² Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 25. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

gibi beceriler hedeflenmiştir.¹⁹³ İlgili ünitenin ders kitabındaki bölümü incelendiğinde 102-195. sayfalarda yer alan ve dördüncü ünite olarak verilen bölümde ilgili surelerin meallerine rastlanmamaktadır.¹⁹⁴ 9. sınıf ders kitabıyla ilgili dile getirilen olumsuz durumlar 10. sınıf için de geçerlidir. Kur'an-ı Kerim meali materyaline ders kitabı içerisinde ulaşmamak gerek öğrenci gerek öğretmen açısından zorluklara sebep olacaktır. Ders kitabında 3. ünite olarak verilmiş olan¹⁹⁵ “*Ezberden Okunacak Ayetler, Sureler ve Anlamları*” ünitesinde günlük hayatta ve mesleki uygulamalarda kullanılacak ayet ve sureler mealleriyle beraber verilmiştir. Ayrıca bu üniteye ayet ve surelerin Mekki-Medeni olma durumları, isimleri, nüzul sebepleri ve ana konularıyla ilgili de bilgi verildiği ifade edilmiştir.¹⁹⁶ Ayet ve surelerin yalnızca meallerinin değil aynı zamanda ayet ve surelerle ilgili bahsi geçen bilgilerin verilmesi Kur'an'ın anlam ve muhtevası açısından farkındalığın daha çok artmasını sağlayacak ve bu, öğrenci açısından etkili bir kazanım olacaktır.

11. sınıf Kur'an-ı Kerim dersi programı incelediğinde iki ünite olduğu görülmektedir.¹⁹⁷ “*Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları*” ünitesinde “*Yunus Suresi ve Anlamı*”, “*Hûd Suresi ve Anlamı*”, “*Yusuf Suresi ve Anlamı*”, “*Ra'd Suresi ve Anlamı*”, “*İbrahim Suresi ve Anlamı*”, “*Nahl Suresi ve Anlamı*”, “*İsrâ Suresi ve Anlamı*”, “*Kehf Suresi ve Anlamı*”, “*Hucurât Suresi ve Anlamı*”, “*Kaf Suresi ve Anlamı*” ve “*Saff Suresi ve Anlamı*” sureleri yüzüne okuma için üniteye eklenmiş ve ayrıca ilgili surelerin meallerine yine farklı kaynaklar yoluyla ulaşılaacağı

¹⁹³ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 25. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹⁴ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur'an-ı Kerim 10. Ders Kitabı. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk10.pdf>]; Bahsi geçen kitap online kitaptır. Basılı kitaplarda ise daha sonraki bölümde bahsedileceği üzere ilgili surelerin mealleri kitapta açıkça verilmeyip bir karekod uzantısı olarak kitaba dahil edilmiştir.

¹⁹⁵ Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur'an-ı Kerim 10. Ders Kitabı, s. 55. [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk10.pdf>]

¹⁹⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 26. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 26. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 27-28. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 27-28. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

ifade edilmiştir.¹⁹⁸ Ayrıca 11. Sınıf Kur'an-ı Kerim dersi için basılı bir materyalin hazırlanmadığı, derslerin Kur'an-ı Kerim mushafından ve meallerinden işleneceği bilgisine ulaşılmaktadır.¹⁹⁹ Bir dersin materyali olmadan dersin işlenmesi ise güçleşmektedir. Buna ilaveten materyali olmadığı için Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının öğrenciye aktarılması hususu da zorlaşmaktadır. Yüzüne okumayı konu edinen birinci ünitenin kazanımları ise yüzüne okuma, ana tema açıklama, içeriği ana hatlarıyla söyleme, kurallar çıkarma, ilkeler çıkarma şeklindedir.²⁰⁰ İkinci ünite olan “*Ezberden Okunacak Ayetler, Sureler ve Anlamları*” ünitesinde de ezbere okunacak ayet ve surelerle ilgili yüzüne okuma, ezbere okuma, ana tema söyleme, verilen mesajları sıralama gibi kazanımlar hedeflenmiştir.²⁰¹ Kur'an-ı Kerim'in muhteva ve anlamı açısından aynı sıkıntı ve zorluklar burada da görülmektedir.

12. sınıf Kur'an-ı Kerim dersi programı incelediğinde ünitelerin 11. sınıfla aynı olduğu yalnızca yüzüne okunacak surelerin “*Meryem Suresi ve Anlamı*”, “*Ta-Ha Suresi ve Anlamı*”, “*Enbiya Suresi ve Anlamı*”, “*Hac Suresi ve Anlamı*”, “*Müminun Suresi ve Anlamı*”, “*Nur Suresi ve Anlamı*”, “*Kiyame Suresi ve Anlamı*” ve “*İnfitar Suresi ve Anlamı*” surelerini oldukları ve ezberlenecek surelerin 11. sınıf surelerinden farklı olduğu görülmektedir. Bunun dışında tüm diğer hususlar ise aynıdır.²⁰² Aynı güçlük ve sıkıntılar 12. Sınıf Kur'an-ı Kerim dersi için de geçerlidir.

Tüm sınıf düzeyleri için genel bir değerlendirme yapılacak olursa Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının 9 ve 10. sınıflar için kitaplara kısmen dahil edildiği görülmektedir. 11-

¹⁹⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 27. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 27. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

¹⁹⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 16. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²⁰⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 27. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²⁰¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 28. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²⁰² Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 29-30. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

12. sınıflarda ise basılı ders kitabı bulunmadığı için dahil edilebilmesi söz konusu değildir. Anlamalarının da okunması ve anlaşılması istenen bölümlerin meallerine genel olarak öğrenci ve öğretmenin/öğreticinin kendi imkanlarıyla ulaşması beklenmektedir. Bu sebeple anlaşılacak üzere yeryüzüne gönderilmiş olan Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının öğrencilere ulaşması ve öğrencilerin öğretmen eşliğinde Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasını nasıl okuyacaklarına dair bir becerinin geliştirilebilmesi imkanı ciddi ölçüde kısıtlanmaktadır. Halbuki İmam-Hatip Liseleri, öğrencilerin bu becerileri kazanacağı en önemli eğitim kurumlarından. Bu sebeple, bu çalışma ile Peygamber Kıssaları ünite örnekleri ile Kur'an'ın anlam ve muhtevasının İmam-Hatip Okulları müfredatına dahil edilmesi üzerine örnek bir ünite ortaya konmuştur.

2. 2. 4. Programda Kazandırılmak İstenen Beceriler

Öğretim Programı'nda bu programla öğrencilere kazandırılması hedeflenen bazı beceriler şu şekilde sıralanmıştır:

- “• *Kur'an-ı Kerim harflerini mahreçlerine ve sıfatlarına uygun olarak telaffuz etme*
- *Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak yüzünden ve ezberden okuma*
- *Mesleki uygulamalarda bazı dua, ayet ve sureleri usulüne uygun olarak yüzünden ve ezberden okuma*
- *Kur'an-ı Kerim'i öğrenmenin ve öğretmenin dinî bir sorumluluk olduğunu fark etme*
- *Kur'an-ı Kerim mealinden yararlanma*
- *Kur'an-ı Kerim'in muhtevasını ana hatlarıyla tanıma”*

Tevhid-i Tedrisat Kanununun 4. Maddesine göre din görevlilerinin yetiştirilebilmesi için ilahiyat fakültesi kurulacağı ifade edilmiştir.²⁰³ Buradan hareketle İmam-Hatip Okullarının da bu motivasyonla kurulduğunu söylemek mümkündür. Zira İmam-Hatip Okullarının açılmasını en temel sebebi din öğreticisi yetiştirmek olmuştur.²⁰⁴ Dolayısıyla öğretim programları da bu doğrultuda geliştirilmiştir. Günümüz İmam-Hatip Liseleri öğretim programlarında da ilk dönemin etkileri görülmektedir. Buna itiraz etmemekle birlikte İmam-Hatip Liselerinde Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının ön plana çıkarıldığı müstakil ünitelerin bu

²⁰³ Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1340, Resmi Gazete, 63, (06.03.1340) [Erişim: 09.06.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.430.pdf>]. Bkz. Madde 4: Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.

²⁰⁴ H. Ayhan. *Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 191-192.

programlara eklenerek yeni becerilerin de gündeme getirilmesinin kaçınılmaz bir ihtiyaç olduğu da ortadadır.

2. 2. 5. Kur'an'ın Muhtevası ve Kıssalar Bakımından Programın Genel Bir Değerlendirmesi

Öğretim Programı'nda²⁰⁵ ünite, konu, kazanım ve açıklamalar kısmı incelendiğinde 9. sınıfta “Kur'an-ı Kerim Okumaya Giriş”, “Ezberden Okunacak Dualar ve Anlamları”, “Kur'an-ı Kerim'i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvid”, “Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları” (Kitabın sağ tarafından başlar.) ve “Ezberden Okunacak Ayetler, Sureler ve Anlamları” üniteleri;²⁰⁶ 10. sınıfta ise “Kur'an-ı Kerim'i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvid”, “Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Temel İlkeler ve Yöntemler”, “Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları” (Kitabın sağ tarafından başlar.)²⁰⁷ üniteleri görülmektedir. 11 ve 12. sınıflarda ise yalnızca “Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları” ile “Ezberden Okunacak Ayetler, Sureler ve Anlamları” üniteleri bulunmaktadır.²⁰⁸

Basılı ders kitabı bulunan 9 ve 10. sınıfların ders kitaplarında ezbere okunan dua ve surelerin mealleri verilirken yüzüne okunacak surelerin mealleri ise kitaplara, öğrencilerin meallerden yararlanma becerilerinin gelişmesi hedefi gerekçesiyle dahil edilmemiştir.²⁰⁹ Bu sınıf düzeyleri için muhteva kısmen kitap kapsamında bulunmaktadır. Kitap kapsamında bulunmayan muhtevaya ulaşmak ise öğrenci ve öğretmene bırakılmıştır. 11 ve 12. sınıflarda ise basılı bir kitap bulunmadığı için iki sınıf düzeyinin de yüzüne okuma için müfredata dahil edilen Arapça metinlerine mashaftan, bu metinlerin anlamlarına ise meallerden ulaşılabileceği ifade

²⁰⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²⁰⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 17-22. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²⁰⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 23-26. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²⁰⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 27-30. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²⁰⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 13. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]; Basılı kitaplarda mealler için yalnızca karekod uzantısı verilmiştir.

edilmiştir.²¹⁰ Ayrıca her iki sınıf düzeyinin yüzüne okuma ünite açıklamalarında “Yüzünden okunan bölümlerin meali farklı kaynaklardan faydalanılarak ele alınır. Kur’an’ın içeriği üzerinde düşünme ve anlama çalışmaları yapabilmeleri ve meallerden yararlanma becerilerinin gelişmesi için öğrenciler, meal okumaya teşvik edilir.”²¹¹ ifadesi ile; ezber ünitelerinin açıklama kısmında da “Ezberden okunacak bölümlerin meali farklı kaynaklardan faydalanılarak ele alınır. Ayet ve surelerin Mekkî ya da Medenî oluşları, isimleri, nüzul sebepleri ve ana konuları hakkında bilgi verilir.”²¹² ifadesi yazmaktadır. Buna göre bu sınıf düzeyleri için muhtevaya ulaşmak tamamen öğrenci ve öğretmene bırakılmıştır. Tüm bunların ise öğrencilerin Kur’an-ı Kerim’in anlam ve muhtevasıyla yakın temas kurmalarını zorlaştıracağı düşünülmektedir. Öğretim programına göre 9 ve 10. sınıflar için basılı ders kitabı bulunmasına rağmen anlam ve muhtevanın kısıtlı bir şekilde öğrenciye ulaştırıldığı; 11 ve 12. sınıflar için ise basılı hiçbir materyalin bulunmaması sebebiyle somut bir şekilde ulaştırılmadığı gözlenmektedir. Bu verilere göre anlam ve muhtevanın öğretim programında yüzüne okuma ve ezber alanlarına göre daha geri planda tutulduğu tespit edilmiştir.

Bununla birlikte 9, 10, 11 ve 12. sınıf ünite başlıkları incelendiğinde ise Kur’an-ı Kerim’in ana konularından herhangi birinin ya da Kur’an Kıssalarının bir ünite olarak derslere dahil edildiğine dair herhangi bir veriye rastlanmamıştır.²¹³ Ayrıca yüzüne okuma için verilmiş olan surelerin çoğunda kıssalarla ilgili bölümler bulunmasına rağmen bölümlerin meallerinin verilmemiş olması da öğretim programında kıssalardan dolaylı olarak bile bahsedilemediğini göstermektedir.

²¹⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 16. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 16. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²¹¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 27,29. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²¹² Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 28,30. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²¹³ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 15. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

2. 2. 6. Kur'an-ı Kerim Güncel Ders Kitaplarının Muhteva ve Kıssalar Bakımından Değerlendirilmesi

İmam-Hatip Liseleri 9. sınıf Kur'an-ı Kerim ders kitabı beş üniteden oluşmaktadır.²¹⁴ “Kur'an Okumaya Giriş” ünitesinde Kur'an-ı Kerim'in yüzüne okuma incelikleri ile ilgili “Harfler ve Özellikleri, Harflerin Okunuşu, Harflerin Okunuşu İle İlgili Özel Durumlar” başlıkları bulunmaktadır.²¹⁵ “Ezberden Okunacak Dualar ve Anlamları” ünitesinde “Kelime-i Tevhit, Kelime-i Şehadet, İstiaze, Besmele, Tekbir, Salatuselam, Rabbi Yessir, Amentü, Ezan ve Kamet, Sübhaneke Duası, Tahiyat Duası, Salli ve Barik Duaları, Rabbena Duaları, Kunut Duaları, Namaz Tesbihatı, Cenaze Namazı Duaları” gibi dualar ve anlamları verilmiştir.²¹⁶ “Kur'an-ı Kerim'i Doğru ve Güzel Okuma: Tecvit” ünitesinde “Med Çeşitleri, Tenvin ve Sakin Nun, Elif Lam Takısı, Sakin Mim, Kalkale, Ra Harfi, Lafzatullah, Zamir, Sekte” gibi basit tecvit konuları bulunmaktadır.²¹⁷ “Ezberden Okunacak Ayetleri Dualar ve Anlamları” ünitesinde “Fatıha Suresi, Fil Suresi, Kureyş Suresi, Maun Suresi, Kevser Suresi, Kafirun Suresi, Nasr Suresi, Tebbet Suresi, İhlas Suresi, Felak Suresi, Nas Suresi, Kadir Suresi, Tekasür Suresi, Asr Suresi, Hümeze Suresi, Ayete'l Kürsi, Bakara Suresi (1-5) Ayetler, Bakara Suresi (285-286) Ayetler, Haşr Suresi (21-24) Ayetler” sureleri ve ayetleriyle bu sure ve ayetlerin anlamları bulunmaktadır.²¹⁸ “Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları” ünitesinde ise “Al-i İmran Suresi ve Anlamı, Nisa Suresi ve Anlamı, Maide Suresi ve Anlamı” bulunmaktadır.²¹⁹ Fakat bu ünite de bahsi geçen surelerin Arapça metinleri bulunurken daha önce de ifade edildiği gibi surelerin anlamları bulunmamaktadır.

Yüzüne okunacak surelerin her birinin başladığı ilk sayfaya bir karekod konularak anlamlarına çevrimiçi ulaşılması sağlanmak istenmiştir.²²⁰ Yani yüzünden okunacak bu surelerin anlamları ders kitabında yazılı olarak bulunmamaktadır. Al-i İmran, Nisa ve Maide Sureleri'nde birçok farklı peygamber kıssası ile ilgili pasajlar bulunmaktadır. Peygamber Kıssalarının Kur'an-ı Kerim ders kitabında işleniş açısından bakıldığında kıssaların öğrenilmesi ile ilgili bir hedef gözetilerek herhangi bir planlama yapılmamış ve ders içeriği oluşturulmamıştır. Zira Peygamber Kıssalarının geçtiği bu sureler, yalnızca yüzüne okuma becerilerinin geliştirilmesi amacıyla ders kitabına dahil edilmiştir. İlgili surelerin meallerini

²¹⁴ Yılmaz N. & Salman F. & Özarslan H. (2024). Anadolu İmam Hatip Lisesi 9. Sınıf Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı, Başak Matbaacılık ve Tanıtım, Ankara.

²¹⁵ Yılmaz N. & Salman F. & Özarslan H. age, s. 7.

²¹⁶ Yılmaz N. & Salman F. & Özarslan H. age, s. 7.

²¹⁷ Yılmaz N. & Salman F. & Özarslan H. age, s. 8.

²¹⁸ Yılmaz N. & Salman F. & Özarslan H. age, s. 9.

²¹⁹ Yılmaz N. & Salman F. & Özarslan H. age, s. 9.

²²⁰ Yılmaz N. & Salman F. & Özarslan H. age, s. 218.

okumaya imkan ve süre bulunduğunda ise ancak öğretmen inisiyatifine bağlı olarak Peygamber Kıssalarının ders içerisinde gündeme getirilme ihtimali bulunmaktadır. Öğretmenin böyle bir tercihi olmadığında ise Peygamber Kıssaları dersin konusu olamayacaktır. Anadolu İmam-Hatip Lisesi 9. Sınıf Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı genel olarak incelendiğinde “Peygamber Kıssaları” ile ilgili özel bir planlama yapılmadığı, özel bir başlık açılmadığı, kıssaların gündeme getirilmesinin tamamıyla öğretmen inisiyatifine bırakıldığı tespit edilmiştir.

10. sınıf Kur'an-ı Kerim ders kitabı beş üniteden oluşmaktadır.²²¹ “*Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma: Tecvit*” ünitesinde “*Harflerin Mahreçlerinden Telaffuzu, Kur'an Tilavetinde Okunuşu Özel Olan Kelimeler, Vakf, Vasl ve İbtida, Kur'an'daki Bazı İşaretler, Kur'an Okuma Biçimleri, Kur'an Tilavetinde Hatalı Okuma, Kur'an Tilaveti ve Kıraat İlmi İle İlgili Temel Kavramlar, Kıraatler ve Kıraat İmamları*” başlıkları bulunmaktadır.²²² “*Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler ve Yöntemler*” ünitesinde “*Kur'an Öğretiminde Temel İlkeler, Kur'an Öğretiminde Temel Yöntemler*” başlıkları bulunmaktadır.²²³ “*Ezberden Okunacak Ayetler, Sureler ve Anlamları*” ünitesinde “*Kur'an'ı Anlayarak Okumak, Duha Suresi ve Anlamı, İnşirah Suresi ve Anlamı, Tin Suresi ve Anlamı, Alak Suresi ve Anlamı, Beyyine Suresi ve Anlamı, Zilzal Suresi ve Anlamı, Adiyat Suresi ve Anlamı, Karia Suresi ve Anlamı, Bakara Suresi (153-157) Ayetler ve Anlamları, Yasin Suresi ve Anlamı, Al-i İmran Suresi (189-194) Ayetler ve Anlamları*” bulunmaktadır.²²⁴ “*Yüzünden Okunacak Sureler ve Anlamları*” ünitesinde “*En'am Suresi, A'raf Suresi ve Anlamı, Enfal Suresi ve Anlamı, Tevbe Suresi ve Anlamı, Lokman Suresi ve Anlamı, Fatır Suresi ve Anlamı*” başlıkları bulunmaktadır.²²⁵ 9. Sınıf Kur'an-ı Kerim ders kitabında olduğu gibi 10. sınıf ders kitabında da yüzüne okuma ünitesindeki surelerin Arapça metinleri verilmiş, mealleri kitap içinde yazılı olarak verilmemiştir.²²⁶ Fakat bu ders kitabında da surelerin mealleri için bir karekod uzantısı bulunmaktadır. Ayrıca sure sonlarında verilen karekodun bulunduğu sayfada “*Bulalım, Kontrol Listesi, İlkeler Çıkaralım, Bulalım, Uygulayalım, Ayetler ve Konusu*” gibi etkinlikler eklenerek sure meallerinin anlaşılması ve surelerden ilkeler çıkarılması hedeflenmiştir.²²⁷ Fakat sure mealleri kitapta yazılı olarak verilmeyip karekodla verildiği için bu etkinliklerin sınıf içinde yapılma ihtimali düşmektedir.

²²¹ N. Yılmaz & F. Salman & H. Özarslan (2024). Anadolu İmam Hatip Lisesi 10. Sınıf Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı. Başak Matbaacılık ve Tanıtım, Ankara.

²²² N. Yılmaz & F. Salman & H. Özarslan. *age*, s. 7.

²²³ N. Yılmaz & F. Salman & H. Özarslan. *age*, s. 7-8.

²²⁴ N. Yılmaz & F. Salman & H. Özarslan. *age*, s. 8.

²²⁵ N. Yılmaz & F. Salman & H. Özarslan. *age*, s. 9.

²²⁶ N. Yılmaz & F. Salman & H. Özarslan. *age*, s. 206.

²²⁷ N. Yılmaz & F. Salman & H. Özarslan. *age*, s. 183, 156, 145, 123, 118-117, 111-110.

Yüzüne okuma için kitaba dahil edilen En'am, Araf, Enfal, Tevbe, Lokman ve Fatır Surelerinde de Peygamber Kıssaları içeren birçok pasaj bulunmaktadır. Peygamber Kıssalarının 10. Sınıf Kur'an-ı Kerim ders kitabında işlenişi değerlendirildiğinde ise yine 9. Sınıf ders kitabında olduğu gibi kıssaların öğrenilmesi ile ilgili bir hedef gözetilerek herhangi bir planlama yapılmamış ve ders içeriği oluşturulmamıştır. 10. sınıf için de Peygamber Kıssalarının geçtiği bu sureler yüzüne okuma becerilerinin geliştirilmesi amacıyla ders kitabına dahil edilmiştir. İlgili surelerin meallerini okumaya imkan ve süre bulunduğu ise ancak öğretmen inisiyatifine bağlı olarak Peygamber Kıssalarının ders içerisinde gündem yapılma ihtimali bulunmaktadır. Anadolu İmam Hatip Lisesi 10. Sınıf Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı genel olarak incelendiğinde "Peygamber Kıssaları" ile ilgili özel bir planlama yapılmadığı, özel bir başlık açılmadığı, bu meselenin ders gündemine alınıp alınmamasının tamamıyla öğretmen inisiyatifine bırakıldığı görülmektedir.

İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim dersi için 11. sınıf için yazılı ya da çevrimiçi herhangi bir ders kitabı bulunmayıp ders işlenmesi için "Mushaf" ve "meal" kullanılacağı öğretim programında ifade edilmiştir.²²⁸ Buna göre 11. Sınıf Kur'an-ı Kerim ders müfredatına yüzüne okuma için eklenmiş olan ve yine birçok peygamber kıssasından bilgiler içeren Yunus, Hud, Yusuf, Ra'd, İbrahim, Nahl, İsrâ, Kehf, Hucurat, Kaf ve Saff Sureleri bölümleri ile ezberden okunmak için müfredata dahil edilmiş olan ve yine birçok peygamber kıssasından bilgiler içeren Nebe, Ala, Mülk Sureleri, Al-i İmran Suresi (102-109) Ayetler, Fussilet Suresi (30-36) Ayetler bölümleri için mushafa ve meale ulaşım öğrenciye ve öğretmene bırakılmıştır. Ayrıca Peygamber Kıssaları ile ilgili 11. sınıf ders içeriğinde de özel bir başlık ya da özel bir planlama bulunmamaktadır.²²⁹ Tıpkı 9 ve 10. sınıfta olduğu gibi Peygamber Kıssalarının sınıf içerisinde gündeme getirilmesi öğretmen inisiyatifine bırakılmıştır.

12. sınıf için de yazılı ya da çevrimiçi herhangi bir ders kitabı bulunmayıp ders işlenmesi için "Mushaf" ve "meal" kullanılacağı öğretim programında ifade edilmiştir.²³⁰ Buna göre 12.

²²⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 16. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²²⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 27-28. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²³⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 16. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

Sınıf Kur'an-ı Kerim ders müfredatına yüzüne okuma için eklenmiş olan ve yine birçok peygamber kıssasından bilgiler içeren Meryem, Ta-Ha, Enbiya, Hac, Mü'minun, Nur, Kiyame ve İnfitar Sureleri bölümleri ile ezberden okunmak için müfredata dahil edilmiş olan ve yine birçok peygamber kıssasından bilgiler içeren Cuma Suresi (9-11) Ayetler, Mü'minun Suresi (1-11) Ayetler bölümleri için mushafa ve meale ulaşım öğrenciye ve öğretmene bırakılmıştır. Okul şartları düşünüldüğünde bu materyallere ulaşmak zaman zaman zorluklar ve imkansızlıklar oluşturur. Ayrıca Peygamber Kıssaları ile ilgili 12. sınıf ders içeriğinde de özel bir başlık ya da özel bir planlama bulunmamaktadır.²³¹ Tıpkı 9, 10 ve 11. sınıfta olduğu gibi Peygamber Kıssalarının sınıf içerisinde gündeme getirilmesi öğretmen inisiyatifine bırakılmıştır.

²³¹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022), s. 29-30. [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRNEK ÜNİTE TASARIMI VE UYGULAMASI

2024-2025 Eğitim-Öğretim yılı itibariyle başlatılmış olan “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları” arasında öğretim programı güncellenen dersler arasında İmam-Hatip Liseleri Kur’an-ı Kerim dersi öğretim programı yer almamaktadır. İmam-Hatip Liseleri Kur’an-ı Kerim derslerinde uygulanmaya devam eden program Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 26/11/2021 tarihli ve E-45123216-101.01.02-37712668 sayılı yazısı ile oluşturulan Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı’dır. İmam-Hatip Liseleri Kur’an-ı Kerim dersi öğretim programları ile ortaöğretim Kuran-ı Kerim dersi programları ayrı olarak hazırlanmıştır. Buna göre Kur’an-ı Kerim dersi için “Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı”²³² ile “Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı”²³³ farklıdır. Çalışmanın konusu İmam-Hatip Liselerinde İHL Meslek Dersleri olarak yer alan Kur’an-ı Kerim dersi olduğu için ağırlıklı olarak İmam-Hatip Liseleri için hazırlanmış olan öğretim programına göre her kademe için birer ünite örneği hazırlanmıştır. Fakat bu programı referans alırken birebir aynı amaç ve hedefleri almak yerine daha çok özgün amaçlarla birer ünite örneği oluşturulmuştur. Ayrıca bir diğer ve önemli bir farklılık da oluşturulan ünite örneklerinde değerlendirme ölçeklerinin hususen kullanılmamış olmasıdır. Çünkü bu üniteler öğrenciler için düşünme, öz değerlendirme, anlama ve bağlantı kurma eylemlerini gerçekleştireceği daha çok yaparak yaşayarak öğrenmelerine yönelik okuma, anlama ve yorumlama yöntemlerinin ön plana çıkarıldığı üniteler olarak planlanmıştır. Böylece öğrencilerin Kur’an-ı Kerim’in anlam ve muhtevasını sorulara verilecek kısır bilgiler olarak algılamalarından ziyade; hayata rehberlik eden Kur’an-ı Kerim’in anlama ve hayata geçirme bağlamında okunması gereken bir kitap olduğu ile ilgili bir farkındalık oluşturulmak gaye edinilmiştir. Değerlendirme sorularının ünite kapsamına alınmama sebeplerinden biri de Kur’an-ı Kerim’i anlayarak okuma sürecinde strese neden olabilecek olumsuz duyguların ortaya çıkmasının en aza indirilmek istenmesidir. Bunun yerine sınıflara ve kıssalara göre değişiklik göstermekle birlikte etkinlik sayıları fazla tutulmuştur. Etkinlik sayıları bölge, okul ve sınıf ihtiyaçlarına göre seçilebilmesi, öğrencilerin

²³² Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²³³ Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim Kur’an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2012). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/24163113_KuranY_Kerim_ORTAOYRETYM_SECMELY_Son.pdf]

kıssalardan çıkardıkları mesajları yaparak yaşayarak öğrenme yoluyla deneyimlemeleri ve bu sayede kalıcı öğrenmelerin oluşabilmesi için fazla tutulmuştur. Tüm bunlarla birlikte bu tercihte etkili olan bir diğer husus Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline göre güncellenmiş olan İmam-Hatip Lisesi Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda da bu çalışmada kullanılan etkinlik çeşitlerine paralel bir tasarım bulunmasıdır.²³⁴ Zira yeni eğitim modelinde etkinlikler *öğrencilerin akademik, sosyal ve duygusal becerilerinin en üst düzeyde gelişiminin sağlanması ve bütüncül gelişimi desteklenmiş bireyler olarak yetiştirilmesi* amacıyla öğrenci merkezli olarak planlanmıştır.²³⁵ Bu etkinlikler öğretim programında “öğrenme-öğretme uygulamaları” olarak ifade edilmiştir.²³⁶ Kur'an-ı Kerim dersinin Maarif Modeli'ne göre düzenlenmesi durumunda da özellikle anlam ve muhteva açısından bir ünite çalışması yapılırsa benzer amacın güdüleceği öngörülmektedir.

İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersinin öğretim programı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli'ne göre güncellenmediği için²³⁷ hazırlanacak olan ünitelerin “ünite açıklaması” ve “kazanım ve açıklamalar” kısımları; Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 26/11/2021 tarihli ve E- E-45123216-101.01.02-37712668 sayılı yazısı ile oluşturulan Anadolu İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı'na ve bu öğretim programına uygun hazırlanmış kitaplara göre oluşturulmuştur.²³⁸ Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 17.07.2024 tarihi ve 110459275 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilen 9. Sınıf Kur'an-ı Kerim seçmeli ders kitabı,²³⁹ 05.03.2020 gün ve 4817756 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilen 10. Sınıf Kur'an-ı Kerim seçmeli ders kitabı,²⁴⁰ ve bu çalışmaya benzer bir içeriğe sahip olan Kur'an'ın Anlam Dünyası I-II derslerinin öğretim

²³⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2024), s. 14. [Erişim: 26.06.2025,

<https://cdn.eba.gov.tr/icerik/GorusOneri/2024ProgramlarOnayli/2024programtdb9Onayli.pdf>

²³⁵ Milli Eğitim Bakanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2024), s. 7. [Erişim: 26.06.2025,

<https://cdn.eba.gov.tr/icerik/GorusOneri/2024ProgramlarOnayli/2024programtdb9Onayli.pdf>

²³⁶ Milli Eğitim Bakanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2024), s. 7. [Erişim: 26.06.2025,

<https://cdn.eba.gov.tr/icerik/GorusOneri/2024ProgramlarOnayli/2024programtdb9Onayli.pdf>

²³⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Öğretim Programları (2015-2018-2022-2024-2025). [22.06.2025, <https://dogm.meb.gov.tr/www/anadolu-islam-hatip-lisesi/icerik/2265>]

²³⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

²³⁹ Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim 9. Sınıf Ders Kitabı (2024). [Erişim: 22.06.2025, https://drive.google.com/file/d/1LZGHeOpVtA8snjIH-XM9KXKx_mpl7gEK/view]

²⁴⁰ Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı 10 (2024). [Erişim: 22.06.2025, https://drive.google.com/file/d/1lm7nzL_n0DQig70ITBYk6hXCoFLYkYyW/view]

programı²⁴¹ ve kitapları²⁴² da çalışmada referans alınmış diğer program ve kitaplardır. Milli Eğitim Bakanlığının ilgili öğretim programları ve kitapları da dikkate alınarak her bir sınıf düzeyi için özgün birer ünite örneği ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayla asıl hedeflenen öğrencilerin Kur'an Kıssaları yoluyla Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyasına ulaşmalarına, Kur'an-ı Kerim'i ana hatlarıyla tanımalarına, kıssaların verdiği mesajları öğrenerek hayatlarına geçirmelerine destek olmaktır. Çünkü kıssalar yaşanmışlık içermeleri, örnek olaylar ve karakterler üzerinden anlatılmış olmaları sebebiyle istenen veya reddedilen davranışların, düşüncelerin ve inanışların öğrencilere aktarılması bakımından etkili ve kolaylaştırıcıdır. Bu sebeple öğrencilerin düzeylerine en uygun şekilde Kur'an-ı Kerim'i ulaştırması amaçlanan birer ünite örneği hazırlanmıştır.

1. Kıssaların Sınıf Düzeylerine Göre Tasnifi

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve peygamber/nebi olduğu kesin olarak bilinen 25 peygamber vardır.²⁴³ Adı geçen bu peygamberlerin her biri 9-10-11-12. sınıf düzeylerine göre gruplandırılarak ünitelere yerleştirilmiştir. Son peygamber olan Hz. Muhammed'in hayatı ise 10. Sınıf Siyer dersinde geniş kapsamlı olarak anlatıldığı ve bir Kur'an Kıssası olarak Kur'an-ı Kerim'de bulunmadığı için ünitelerde yer almamaktadır. Aynı zamanda peygamberler dışında Kur'an'da kıssa formatıyla anlatılan önemli olaylar ve şahsiyetler de bu ünitelere dahil edilmemiştir.²⁴⁴ Yalnızca 24 peygamberin kıssası sınıf düzeyinin hazır bulunuşluk ve gelişim düzeyleri dikkate alınarak ünitelendirilmiştir.

Buna göre 9. sınıf ünitesine eklenecek peygamberler Hz. İdris, Hz. Eyüp, Hz. Zülkifl, Hz. İlyas, Hz. Elyesa ve Hz. Yunus; 10. sınıf ünitesine eklenecek peygamberler Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Şuayb, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya ve Hz. İsa; 11. sınıf ünitesine eklenecek peygamberler Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yusuf, Hz. Yakup, Hz. Musa ve Hz. Harun; 12. sınıf ünitesine eklenecek peygamberler ise Hz. Adem, Hz. Nuh, Hz. Lut, Hz. Süleyman ve Hz. Davut olmuştur. Peygamberler sınıf düzeylerine göre kategorize edilirken 9. sınıf düzeyinde, kıssaları daha somut ve yalın anlatılarla tanıyabilmeleri için daha çok diğer

²⁴¹ Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim, Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası Dersi Öğretim Programı (I-II) (2023). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_10/20165520_anlam-dunyasi.pdf]

²⁴² Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası-I 11. Sınıf Ders Kitabı. [Erişim: 22.06.2025, https://drive.google.com/file/d/1F_YzgIn5ceHt-VyBMpj_1vuOY_WRdSc7/view]; Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası-II Ders Kitabı (2024). [Erişim: 22.06.2025, <https://drive.google.com/file/d/1jwhc8i3ajWn8QMNpUQupUvXGsOK9Sf8h/view>]

²⁴³ M. Bilgiz (2013). Kur'an'da Nübüvvet (Peygamberlik). *Diyanet İlmî Dergi*, 49 (1), s. 38; M. E. Erkaya (2020). *İlim ve İrfan Yazıları -I- Peygamber Kıssaları*. İlahiyat Yayınları, s. 8.

²⁴⁴ M. E. Erkaya. *age*, s. 11.

peygamberlerle doğrudan ilgili olmayan, Kur'an-ı Kerim'de daha az bahsi geçen, kavramsal mesajlar içeren peygamber kıssaları seçilmiştir. 10. sınıfta, öğrencilerin birey ve toplum farkındalığının oluşturulabilmesi için toplumla teması olan, konuları itibarıyla ile kısmen birbirleriyle ilgili olan, bireysel ve toplumsal yaşantıların bir arada bulunduğu peygamber kıssaları seçilmiştir. 11. sınıfa gelindiğinde ise öğrencilerin bilişsel düzeylerinin görece daha gelişmiş olduğu varsayılarak daha fazla akıl yürütme, analiz ve sentez yapabilmeyi gerektiren, ayrıca çağdaş olan peygamberleri konu edinen ve olay örgüleri içinde anlatılan peygamber kıssaları tercih edilmiştir. Son olarak 12. sınıfta kıssa okuma konusunda belli bir düzeye ulaşmış ve aynı zamanda yorumlama kapasitesi genişlemiş, farklılıkları algılayabilecek ve işleyebilecek seviyeye doğru ilerleyen öğrencilere uygun olarak daha soyut anlatıların bulunduğu peygamber kıssaları seçilmiştir.

Peygamberler gruplanırken birbirleriyle ilgileri olmaları da dikkate alınmıştır. Ayrıca peygamberler ünitelere konu edilirken tartışmalı konulara girilmeden ve cumhurun genel kabulü göz önünde tutularak fakat daha çok Kur'an-ı Kerim merkezli olarak konular ele alınmıştır. Rivayetler ve tarihi verilere ise zaruret halinde başvurulmuştur. Özellikle kıssalarda sıklıkla karşılaşılan "israiliyat" kaynaklı bilgilerin ise kullanılmamasına özen gösterilmiştir.

2. Ünite Örnekleri Yöntemi ve Yapısı

9, 10, 11 ve 12. sınıflar için ünite örnekleri hazırlanırken İmam-Hatip Meslek Dersleri Kur'an-ı Kerim dersi 9. ve 10. sınıf ders kitapları ile birlikte ortaöğretim 9. ve 10. Sınıf Kur'an-ı Kerim seçmeli ders kitabı²⁴⁵ ve Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası I²⁴⁶ (11. sınıflar için) ve II²⁴⁷ (12. sınıflar için) dersi kitapları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Zira oluşturulan etkinlikler ortaöğretim seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi ve Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası I-II dersleri ile daha benzer ve paraleldir. Bununla birlikte örnek bir öneri olacağı için kitaplarda takip edilen metot ve ünite yapıları ile birebir örtüşen bir örnek sunulmamıştır. Yapılmak istenen aynı zamanda alternatif bir öneri olduğu için büyük oranda özgün bir ünite örneği ortaya konulmuştur. Ünite, peygamberlerin daha çok Kur'an-ı Kerim ayetleri doğrultusunda oluşturulmuş kıssaları, bu kıssalardan çıkarılabilecek mesajlar ve etkinlik önerileri birimlerinden oluşmaktadır. Kıssalar aracılığı ile Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının

²⁴⁵ Yılmaz N. & Salman F. & Özarslan H. (2024). Anadolu İmam Hatip Lisesi 9. Sınıf Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı, Başak Matbaacılık ve Tanıtım, Ankara.

²⁴⁶ Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası-I 11. Sınıf Ders Kitabı. [Erişim: 22.06.2025, https://drive.google.com/file/d/1F_YzgIn5ceHt-VyBMpj_1vuOY_WRdSc7/view]

²⁴⁷ Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası-II Ders Kitabı (2024). [Erişim: 22.06.2025, <https://drive.google.com/file/d/1jwhc8i3ajWn8QMNpUQupUvXGsOK9Sf8h/view>]

merkeze alınmasındaki gaye ise Kur'an-ı Kerim'in öğretici yöntemlerinden daha sık faydalanabilmek ve bunun etkisini ortaya koyabilmektir. Etkinlik önerileri sıklıkla öğrencinin bireysel ve grup olarak dahil olabileceği, kendi yaşantıları üzerinden öğrenebileceği şekilde planlanmıştır. Ayrıca ders sırasında uygulamaya kolaylığı oluşturmak ve öğrencilerin öğrendiklerini hemen pekiştirmeleri için etkinlikler konu aralarına yerleştirilmiştir. Ünite başında “Ünite İçindeki Başlıklar, Anahtar Kavramlar, Neler Öğreneceksiniz?, Başlarken” başlıkları oluşturularak üniteye başlamadan önce öğrencilerin hazırbulunuşluk durumlarının tespiti ve gerekli bilgilerin paylaşımının sağlanması amaçlanmıştır.

3. Ünite Örnekleri Ders Saatleri ve Uygulama Süreleri

Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 13/08/2024 tarihli ve 111851583 sayılı yazısı üzerine görüşülen “Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi” 2024-2025 eğitim öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.²⁴⁸ Bu çizelgeye göre Anadolu İmam-Hatip Lisesi ve proje uygulayan İmam-Hatip Liselerinde haftalık ders saatleri de değişiklik göstermektedir.²⁴⁹ Proje uygulayan okullarda Kur'an-ı Kerim haftalık ders saati daha azdır. Aynı zamanda güncel ders saatleri mevcut müfredat dikkate alınarak hazırlandığı için ünite örneği olarak sunulan bu çalışmanın mevcut ders saatlerine dahil edilmesi mümkün değildir. Bu sebeple Anadolu İmam-Hatip Liselerinin ders çizelgesi²⁵⁰ dikkate alınarak 9, 10 ve 12. sınıflara 1 ders saati, 11. sınıfa ise 2 ders saati eklendiği varsayılarak ünitelerin ders ve süreleri planlanmıştır. 38 hafta olarak planlanan eğitim-öğretim yılı²⁵¹ için 9,10, ve 12. sınıflara 38 ders saati, 11. sınıfa ise 76 ders saati öngörülmüştür. Her ders 40 dakikadır. Buna göre 9, 10 ve 12. sınıflar için 1520 dakika, 11. sınıf için ise 3040 dakikalık süreler mevcuttur. 11. sınıf düzeyinde 2 ders olarak belirlenmesinin sebebi ise ilgili sınıf ünitesinde Hz. İbrahim, Hz. Yusuf ve Hz. Musa gibi Kur'an-ı Kerim'de diğer kıssalara göre daha geniş yer alan kıssaların bulunmasıdır. Sürelerin ve ders saatlerinin dağıtımını ünite örneklerinde konu başlıklarının ve etkinliklerin yanında belirtilmiştir. Ayrıca ders içerisinde öğretmen ve öğrenci etkileşimleri de düşünülerek ders saatlerinde serbest çalışma,

²⁴⁸ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (2024). [Erişim:26.05.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_09/13104224_ahh_hdc_2024_44_uygulamali.pdf]

²⁴⁹ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (2024). [Erişim:26.05.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_09/13104224_ahh_hdc_2024_44_uygulamali.pdf]

²⁵⁰ Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (2024), s. 1. [Erişim:26.05.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_09/13104224_ahh_hdc_2024_44_uygulamali.pdf]

²⁵¹ Meb Akademik Takvim, 2025-2026. [Erişim: 26.05.2025, <https://www.meb.gov.tr/2025-2026-egitim-ogretim-yili-takvimi-aciklandi/haber/37198/tr>]

beyin fırtınası, soru-cevap vb gibi analiz-sentez becerilerinin geliştirilmesini sağlayacak etkinlikler ve öğretim yöntem-teknikleri için boş bırakılan süreler de plan dahilinde tutulmuştur.

4. Hedefler

Eğitimde program geliştirme; hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik yapıyı ifade eder.²⁵² Program geliştirme sürecinin planlama, uygulama ve değerlendirme olmak üzere üç temel aşaması bulunmaktadır. Planlama çalışma planının hazırlanması, ihtiyaçların tespiti ve program tasarısının hazırlanması; uygulama hazırlanan programın pilot uygulamalarının yapılması ve paydaşlar tarafından aksayan bir yanının olup olmadığının tespiti; değerlendirme ise programın etkililiğinin tespiti aşamasıdır.²⁵³ Program geliştirmenin planlama bölümüne dahil olan hedefler öğrenciye eğitim yoluyla kazandırılmak istenen özelliklerdir.²⁵⁴ Hedefler dikey olarak uzak, genel ve özel olmak üzere üçe ayrılır. Uzak hedefler 1739 Sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinin son fıkrasında, Türk Milli Eğitimin "uzak hedefi" olarak ifade edilmektedir. Bu hedefler ülkelerin politik ve siyasi felsefesini yansıtır ve çok genel ifadelerdir.²⁵⁵ Genel hedefler; uzak hedefler doğrultusunda oluşturulan eğitimin genel amaçları ile herhangi bir okulun genel hedeflerinden oluşur.²⁵⁶ Özel hedefler ise belirli seviyedeki belirli bir ders kapsamında öğrenciye kazandırılmak istenen bilgi, beceri, yetenek, ilgi, tutum ve alışkanlıkların tamamıdır. Ayrıca özel hedefler de kendi içinde bilişsel, duyuşsal ve devinişsel (psikomotor) hedefler olarak sınıflandırılır.²⁵⁷ Bilişsel hedefler tanıma, kavrama, işlem yapma gibi zihinsel öğrenmeleri; duyuşsal hedefler bir nesne, olay ya da konu hakkında ilgi, tutum, tavır ve duygu gibi davranış eğilimlerini; devinişsel hedefler ise zihin ve kas iş birliği ile ortaya çıkan fiziksel hareketleri ifade eder.²⁵⁸ Bu çalışma ise program geliştirme sürecinin büyük oranda planlama aşaması ile ilgilidir. Çalışmanın maksadı bir eğitim ya öğretim programı modeli yazmak olmayıp halihazırda takip edilen eğitim ve öğretim programlarına referansla bir ünite oluşturmak olduğu için uzak ve genel hedefler gündeme alınmadan özel hedef önerileri oluşturulmuştur. Bu bağlamda yukarıda bahsi geçen ve oluşturulan üniteler yoluyla İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim dersi müfredatında müstakil birer ünite olmayan Peygamber Kıssalarının müfredata

²⁵² Ö. Demirel (2003). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Pegem Akademi Yayıncılık, s. 5.

²⁵³ M. Küçük & S. Yaygın (2018). Öğretim İlke ve Yöntemleri. *Öğrenme ve Öğretme Süreçleri*, M. Küçük & S. Yaygın (Ed.), Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., s.39.

²⁵⁴ Ö. Demirel. *age*, s. 105.

²⁵⁵ Z. Kablan (2014). Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar ve Yaklaşımlar. *Hedef Belirleme: Bilişsel, Duyuşsal ve Devinişsel Alanlar*, Hasan Şeker (Ed.), Arı Yayıncılık, s. 129.

²⁵⁶ M. Küçük & S. Yaygın. *age*, s.42.

²⁵⁷ Z. Kablan. *age*, s. 130.

²⁵⁸ M. Küçük & S. Yaygın (2018). *age*, s.42,44.

dahil edilme önerisinde bulunulmuştur. Tüm bunlara göre oluşturulmuş olan ünitelerin özel hedeflerini bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

- * Kur'an-ı Kerim'in önemli mesajlarını içeren Peygamber kıssalarını öğrenebilmek
- * Peygamberleri kaynağından tanıyabilmek
- * Kıssalardan alınan mesajları bireysel ve toplumsal yaşantılarda kullanabilmek
- * Kıssalarda bahsi geçen karakter ve olayları sınıflandırarak onlar üzerinden güncel yaşantılar çıkarabilmek
- * Kıssalardan edindiğı bilgi ve beceriler üzerinden toplumsal yapılar ve insan tipleri ile ilgili sonuç çıkarabilmek
- * Kıssalarda geçen karakter ve kavimlerin yaşantıları üzerinden verilen uyarıları fark edebilmek
- * Peygamberlerle ve kavimleriyle empati ve özdeşim kurabilmek
- * Kıssalar yoluyla merak duygusunu harekete geçirebilmek
- * Kıssalarda geçen yaşantılarla ilgili değer yargılarını ortaya koyabilmek
- * Kıssalardan öğrendiğı mesajları, çıkardığı değer yargılarını tutum haline getirebilmek
- * Kıssalar yolu ile Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasını okuyup anlama becerisi geliştirebilmek
- * Kıssalar yoluyla kendi yaşantıları ya da sosyal çevre yaşantılarındaki benzerlikleri görüp yeni problemleri çözme becerisi edinebilmek
- * Kıssalardan öğrendiğı tepkileri güncel şartlara göre yorumlayarak davranışa dönüştürebilmek

Tüm hedefler öğrencilerin hayat boyu okuyacakları temel kitap olan Kur'an-ı Kerim'i Peygamber Kıssaları aracılığıyla istekli olarak okuma ve öğrendikleri ilkeleri hayatlarına geçirebilme amacı güdülerak oluşturulmuştur. Zira Kur'an-ı Kerim'in İlk ayeti "Oku!"²⁵⁹ emridir ve Kur'an-ı Kerim hakkında doğru bilgilere ancak onu okumak yoluyla ulaşılır. İnsanlara hayat rehberi olarak gönderilmiş olan Kur'an-ı Kerim'den amacına uygun olarak istifade edilebilmesi için ise onu öğrenmek, onunla ilgili doğru bilgilere sahip olmak gerekir.²⁶⁰ Bu çalışma ile öğrencilerin, bir yandan Kur'an Kıssaları aracılığıyla Kur'an-ı Kerim'in anlam

²⁵⁹ Kur'an-ı Kerim. Alak 96/1.

²⁶⁰ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/77.

ve muhtevasına ulaşmalarına zemin hazırlanırken, diğer yandan kıssalardan edindikleri mesajları hayatlarına nasıl aktarabileceklerine dair öğrenme ortamları oluşturulması hedeflenmiş; tüm bunlar ünite boyunca kavratılmaya çalışılarak temel bir beceri kazanmaları amaçlanmıştır. Ayrıca yine konu içerikleri ile kıssalar üzerinden Kur'an-ı Kerim'i anlamaya çalışırken nasıl yollar izlenmesi gerektiği kazanımı da dolaylı hedefler arasındadır.

5. Amaçlar

İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi için bir ünite örneği önerisi hazırlanmak istenen bu çalışmada "Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası (I-II) Dersi Öğretim Programı" dikkate alınmıştır.²⁶¹ 11. ve 12. sınıf düzeyindeki "Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası (I-II)" dersi, Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının öğrencilere ulaştırılması bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle söz konusu dersin amaçları, çalışmanın konusu olan ünite amaçlarının yapılandırılmasında temel bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Kur'an-ı Kerim büyük oranda kıssalardan oluşmaktadır. Dolayısıyla kıssalar anlam ve muhteva ile doğrudan ilgilidir. Bu sebeple "Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası (I-II)" dersi amaçları da kıssaları konu edinen ünite planlamasında yönlendirici olmaktadır. Bu doğrultuda amaçlar yazılırken Milli Eğitim Bakanlığı'nın Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası (I-II) Dersi ile oluşturduğu amaçlar referans alınarak bir amaç listesi hazırlanmıştır. Kur'an Kıssalarının İmam Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim dersine birer ünite örneği olarak eklenmesindeki amaçları şu şekildedir:

- * İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'i tanıtmak
- * Kur'an-ı Kerim'i yüzüne okumanın faziletleri ile birlikte anlayarak okumanın katkılarını fark etmelerini sağlamak
- * Kur'an-ı Kerim'in anlaşılacak ve hayata geçirilmek için indirilmiş bir kitap olduğunu kavramak
- * Kur'an-ı Kerim'in bir hayat rehberi olduğunu anlamak
- * Kıssaların yaşanmış olaylar olduklarını fark etmek
- * Kıssalardan mesajlar çıkararak hayata geçirebilmek
- * Peygamberleri ve yaşadıklarını Kur'an-ı Kerim'den öğrenmek

²⁶¹ Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim, Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası Dersi Öğretim Programı (I-II) (2023). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_10/20165520_anlam-dunyasi.pdf]

- * Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasını genel hatlarıyla bilmek
- * Kıssalardan öğrendiklerini sosyal çevrelerine anlatabilmek
- * Kıssalardan çıkarılan ilkelerin evrensel nitelikli olduğunu fark etmek
- * Hayatın zorlukları ve verilen nimetler karşısında peygamber tutumlarını ilke edinebilmek
- * İslam Dini'nin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in ana konularına aşina olmak
- * Kur'an-ı Kerim'in anlam ve yorum bakımından zenginliğini kavramak

Tüm bu amaçlarla birlikte gerçekleştirilmek istenen asıl hedef ise elbette birer Müslüman olan İmam-Hatip Lisesi öğrencilerinin, Kur'an Kıssaları aracılığıyla Milli Eğitim sistemi içerisinde İslam'ın asıl kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevası ile tanışmalarını, Allah'ın son vahyini hayatları boyunca rehber edinmelerini sağlamak yolunda bir adım atmaktır. Elbette bunu mutlak olarak gerçekleştirmek mümkün değildir. Fakat İmam-Hatip Liselerinin misyonu gereği öğrencilerde Kur'an-ı Kerim'i anlayarak okuma becerilerinin geliştirilmesi ve Kur'an-ı Kerim'in anlam dünyasına kısmen de olsa vakıf olabilmeleri için bu çalışma aracılığı ile bir katkı sunulmak istenmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SINIF DÜZEYLERİNE GÖRE HAZIRLANMIŞ ÖRNEK ÜNİTELER

1. Dokuzuncu (9.) Sınıf Ünite: Peygamberlerden Öğreniyorum

Ünite İçindeki Başlıklar

Hız. İdris: Doğruluk, Bilgelik ve Medeniyetin Temelleri

Hız. Eyüp: Tevekkül Timsali

Hız. Zülkifl: İyiliği Yayımak ve Kötülükten Menetmek

Hız. İlyas: Takvalı Olmak

Hız. Elyesa: Tevhidi Hatırlayalım

Hız. Yunus: Hatalardan Öğrenmek

Anahtar Kavramlar: Medeniyet, Gayret, Teslimiyet, Takva, Şirk, Küfür, Tevhid, Acziyet

Neler Öğreneceksiniz? : Bu üniteye sizlerden;

* Hız. İdris, Hız. Eyüp, Hız. Zülkifl, Hız. İlyas, Hız. Elyesa ve Hız. Yunus peygamberlerin kıssalarını Kur'an-ı Kerim'de geçtiği haliyle özetleyebilmeyi,

* Kıssalardan çıkarılan mesajları hayatınıza geçirebilmeyi,

* Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının inceliklerini kavramayı,

* Üniteye geçen temel kavramları bilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Başlarken: Kur'an-ı Kerim İslam dininin en temel kaynağıdır. Kur'an-ı Kerim'in üçte birini ise kıssalar oluşturmaktadır. Peygamber Kıssalarını öğrenmek Kur'an-ı Kerim'in ana konularına büyük oranda vakıf olmayı ve vahyin insanlara neleri nasıl ulaştırdığına dair farkındalık geliştirmeyi sağlar.

1. 1. Hız. İdris: Doğruluk, Bilgelik ve Medeniyetin Temelleri

Süre: 3 Ders Saati/120 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hız. İdris ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hız. İdris'le ilgili Kur'an-ı Kerim'de ayrıntılı bir bölüm bulunmamaktadır. Bu sebeple Hız. İdris Kıssası tarihi verilerden ve farklı kaynaklardan elde edilen bilgilerle anlaşılmalı çalışılmıştır. Hız. İdris'in ismi Kur'an-ı Kerim'de "Kitap'ta İdris'i de hatırla! Şüphesiz ki o, çok

doğrulayıcı (biriydi) ve peygamberdi. Kendisini üstün bir makama yükseltmiştik."²⁶² ve "İsmail'i, İdris'i ve Zülkifl'i de (an)! Hepsi de sabreden kişilerdendi."²⁶³ ayetlerinde olmak üzere yalnızca iki defa geçmektedir. Bu ayetlerden Hz. İdris'in doğru ve dürüstlüğü ile ön plana çıkmış bir peygamber olduğunu anlamak mümkündür.

Etkinlik 1: Doğruluğun Bedeli

Amaç: Değerler konusunda kendi yaşantılarını kritik edebilme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma - 15 dakika

Yönerge: Son zamanlarda doğru davranışları gösterdiğiniz bir anınızı düşününüz. Bu anı üzerine doğruluğun değeri ve bedeli hakkında kısa bir bireysel değerlendirme metni yazınız.

Kur'an-ı Kerim'de bulunan her ayet, dolayısıyla her kıssa insanlara dünya hayatında iman eden insan olma yolunda ilerlemek için birer fener görevi görmektedir. Buna göre Hz. İdris Kıssası "doğruluk" ve "dürüstlük" açısından Müslümanlara güzel mesajlar verir. Her bir Müslümanın öncelikli olarak sahip olması gereken özellikler doğruluk ve dürüstlüktür. "Müslüman" kelimesinin kökü "s-l-m"dir ve "güvenilir olmak" anlamına gelmektedir.²⁶⁴ Buna göre "Müslüman olmak" da aslında güvenilir olmak, doğruluk ve dolayısıyla dürüstlikle doğrudan ilgilidir. Müslümanlar aynı zamanda insanlar tarafından sevilen, sayılan, sözüne itibar edilen kimseler olmalıdırlar. Çünkü her bir Müslüman aslında Allah'ın dini olan İslam'ın ilkelerine göre yaşadığı iddiasındadır. Bu iddianın tutarlılığı ise kişinin etrafındaki insanlar tarafından sevilen bir insan olup olmaması ile doğru orantılıdır. Zira insan için "güvenmek", "sevmek"ten önce gelir.²⁶⁵ İnsanlar tarafından sevilen kişiler olabilmek içinse önce güvenilir kişiler olmak gerekir.

Psikolojik olarak sağlıklı olabilmenin en temelinde de yine "temel güven duygusu" bulunmaktadır. Bu duygu kişinin kendisine güvenmesiyle birlikte çevresindeki insanlara güvenmesiyle de ilgilidir.²⁶⁶ Bir kimsenin etrafındaki insanlara güvenebilmesi ise ancak kişinin kendisine güvenmesiyle başlar. Kendine güvenmek; kişinin bireysel potansiyeline inanması ve onu ortaya koyması ile ilgili olduğu kadar İslami açıdan bakıldığında ise güvenilir insan

²⁶² Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/56-57.

²⁶³ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/85-86.

²⁶⁴ H. E. Sert (2008). Kur'an-ı Kerim Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık Bilinci. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), s. 200.

²⁶⁵ H. E. Sert . *agm*, s. 198.

²⁶⁶ E. Arslan (2008). Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçe 'ye Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, s. 54.

olmakla ilgilidir. Kendi içinde güven duygusunu geliştirmiş, kendi kendine güvenebilen kişi etrafındaki insanlara güvenmek konusunda da belli bir potansiyele ulaşmıştır. Bu bağlamda Müslüman kişinin hem kendisine hem de etrafındakilere güvenebilen kişi olduğunu söylemek mümkündür. İslam dini insanı birçok konuda olduğu gibi güven konusunda da belli bir olgunluk seviyesine ulaştırır. Müslüman olmanın öncelikli kriterlerinden biri olan güven, kişinin hem kendisiyle hem de çevresiyle güven temelli ilişkiler kurması açısından son derece önemlidir.

Güvenilir kimse, özelde ise Müslüman kişi, güveni ve güvenilirliği tüm dünya menfaatlerinin üzerinde tutar. Menfaatleri için dünyalığı tercih etmez, aksine menfaatlerin kaybı ihtimali bile söz konusu olsa güveni ve dürüstlüğü tercih eder. Burada Hz. Peygamber'in "Müslüman, (diğer) Müslümanların elinden ve dilinden güvende olduğu kimsedir..."²⁶⁷ hadisi şerifini hatırlamakta fayda vardır. Hz. Peygamber'in de ifade etmiş olduğu gibi Müslüman olmanın öncelikli kriteri güvenilir bir kimse olmaktır. Daha önce de bahsedildiği üzere "Müslümanım." demek bir iddiadır ve Müslümanlara düşen de bu iddiasının arkasında durabilmek gayretini asla bırakmamaktır.

Hz. İdris Hz. Adem'in ilk nesil torunlarından²⁶⁸ Hz. İdris'in ilk defa kalemi kullanan ve yazı yazan,²⁶⁹ elbiseler diken kişi olduğu²⁷⁰ ve terzilik yaptığı rivayet edilmektedir.²⁷¹ Hz. İdris'in insanlık tarihine kalemlerle yazı yazmak, elbise dikmek ve aynı zamanda ok ve yayı ilk defa yapmak gibi önemli katkıları olmuştur.²⁷² Hz. İdris'in kentlerin kurulmasında da büyük rol oynadığı²⁷³ tarihi verilerde ifade edilmiştir. Bu durumda Hz. İdris ile ilgili olarak -birebir aynı olmamakla birlikte- günümüzde gelişmiş olan şehir hayatının, modern yaşamın, hatta yerleşik yaşamın temellerini atmış olduğunu söylemek mümkündür.

Etkinlik 2: Bilginin Kaydı: Kalem

Amaç: Bilgiden üretme becerisi geliştirebilme

Yöntem ve Süre: Görsel Drama / Poster Tasarımı - 25 dakika

²⁶⁷ H. Akın (2009). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 1*. Abbas Erdil (Ed.), Beka Yayınevi, İstanbul, s. 98; Buhari, İman, 4.

²⁶⁸ M. H. Palabıyık & K. Dindi (2021). İnsanlık Tarihi Bakımından Atamız Adem ile Hz. Adem (a). *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 9, s. 84.

²⁶⁹ M. A. Köksal (2013). *Peygamberler Tarihi Cilt 1*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 79.

²⁷⁰ F Kahraman (2020). İnsanın Doğayı Dönüştürmesi ve Peygamberlerin Kültür İçerisindeki Ayrıcalıklı Konumları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 24 (3), s. 1243.

²⁷¹ M. V. Zuhayli (2023). *İslami Toplumun İnşasında İbret ve Metod Olarak Kur'an Kıssaları*. (Çev.) Mustafa Öztekin, Çıra Yayınları, s. 41.

²⁷² O. Keskiöğlü (1981). *Peygamberler Tarihi*. İslami Neşriyat Yayınevi, s. 25.

²⁷³ F Kahraman (2020). *agm*, s. 1253; O. Keskiöğlü. *age*, s. 25.

Yönerge: 2-3 kişilik gruplara ayrılıңыз. Hz. İdris'in kalem kullanması ve elbise dikmesi rivayetlerini dikkate alarak bir medeniyet kursaydınız ilk ne üretirdiniz? Kurduğunuz medeniyetin bir posterini hazırlayınız. Daha sonra gruplar olarak dilerseniz medeniyetlerinizi tanıtan bir drama gösterisi sununuz.

Şehir hayatı, modern ve yerleşik yaşam insanların bir arada ve etkileşim içinde yaşamaları anlamına gelir. Geçmişten günümüze gözlemlenen en temel sorunlardan biri ise insanların güven ortamı içerisinde yaşama ihtiyacının yeterli düzeyde karşılanamıyor olmasıdır. Birlikte ve bir toplum içinde yaşamak insan için temel bir ihtiyaçtır.²⁷⁴ Güven ortamı oluşmamış bir toplumda yaşamak ise gerek bireysel gerek toplumsal sorunları da beraberinde getirir. Çünkü güven duygusu olmadan yaşamak, en temel ihtiyaçlardan biri olması sebebiyle hem kişinin potansiyelini ortaya koyabilmesinde hem de toplumsal gelişimde büyük bir eksikliğe sebep olacaktır. Yine başa dönülecek olursa güvenli bir toplumun en temel koşulu kişinin kendine güvenmesi, kendinin güvenilir bir kimse olmasıdır. Herkes kendi güvenilirliği için gayret gösterdiğinde ise güven toplumunun kendiliğinden oluşması mümkündür. Bireysel olarak güvenilir bir varoluş ve toplumsal olarak güvenilir bir varoluşun gerçekleşebilmesi için bireylerin birbirlerine güvenmeyi de öğrenmesi gerekir.²⁷⁵ Buna göre doğru ve dürüst olarak tanıtılmış olan Hz. İdris'in bu şehirleri kurarken hedeflediği en temel ilkenin “güven toplumu” inşa etmek olduğunu düşünmek mümkündür. İslam dini de bireyler olarak önce insanların güvenilir olmasını, bu güvenilir kişilerden de güven toplumunun oluşmasını gaye edinir. Elbette buna uymayacak insanlar da vardır. Bu kimseler içinse kanunlar, yasalar ve kurallar devreye girerek onların bu güven toplumuna adaptasyonları büyük oranda sağlanır.

Etkinlik 3: Kıssadan Topluma Mesajlar

Amaç: Okunan kıssadan ahlaki ilkeler çıkarabilme

Yöntem ve Süre: Grup Çalışması / Tartışma ve Sunum – 40 Dakika (dk)

Yönerge: 4-5 kişilik gruplar oluşturunuz. Şu adımları takip ederek etkinliği gerçekleştiriniz:

*Kıssadan çıkarılan “güven toplumu oluşturma” mesajını alınız.

*Bu mesaj üzerinden günümüz toplumundaki güvensizliğin sebeplerini sıralayınız.

²⁷⁴ E. Gültekin & F. Kanger (2023). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi ve Kur'an'da İnsanın Temel İhtiyaçları Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Usul İslami Araştırmalar Dergisi*, 40, s.76.

²⁷⁵ D. Işıkdoğan (2022). Din ve Eğitim Bağlamında Bir Değer Olarak İnsanda Güven Duygusu. *Dicle İlahiyat Dergisi*, 24 (1), s. 15.

*Güvensizliğin sebeplerini ortadan kaldıracak çözüm önerileri geliştiriniz.

Kısaca değinilen Hz. İdris Kıssasıyla ilgili akıllara ayrıca “(Allah) Âdem’e bütün isimleri öğretmiş, sonra onları meleklere yöneltip “Doğruysanız şunların isimlerini bana bildirin.” demişti.”²⁷⁶ ayeti de gelmelidir. Hz. Adem’den kısa bir süre sonra peygamber olduğu rivayet edilen Hz. İdris’in²⁷⁷ kalem kullanma, yazı yazma, dikiş dikme, elbise üretme, şehirleşmeye katkı sağlama gibi becerileri geliştirebilmesi için mutlaka bunları üretebileceği bilgi birikimine de sahip olması gerekir. Bahsi geçen Bakara Suresi 31. ayet bağlamında düşünüldüğünde insanın, dünyaya aslında hiçbir şey bilmeyen bir varlık olarak değil temel yaşam becerilerine ve bilgilerine sahip bir varlık olarak gönderilmiş olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Buradan öğrenilmesi gereken ise bilgilerin yalnızca bilmek için değil onlardan bir şeyler üretmek için de var olduğudur. İnsan, bilgi birikimini kendisine ya da insanlığa hizmet edecek bir faydaya çevirmek için yollar aramalıdır. Müslüman bir kişi daima gayrette olmalıdır. Zira Allah Teala İnşirah Suresi 7. ayette “(Bir işi bitirip) boş kalınca hemen (başka bir işe) kalk.” diye buyurmaktadır. Müslümanlar için aslolan dünya ve ahiret dengesini Allah’ın emrettiği bu gayret düzleminde tutabilmektir. Kişiye sıkıldığında, bunaldığında iyi gelecek olan şey aslında boş durması değil; bir hobi de olsa onunla ilgilenererek üretmesidir. Yazmak, çizmek, gezerek öğrenmek, bir başka işe koyulmak gibi birçok eylemi buna dahil etmek mümkündür. Kişiye zarar verecek olan ise zamanı israf etmektir. Zaman ve imkanlar sahip olunan potansiyel doğrultusunda değerlendirilmeli ve tıpkı Hz. İdris gibi insanlık için katkıya dönüştürülmelidir.

Bir Ayet: Ey iman edenler! (Geldiğinizi) fark ettirip ev halkına selam verinceye (onlar selamınızı alıncaya) kadar kendi evinizden başka evlere girmeyin! Bu (davranış), sizin için hayırlı olandır; umulur ki (gerçeği) hatırlarsınız.²⁷⁸ (Nur Suresi 24/27)

Bir Hadis: İnsanların çoğunun (faydalanma hususunda) aldandığı iki (büyük) nimet vardır. Bunlar, sağlık ve boş vakittir.²⁷⁹ (Buhari, Rikak, 1)

Bilgi Notu: Rivayetlere göre Hz. İdris Hz. Adem soyundan gelen Kabiloğullarına peygamber olarak gönderilmiştir. (Ömer Faruk Harman, “İdrîs”, Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslâm Ansiklopedisi)²⁸⁰

²⁷⁶ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/31.

²⁷⁷ M. V. Zuhayli. age, s. 41.

²⁷⁸ Kur'an-ı Kerim. Nur 24/27.

²⁷⁹ H. Akin (2009). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 2*. Abbas Erdil (Ed.), Beka Yayınevi, İstanbul, s. 629; Buhari, Rikak, 1.

²⁸⁰ Ö. F. Harman (2000). “İdrîs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 21, s.480.

1. 2. Hz. Eyüp: Tevekkül Timsali

Süre: 5 Ders Saati/200 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Eyüp ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Eyüp ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de dört farklı surede bilgi bulunmaktadır.²⁸¹ Bunlardan Nisa ve En'am Sureleri'nde yalnızca ismen anılır. Ancak Enbiya ve Sad Sureleri'nde Hz. Eyüp ile ilgili bazı ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Hz. Eyüp Kıssası Kur'an-ı Kerim'de bulunan bilgilere ilave olarak tarihi verilerden ve rivayetlerden de faydalanılarak oluşturulmuştur.

1. 2. 1. Hz. Eyüp ve Gayret

Hz. Eyüp ile ilgili ilk bilgilerin verildiği Sad Suresi'ne²⁸² göre Hz. Eyüp *“Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi.”*²⁸³ diyerek Rabbine seslenmiştir. Bunun üzerine Allah Teala ona ayağını yere vurmasını emretmiş, oradan içilecek ve yıkanılacak temiz bir suyun çıkacağını bildirmiştir. Kıssanın bu bölümüyle ilgili dikkat çeken husus Hz. Eyüp'ün ne olduğu açık bir şekilde bildirilmemiş bir sıkıntısının olduğudur. Hz. Eyüp'ün yakarışından anlaşılan, bu sıkıntı aynı zamanda insanı kötü işler yapmaya sevk eden şeytanla da alakalı bir sıkıntıdır. Bu sıkıntının ne olduğu Kur'an-ı Kerim'de açıkça ifade edilmez ancak bazı rivayetler Hz. Eyüp'ün bir hastalıkla imtihan edildiğini bildirmektedir.²⁸⁴ Bu imtihanın ne olduğu tartışmalı bir meseledir. Bu sebeple imtihanın ne olduğunu bilmeye odaklanmak yerine, Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı kadarıyla Hz. Eyüp'ün bir sıkıntı karşısındaki tutumu ve metaneti üzerine değerlendirmeler yaparak bireysel ve toplumsal mesajlara odaklanmak daha faydalı olacaktır. Ayrıca Hz. Eyüp'ün bu sıkıntısını fiziksel bir hastalığa indirgemek kıssadan alınacak mesajları da kısırlaştıracaktır. Bu sebeple Hz. Eyüp'ün sıkıntısı bir insanın dünya hayatında karşılaşılabileceği herhangi bir sıkıntı olarak düşünülürse kıssanın, her bir insan için teselli ve yol gösterici olması kolaylaşır.

Hz. Eyüp yaşadığı sıkıntıyla ilgili *“... ‘Başıma bu dert geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin’ ...”*²⁸⁵ , *“... ‘Doğrusu şeytan bana bir yorgunluk ve eziyet verdi.’ ...”*²⁸⁶ diyerek Allah'a dua etmiş ve bir çıkış yolu aramıştır. Allah Teâlâ da ona sıkıntısıyla ilgili bir çözüm ulaştırmıştır. Bu çözüm ise hem yıkanma hem de içme ihtiyacını karşılayacak ölçüde

²⁸¹ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/163, En'am 6/84-87, Enbiya 21/83-84, Sad 38/41-44.

²⁸² Y. Kuyucu & M. Erten (2022). Kur'an-ı Kerim ve Kutsal Kitaplarda Hz. Eyyüb. *Kalemname*, 7 (14), s. 1095.

²⁸³ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/41.

²⁸⁴ R. Şahin (2022). Eyyup Peygamberin Hastalıkla İmtihani. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 18, s. 218.

²⁸⁵ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/83.

²⁸⁶ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/41.

soğuk bir sudur.²⁸⁷ Bu durum Hz. Eyüp'ün yaşadığı sıkıntının bahsi geçen nitelikte bir su ile giderilebileceğini düşündürmektedir. Dikkat çeken bir diğer husus ise Hz. Eyüp'ün yaşadığı sıkıntı ve zorluk karşısında ayağını yere vurmaya gibi bir eyleme yönlendirilmiş olmasıdır. Sıkıntısının çözümü ona bu gayreti neticesinde ulaştırılmıştır.²⁸⁸ Bu eylem çok basit gibi görünmektedir. Fakat insanlar için bazen sıkıntı anında basit bir eylemi yapmak bile zordur. Burada mühim olan eylemin basitliğine odaklanmak yerine basit ya da zor da olsa gayretin insanlar için ferahlık ve sükunet getireceği mesajını görebilmektir. Burada akıllara Allah Teâlâ'nın "*Biz insanın kaderini kendi çabasına bağladık...*"²⁸⁹ ayeti getirilmelidir. İnsan, hayatta karşılaştığı problem, sıkıntı, dert vb. gibi her türlü durum için ancak çaba gösterip eyleme geçerse çözüme ulaşır. Yaşanan bazı hadiselerin ise çözümü ne yazık ki yoktur. Fakat insan hayat yolunda bir amaç uğruna gayretle yaşarsa yoluna çıkan bu çözümsüz hadiselerden, yüzünü ona daha iyi gelecek başka hadiselerle, güzelliğe çevirebilme potansiyelini de edinmiş olur. Ayrıca yaşanan olaylarda gerçekleşmesi istenen sonuç bazen de kişi için hayırlı değildir. Zira Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de "*...Hakkımızda hayırlı olduğu halde bir şeyden hoşlanmamış olabilirsiniz. Sizin için kötü olduğu halde bir şeyden hoşlanmış da olabilirsiniz...*"²⁹⁰ diye buyurmaktadır. Bu sebeple insana düşen sonuca ulaşmak değil, süreçte çabalamaktır.

Yaşanan bu sıkıntılı sürecin ardından Allah Teala Hz. Eyüp'e "ailesini ve mislini" başısladığını bildirmiştir.²⁹¹ Devamında Allah Teala "*Eline bir demet sap al da onunla vur (yola çık); doğrudan sapma. (demiştik). Şüphesiz ki Eyüp'ü sabırlı (bir kul) bulmuştuk; o, hep (Allah'a) yönelen ne güzel bir kuldu.*"²⁹² diye buyurmuştur. Rivayetlere göre bir hastalıkla imtihan edildiği bilinen Hz. Eyüp'ün şifasını elindeki bu otlardan almış olabileceği ihtimal dahilindedir.²⁹³ Meseleye bir başka açıdan daha bakılacak olursa "*Eline bir demet sap al da onunla vur (yola çık); doğrudan sapma.*" ayetinde geçen "*...onunla vur (yola çık)...*" ifadesinden, sıkıntısına çözüm bulabilmiş olsa da Hz. Eyüp için hayat yolunun hala devam ettiğini anlamak mümkündür. Bu açıdan düşünüldüğünde, zaman zaman yaşanan sıkıntılar karşısında insanların, Allah'ın sunduğu imkanlardan, nimetlerden yararlanmayı tercih etme hakları olmakla birlikte bu yolda rehavete kapılmadan hayata devam etmeleri gerektiği de

²⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/42.

²⁸⁸ M. Okuyan (2022). *Geniş Açıklamalı Kur'an Meal Tefsir*. Haliç Üniversitesi Yayınları, s. 1096.

²⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. İsrâ 17/113.

²⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/216.

²⁹¹ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/43, Enbiya 21/84.

²⁹² Kur'an-ı Kerim. Sad 38/44.

²⁹³ M. Okuyan. *Geniş Açıklamalı Kur'an Meal Tefsir*, s. 1097.

anlaşılmalıdır. Zira Allah Teala bu konuyla ilgili “(İnkârcı) insana bir sıkıntı dokunduğu zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak bize dua eder. Fakat ondan sıkıntısını kaldırıncaya, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı yüzünden bize yalvarmamış gibi geçip gider. İşte böylece yapmakta oldukları şeyler haddi aşanlara güzel gösterilmiştir.”²⁹⁴ diye buyurmaktadır. Ayete göre insan sıkıntı anlarında Allah’a sığınırken rahatlık anlarında ise Allah’ın kendisine verdiği nimetleri unutarak nankörlük eder. Bu bağlamda düşünüldüğünde Hz. Eyüp’ten, sıkıntısı giderildikten sonra da hayat yolunda gayret göstermesi istenmiştir. Akabinde ise Allah Teala Hz. Eyüp’ü sabırlı, Allah’a yönelen güzel bir kul olarak tanıtmıştır.²⁹⁵ Dolayısıyla bir sıkıntıya uğrayan tüm insanların da hayatla bağlarını koparmak yerine kendilerini hayata bağlayacak yeni yolları aramaları gerekir. Hz. Eyüp’ü sıkıntıdan kurtaran çözümün su olması da bu bağlamda çok manidardır. Zira su hayat verir, yaşam kaynağıdır. Sıkıntısının üst düzeye çıktığı bir anda Hz. Eyüp’e can suyu verilmiş ve akabinde de yeniden yola koyulması emredilmiştir. Sıkıntılar için çözümlerin işlevsel hale gelebilmesi ise ancak bu çözümlerin işletilmesi ile mümkündür. Çözümler kendi başlarına bir anlam ifade etmez ya da sıkıntıları gidermez. Çözümler ancak sıkıntıya uğrayan kişi tarafından kullanıldığında, işletildiğinde, onunla eyleme geçildiğinde fayda sağlar.

Etkinlik 1: İsyana Karşı Çözüm Arayışı

Amaç: Problemler karşısında çözüm üretme becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma (Okul Dışı) – 40 dk

Yönerge: Hz. Eyüp’ün yaşadığı sıkıntı ile ilgili ayağını yere vurması ile başlayan çözüm süreci düşünüldüğünde kendi hayatınızdaki bir problem ile ilgili çözüm sürecini başlatmanızı sağlayacak atmakta zorlandığınız ilk adım neydi? Bu adımları atmanız için sizce neler yapılabilir?

1. 2. 2. Hz. Eyüp, Sabır ve Teslimiyet

Hz. Eyüp ile ilgili bir diğer husustan da Kur’an-ı Kerim’in Enbiya Suresi’nde bahsedilmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi Hz. Eyüp bir sıkıntıya uğramış ve Rabbine “... ‘Başıma bu dert geldi. Sen merhametlilerin en merhametlisisin.’... ”²⁹⁶ diyerek dua etmiştir. Bunun üzerine sıkıntısı giderilmiş, kendisine ailesinin ve bunlarla birlikte mislinin verildiği bildirilmiştir.²⁹⁷ Hz. Eyüp’ün sıkıntısı karşısında etmiş olduğu duaya bakıldığında başına

²⁹⁴ Kur’an-ı Kerim. Yunus 10/12.

²⁹⁵ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/44.

²⁹⁶ Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/83.

²⁹⁷ Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/84.

istemediği ve artık katlanmakta zorluk çektiği bir sıkıntı geldiği; bu sıkıntıyla ilgili durumunu Allah'a arz ettikten sonra isyan etmek yerine O'nun merhametine sığındığı görülmektedir. Öyleyse Hz. Eyüp başına gelenlerle ilgili gerçek bir teslimiyet örneği göstererek sıkıntıları için dua ile birlikte gayrete ve tevekküle devam etmiştir. Allah Teala ona sıkıntısının çözümünü ulaştırıncaya kadar da Hz. Eyüp sabır göstermiştir. Sıkıntısı için dua eden Hz. Eyüp bunun çözümüyle ilgili belli bir talepte bile bulunmamıştır. Çünkü o Rabbinden gelecek olanın, her ne olursa olsun kendisi için bir sükunet kaynağı olacağına inanmış ve teslim olmuş bir peygamberdir. Hz. Eyüp'ün bu sabrı ve teslimiyeti karşısında ise Allah Teala onun tüm sıkıntısını gidermiştir.²⁹⁸ Öyleyse bir kişi her ne kadar Hz. Eyüp kadar büyük bir sabır ve teslimiyet örneği gösteremeyecek olsa da en azından böyle olmayı ister ve bunun için gayret gösterirse dünya ve ahiret mutluluğu için ilk adımı atmış olur. İnsan her zaman doğru davranamaz, hatta bazen isyan da eder. Fakat tüm bunlara rağmen yeniden döneceği kapı Rabbinin kapısı olmalıdır. Dua, sabır ve teslimiyete talip olarak yaşamak da Müslümanlar için bir kazançtır.

Etkinlik 2: Zorluklara Karşı Sabır, Dua ve Teslimiyet

Amaç: Sabır, dua ve teslimiyetin önemini kavrama, zorluklarla başa çıkma yollarını keşfetme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma (Okul Dışı) – 40 dk

Yönerge: Karşılaştığınız bir zorlukla ilgili duygularınızı bir metin olarak yazınız ve Hz. Eyüp'ün sabır ve teslimiyetini dikkate alarak çözüm yolları bulmaya çalışınız. Dilerseniz isim vererek ya da isim vermeden bu metninizi sınıfta paylaşınız.

Bir Ayet: De ki: “(Allah şöyle diyor:) Ey inanan kullarım! Rabbinize karşı [takva]lı (duyarlı) olun! Bu dünyada güzel davrananlara güzel (karşılık) vardır. Allah'ın arzı (yeryüzü) geniştir. Ancak sabredenlere ödülleri hesapsız verilecektir.”²⁹⁹ (Zümer Suresi 10)

Bir Hadis: Mümin (-i Kamil) çekiştiren, lanetleyen, kaba (sözü ve davranışı ağır) ve ağız bozuk değildir.³⁰⁰ (Tirmizi, Birr ve Sıla, 48/2043)

Biliyor Muydunuz?: Hz. Eyüp varlık ve sıhhat sahibiyken yokluk ve hastalıkla imtihan edilir. Eşi, çocukları ve etrafındaki insanlar tarafından yalnız bırakılır. Hz. Eyüp bu yaşadıkları

²⁹⁸ R. Şahin (2022). *agm*, s. 228.

²⁹⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Zümer 39/10.

³⁰⁰ E. İ. Tirmizi (t.y.). *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 3*. (Çev.) Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul, s. 393; Tirmizi, Birr ve Sıla, 48/2043.

karşısında büyük bir sabır göstermiştir.³⁰¹ Hatta onun bu sabrındaki kararlılığı sebebiyle “Eyüp sabrı” diye bir deyim oluşmuştur.³⁰² (Güncel Değeri Açısından Kur’an Kıssaları/Mustafa Kara-Mustafa Vehbe Zuhayli s. 90. / İslami Toplumun İnşasında İbret ve Metod Olarak Kur’an Kıssaları s. 173.)

1. 3. Hz. Zülkifl: İyiliği Yaymak ve Kötülükten Menetmek

Süre: 4 Saat/160 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Zülkifl ile ilgili neler biliyorsunuz?

Kur’an- Kerim’de hakkında kısıtlı bilgiler bulunan Hz. Zülkifl’in ismi yalnızca iki yerde geçer. Bu iki yerde iyilerden³⁰³ ve hayırlılardan³⁰⁴ olduğu bildirilir. Tarihi veriler ve rivayetlerden elde edilen bilgilere göre Hz. Zülkifl Rum topraklarında bir halka peygamber olmuş, halkı da Hz. Zülkifl’i doğrulayarak ona tabi olmuştur. Daha sonra Allah bu kavme cihad etmelerini emretmiş fakat kavim buna karşı gelmiştir. Halk Hz. Zülkifl’e giderek “*Eğer ömürlerimizi uzatmasını ve ancak biz dilediğimiz zaman bizi öldürmesini Allah’tan dilersem O’na ibadet ve O’nun düşmanları ile cihad ederiz!*” demiştir. Hz. Zülkifl kavmine bu isteklerinin haddi aşan bir istek olduğunu söylemiştir. Daha sonra ise Rabbine cihad emrini tek başına yapmaktan aciz olduğunu arz etmiştir. Kavminin isteklerini herkesten daha iyi bilen Rabbinden kendisini onların günahıyla ayıplamamasını istemiş ve O’na sığınmıştır. Bunun üzerine Allah Teala Hz. Zülkifl’e “*Sen kavmine benim onlar için seçtiğimin kendilerinin kendileri için seçtiklerinden daha hayırlı olduğunu öğretmedin mi?*” diye sormuştur. Bir süre sonra Hz. Zülkifl’in kavmi kendi ecelleriyle ölmüştür.³⁰⁵ Tüm bu bilgiler rivayetlerden elde edilmiştir. Daha önce de söylendiği gibi Hz. Zülkifl ile ilgili olarak Kur’an- Kerim’de ayrıntılı bilgiler bulunmamaktadır. Ancak yine de rivayetlerden edinilen bu bilgilerle de Hz. Zülkifl kıssasından mesajlar çıkarmak mümkündür.

Etkinlik 1: Sessiz Kahramanlar

Amaç: Hakikatin yanında durmanın önemini kavrama

Yöntem ve Süre: Bireysel Yansıma – Yazılı Anlatım / 40 dk

Yönerge:

³⁰¹ M. Kara. *Güncel Değeri Açısından Kur’an Kıssaları*, s. 90.

³⁰² M. V. Zuhayli. *age*, s. 173.

³⁰³ *Kur’an-ı Kerim*. Enbiya 21/85-86.

³⁰⁴ *Kur’an-ı Kerim*. Sad 38/48.

³⁰⁵ M. A. Köksal. *Peygamberler Tarihi Cilt 1*, s. 324.

*Açıklamayı okuyunuz: “Hz. Zülkifl, kavmi ona destek vermese de doğru bildiği yoldan ayrılmamış; Allah’a sığınmış ve sabırla görevini sürdürmüştür. Bazen bir insan doğru bildiği bir şeyi savunduğunda yalnız kalabilir. Ama bu, o kişinin yanlıta olduğu anlamına gelmez. Doğru olan, her zaman destek gören değil; hakikate uygun olandır.”

* Açıklamayı da dikkate alarak verilen sorularla ilgili bir metin yazınız: “Hayatında bir konuda yalnız kalsan da doğru bildiğini savunduğun bir an düşün. Yaşamadıysan böyle bir durumda nasıl davranmak isteyeceğini hayal et. O durumda neler hissederdin, nasıl bir tutum sergilerdin? Böyle bir durumda Hz. Zülkifl’in kıssası sana nasıl ilham verir?”

* Metninizi bireysel ve içten bir dille en az yarım sayfa olacak şekilde yazınız. Dilerseniz yazdıklarınızı sınıfla paylaşınız.

“Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.”³⁰⁶ ayetine göre peygambere itaat Allah’a itaatle aynıdır.³⁰⁷ Buna göre Hz. Zülkifl’in kavmi peygamberlerinin emrine uymadıkları için dolaylı olarak Allah Teala’ya itaatsizlik etmişlerdir. Rivayetlerden elde edilen bilgilere göre Hz. Zülkifl’in kavmi iman eden fakat henüz imtihan edilmemiş bir kavimdir. Herhangi bir sorumluluk almadan iman etmek kolaydır. Fakat iman edenler arasında ak ile kara ancak sorumluluklar söz konusu olduğunda belli olur. Henüz ciddi bir sorumlulukla karşılaşmamış oldukları düşünülen Hz. Zülkifl’in kavmi cihad ile görevlendirildiklerinde peygamberlerine uymamayı tercih etmişlerdir. Oysa mühim olan iyilikte ve rahatlıkta Allah’a teslimiyet göstermek değil; zor emirler ve hayatın zorlukları karşısında sabır ve teslimiyet gösterebilmektir. Zira Allah Teala bir ayetinde “*Ey iman edenler! Sabır ve namaz ile Allah’tan yardım isteyin. Çünkü Allah muhakkak sabredenlerle beraberdir.*”³⁰⁸ diye buyurmaktadır. İnsanlar Allah yolunda iyi işler yaparken bazen destekçi bulamayıp tıpkı Hz. Zülkifl gibi yalnız kalır. Ancak böyle zamanlarda da Allah’ın emir ve yasaklarına uymak konusunda Hz. Zülkifl gibi eyleme geçemese de doğru olanı söylemeye devam ederek en azından hakkın unutulmasını engellemelidir. Konuyla ilgili olarak Allah Teala Al-i İmran Suresi 110. ayette “*Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyar ve Allah’a inanırsınız...*” diye buyurmaktadır. Buna göre Allah Teala Müslümanlara bir misyon yüklemiştir. Bu sebeple iyiliği yaymak ve kötülüğe engel olmak Müslümanlar için hayat

³⁰⁶ Kur’an-ı Kerim. Nisa 4/65.

³⁰⁷ M. S. Şimşek (2016). *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Cilt 1*. Beyan Yayınları, s. 532.

³⁰⁸ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/153.

yolunda bir ilke olmalıdır. Bu konuda Hz. Muhammed'in "Sizden herhangi bir kimse bir kötülük görürse onu eliyle değiştirsin. Eğer eli ile değiştirmeye gücü yetmezse dili ile, ona da kadir olmazsa kalbiyle, bu ise imanın en zayıf olanıdır."³⁰⁹ hadis-i şerifini de hatırlamakta fayda vardır. Buna göre bir Müslüman iyiliği yaymak ve kötülüğe engel olmak konusunda elinden ne geliyorsa bunu yapmalıdır. Çünkü bir toplumda iyilik yayılırken bir yandan da kötülüklerle engel olmak o kötülüğün toplum içindeki geçerliliğini ve kabulünü zayıflatır. Kötü olana "kötü" denir ve onunla ölçülü bir şekilde mücadele edebilirse toplumda iyiliğin tercih edilebilirliği de bu ölçüde artar.³¹⁰ Tüm bunlarla birlikte kötülüğün yayılması engellenmeye çalışılırken kişi için menedilme, engellenme, yok sayılma, sözüne itibar edilmeme gibi durumların ortaya çıkma ihtimali de bulunsa iyiliği yayıp kötülüğü engellemenin yolları aranmaya devam edilmelidir. Kötülük ancak bireylerin ve toplumun kötülüklerle ciddiyetle tepki göstermemesine bağlı olarak yayılır ve büyür. Her birey ve toplumun geneli kötülük karşısında meşru tavırlar alır ve ne olursa olsun kötülüğe karşı koymaktan vazgeçmezse kötülük zamanla zayıflayarak yok olur. Bunun yerini ise yine insanların gayretine bağlı olarak iyilik alır.

Etkinlik 2: İyiliği Yay, Kötülüğü Engelle!

Amaç: Sabırla doğruyu savunmanın bireysel ve toplumsal önemi üzerine düşünebilme

Yöntem ve Süre: Sınıf İçi Tartışma / Metin Analizi – 40 dk

Yönerge: 2-3 kişilik küçük gruplara ayrılınız. Her bir grup olarak sabır, doğruluk, iyilik ve kötülükten alıkoyma üzerine Hz. Zülkifl Kıssasından öğrendikleriniz üzerine tartışınız. Kendinize "İyiliği yaymak ve kötülüğü engellemek konusunda nasıl adımlar atılabilir?" sorusunu sorarak günlük hayatınızda bu değerleri nasıl uygulayacağınıza dair düşünme ortamı oluşturunuz.

Bir Ayet: Allah, inananların dostudur, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkâr edenlere gelince, onların dostları da tağuttur, onları aydınlıktan alıp karanlığa götürürler. İşte bunlar cehennemliklerdir. Onlar orada devamlı kalırlar.³¹¹(Bakara Suresi 257)

Bir Hadis: Benim namazım, haccım, hayatım, mematım da hiçbir şeriki olmayan, alemlerin rabbi Allah içindir. Ben bununla emrolundum. Ben halis Müslümanlardan biriyim. Allah'ım, beni en güzel amellere ve güzel ahlaka kavuştur. Onların en güzeline beni ancak sen

³⁰⁹ H. E. M. El-Münziri (1984). *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi Cilt 1.* (Çev.) Halil Günaydın, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, s. 76; Müslim, İman, 78.

³¹⁰ A. Abay & Ö. Üzümcü (2018). Mümin ve Münafık Açısından Emr-i Bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l-Münker. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, s. 40.

³¹¹ *Kur'an-ı Kerim*. Buhari 2/257.

ulaştırabilirsin. Ve beni kötü işlerden ve çirkin huylardan muhafaza et. Bunlardan beni ancak sen koruyabilirsin.³¹² (Nese-i, Namaza Başlama, 16/896)

Kavram Dağarcığı: “Emir bi’l Ma’ruf Nehiy ani’l-Münker” ifadesinde geçen “ma’ruf” sözlükte “bilinen, tanınan, benimsenen şey” manasına gelmektedir. “Münker ise “tasvip edilmeyen, yadırganan, sıkıntı duyulan şey” demektir.³¹³ (Mustafa Çağırıcı, “Emir bi’l Ma’ruf Nehiy ani’l-Münker”, TDV İslâm Ansiklopedisi) Kur’an-ı Kerim’de “iyiliği emretmek kötülüğü yaymak” manasında kullanılan bu kavram tüm Müslümanlar için önemli bir vazifedir.

1. 4. Hz. İlyas: Takvalı Olmak

Süre: 2 Ders Saati/80 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. İlyas ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. İlyas ismi Kur’an-ı Kerim’de Saffat Suresi 123-132 ayetler dışında yalnızca bir defa ve isim olarak En’am Suresi 85. ayette geçmektedir. Saffat Suresinde ise Hz. İlyas ve kavminin yaşadıkları anlatılır. Allah Teala’nın elçilerinden olan³¹⁴ Kıssa Hz. İlyas’ın; kavminin, Allah’a karşı takvalı olmak yerine atalarının Rabbi olan Ba’le’ye yalvarmalarına³¹⁵ şaşkınlığı etrafında şekillenir. Hz. İlyas’ı yalanlamış olmaları sebebiyle, samimi olanlar hariç,³¹⁶ bu kavmin varacağı yerin ise cehennem olduğu³¹⁷ bildirilmiştir. Ayetlerin devamında Hz. İlyas ile ilgili olarak onun şanının sonraki nesillere ulaştırılmış olduğu, güzel davrananların ödüllendirileceği ve Hz. İlyas’ın mümin kullardan olduğu ifade edilmiştir.³¹⁸

Hz. İlyas Kıssasında dikkat çeken en önemli husus kavmini “takva”ya davet etmesidir. Takva Allah Teala’nın Kur’an-ı Kerim’de sıklıkla vurguladığı bir husustur. Örneğin Hucurat Suresi 13. ayette Allah Teala “*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız(takva), O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.*” diye buyurmaktadır. Bu ayette olduğu gibi Kur’an-ı Kerim’in birçok ayetinde “takva” kavramına sık sık rastlanmaktadır.

³¹² A. En-Nesei (1981). Sünen’nün Nesei Cilt 1-2. (Çev.) A. Muhtar Büyükçınar & Ahmet Tekin & Ö. Faruk Harman & Yaşar Erol, Kalem Yayıncılık, s. 535; Nese-i, Namaza Başlama, 16/896.

³¹³ M. Çağırıcı (1995). “Emir bi’l Ma’ruf Nehiy ani’l Münker”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, s.138.

³¹⁴ *Kur’an-ı Kerim*. Saffat 37/123.

³¹⁵ *Kur’an-ı Kerim*. Saffat 37/125-126.

³¹⁶ *Kur’an-ı Kerim*. 37/Saffat 128.

³¹⁷ *Kur’an-ı Kerim*. 37/Saffat 127.

³¹⁸ *Kur’an-ı Kerim*. 37/Saffat 129-132.

Bahsi geçen Hucurat Suresi 13. ayetin insanlara ulaştırmak istediği mesaj; hiçbir insanın kabile ya da kavminden ya da sahip olduğu ırk, makam, şöhret vb. niteliklerden dolayı bir diğer insandan üstün olmadığıdır.³¹⁹ Aksine Allah bu farklılığın insanların birbirleriyle tanışmaları için var olduğunu bildirmektedir. Ayetten, üstünlüğün yani Allah katında değerli olmanın yalnızca takva ile mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Arapça “*bir nesneyi kendisine eza ve zarar verecek şeylerden korumak*”³²⁰ anlamındaki “v-k-y” kökünden türeyen Takva ise sözlükte “*nefsi kendisinden korkulan şeyden koruma içine almak*”, şer’i dilde ise “*günaha girmeye neden olacak şeylerden nefsi korumak*”³²¹ manasına gelmektedir. Tüm bunlardan genel bir mana çıkarılacak olursa takvayı kişinin Allah’ın emir ve yasaklarına karşı duyarlılığı olarak ifade etmek mümkündür. Buna göre Allah katında asıl değerli olanlar Allah’ın emir ve yasaklarına karşı duyarlı olan kişilerdir. Bir diğer ifadeyle “sorumluluk bilinci”ne³²² sahip olan ya da olma gayreti içerisinde olan insanlardır. Ayrıca “v-k-y” kökünden türemiş olan takva, “*Bir şeyi zarar verecek şeylerden korumak, saklamak, sakınmak, saygı göstermek, itaat etmek, kuvvetli bir himayeye girmek, korkup çekinmektir.*” şeklinde de tanımlanmış bir kavramdır.³²³ Kur’an-ı Kerim’deki özel manası ise Allah’ın azabından ve insanı bu azaba sürükleyecek olan eylemlerden uzak kalmaya çalışmaktır.³²⁴ O halde takva bir değerler ve ilkeler bütünüdür.

Etkinlik 1: Günümüzde Takva

Amaç: Takva kavramını günlük yaşamla ilişkilendirebilme

Yöntem ve Süre: Bireysel Düşünme-Tartışma / Paylaşım – 40 dk

Yönerge: Verilen soruları düşünerek kısaca cevaplayınız. Ardından dilerseñiz sınıf arkadaşlarınızla tartışınız. Öğretmeninizin tahtaya sıraladığı görüşleri değerlendirerek takvayı tanımlayan ortak bir metin yazınız.

* Takva yalnızca ibadetlerle, giyim kuşamla mı ilgilidir yoksa günlük yaşamda düşünce, davranış ve tercihlerle de ilgili midir? Örneklendiriniz.

* Hangi durumlarda takva sahibi olduğunuzu hissediyorsunuz?

³¹⁹ M. S. Şimşek (2016). *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Cilt 5*. Beyan Yayınları, s. 36; M. Okuyan. *Geniş Açıklamalı Kur’an Meal Tefsir*, s. 1245; M. Esed (2015). *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*. (Çev.) Cahit Koytak & Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları, s. 860.

³²⁰ R. El-İsfehani (2023). *Müfredat Kur’an Kavramları Sözlüğü*. (Çev.) Yusuf Türker, Pınar Yayınları, s. 1567.

³²¹ R. El-İsfehani. *age*, s. 1567.

³²² M. Okuyan (2022). *Geniş Açıklamalı Kur’an Meal Tefsir*. Haliç Üniversitesi Yayınları, s. 1002.

³²³ M. Çalışkan (2017). Hucurat Suresi Bağlamında Takva. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (11), s. 92.

³²⁴ İ. Karagöz (1995). Takvanın Kur’an’daki Yeri ve Önemi. *Diyanet İlmi Dergi*, 31 (4), s. 51.

Takvanın hem bireysel hem de toplumsal yönü bulunmaktadır. Takvanın bireysel yönü toplumsal yönünün ortaya çıkmasında öncüdür.³²⁵ Her bir kişi kendisini Allah'ın azabına sürükleyecek eylemlerden uzak tuttuğunda, yani takvalı davrandığında, sorumluluk bilinci³²⁶ ile hareket ettiğinde toplum da bu yönde bir inşa sürecine girer. Konuyla ilgili bir diğer önemli husus ise bu bilince sahip olan ya da olma gayreti içerisinde olan kişilerin diğer insanlar tarafından bilinmesinin mümkün olmadığı gerçeğidir. Bu sebeple bir kimsenin takva sahibi olup olmadığı yalnızca Allah tarafından bilinir. Zira Allah Fatır Suresi 38. ayette “*Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gaybını bilendir. Şüphesiz O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir.*”³²⁷ diye buyurmaktadır. Zaten insanlara düşen de takva sahibi kişilerin kimler olduğunu bilmek değil Allah'ın seçkin kulları arasına girebilmek için yani takva sahibi olmak için gayret göstermektir.

Etkinlik 2: “Takva Atölyesi: Sorumluluk Durakları”

Amaç: Öğrencilerin “takva” kavramını hayatın çeşitli alanlarında (aile, okul, toplum, çevre vb.) somut durumlar üzerinden analiz etmesi; takvalı bir bireyin karşılaştığı ikilemlerde nasıl davranması gerektiğine dair çözüm yolları üretmesi

Yöntem ve Süre: Grup Çalışması – 40 dk

(4 kişilik gruplar; 25 dk hazırlık + 15 dk sunum/yorum)

Yönerge: Aşağıda her grup için birer “Sorumluluk Durağı” verilmiştir. Her grup, duraktaki senaryoyu okuyarak şu adımları izleyiniz:

* Durumu analiz edin: Takvaya uygun olmayan nedir?

*Takvalı birey ne yapardı? Alternatif davranış biçimlerini sıralayınız.

*Çözüm önerisi geliştiriniz: Birey ve toplumun faydasına olacak bir çözüm üretiniz.

*Slogan veya kısa afiş cümlesi yazınız: Takvayı çağrıştıran etkileyici bir mesaj.

Hazırlıklarınız bittikten sonra her bir grup olarak senaryonuzu sınıfa sununuz.

Grup Görevleri – Sorumluluk Durakları:

Durak 1: Ailede Takva

³²⁵ A. Bor (2020). Kur'an'da Takva'nın Bireysel ve Toplumsal Boyutu. *Diyanet İlmî Dergi*, 56(3), s. 775.

³²⁶ M. Okuyan (2022). *Geniş Açıklamalı Kur'an Meal Tefsiri*. Haliç Üniversitesi Yayınları, s. 1002.

³²⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Fatır 35/38.

Senaryo: Ebeveynleriyle tartışan bir genç, sinirle evden çıkıyor. Ailesine günlerce mesafeli davranıyor.

Durak 2: Okulda Takva

Senaryo: Sınavdan önce bir öğrenciye cevaplar veriliyor. Arkadaşları da kopya çekiyor.

Durak 3: Alışverişte Takva

Senaryo: Bir genç marketten para üstünü fazla alıyor. Kasiyer fark etmiyor.

Durak 4: Sosyal Medyada Takva

Senaryo: Bir öğrenci, sosyal medyada bir arkadaşını küçük düşüren bir paylaşımı beğeniyor ve yorum yazıyor.

Tüm grupların slogan veya afiş cümlelerini tahtaya yazınız. Sınıf olarak en güçlü cümle seçiniz ve “Takva Sözlüğü”ne yazınız.

Bir Ayet: Şüphesiz ki [muttaki]ler (duyarlı olanlar) Rablerinin kendilerine verdikleriyle sefa sürerek cennetlerde ve nimet içinde olacaklardır. Rableri onları cehennem azabından korumuş olacaktır.³²⁸ (Tur Suresi 17-18)

Bir Hadis: Hiçbir baba, çocuğuna iyi terbiyeden daha üstün bir bağışta bulunmamıştır.³²⁹ (Tirmizi, Birr, 33/2018)

Biliyor Muydunuz?: “Akdeniz çevresi dinlerinde özellikle Ken’an mitolojisinde ve Ugarit metinlerinde çokça rastlanan bir tanrının adı olan Ba’l (Baal), Sâmî dillerde “efendi, üstün olan, bir şeyin sahibi, yüce, Tanrı’ya yaklaştıran put” anlamlarına gelir.”³³⁰ (İsmail Taşpınar, “Ba’l”, TDV İslam Ansiklopedisi)

1. 5. Hz. Elyesa: Tevhidi Hatırlayalım

Süre: 5 Ders Saati/200 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Elyesa ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Elyesa Kur’an-ı Kerim’de En’am Suresi 86. ayet ve Sad Suresi 48. ayet olmak üzere yalnızca iki yerde ismiyle geçmektedir. Hz. Elyesa ile ilgili bu iki ayette kendisinin alemlere üstün kılınanlardan olduğu³³¹ ve iyilerden³³² olduğu bildirilmektedir. Kur’an-ı Kerim’de

³²⁸ Kur’an-ı Kerim. Tur 52/17-18.

³²⁹ E. İ. Tirmizi. *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 3*, s. 380; Tirmizi, Birr, 33/2018.

³³⁰ İ. Taşpınar (1991). “Ba’l”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, s. 553.

³³¹ Kur’an-ı Kerim. En’am 6/86.

³³² Kur’an-ı Kerim. Sad 38/48.

hakkında bu iki ayet dışında bir bilgi bulunmayan Elyesa Peygamberle ilgili farklı kaynak ve rivayetlerden edinilen bilgilerle kıssası kısaca özetlenmiştir.

Hız. Elyesa'nın Hız. İlyas ile aynı dönemde yaşadığı ve Hız. İlyas'ın yolunu benimseyip onun şeriatıyla İsrailoğullarına peygamberlik yaptığı bilinmektedir.³³³ Hız. Elyesa ile ilgili çok fazla veriye ulaşılamadığı için isminin geçtiği En'am Suresi 86. ayetin hemen ardından gelen En'am Suresi 88 ve 89. ayetlerin konusu olan "şirk" ve "küfür" kavramlarını da kıssasının mesajı olarak kabul etmek mümkündür. Ayrıca inancın temelini oluşturan "Tevhid İlkesi" de ancak şirk ve küfür kavramları anlaşıldıktan sonra kavranır. Bu sebeple bu bölümde "tevhid" kavramı da incelenmiştir.

1. 5. 1. Şirk

Allah Teala En'am Suresi 84, 86 ve 87. ayetlerde birçok peygamber ve Hız. Elyesa ile ilgili olarak onları doğru yola kavuşturduğunu³³⁴, salihlerden olduklarını³³⁵, alemlere üstün kıldıklarını³³⁶, onların soylarından gelenlerin bir kısmının da üstün kıldığını³³⁷ bildirdikten sonra pasajın devamında "İşte bu, Allah'ın hidayetidir, kullarından dilediğini ona iletir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşarsalardı yapmakta oldukları amelleri elbette boşa giderdi."³³⁸, "İşte onlar, kendilerine kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar (kâfirler) bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz."³³⁹ ayetleri gelmektedir. Bu ayetlerde Allah Teala, dilediği kullarına hidayet verdiğini ve onların Allah'a ortak koşmaları durumunda yapmakta oldukları amellerin boşa gideceğini insanlara bildirmiştir.³⁴⁰ Buradan anlaşıldığına göre Allah'a ortak koşmak (şirk) yani Allah'ın ortağının, denginin ya da benzerinin bulunduğunu kabul etmek³⁴¹ insanın tüm amellerini boşa çıkarır. Ayrıca Allah Teala Nisa Suresi 48. ayette "Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur." diye buyurmuştur. Allah Teala kendine ortak (şirk) koşulmasını bağışlamayacağını bildirmiştir.

³³³ M. A. Köksal (2013). *Peygamberler Tarihi Cilt 2*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 143.

³³⁴ *Kur'an-ı Kerim*. En'am 6/84.

³³⁵ *Kur'an-ı Kerim*. En'am 6/85.

³³⁶ *Kur'an-ı Kerim*. En'am 6/86.

³³⁷ *Kur'an-ı Kerim*. En'am 6/87.

³³⁸ *Kur'an-ı Kerim*. En'am 6/88.

³³⁹ *Kur'an-ı Kerim*. En'am 6/89.

³⁴⁰ *Kur'an-ı Kerim*. En'am 6/88.

³⁴¹ M. Sinanoğlu (2010). "Şirk". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 39, s.193.

Şirk sözlükte “*mülkün birbirine katılması, karıştırılması*”³⁴² manasına gelir. Mülkün tek sahibi ise Allah’tır ve dolayısıyla bir başka varlık ya da eşyayı O’nun mülküne karıştırmak ortaya şirki çıkarır. Ayrıca büyük ve küçük olmak üzere iki çeşit şirk vardır. Büyük şirk Allah’ın ortağının, denginin ya da benzerinin olduğunu kabul etmek; küçük şirk ise eylemlerde Allah ile birlikte bir başka varlığı da gözetmek ve dikkate almaktır.³⁴³ Bu ifadelerle göre Müslüman bir kişinin de şirke düşmesi mümkündür. Müslüman’ın şirke düşmesi Kur’an-ı Kerime göre üç şekilde olur. Bunlar Allah’ı başka bir varlığa denk tutmak, ibadet dışı alanlarda (hayatı düzenleme, helal-haram belirleme vb.) Allah’tan başkasına itaat etmek ve amellerde ortak koşma olan riyadır.³⁴⁴ Çünkü Allah Teala yalnızca ibadette değil, hayatın tüm alanlarında tek otorite olarak kabul edilmelidir. O’nun yerine başkasının sözünü üstün görmek veya ona boyun eğmek, tevhid inancıyla bağdaşmaz. Allah’ı bir başka varlığa denk tutmak konusunda dikkat edilmesi gereken husus yapılan ibadetleri, duaları ve bunlarla ilgili olan her türlü eylemi Allah için ve yalnızca Allah’a yapmaktır. Ayrıca tek ilahın Allah olduğuna inanmak da insanı şirkten uzaklaştırarak tevhide götürür.

Şirk konusunda daha da dikkatli olunması gereken konu ise ibadet dışı alanlarda ilkelerin belirleyicisinin Allah inancı, yani tevhid ilkesi olup olmadığından emin olmaktır. Adalet, ekonomi, eşitlik, hürriyet gibi toplumun temelini oluşturan ilkelerde Allah’ın emir ve yasaklarını dikkate almayıp şahsi menfaatler ya da grup menfaatleri dikkate alındığında ortaya bir zulüm çıkıyorsa eylemlerin temelini şirk oluşturuyor demektir. Zira Allah’ın emir ve yasakları tüm insanlığın huzur ve mutluluğunu hedeflemektedir. Buna göre Allah’ın emir ve yasaklarının dikkate alındığı düzenlemelerde zulüm ortaya çıkmaz. Bu sebeple insanlar da hayatı düzenleyen ilkeler konusunda ötekileştirici olan şirki değil birleştirici olan tevhidi dikkate almalıdır.

Şirkin bir diğer yönü ise riya yani gösteriştir. Kişi eylemlerini, ibadetlerini gösteriş için yapıyorsa şirke düşme ihtimali yüksektir. Nitekim Hz. Muhammed de “*Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, Allah’a ortak koşma (suçunu işlemeleri)dir. Bilmiş olunuz ki: Şüphesiz onlar güneşe, aya veya puta tapacaklar diyecek değilim ve lakin birtakım ibadetleri Allah’tan başkası için işleyecekler ve gizli bir şehvet arzulayacaklar.*”³⁴⁵ diye buyurmuştur. Hadisten anlaşıldığına göre Hz. Muhammed’in ümmetinin şirke düşmesi ile ilgili taşıdığı endişe,

³⁴² R. El-İsfhani. *age*, s. 790.

³⁴³ *Age*, s. 791.

³⁴⁴ İ. Yılmaz (2009). *Kur’an’a Göre Şirkin Sebepleri ve Çeşitleri*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s. 9.

³⁴⁵ H. Hatipoğlu (1983). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 10*. Kahraman Yayınları, s. 477; İbni Mace, *Zühd*, 21/4205.

Allah'tan başka bir varlığa inanmaları konusunda değil; ibadetlerini Allah'tan başkası için yapmaları konusundadır. Buna göre bir mümini şirke düşürecek bir diğer tehlike de gösteriş yapması/riyadır. Kişi Allah rızası için yapması gereken ibadet ve eylemleri başkalarına hoş görünmek ya da yaptıklarını insanlara göstermek için yapıyorsa riyakar davranmış olur.³⁴⁶ Hoş görünmek ya da gösteriş için yapılan ibadet ve ameller ise Allah'ın rızasını kazanmak gayesi içermediği için Allah nezdinde karşılık bulmaz. İnsanlar başkalarının değil Allah'ın taktir ve onayını almak için ibadet etmeli ve ameller gerçekleştirmelidir. Eğer bu hususta dolaylı da olsa bir ortaklık ortaya çıkıyorsa kişiler şirk hususunda kendilerini sorgulamalıdır. Elbette her konuda olduğu gibi bu konuda da pişman olup istikameti tercih etme hakkı mevcuttur. Fakat daha önce de bahsedildiği üzere bu konuda ısrarcılığın bağışlanmayacağını da bilmekte fayda vardır. Ayrıca şirk kişinin kamil insan olma yani kendini gerçekleştirme yolundaki en büyük engellerden biridir. Şirkin kişide oluşturacağı olumsuz kişilik özellikleri kendi gerçeğini görmesine engel olur.³⁴⁷ Çünkü şirk ortak koşulanın güdümünde olmayı da beraberinde getirir. Özgür irade ve düşünceye engeldir. Bu da Allah'ın kullarından istediği doğru insan olma gayretine zarar verir. Çünkü inandığı ve yaptığı işlerin arka planını bilmeyen ya da buna kasıtlı olarak kör kalmayı tercih eden bir kimse ahlak boyutunda da konumunu görmekten aciz kalır.

Etkinlik 1: Tevhidi Seç, Şirkten Sakın!

Amaç: Tevhid ve şirk kavramlarını ayırt edebilme, kavramları kendi yaşamında sorgulayabilme.

Yöntem ve Süre: Bireysel düşünme / Sınıf İçi Paylaşım / Kısa Tartışma – 80 dk

Yönerge: 1. Aşama: Aşağıda verilen durumları inceleyerek her biri için “Bu davranış tevhid ilkesine uygun mu?” sorusunu sorarak cevap arayınız. Düşüncelerinizi defterinize yazarak daha sonra sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

*Durum: Bir öğrenci sınavdan yüksek not almak için dua eder ve yüksek not alır. Daha sonra bunun şükürünü hediyeler vererek öğretmenine eder ve onun gözüne girmeye çalışır.

*Durum: Bir kişi hayatı ile ilgili temel ilkelerini belirlerken öncelikle toplumun onayını dikkate alır. Allah'ın vahyini ise ikinci kaynak olarak kullanır.

³⁴⁶ İ. Yılmaz. *agm*, s. 44-45.

³⁴⁷ M. Çinici (2019). *Kur'an-ı Kerim Bağlamında Psiko-Sosyal Açıdan Şirk Olgusu*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, s.126.

*Durum: Bir kişi yaptığı yardımları yardım yaptığı kişilerin kişisel haklarını da dikkate almadan fotoğraf ve video kayıtları ile sosyal medyada paylaşarak taktir bekler.

2. Aşama: Her biriniz sınıf içinde paylaştığı görüşlerinize ilgili olarak arkadaşlarınızla birlikte değerlendirme yapınız. Bu aşama eleştiri, öneri ve katkı kısmını oluşturur. Bu aşama gönüllülük esastır.

1. 5. 2. Küfür

Hız. Elyasa'nın isminin geçtiği ayetin devamında gelen En'am Suresi 89. ayette, Allah Teala göndermiş olduğu peygamberlere inanmayan kafirlerin yerine başka bir toplum getireceğini bildirmektedir. Kafir kelimesi sözlükte "bir şeyi örtmek ve gizlemek"³⁴⁸ manasına gelir. Terim olarak ise peygamberlerin Allah'tan getirdiği vahyi kabul etmeyen, ona inanmayan kişi manasına gelmektedir.³⁴⁹ İslam alimlerine göre "Allah'ı, peygamberleri ve onların Allah'tan alıp getirdikleri esasları kişinin kalbiyle tasdik, diliyle ikrar etmemesi (küfr-i inkârî); kişinin bildiği halde iman etmemesi, inkârı tercih etmesi (küfr-i cuhûd), kişinin kalben Allah'ı bilip bazan diliyle de ikrar ettiği halde haset, şöhret ve makam düşkünlüğü, kavmiyetçilik gibi sebeplerle İslâm'ı bir din olarak kabullenmemesi(küfr-i inâdî), kişinin inanılması gereken hususları diliyle ikrar ettiği halde kalben tasdik etmemesi (küfr-i nifâk)" olmak üzere dört çeşit küfür bulunmaktadır.³⁵⁰ Her bir Müslüman zaman zaman kendini bahsi geçen bu küfür çeşitlerine göre değerlendirmelidir. Çünkü bahsi geçen bu tutumlar insanı küfre götürür. Ayrıca küfür yani inkar yalnızca bireysel bir inanç sorunu olarak kalmayıp diğer insanlara ya da dine karşı öfke, hoşgörüsüzlük ve kin de ortaya çıkarır.³⁵¹ Bu da kafir olan kişinin insanlara karşı daha saldırgan ve anlayışsız olmasına sebep olur. Bu tahammülsüzlük ise bir süre sonra şiddete varan davranışları da beraberinde getirir. Kendi gibi olmayanlara varlık hakkı tanımayan kafir kimse, içinde bulunduğu psikoloji sebebiyle kendi dışında birini görmektense onu yok saymaya, sosyal alanlardan tecrit etmeye hatta daha da kötüsü onun canına kastedecek davranışlar sergilemeye meyillidir.³⁵² Nitekim İslam'ın geldiği ilk dönemlerde Hz. Muhammed ve ona tabi olan sahabeler büyük zulümlere maruz kalmış, canlarına kastedilmiş ve yurtlarından çıkarılmışlardır. Tıpkı onların başlarına geldiği gibi birçok peygamber de inançları sebebiyle

³⁴⁸ R. El-İsfehani. *age*, s. 1269.

³⁴⁹ M. Sinanoğlu (2002). "Küfür". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, s. 533-534.

³⁵⁰ M. Sinanoğlu (2002). "Küfür". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, s. 535-536; F. Karaman (2020). İnkâr ve Kötü Davranışı Aklileştirme Çabası Olarak Psikolojik Savunma Mekanizmalarının Kur'anî Tahlili. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, s. 4.

³⁵¹ F. Karaman. *agm*, s. 4.

³⁵² M. Yolcu (1995). *Kur'an'da İnkâr Psikolojisi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa, s. 159.

kafirler yüzünden yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır. Bu sebeple küfür yalnızca kişinin kendisi için değil toplumun diğer fertleri için de tehlike oluşturur. Küfürden uzak kalabilmenin yegane yolu Allah'ın vahyini okumak ve hayata geçirmektir. Aynı zamanda kişinin düşünce ve davranışlarıyla ilgili belli aralıklarla bir muhasebe yaparak halini sorgulaması da faydalı olur.

Etkinlik 2: “Gizlenen Gerçek: Küfür Perdesi mi, Tevhid Işığı mı?”

Amaç: Küfür kavramını yalnızca inkâr olarak değil; hakikati örtmek, görmezden gelmek ve benmerkezci bir hayat anlayışıyla bağdaştırarak anlayabilme, tevhid ilkesinin bireyin zihinsel ve ahlaki bütünlüğünü nasıl inşa ettiğini kavrayabilme

Yöntem ve Süre: Grup çalışması (3–4 kişilik gruplar) / 40 dk

Yönerge: Her grup aşağıdaki görevleri yapacaktır. Sonuçları not alınız.

*Kavram Analizi: Küfür Nedir? Tevhid Nedir? Kavramları kendi cümlelerinizle tanımlayınız. Tanımlarınızda sadece sözlük anlamına değil, Kur'anî ve ahlaki boyuta da yer veriniz.

*Durum Analizi: Hakikati Örtmenin Güncel Hâlleri

Verilen başlıklardan en az iki tanesini seçiniz. Her biri için, küfür (örtme/görmezden gelme) anlamına gelen bir güncel örnek yazınız: Bilgi, Vicdan, Adalet, Doğruluk, Merhamet.

Örneğin: “Bir insan bir haksızlığı görüp sessiz kalıyorsa, bu adaleti örttüğü için küfür niteliği taşıyabilir.”

*Tevhid Bilinciyle Cevap Ver: Her yazdığınız örnek için, tevhid inancına sahip bir birey nasıl hareket ederdi? Karşı örnek veriniz.

*Mesaj Panosu: Grubunuzla birlikte etkinliği şu cümleyle tamamlayınız: “Tevhid, karanlığa karşı...”

(Sizce tevhid neye karşı durur, neyi aydınlatır, nasıl bir bilinç kazandırır?)

Bu cümleyi kısa ama etkileyici bir şekilde yazınız. Daha sonra sınıf panosuna asınız.

Sunum Aşaması: Grup olarak seçtiğiniz bir başlıktaki örneği ve karşılığını sınıfa açıklayınız. Bu sırada diğer gruplar fikirleri not alınız.

1. 5. 3. Tevhid

Tevhid kavramının kökü “*hiçbir cüzü olmayan nesne*” manasına gelmektedir.³⁵³ Tevhid İslam Dini’nin en temel kavramıdır. Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e kadar tüm peygamberler insanlara bu ilkeyi ulaştırmak için gönderilmişlerdir.³⁵⁴ Tevhid ilkesi insana yeryüzündeki vazifelerini yerine getirirken güçlü bir irade ve bir şahsiyet kazandırır. Ayrıca tevhid, Müslümanın zihin dünyasını inşa eden ve diğer tüm ibadetlerin temelinde bulunan bir ilkedir.³⁵⁵ Tevhid insanın güven duygusunun da destekleyicisidir. Tevhid ilkesi gereği Allah Teala kainatın tek otoritesi olarak görüldüğünde insan korkularından arınır ve Allah dışında kalan diğer tüm otoritelerin ise geçici olduğunu kavrar.³⁵⁶ Buna göre tevhid; insanları şirk ve küfrün zararlarından koruyan bir ilke olmakla birlikte, yeryüzünde sahip olunması gereken en temel duygu olan güven duygusunun da asla bitmeyecek kaynağıdır. İnsanlar düşünce ve davranış dünyasında merkeze daima tevhidi yani tek ve bir olan Allah’ı almalıdır. İslam’ı kabul ifadelerinden biri olan kelime-i tevhid yani “La ilahe illallah” ifadesi de aslında tüm ilahları inkar edip yalnızca Allah’ı kabul etmeyi ifade eder. Buna göre kelime-i tevhidin manasının “İlah yoktur, yalnızca Allah vardır.” olarak ifade edilmesi de mümkündür. Müslümanlara düşen ise sosyal ve bireysel yaşamda tek olan Allah’ın emir ve yasaklarını hayata geçirmektir.

Hakkında çok fazla bilgiye ulaşılamayan Hz. Elyesa’nın kıssasıyla ilgili genel bir değerlendirme yapılacak olursa Hz. Elyesa’nın isminin geçtiği bölümlerde karşılaşılan “şirk” ve “kafir” kavramları ile dolaylı olarak “tevhid” kavramı ön plana çıkmıştır. Hz. Elyesa kıssası ile ilgili belli başlı bilgilere ulaşılamamış olursa da onun ismi vesilesiyle üç farklı kavram üzerine düşünülmüştür. Öyleyse Kur’an-ı Kerim’i okuyan Müslümanlar olarak vahiy yoluyla ulaştırılmış her ayet üzerine düşünebilecek bir yöntem bulunabileceği anlaşılmaktadır. Kur’an-ı Kerim öylesine okunup geçilecek bir kitap olarak değil anlaşılacak üzere gönderilmiş bir kitaptır. Zira Allah Teala Yusuf Suresi 2. ayet ve Zuhuruf Suresi 3. ayette Kur’an-ı Kerim’in anlaşılması için gönderildiğini bildirmektedir. Bu sebeple Kur’an-ı Kerim’i anlayarak okumaya çalışırken olaylar, olgular ve aynı zamanda kavramlar üzerine de tefekkür edilmesi insanlar için büyük faydalar barındırır.

³⁵³ R. El-İsfehani. *age*, s. 1526.

³⁵⁴ F. Çakmak (2018). Kur’an’da Tevhidin İnşa Süreci. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 49, s. 87.

³⁵⁵ R. Korkmazgöz (2020). Tevhidi Bozan Bir Olgu Olarak Şirk: Kur’an’da Şirkin Kavramsal Anlam Alanı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20 (1), s. 56.

³⁵⁶ F. Çakmak. *agm*, s. 98.

Bir Ayet: Dini gerçekleri inkâr eden ve kafir olarak ölenlere gelince, işte Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onların üzerinedir.³⁵⁷ (Bakara Suresi 161)

Bir Hadis: Muhakkak ki Allah hiçbir müminin iyiliğini karşılıksız bırakmaz. Mümin, iyiliğinin karşılığını dünyada da ahirette de görür. Kafire gelince; Allah Teala için işlemiş olduğu iyiliklerin karşılığını dünyada iken görür. Öyle ki ahirete gittiğinde karşılığını göreceği hiçbir iyilik kalmaz.³⁵⁸ (Riyazu's-Salihin, Cilt 1, s. 282 (431), Ravza Yayınları, 2017)

Kavram Dağarcığı: Küfür, sözlükte örtmek, gizlemek; nankörlük etmek; terim olarak ise Allah'ın vahyini ulaştırmakla görevlendirdiği peygamberi tasdik etmemek, ona inanmamak manasına gelir.³⁵⁹ (Mustafa Sinanoğlu, “Küfür”, TDV İslam Ansiklopedisi)

1. 6. Hz. Yunus: Hatalardan Öğrenmek

Süre: 5 Ders Saati/ 200 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Yunus ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Yunus'un ismi Kur'an-ı Kerim'de dört defa anılmaktadır.³⁶⁰ Ayrıca Hz. Yunus'un iki farklı lakabı da vardır. Bu iki lakap Kur'an-ı Kerim'de “zünnun”³⁶¹ ve “sahibu'l-hud”³⁶² olarak geçmektedir. “Zünnun” ve “sahibu'l-hud” ifadelerinde geçen “nun” ve “hud” kavramları “büyük balık” manasına gelir.³⁶³ “Zünnun” ve “sahibu'l hud” ise “balık sahibi” demektir.³⁶⁴ Nisa Suresi'nde yalnızca ismi geçen³⁶⁵ Hz. Yunus ile ilgili En'am Suresi'nde kendisinin doğru yolailetildiği ve alemlere üstün kılındığı bildirilmiştir.³⁶⁶ Enbiya, Saffat ve Kalem Sureleri'nde ise Hz. Yunus ve kavmiyle ilgili daha önce bahisleri geçen Hz. İdris, Hz. Eyüp, Hz. Zülkifl ve Hz. İlyas peygamberlere göre daha fazla bilgiye rastlanmaktadır.

1. 6. 1. Hz. Yunus'un Hatası

Kur'an-ı Kerim'de kendisine vahiy gönderildiği ifade edilen Hz. Yunus;³⁶⁷ kavmine, yaptıklarından dolayı başlarına bir ceza geleceğini söylemiştir. Ardından cezanın gecikmesi³⁶⁸

³⁵⁷ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/61.

³⁵⁸ İ. Nevevi (2017). Riyazu's-Salihin Cilt 1. (Çev.) Mustafa Kasadar & Şerafettin Şenaslan, Ravza Yayınları, İstanbul, s. 282.

³⁵⁹ M. Sinanoğlu (2002). “Küfür”. TDV İslam Ansiklopedisi, c. 26, s. 533-534.

³⁶⁰ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/163, En'am 6/86, Yunus 10/98, Saffat 37/139.

³⁶¹ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/87.

³⁶² Kur'an-ı Kerim. Kalem 68/48.

³⁶³ R. El-İsfehani. age, s. 1480.

³⁶⁴ H. Karaman & A. Özbek & İ. K. Dönmez & M. Çağırıcı & S. Gümüş & A. Turgut (2015). Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 328.

³⁶⁵ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/163

³⁶⁶ Kur'an-ı Kerim. En'am 6/86.

³⁶⁷ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/139.

³⁶⁸ M. S. Şimşek (2016). Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4. Beyan Yayınları, s. 304.

ya da bir başka kaynakta bildirildiğine göre, kavminin bir türlü kendisine iman etmemesine kızması sebebiyle Hz. Yunus'un davetten vazgeçip bir gemiye binerek kavmini terk ettiği rivayet edilmektedir.³⁶⁹ Kur'an-ı Kerim'de bu durum onun, öfkeyle³⁷⁰ kavminden kaçtığı³⁷¹ şeklinde bildirilmektedir. Hz. Yunus'un kaçmak için bindiği gemi batma riski ile karşı karşıya kalmış ve bu yüzden gemide bir ağırlık boşaltma işlemi yapma kararı alınmıştır. Bunun için ise yolcular arasında kura çekilmiş ve kurada da Hz. Yunus çıkmıştır.³⁷² Başına gelen bu musibet sonrasında Hz. Yunus kavmini terk edip kaçtığı için pişman olmuş olacak ki Kur'an-ı Kerim bu olay sonrasında Hz. Yunus'un kendi kendine nefsini kınadığını,³⁷³ Rabbine niyaz ettiğini³⁷⁴ bildirmektedir. Bu duanın içeriği ise Enbiya Suresi 87. ayette “*(Rabbim)! Senden başka ilah yoktur; sen yücesin. Şüphesiz ki ben haksızlık edenlerden oldum.*” şeklinde bildirilmiştir. Allah'ın verdiği peygamberlik vazifesini yerine getirmekten kaçan Hz. Yunus, bu kararı neticesinde daha büyük bir imtihana tabi tutulmuş ve bindiği gemiden atılmıştır. İmtihanları bununla da sınırlı kalmayan Hz. Yunus bir balık tarafından yutulmuştur.³⁷⁵ Başına gelenlerden sonra korku ve pişmanlık duyan Hz. Yunus duasını karanlıklar içinde,³⁷⁶ nefsini kınamasını ise balığın karnında³⁷⁷ gerçekleştirmiştir.

Kıssanın bu kısmında dikkat çeken husus Hz. Yunus'un nefesine ağır gelen bir sorumluluktan kaçarken hayatın içinde kendisini daha da zorlayacak bir yaşantıyla karşılaşmış olmasıdır. Hem tüm insanlar için hem de Müslümanlar için hayat her zaman kolaylık, zorluk, iyilik ve kötülükle doludur. İnsan hayatının şekillenmesi ya da birtakım zorluklarla karşılaşılması; kişinin Müslüman olup olmaması, bir başka dine mensup olup olmaması ya da inançsız olmasıyla ilgili değildir. Her insan bu zorluklarla muhakkak karşılaşmaktadır. İnanç ise insana zorluklarla dolu olan hayatta bir dayanak ve güç sunar. Nitekim Allah Teala Bakara Suresi 257. ayette “*Allah, iman edenlerin dostudur. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. Kâfirlerin velileri ise tâğûttur. (O da) onları aydınlıktan karanlıklara (sürükleyip) çıkarır. Onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalırlar.*” diye buyurmaktadır. Bu ayete göre iman etmiş kimseler, hayatın onlara getirdiği zorluklar karşısında, Allah'ın kendilerine dost olduğunu bilmelidir. Yani bir destekleri ve bir dayanakları olduğunun farkında olmalıdırlar. Bu durumda

³⁶⁹ A. S. Furat (1986). “Yunus”, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) *İslam Ansiklopedisi*, c. 13, s.436.

³⁷⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Enbiya 21/87.

³⁷¹ *Kur'an-ı Kerim*. Enbiya 21/87, Saffat 37/140.

³⁷² M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4*, s. 304; *Kur'an-ı Kerim*. Saffat 37/141.

³⁷³ *Kur'an-ı Kerim*. Saffat 37/142.

³⁷⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Kalem 68/48.

³⁷⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Saffat 37/142.

³⁷⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Enbiya 21/87.

³⁷⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Saffat 37/142.

inanç insan için bir güvencedir. Ayrıca Allah Teala Ankebut Suresi 2. ayette de “*İnsanlar; imtihandan geçirilmeden, sadece «İman ettik» demeleriyle bırakılacaklarını mı sandılar?*” diye buyurarak iman etmiş insanların da sadece iman etmiş olmalarının onları kurtarmayacağını, birtakım imtihanlardan geçirileceklerini bildirmiştir. Dünya hayatında iyilik ve güzellikle birlikte daima kötülük ve çirkinlik de bulunur. Müslümanlara düşen ise iyilikte de kötülükte de Allah’a sadık kalabilmektir. İnsanın, Hz. Yunus gibi hata da yapmış olsa bundan pişmanlık duyarak yeniden Allah’a yöneldiğinde Allah’ın kendisini affedebileceğini bilmesi; yaptığı hataları çoğaltmaktan ya da o hataların vicdan azabında boğulmaktan kişiyi korur. Bir günah işledikten sonra pişmanlık duyarak tövbe edildiğinde Allah kulunu bağışlayacağını Kur’an-ı Kerim’de bildirmiştir.³⁷⁸ Öyleyse kişi için daha tehlikeli olan günah işlemek değil günahahtan sonra tövbe edip bu hatadan dönmemektir.

Etkinlik 1: Karanlıktan Aydınlığa

Amaç: Hataları fark edebilme, pişmanlık üzerine düşünebilme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma / Sınıf İçi Paylaşım – 40 dk

Yönerge: Hz. Yunus hata yapmış, karalığın içinden Rabbine yakarmış ve affedilmiştir. Siz de daha önce yapmaktan pişmanlık duyduğunuz bir hatayı düşününüz. Bu pişmanlık duygusunun sizde neleri dönüştürdüğünü ya da size neler kazandırdığını yazınız. Daha sonra dilerseniz sınıfta sesli bir şekilde okuyunuz.

1. 6. 2. Hz. Yunus’un Pişmanlığı ve Tövbesi

Hz. Yunus kavminden kaçarak büyük bir hata yaptığını fark ettikten sonra bir balığın karanlık karnında büyük bir pişmanlık duymuş ve Allah’tan bağışlanma dilemiştir.³⁷⁹ Eğer Hz. Yunus yaşananların ardından bağışlanmak için Rabbine yalvarmasaydı, durum çok farklı olacaktı. Zira af dilememiş olsaydı, Allah onun ıssız bir yere atılıp³⁸⁰ tekrar dirileceği güne kadar balığın karnında bırakılacağını söylemiştir.³⁸¹ Bağışlanma dileği üzerine ise duasının kabul edilip bu sıkıntıdan kurtarıldığı³⁸² bildirilmiştir. Hz. Yunus halsiz bir vaziyette dışarı çıkarılmış³⁸³ ve gölgelenebilmesi için kabak türünden bir bitki onun hemen yakınında

³⁷⁸ Kur’an-ı Kerim. Nisa 4/17, Bakara 2/160, Al-i İmran 3/89, Nisa 4/110.

³⁷⁹ Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/87, Saffat 37/143-144, Kalem 68/48.

³⁸⁰ Kur’an-ı Kerim. Kalem 68/49.

³⁸¹ Kur’an-ı Kerim. Saffat 37/143-144.

³⁸² Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/88.

³⁸³ Kur’an-ı Kerim. Saffat 37/145.

bitirilmiştir.³⁸⁴ Bu olaydan sonra Hz. Yunus'un peygamberliğine devam ettiği³⁸⁵ ve ilk başta onun getirdiklerine inanmayan kavminin de daha sonra ona inandığı bildirilmiştir.³⁸⁶ Kavmi inkarından vazgeçip Hz. Yunus'a inandığı için helak edilmemiş ve belli bir vakte kadar nimetlerden yararlandırılmıştır.³⁸⁷ Enbiya Suresi 87. ayette Hz. Yunusla ilgili "... O öfkeli bir halde geçip gitmişti; bizim kendisini asla sıkıştırmayacağımızı zannetmişti..." ayrıntısına yer verilmiştir. Buna göre Hz. Yunus kavmini terk edip kaçarken aslında başına başka bir zorluk gelebileceği ya da Allah'ın ona gazap edebileceği ihtimalini düşünmemiştir.

Kıssanın bu kısmında dikkat çeken en önemli husus insanın acziyetidir. Zira, İnsan Suresi 30. Ayette Allah Teala "*Sizler ancak Rabbinizin dilemesi (izin vermesi) sayesinde (bir şeyi) dileyebilirsiniz. Şüphesiz Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir.*" diye buyurmaktadır. Buna göre Allah izin vermediği sürece insan ne kadar uğraşırsa uğraşsın istedikleri olmaz. Hatta aksine belki de tıpkı Hz. Yunus'un başına geldiği gibi insan kötü sandığı bir şeyi değiştirmeye çalıştığında durumu daha da kötü hale getirir. Bu durumda kişi, başına gelen herhangi bir kötülük karşısında, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirdikten sonra sonucu Allah'a bırakmalıdır. Bu kötü durumu meşru olmayan bir yolla düzeltmeye kalkıştığında ise tıpkı Hz. Yunus gibi kişi içinde bulunduğu durumdan daha büyük bir felakete sürüklenir. Bu sebeple her zaman doğru ve meşru yollar tercih edilmeli, bir kötülük bir başka kötülükle ortadan kaldırılmaya çalışılmamalıdır.

1. 6. 3. Kendi Kendine Yettiğini Düşünmek

Hz. Yunus kıssasıyla ilgili bir başka husus da Enbiya Suresi 87. ayete göre "kişinin kendinden emin olması" durumudur. Allah Teala'nın bildirdiğine göre Hz. Yunus kavmini terk ettikten sonra Allah'ın ona bir başka zorluk vermeyeceğini düşünmüştür.³⁸⁸ İnsanın hangi hususta olursa olsun kendinden emin olması, asla yanılma payı bırakmaması kazandığı değil aksine kaybettiği anlamına gelir. Zira Allah Teala Alak Suresi 6 ve 7. ayetlerde "*Hayır; insan kendini yeterli gördüğü için mutlaka azgınlık eder.*" diye buyurmuştur. Buna göre insan için en büyük kayıp kendi kendine yettiği yanılığın düşmesidir. Aksine acziyetinin farkında olmak gelişim için ya da yapılan hataların fark edilebilmesi için gereklidir. İnsan kendi kendine yettiğini düşündüğünde fikirlerini, davranışlarını, yaşantısını sorgulamaz hale gelerek gelişimini ve ilerlemesini durdurur. Bu da hem kişinin şahsi yaşantısında hem de sosyal

³⁸⁴ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/146.

³⁸⁵ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/147.

³⁸⁶ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/148.; M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4*, s. 304.

³⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/98.

³⁸⁸ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/87.

yaşantısında dezavantajların ortaya çıkmasına sebep olur. Örneğin böyle bir kişi bir insanla bir sorun yaşadığında, kendi kendine yettiğini düşündüğü, yani kendini asla sorgulamadığı için, hatanın kendinde olma ihtimalini düşünemez ve karşısındakine de buna göre davranır. Bu tutum bir süre işe yarasa da diğer insanlar; onun suçlu olduğunda bunu kabul etmeyen, gerektiğinde özür dilemeyen bir insan olduğunu anlayarak ondan uzaklaşır. Böylece bu kişi bir süre sonra yalnız kalmaya mahkum olur. Bu yalnızlık ise onu iç dünyasında sıkıntılı hislere sürükler. Aslında bu durum Hz. Yunus Kıssasında bahsi geçen karanlığa³⁸⁹ benzer. Hz. Yunus hatasından sonra karanlık içinde kalmıştır. Fakat o hatasında ısrarcı davranmamış, yani kendi kendine yettiğini düşünmemiş ve Rabbine niyazda bulunmuştur. Sonrasında ise affedilmiş ve yine peygamberlik ile görevlendirilmiştir. Aslında aynı şartlarda hikayesi yeniden başlamıştır. Fakat bu defa Rabbinden gelene razı olan bir Yunus Aleyhisselam (as) olarak yaşamaya başlamıştır. İşte insanlar da kendi yaşantılarında, kendi hikayelerinde tıpkı Hz. Yunus'un bakış açısını değiştirip farklı yönden görmeyi başardığı gibi yaşantılarını yeniden görmeye çalışırlarsa kendileri için de bazı zorluklar kolaylaşır. Bu hususta da Allah'ın İnşirah Suresi 5 ve 6. ayetlerde art arda tekrar ettiği her zorlukla beraber bir kolaylık olduğu vaadini hatırlamakta fayda vardır.³⁹⁰

Etkinlik 2: Acizim, Farkındayım

Amaç: İnsanın sınırlı bir güce sahip olduğunu fark etme, tevekkül bilincini kavrama

Yöntem ve Süre: Grup Tartışması / Yaratıcı Drama – 80 dk

Yönerge: Sınıfta üç gruba ayrılınız. Her bir grup Hz. Yunus'un kaçış, pişmanlık ve dönüş aşamalarını (her bir grup bir aşamayı) temsil eden bir sahne hazırlayınız. Sahne sonunda aşamaları oynayanlar ve izleyenler olarak ayrı ayrı hislerinizi, kendinizi Hz. Yunus'un yerinde görerek ifade ediniz.

1. 6. 4. Hatada Israrcılık

Hz. Yunus kıssasıyla ilgili “hatada ısrarcı olmama” hususu da vurgulanmaktadır. Kıssasında bahsedildiği üzere Hz. Yunus Allah'ın verdiği vazifeyi yerine getirmeyerek kavmini terk etmiştir. Fakat bir süre sonra hatasını fark etmiş ve pişmanlığını dile getirip Rabbine dua etmiştir. Tüm insanlar günah işleme ve hata yapma potansiyeli ile yaratılmıştır. Bu hususta Hz. Muhammed bir hadisinde “*Ademoğullarının hepsi çok günah işler. Çok günah işleyenlerin en*

³⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/87.

³⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. İnşirah 94/5,6.

hayırlısı çokça tövbe edenlerdir."³⁹¹ diye buyurmuştur. Hadise göre insan hata eder fakat hata edenlerin en hayırlısı tövbe ederek bu hatadan dönenlerdir. Ayrıca Allah Teala Al-i İmran 135. ayette de *"Yine onlar ki, bir kötülük yaptıklarında, ya da kendilerine zulmettiklerinde Allah'ı hatırlayıp günahlarından dolayı hemen tevbe-istiğfar ederler. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlayabilir ki! Bir de onlar, işledikleri kötülüklerde, bile bile ısrar etmezler."* diye buyurmuştur. Ayete göre de hata yapmak, günah işlemek mümkündür. Fakat kişiyi hata yapanlardan ve günah işleyenlerden Allah katında ayıran bu hata ya da günahta ısrarcı davranmamasıdır. İnsan da bir günah işlediğinde affedilmeyeceğine dair ümitsizliğe düşmez, o günahı işlemek konusunda ısrarcı olmaz ve fark ettiği an hatasını kabul edip tövbe ederse tövbesi kabul edilme ihtimali olan insanlar arasına girer.

Son olarak Hz. Yunus'un yaşadıklarından çıkarabilecek bir başka sonuç da insanın olaylara, durumlara bakış açısı değiştiğinde zorluklar içindeki kolaylıkları bulabilme ihtimalinin arttığıdır. Kendi acizliğinin farkında olan insan Allah'a teslimiyet hususunda etkili bir motivasyona sahip olur. Ayrıca her konuda olduğu gibi günahlar konusunda da ısrarcılık kişiye hem dünya hem de ahiret hayatında kaybettirir. İnsan da Hz. Yunus gibi davranabilirse bir hataya düştüğünde buradan çıkmanın yollarını ve gidecek yeni yolları muhakkak bulur. Zira Allah Teala Muhammed Suresi 7. ayette *"Ey iman edenler! Eğer siz Allah'a (Allah'ın dinine) yardım ederseniz O da size yardım eder, ayaklarınızı kaydırmaz."* diye buyurmaktadır. Allah'ın bu desteğine mazhar olabilmek ise hata ve günahlardan pişmanlık duyup tövbe etmek ve bunların yerine salih amelleri yerleştirmekle mümkündür.

Bir Ayet: İman etmelerinden, Elçinin gerçek olduğuna şahit olmalarından ve kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra (hala) inkar eden bir toplumu Allah nasıl doğru yola ulaştırır (ki)! Allah o zalimler topluluğunu doğru yola ulaştırmaz.³⁹² (Al-i İmran 86)

Bir Hadis: Aziz ve Celil olan Allah gündüzleyin günah işleyenlerin tevbelerini kabul etmek için geceleyin elini uzatır. Geceleyin kötülük yapanların tevbelerini kabul etmek için gündüzün elini uzatıp açar. Bu hal güneşin batıdan doğmasına kadar devam eder.³⁹³ (Müslim, Tevbe 31)

³⁹¹ H. Hatipoğlu. *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 10*, s. 528; İbni Mace, Zühd, 30/4251.

³⁹² *Kur'an-ı Kerim*. Al-i İmran 3/86.

³⁹³ H. E. M. El-Münziri (1984). *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi Cilt 3*. (Çev.) Halil Günaydın, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, s. 278: Müslim, Tevbe, 31.

Bilgi Notu: Hz. Yunus'un kavmi önce kendisine inanmamış fakat daha sonra helak olacakları gerçeğini fark ederek tövbe etmiştir. Bu yönleriyle helak edilmekten kurtulan tek kavim olmuşlardır.³⁹⁴

2. Onuncu (10.) Sınıf Ünite: Kıssalardan Yansımalar

Ünite İçindeki Başlıklar

Hz. Hud: Nimetlere Şükrün Sembolü

Hz. Salih: Açık İmtihan

Hz. Şuayb: Dürüstlüğe Çağrı

Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya: İman ve Umut

Hz. İsa: Mucizelerdeki Gerçeklik

Anahtar Kavramlar: Tövbe, Kibir, Nankörlük, İmtihan, Hile, Atalar Dini, Dua, Davet Dili

Neler Öğreneceksiniz? : Bu üniteye sizlerden;

* Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. Şuayb, Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya, Hz. İsa peygamberlerin kıssalarını Kur'an-ı Kerim'de geçtiği haliyle özetleyebilmeyi,

* Kıssalardan çıkarılan mesajları hayatınıza geçirebilmeyi,

* Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının inceliklerini kavramayı,

* Üniteye geçen temel kavramları bilmeyi,

* Kıssalardan bireysel olarak ahlaki çıkarımlar yapabilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Başlarken: Kur'an-ı Kerim kıssaları bireylerin ve toplumların ahlaki olarak gelişmelerini ve olgunlaşmalarını sağlamayı hedefler. Kur'an-ı Kerim'in büyük bölümünü oluşturan Peygamber Kıssaları ile insanlar kendi yaşamları arasındaki benzerlikleri görerek özdeşim kurar. Böylece vahyin hayata geçirilmesi kolaylaşır.

2. 1. Hz. Hud: Nimetlere Şükrün Sembolü

Süre: 4 Ders Saati/160 Dakika

³⁹⁴ R. Şahin & Y. Arslantaş (2021). İlkçağ Tarihi Perspektifine ve Kutsal Kitaplara Göre Yunus Peygamber. *Akademik Matbuat Dergisi*, s. 149.

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Hud ile ilgili neler biliyorsunuz?

Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen peygamberlerden olan Hz. Hud'un kavmi, Ahkaf bölgesinde yaşayan³⁹⁵ Ad Kavmi'dir.³⁹⁶ Hz. Hud onları kendilerine hayvanlar, çocuklar, bahçeler ve su kaynakları veren³⁹⁷ Allah'a karşı takvalı olmaya³⁹⁸ ve Allah'a kulluk etmeye³⁹⁹ davet etmiştir.⁴⁰⁰ Bu davetine karşılık ise hiçbir ücret talep etmediğini, bunun karşılığını kendisine Rabbinin vereceğini söylemiştir.⁴⁰¹ Ad Kavmi ise inatçı, asi ve zorba bir kavimdir.⁴⁰² Yeryüzünde haksız yere kibirlenerek kendilerinden daha güçlü kimsenin olmadığını iddia etmişlerdir.⁴⁰³ Bu kavim peygamberlerini yalancılıkla suçlamıştır.⁴⁰⁴ Övünüp eğlenmek için yüksek yerlere anıtlar yapmış,⁴⁰⁵ hiç yıkılmayacağını iddia ederek sağlam yapılar inşa etmiş,⁴⁰⁶ insanlara zulmetmişlerdir.⁴⁰⁷ Kavmin kendilerine refah verilmiş ve ahirete inanmayan önde gelen kimseleri, Hz. Hud'un getirdiği mesajların yalan olduğu konusunda Hz. Hud'a inanmak isteyen halkın kafasını karıştırmak için ellerinden geleni yapmışlardır.⁴⁰⁸ Onları kendileri gibi bir insana itaat ettikleri için kınamış;⁴⁰⁹ ölüp toprak olduktan sonra diriltilmenin bir kandırmaca olduğunu,⁴¹⁰ hayatın yalnızca dünya hayatından ibaret olduğunu ve bir daha diriltilmeyeceklerini⁴¹¹ iddia etmişlerdir. Hz. Hud'un Allah hakkında yalan uyduran bir kimse olduğu iftirasını insanlar arasında yaymaya çalışmışlardır.⁴¹² Hatta daha da ileri giderek Hz. Hud'a, onu bir aklını yitirmişlik ve yalancılık içinde gördüklerini⁴¹³ söylemişlerdir. Bunun üzerine Hz. Hud kendisinin aklını yitirmiş biri değil Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu,⁴¹⁴ ayrıca onlara, uyarılmaları için Rableri tarafından bir elçinin gönderilmesine şaşırmaktansa Hz. Nuh'un kavmi yerine kendilerinin getirildiğini hatırlayarak kurtuluşa ermeyi tercih etmelerini tavsiye etmiştir.⁴¹⁵ Hz. Hud, inkarcılıktan dönmeyen kavmine, Allah'tan

³⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Ahkaf 46/21.

³⁹⁶ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/123-124.

³⁹⁷ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/132-134.

³⁹⁸ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/124, Müminun 23/32.

³⁹⁹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/50.

⁴⁰⁰ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/65, Ahkaf 46/21.

⁴⁰¹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/51, Şuara 26/127.

⁴⁰² Kur'an-ı Kerim. Hud 11/59.

⁴⁰³ Kur'an-ı Kerim. Fussilet 41/15.

⁴⁰⁴ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/123,139, Kamer 54/18.

⁴⁰⁵ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/128.

⁴⁰⁶ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/129.

⁴⁰⁷ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/131.

⁴⁰⁸ Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/33.

⁴⁰⁹ Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/34.

⁴¹⁰ Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/35.

⁴¹¹ Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/37.

⁴¹² Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/38.

⁴¹³ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/66.

⁴¹⁴ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/67.

⁴¹⁵ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/69.

bağışlanma dileyip tövbe etmelerini böylece Rablerinin onlara bol bol yağmur göndereceğini ve güçlerine güç katacağını söylemiştir.⁴¹⁶ Bunun üzerine kavmi de ona “*Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedi, biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz.*”⁴¹⁷ diyerek karşı çıkmıştır. Bu hali sebebiyle ilahlarının Hz. Hud’u cezalandırdığını iddia etmişlerdir.⁴¹⁸ Hz. Hud da yaşananlar ve kendisinin Allah’a iman ettiği konusunda Allah’ı şahit göstererek kavmine, dilerlerse kendisine tuzak kurmalarını ve zaman da tanımamalarını teklif etmiştir.⁴¹⁹ Kendisinin Allah’a güvendiğini⁴²⁰ ve yüz çevirmiş de olsalar onlara gerçeği ulaştırdığını söylemiştir.⁴²¹ Ayrıca Allah’ın onların yerine bir başka kavmi de getirebileceğini⁴²² ve başlarına gelecek büyük bir azaptan korktuğunu da bildirmiştir.⁴²³ Kavmi ise Hz. Hud’a kendilerine öğüt verse de vermese de bir şey değişmeyeceğini,⁴²⁴ söylediklerini öncekilerin uydurmalarından farklı bulmadıklarını⁴²⁵ ve bir azabın da geleceğini düşünmediklerini⁴²⁶ söylemiştir. Ayrıca Hz. Hud’dan, Allah’a kulluk etmeleri ve tapmakta oldukları atalarını terk etmeleri gerektiği bilgisi doğru ise bunu ispat etmesi için başlarına geleceğini iddia ettiği o felaketi bir an önce getirmesini⁴²⁷ istemişlerdir.

Etkinlik 1: Hz. Hud’un Çağrısı

Amaç: Tebliğde samimiyet ve karşılık beklememenin gerekliliğini kavrama

Yöntem ve Süre: Yorumlama / Anlama – 20 dk

Yönerge: Hud Kıssası ile ilgili öğrendikleriniz üzerine düşünerek soruları cevaplayınız.

* Hz. Hud’un kavmine tavsiyeleri nelerdir?

* Kavmin en büyük hatası sizce ne idi?

* “Ben buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum?” ifadesi size ne hissettirdi?

Hz. Hud, Ad Kavminin kendini yalanlaması karşısında Allah’tan yardım dilemiştir.⁴²⁸ Allah’ın vaadi olan kasırga vadilere yayılan bulutlar şeklinde gelmeye başladığında Ad Kavmi

⁴¹⁶ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/52.

⁴¹⁷ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/53.

⁴¹⁸ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/54.

⁴¹⁹ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/55.

⁴²⁰ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/56.

⁴²¹ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/57, Ahkaf 46/23.

⁴²² Kur’an-ı Kerim. Hud 11/57.

⁴²³ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/135, Ahkaf 46/21.

⁴²⁴ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/136.

⁴²⁵ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/137.

⁴²⁶ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/138.

⁴²⁷ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/70, Ahkaf 46/22.

⁴²⁸ Kur’an-ı Kerim. Müminun 23/39.

yağmur bulutlarının geldiğini zannedip sevinince Hz. Hud bu gelenin onlara daha önce bildirmiş olduğu azap olduğunu haber vermiştir.⁴²⁹ Allah Teala da pek yakında onların pişman olacağını⁴³⁰ söylemiş ve kısa bir süre sonra da onları sürekliliği olan kara bir günde, yedi gece sekiz gündüz boyunca devam eden,⁴³¹ insanları sökülmüş hurma kütüklerine çeviren bir kasırga⁴³² ve korkunç bir sesin yakaladığını; onların bir sel süprütüsüne döndüklerini,⁴³³ Allah'ın bu emri vuku bulduğunda Hz. Hud ve ona inananların bir rahmetle kurtarıldıklarını,⁴³⁴ Ad Kavminin ise helak edildiğini⁴³⁵ kullarına bildirmiştir. Hz. Hud'un kavmine daha önce kimseye verilmemiş olan servet ve güç verilmiş ancak onlar bu nimetlere şükretmek yerine Allah'ın ayetlerini inkar etmiş, onlarla alay etmişlerdir.⁴³⁶ Bu sebeple Ad Kavmi kıyamet gününde lanete uğratılacak ve Allah'ın merhametinden yoksun bırakılacak bir kavimdir.⁴³⁷

Ad kavmi kendilerine nimetler verilmiş,⁴³⁸ gelişmiş bir toplumdur.⁴³⁹ Bu sebeple kibre kapılmış olan bu kavim putlara tapmaya ve insanlara zorbalık yapmaya başlamıştır.⁴⁴⁰ Ad Kavmi inatçı olan her zorbanın peşine takılmıştır.⁴⁴¹ Yeryüzünde büyüklük taslayarak kendilerinden güçlü kimsenin olmadığını iddia etmişlerdir.⁴⁴² Siyasi olarak gücü ellerinde tutan zorba bir topluluk olmuş ve bu şekilde halkı zorbalıkla susturmuştur.⁴⁴³ Allah Teala kimseye verilmeyen kudret ve servetin Ad Kavmine verildiğini bildirmektedir.⁴⁴⁴ Onlar yüksek binalarla donatılmış İrem Şehri'nin sahibiydiler.⁴⁴⁵ Ad Kavmi Hz. Hud'u yurtlarından atmakla tehdit etmiştir.⁴⁴⁶ Bu kavim Arabistan bölgelerinin en eski kavimlerinden olup ülkenin her yerinde anlatılmaktaydı. Güç, kuvvet ve zenginlikleri ile ilgili hikayeler ve helak edilişleri sıklıkla konuşulmaktaydı.⁴⁴⁷ Görüldüğü gibi Ad Kavmi bu nimetleri kendilerine veren Rablerini

⁴²⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Ahkaf 46/24.

⁴³⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Müminun 23/40.

⁴³¹ *Kur'an-ı Kerim*. Hakka 69/7.

⁴³² *Kur'an-ı Kerim*. Kamer 54/19-20, Fussilet 41/16, Zariyat 51/41, Hakka 69/6.

⁴³³ *Kur'an-ı Kerim*. Müminun 23/41.

⁴³⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/58, Araf 7/72.

⁴³⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/139, Araf 7/72, Zariyat 51/42.

⁴³⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Ahkaf 46/26.

⁴³⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/60.

⁴³⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/133, 134.

⁴³⁹ M. Cora (2013). Kur'an'da Ad Kavmi. *International Journal of Social Science*, 6 (3), s. 126.

⁴⁴⁰ C. Kırca (1988). "Ad". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.1, s. 334.

⁴⁴¹ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/59.

⁴⁴² *Kur'an-ı Kerim*. Fussilet 41/15.

⁴⁴³ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/59; E. A Mevdudi (t.y.). *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 4*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları, s. 49.

⁴⁴⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Ahkaf 46/26.

⁴⁴⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Fecr 89/8.

⁴⁴⁶ *Kur'an-ı Kerim*. İbrahim 14/13.

⁴⁴⁷ E. A. Mevdudi (t.y.). *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 2*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları, s. 51.

unutmuş, kibirleri sebebiyle baskıcı ve zorba bir topluma dönüşmüştür.⁴⁴⁸ Bu tutumlarından vazgeçmeleri, şirk koşmamaları gerektiği kendilerine bildirilmiş olmasına rağmen onlar bu hallerinde ısrarcı ve inatçı davranmıştır.⁴⁴⁹ Ad kavminin asıl sorunu Allah'a inanmamaktan ziyade Allah Teala ile birlikte başka ilahlar da edinmiş olmalarıdır.⁴⁵⁰

Etkinlik 2: Bir Mesaj Bir Cümle

Amaç: Kıssadan mesaj çıkarabilme becerisi geliştirme, Fikir ve öneri sunma becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Sadeleştirme / Özümseme – 20 dk

Yönerge: Hud Kıssasından aldığın mesajı tek bir cümle ile ifade ediniz.

2. 1. 1. Tövbe

Her ne kadar günah işleseler ya da hata yapsalar da Allah Teala bu yaptıklarından pişman olup tövbe etme hakkını kullarına lütfetmiştir. Ta-Ha Suresi 82. ayette Allah Teala “*Şu da muhakkak ki ben, tevbe eden, inanan ve yararlı iş yapan, sonra (böylece) doğru yolda giden kimseyi bağışlarım.*” diye buyurmaktadır. Tövbe etme yoluyla kullarına bağışlanma yolunu açmış olan Allah Teala için sevimsiz olanlar ise günaha ısrar edenlerdir.⁴⁵¹ Tövbe ciddiyet ve istikrar gerektiren bir eylemdir. Tövbe edilen bir günaha tekrar tekrar geri dönmek bir süre sonra tövbenin kabul edilmemesine sebep olur.⁴⁵² Bu sebeple tövbe edildiğinde bir günahтан sonra Ta-Ha Suresi 82. ayette de tavsiye edildiği üzere hemen ardından salih ameller (iyi eylemler) yapılması o günaha yeniden dönme ihtimalini ortadan kaldırır. Kötülüğü terk edip yerine iyi amelleri getirebilmek alışkanlıkları değiştirmeye benzer. Alışkanlıkları değiştirmenin yollarından biri yerine yeni alışkanlıklar edinmektir.⁴⁵³ Bir günah ya da hatanın ardından edilen tövbeyi güçlendirecek olan terk edilen kötü eylemlerin yerine iyi eylemleri koymaktır. İyi eylemlerle güçlendirilmeyen tövbe zayıf kalır. Zayıf kalan tövbenin ardından günaha ve hataya yeniden dönme ihtimali ise çok yüksektir. Tüm bunlara göre bir diğer ifadeyle tövbe; kötülüğün boşalan yerini iyilikle doldurmaktır.

⁴⁴⁸ M. Cora. *agm*, s. 126.

⁴⁴⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/136-137, Hüd 11/50.

⁴⁵⁰ E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 2*, s. 53.

⁴⁵¹ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2/276.

⁴⁵² *Kur'an-ı Kerim*. Al-i İmran 3/90.

⁴⁵³ R. Orhan (2017). Alışkanlık. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), s. 310.

2. 1. 2. Kibir ve Sonuçları

Kibir kavramı Kur'an-ı Kerim'de sıklıkla geçen, Allah Teala'nın kendini tanıtırken de kullandığı bir kavramdır. Yani kibir hem Allah'a ait hem de kullarına ait bir özelliktir.⁴⁵⁴ Örneğin Allah Teala Haşr Suresi 23. ayette kendisini “*O, kendisinden başka ilah olmayan Allah'tır. Hükümdardır, kutsallığın kaynağıdır, esenlik kaynağıdır, güven verendir, gözetip koruyandır, güçlüdür, istediğini yaptırabilendir, büyüklüğünü gösterendir. Allah onların ortak koştuklarından yücedir.*” şeklinde tanıtır. Bu ayette geçen “büyüklüğünü gösteren” ifadesi Arapça “mütekebbir” kavramına tekabül eder ve bu kelime de “kibir” kavramıyla aynı kökten gelir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus Allah Teala için “kibir” kavramı ile olumsuz bir mananın kastedilmemiş olmasıdır. “Mütekebbir” kavramı O'nun bir ilah olarak yüceliğini, büyüklüğünü ifade eder.

İnsan açısından “kibir”in ise iki yönü vardır. Bunlardan birincisi “*insanın büyük olmaya çalışması ve bunu istemesi*” iken ikincisi “*insanın sahip olmadığı bir şeyle ya da özellikle övünüp kendini ona sahipmiş gibi göstermesi*”dir ve Allah'ın hoş karşılamadığı kibir ikinci manaya gelen kibirdir.⁴⁵⁵ İnsanın büyük olmayı isteyip bunun için çalışması; Allah'ın izin verdiği sınır ve ölçü içerisinde olduğunda gerek bireyin kendisi için gerek toplum için katkı sağlayacak bir potansiyelin ortaya çıkmasına hizmet edecektir. Örneğin kamil insan olma yolunda büyümek ve gelişmek, bir öğretmenin öğrencilerine verimli olmak için büyüüp gelişmeye çalışması ya da bir öğrencinin kendine ve topluma faydalı olmak için derslerine çalışıp iyi bir meslek edinmek üzere büyümek için çalışması bu türdendir. Tüm bunlara göre birinci tür “kibir” kişinin gelişmesi ve potansiyelini gerçekleştirmesi için kendisinde bulunması gereken özgüven ve kendini sevme halidir.

İkinci tür kibir ise kişinin toplum içinde kendini üstün görebilmek, üstün hissedebilmek için elde etmeye çalıştığı yapay ve zararlı kibirdir. Bu bir süre sonra insanı iyi halden kötü bir hale sürükler. Zira Allah Teala Araf Suresi 146. ayette “*Yeryüzünde kibirlenenleri delillerimden uzaklaştıracağım. (Çünkü) onlar, her bir delili görseler de onlara iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. (Fakat) azgınlık yolunu görürlerse yol olarak onu benimserler. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamaları ve onlardan habersizmiş gibi davranmalarından kaynaklanmaktadır.*” buyurmaktadır. Buna göre kibir bir süre sonra insanın anlayış ve akıl yürütme yetisine zarar verir. Bu ise gerçekleri görmesine rağmen inkar etmesine, Allah'ın

⁴⁵⁴ K. Polater (2013). Kur'an Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (1), s. 63.

⁴⁵⁵ R. El-İsfehani. *age*, s. 1241.

ayetlerini yalanlamasına sebep olur. Yani insan asıl gerçeğini, Allah'a teslim olması gerçeğini, istikametini kaybeder. Ad Kavmi'nin sahip olduğu ve onların helakına sebep olan da bu türden bir kibirdir.

Kibir ayrıca modern psikolojide narsisizmin temelini oluşturur. Buna göre kibir aşağılık ve kıskançlık duygularına karşı bir savunma mekanizmasıdır.⁴⁵⁶ Dolayısıyla kibir sahibi insan aslında aşağılık ve kıskançlık duygusuna sahip ilkel halden gelişmiş hal yolculuğuna başlayamamış kimsedir. Her bir insanda belli dönemlerde bu duygular ve başka birçok kötü duygu bulunur. İnsana düşen ise bu kötü duyguların olması gerektiği ve kendisine fayda sağladığı dönemleri aşarak kamil insan olma yoluna girebilmeyi ve bu yolda kalabilmeyi başarmaktır.

Sahip olunan özelliğin sağlıklı özgüven mi yoksa kibir mi olduğu ise yapılan eleştirilerden anlaşılır. Kişide eleştiriye açık olma ve hataları kabul edip dönüştürme yeterliliği bulunuyorsa bu o kişinin özgüven sahibi olduğunu gösterir. Fakat eleştiriler karşısında derin yaralanmalar yaşıyor ve bunları kabul edemiyorsa bu o kişide kibir duygusunun var olduğuna işaret eder.⁴⁵⁷

2. 1. 3. Nimete Nankörlük

Nankör yapılan iyiliği, verilen nimeti inkar eden kişiye denir.⁴⁵⁸ Allah Teala kullarına şükretmeleri için nimetler verdiğini Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde bildirmektedir.⁴⁵⁹ Allah'ın verdiği nimetler karşısında Ad Kavmi gibi kibire kapılıp nankörlük ve şükürsüzlük etmek; sahip olunan nimetlerin kişi için azap aracına dönüşmesini mümkün kılar. Zira Allah Teala İbrahim Suresi 7. ayette "*Hani Rabbiniz size "Şükrederseniz elbette size (nimetimi) artıracam; nankörlük ederseniz şüphesiz ki azabım çok şiddetlidir!" diye bildirmişti.*" diye buyurmuştur. Ayetten anlaşıldığına göre verilen nimetlere şükretmek nimeti arttırırken nankörlük etmek nimetin azap getiren bir araca dönüşmesine sebep olur. Halbuki bu nimetler dolayısıyla Allah'a şükür, Allah'ı anmak Bakara Suresi 152. ayete göre Allah'ın da kulunu anmasına vesile olacaktır. Verilen nimetlere nankörlük edip bu nimetlerin azap araçlarına dönmesine sebep olmak yerine; nimetlere şükrederek nimet potansiyelinin artmasını sağlamak ve Allah'ın desteğini kazanmak da mümkündür. Ad Kavmi verilen nimetlerin Allah'tan

⁴⁵⁶ M. Aka (2024). Kibrin Psikolojisi. *Harran İlahiyat Dergisi*, 51, s. 124.

⁴⁵⁷ İ. E. Atak & M. Karaaziz (2013). Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1 (2), s. 46.

⁴⁵⁸ B. İnce & N. Kımter (2021). Nankörlük Psikolojisi ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 51, s. 355.

⁴⁵⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Nahl 16/78, Araf 7/57, Nahl 16/114, Bakara 2/172.

geldiğini, Allah'a ait olduğunu yok sayarak kibre kapılmış ve sonrasında ise nankörleşmiştir. Bu kıssadan çıkarılabilecek en önemli mesaj kibrin ve nankörlüğün insanı felakete götürmesine karşı şükürün kurtarıcı yönünü keşfederek onu hayata geçirmektir.

Etkinlik 3: Ad Kavminden Kalanlar

Amaç: Bireysel ve toplumsal sorumluluk alma becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Yazma – Empati Temelli Manifesto Çalışması (Okul Dışı) – 80 dk

Yönerge:

Etkinlik Uygulaması için Senaryo: 1. Aşama: Hz. Hud döneminde yaşayan bir genç olduğunuzu düşününüz. Kavminiz güç ve ihtişamla kibirlenerek zayıfları ezer, putlara taparak Hz. Hud'un uyarılarını alaya alır. Bu durumlar sizi rahatsız eder. Ayrıca kavminizin bu tutumlarının bir felaketi getireceğini de fark edersiniz. Tüm bunlar sebebiyle kavminizin ileri gelenlerine bir manifesto hazırlamaya karar verirsiniz.

Manifesto içeriği için:

- * Hz. Hud'un mesajı sizin için neler söylüyor?
- * Kavminizin inanç ve ahlak bakımından davranışlarını nasıl buluyorsunuz?
- * Gelecek nesilleri bekleyen tehlikeler neler olabilir?
- * Zulüm ve kibrin son bulması için neler önerirsiniz?

2. Aşama: Hazırladığınız manifestoları okul panolarına asınız ve okuldaki arkadaşlarınızı konuyla ilgili olarak bilgilendiriniz. Bu aşama gönüllülük esasına dayalıdır.

Bir Söz: İnsanın sırf çoğunluk, çoğunlukta olduğu için, kitlelerle ya da çoğunlukla aynı şekilde düşünmek istemesi aşağılık ve düşük bir kafası olduğunun kanıtıdır. Halkın çoğunluğu ona inansın inanmasın, hakikat değişmez.” (Giordano Bruno)⁴⁶⁰

Bir Ayet: Kim iyi bir iş yaparsa (bu) kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa kendi aleyhinedir. Rabbin kullara asla haksızlık edici değildir.⁴⁶¹ (Fussilet Suresi 46)

Bir Hadis: ...Allah güzelliği sever. Ne var ki, mütekebbir, hakkı tanımayan ve insanları küçümseyendir.⁴⁶² (Tirmizi, Bir ve Sıla, 60/2067)

⁴⁶⁰ Vikisöz. [Erişim: 01.06.2025, https://tr.wikiquote.org/wiki/Giordano_Bruno]

⁴⁶¹ *Kur'an-ı Kerim*. Fussilet 41/46.

⁴⁶² E. İ. Tirmizi. *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 3*, s. 404; Tirmizi, Bir ve Sıla, 60/2067.

2. 2. Hz. Salih: Açık İmtihan

Süre: 5 Ders Saati/ 200 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Salih ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Salih, Allah tarafından Semud Kavmi'ne gönderilen bir elçidir.⁴⁶³ Semud kavmi, Ad Kavmi'nden sonra gelen⁴⁶⁴ çok güçlü ve zengin bir kavimdir. Hatta “ikinci Ad” olarak da anılır.⁴⁶⁵ Bu kavim bahçelere, su kaynaklarına, ekinler ve salkımları taşkın hurma bağları gibi birçok nimete sahipti.⁴⁶⁶

Hz. Salih kavmine Allah'a kulluk etmeleri, O'ndan başka ilah olmadığını söylemiş; onları takvalı olmaya,⁴⁶⁷ kendisine itaat etmeye⁴⁶⁸ ve Allah'tan bağışlanma dileyerek tövbe etmeye davet etmiştir.⁴⁶⁹ Semud Kavmi bu duydukları karşısında ayrılığa düşerek ikiye bölünmüş⁴⁷⁰ ve kavmin bir kısmı Hz. Salih'i yalanlamıştır.⁴⁷¹ Bunun üzerine Hz. Salih kavmine yeryüzünde bozgunculuk yaparak barış ortamını bozan kişilere uymamalarını öğütlemiştir.⁴⁷² Onlara iyilik varken kötülüğü getirecek davranışlardan vazgeçmelerini, Allah'ın merhametine sığınmalarını tavsiye etmiştir.⁴⁷³ Aynı zamanda Hz. Salih onlara, bu tavsiyeleri için hiçbir karşılık beklemediğini, bunun karşılığını Allah'ın vereceğini de bildirmiştir.⁴⁷⁴ Kavmi ise onu yalanlamış⁴⁷⁵ ve “*Sen büyülenmişlerdensin.*”,⁴⁷⁶ “*Aramızdan bir insana mı uyacağız? Bu durumda biz sapkınlık ve çılgınlık içinde oluruz! Vahiy, aramızdan ona mı verildi? Aslında o, şımarık yalancının biridir!*”,⁴⁷⁷ “*Ey Salih! Elbette bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. (Şimdi) babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Şüphesiz ki biz kendisine (kulluğa) çağırdığın şeyden kuşkulandıran bir şüphe içindeyiz.*”⁴⁷⁸, “*Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Doğru söyleyenlerdensen (bize) bir delil getir!*”⁴⁷⁹ ifadeleriyle bu çağrıya nankörlük etmişlerdir. Ayrıca onlar Hz. Salih ve inananlar yüzünden başlarına

⁴⁶³ Kur'an-ı Kerim. Hud 61, Şuara 143, Neml 45

⁴⁶⁴ E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 2*, s. 55.

⁴⁶⁵ M. A. Köksal. *Peygamberler Tarihi Cilt 1*, s. 125; H. Palabıyık & K. Dindi (2014). Deve ile İlgili Bir Kült'ün Mucizeye Dönüştürülmesi: Hz. Salih'in Devesi Örneği. *Tekdav İslami Araştırmalar Dergisi*, 25 (3), s. 162.

⁴⁶⁶ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/146-148, Zariyat 51/43.

⁴⁶⁷ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/142.

⁴⁶⁸ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/144.

⁴⁶⁹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/61, Araf 7/73, Şuara 26/150.

⁴⁷⁰ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/45.

⁴⁷¹ Kur'an-ı Kerim. Hakka 69/4.

⁴⁷² Kur'an-ı Kerim. Şura 26/151-152.

⁴⁷³ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/46.

⁴⁷⁴ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/145.

⁴⁷⁵ Kur'an-ı Kerim. Kamer 54/23.

⁴⁷⁶ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/153.

⁴⁷⁷ Kur'an-ı Kerim. Kamer 54/24-25.

⁴⁷⁸ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/62.

⁴⁷⁹ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/154.

uğursuzluk geldiğini iddia etmişlerdir.⁴⁸⁰ Hz Salih de onlara uğursuzluğun kendi eylemleri sebebiyle başlarına geldiğini, aslında imtihan edildiklerini⁴⁸¹ ve eğer söyledikleri gerçekse Allah'ın azabından nasıl korunabileceklerini düşünmelerini söylemiştir.⁴⁸² Kavmin kibirli yöneticileri iman eden zayıf kimseleri Hz. Salih'in getirdiklerine inanmaları sebebiyle aşağılamıştır.⁴⁸³ Hz. Salih de öğütleri onlara ulaştırma görevini yerine getirdiğini söyleyerek artık inkarcı kavminden yüz çevirmiştir.⁴⁸⁴ Hz. Salih'in kavmi içinde bulunan bozguncu dokuz grup⁴⁸⁵ Hz. Salih ve ailesini gece baskısıyla öldürmek ve sonra da bunu inkar etmek üzere anlaşmıştır.⁴⁸⁶ Fakat onların tuzağına karşılık Allah başka bir tuzak kurmuş⁴⁸⁷ ve elbette onlar Allah'ın planını hesap etmemişlerdir.

Allah Teala Hz. Salih'e delil olarak dişi bir deve göndermiştir.⁴⁸⁸ Bu deveyi gözetleyip sabretmesini⁴⁸⁹ ve kavmine her birinin nöbetinde suyu deveyle paylaşımli olarak kullanmalarını söylemesini⁴⁹⁰ emretmiştir.⁴⁹¹ Hz. Salih bu devenin Allah'ın delili olduğunu, deveye bir kötülük etmemelerini, otlaması için ona müsaade etmelerini, ona bir kötülük yaparlarsa büyük bir azabın geleceğini⁴⁹² kavmine telkin etmiştir.⁴⁹³ Ayrıca onlara kendilerinden önce gelen, onların yerine halife kılındıkları, ovalarında köşkler yapıp dağlarında evler yonttukları⁴⁹⁴ Ad Kavmini ve bu nimetleri hatırlamalarını, bozgunculuk çıkarmamalarını tavsiye etmiştir.⁴⁹⁵ Kavmi de ondan eğer doğru söylüyorsa o zaman vadettiği o azabı getirmesini istemiştir.⁴⁹⁶ Tüm bunlara rağmen içlerinden en azgını hemen öne atılarak⁴⁹⁷ deveyi vahşice katledince⁴⁹⁸ Hz. Salih onlara yurtlarında yalnızca üç gün yaşayabilecekleri ve üç günün sonunda helak edilecekleri haberini vermiştir.⁴⁹⁹ Helak günü geldiğinde Hz. Salih ve ona inanlar kurtarılmıştır.⁵⁰⁰ İnanmayanlar ise

⁴⁸⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Neml 27/47.

⁴⁸¹ *Kur'an-ı Kerim*. Neml 27/47.

⁴⁸² *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/63.

⁴⁸³ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/75.

⁴⁸⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/79.

⁴⁸⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Neml 27/48.

⁴⁸⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Neml 27/49.

⁴⁸⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Neml 27/50.

⁴⁸⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/155.

⁴⁸⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Kamer 54/27.

⁴⁹⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Kamer 54/28.

⁴⁹¹ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/73.

⁴⁹² *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/156.

⁴⁹³ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/64, Şems 91/13.

⁴⁹⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/149.

⁴⁹⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/74.

⁴⁹⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/77.

⁴⁹⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Şems 91/12.

⁴⁹⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Şems 91/14, Kamer 54/29, Araf 7/77.

⁴⁹⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/65.

⁵⁰⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/66, Fussilet 41/18.

pişman olmalarına rağmen azap artık geldiği için⁵⁰¹ korkunç bir sarsıntıyla⁵⁰² birlikte bir sese yakalanmış ve yurtlarında dizüstü çöküp kalmışlardır.⁵⁰³ Yurtları çökmüş ve ıssız evlerden ibaret kalmıştır.⁵⁰⁴ Onlar kendi sonlarından korkmayan⁵⁰⁵ ve azgın bir topluluk olmaları sebebiyle helak edilmiştir.⁵⁰⁶

2. 2. 1. İmtihan

“İmtihan” meselesi Kur’an-ı Kerim’de özellikle “mihnet”, “sınav (b-l-y)” ve “fitne” kavramlarıyla ifade edilmiştir.⁵⁰⁷ Allah Teala Kur’an-ı Kerim’de kullarını imtihan edeceğinden sık sık bahseder. Konuyla ilgili olarak bu başlıkta “b-l-y” kökünden gelen “imtihan” kavramı değerlendirilmiştir. Allah Teala Mülk Suresi 2. ayette “*Hanginizin daha güzel davranacağını denemesi için ölümü ve hayatı yaratan O’dur. O güçlüdür, çok bağışlayandır.*” diye buyurmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de “b-l-y” kökünden türeyen kelimeler “denemek, imtihan etmek, imtihan” manalarına gelmektedir. Kelimenin kök anlamı ise “eskimek, yıpranmak, denemek, üzüntü, keder” gibi birçok manayı taşır.⁵⁰⁸ Öyleyse tüm bunlara göre Allah kullarını imtihan ederken kişilerin muhakkak yıpranacağını ve aynı zamanda üzüntü ve keder duyacağını düşünmek mümkündür. Elbette bu imtihanlar yalnızca Allah’a inanıp İslam dinini yaşamayı tercih eden kişilerin başına gelmez. Dünya tarihine ya da günümüze bakıldığında inançlı, inançsız, ahlaklı, ahlaksız, zengin, fakir ya da birçok farklılığa sahip tüm insanların hayatlarında birtakım zorluklar, sıkıntılar yaşadığına şahit olunmaktadır. Buna göre öncelikle imtihanın yalnızca inananlarla ilgili bir olgu olmadığını ve yaratılış sistemi içinde bir gerçeklik olduğunu bilmekte fayda vardır.

Kainat belli ilkeler çerçevesinde yaratılmıştır. Örneğin Güneş doğudan doğup batıdan batar, insanlar doğar, büyür ve ölür. İşte bahsedilen bu düzen içerisinde yani Allah Teala’nın Kamer Suresi 49. ayette buyurduğu “*Biz her şeyi bir ölçüyle (kaderle) yarattık.*” ayetinde ifade ettiği ölçü içerisinde insanların imtihan edilecekleri sistem de bulunmaktadır. Müslümanlar için imtihan olarak adlandırılan bu sistem modern psikolojideki “başa çıkma” kavramına benzer. “Başa çıkma” zorluklar karşısında kişinin ortaya koyacağı olumlu olumsuz tüm davranışları

⁵⁰¹ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/157-158.

⁵⁰² Kur’an-ı Kerim. Araf 7/78.

⁵⁰³ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/67, Kamer 54/31, Zariyat 44-45, Hakka 69/5.

⁵⁰⁴ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/52.

⁵⁰⁵ Kur’an-ı Kerim. Şems 91/15.

⁵⁰⁶ Kur’an-ı Kerim. Şems 91/11, Neml 27/51, Fussilet 41/17.

⁵⁰⁷ B. Temiz (2003). Kur’an’a Göre İmtihan Kavramının Semantik İzahı ve İnsan İçin Önemi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), s. 260.

⁵⁰⁸ R. El-İsfehani. *age*, s. 241.

kapsar.⁵⁰⁹ Psikoterapi ise kişinin yaşadığı zorluklar karşısında onun için en iyi ve en sağlıklı başa çıkma yollarını öğrenmesini sağlar.⁵¹⁰ İşte imtihan da aslında kişinin hayat yolculuğunda karşısına çıkan bu zorluklardır. Allah Teala kullarını bu zorluklarla imtihan eder. Müslüman bir kişi Allah'ın vahyi olan Kur'an-ı Kerim'i daima anlayarak okur ve Allah'a sadakatini sürdürürse bu zorluklar yani imtihanlar karşısında sağlıklı başa çıkma yollarını edinmesi de mümkündür. Zira Allah Teala İnşirah 6 ve 7. ayetlerde zorlukla beraber bir kolaylığın bulunduğunu söyler.

Hz. Salih kavmine gösterdiği devenin bir imtihan olduğunu açıkça söylemiş olmasına rağmen kavmi bunu dikkate almamış ve deveye zarar vermiştir. Sonuç olarak da Allah bu kavmi helak etmiştir. Başa gelen imtihanları Hz. Salih ve ona inanlar gibi bir mükafata çevirme ihtimali ile birlikte bu imtihanları daha büyük bir dert haline getirmek de mümkündür. Kendisinden kaçılması mümkün olmayan imtihanları yani zorlukları dünya ve ahiret mutluluğu için birer vesile haline getirmek de kişinin bu imtihanlara yaklaşımı ile doğru orantılıdır.

Etkinlik 1: Zorluğun İçindeki Kolaylık

Amaç: Ayetleri günümüz yaşantıları ile bağlantılar kurabilmek için anlamaya çalışma, zorluklar karşısında inanç temelli çözümler üretebilme

Yöntem ve Süre: Grup Çalışması / Düşünce Paylaşımı - 40 dk

Yönerge: Mülk Suresi 2. ayet ve İnşirah Suresi 6-7. ayetler ile Hz. Salih'in imtihanı birlikte düşünerek okuyunuz. Grubunuzla aşağıdaki sorular üzerine 10 dakika tartışınız ve ardından bireysel olarak fikirlerinizi paylaşınız.

-Kur'an- Kerim'e göre hayatta neden zorluklar vardır?

-Hz. Salih kıssasının ön plana çıkan imtihanı hangisidir?

-Kıssadan hangi "baş etme" yöntemleri öğrenilebilir?

2. 2. 2. Bir Kötü Çığır Olarak Akran Zorbalığı

Hz. Salih'in kavmi içinde bulunan kafir ve güçlü kimseler iman etmiş zayıf müminlere Hz. Salih'e uymaktan vazgeçmeleri konusunda baskı yapardı. Kendi görüş ve yaşam biçimlerinden farklı görüş ve yaşam biçimlerine sahip insanlara tahammül edemeyen ve onlara bu sebeple baskı yapan, zarar vermek isteyen insanlara günümüzde de rastlanır. Evde, çarşıda,

⁵⁰⁹ S. Zümbül (2021). Başa Çıkma: Bütüncül Bir Gözden Geçirme, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (1), s. 116.

⁵¹⁰ *Agm*, s. 134.

okulda ya da birçok sosyal ve kamusal alanda bu insanlara denk gelmek mümkündür. Bu bağlamda Hz. Salih ve kavminin kıssasında zorbalık konusunda faydalı mesajlar bulunur.

Zorbalık bir kişinin kendine göre daha az güçlü olan birine fiziksel, zihinsel, sosyal ve psikolojik olarak zarar vermesidir.⁵¹¹ Okullarda özellikle son yıllarda daha fazla karşılan bir zorbalık türü ise “akran zorbalığı”dır. Akran zorbalığına uğramış bir kişinin okul başarısı düşer, sosyal ilişkileri zayıflar, fiziksel ve ruhsal sağlığı zarar görür.⁵¹² Hatta araştırmalara göre akran zorbalığı sebebiyle okullarda intihar oranları da artış göstermektedir.⁵¹³ Buna göre insanların kendilerinden daha güçsüz gördüğü kişilere fiziksel, zihinsel, sosyal ve psikolojik olarak zarar vermesine sebep olacak davranışlar; tıpkı Hz. Salih’in kavmi içinde güçlü olan kafirlerin zayıf olan iman edenlere zulmetmesi gibidir. Zorbalığa uğrayan kişi fiziksel olarak öldürülmüyor olsa da bu kişinin yaşam hevesinin, sevincinin kaybolmasına sebep olmak da onu bir nevi manevi olarak öldürmektir.

Allah Teala Maide Suresi 32. ayette haksız yere bir cana kıymanın tüm insanları öldürmüş olmak anlamına geldiğini bildirmiştir. Öyleyse akran zorbalığı yaparak bir insanın manevi ölümüne sebep olan kişiyi ahiret gününde büyük bir hesap beklemektedir. Oysa Müslüman isminin de manası olan barış, güven ve huzurun temsilcisidir. Bir kişiye akran zorbalığı yapmak, kavimlerde güçlü olanın zayıf olanı ezmesinden farklı değildir. Aksine güvenin temsilcisi her bir Müslüman böyle bir durumla karşılaştığında buna maruz kalan kişiye yardım etmelidir. Bunun için kendisinin de zarar görmeyeceği en uygun yöntemi seçerek ona yardımı ulaştırmaya çalışmalıdır. Zira Hz. Muhammed ümmetine “*Şüphesiz, insanlar kötü bir şeyi görüp de menetmedikleri zaman Allah’ın onlara umumi bir ceza vermesi çabuklaşır.*”⁵¹⁴ diyerek kötülüğün karşısında durmayı tavsiye etmiştir. Karşısında durulmayan kötülük bir süre sonra herkesi kuşatır. Çünkü engellemek için herhangi bir şey yapılmadığında, zorba kişi bu davranışı arttırarak yapmaya devam eder. Fakat basit de olsa bir tepkiyle karşılaştığında en azından kendini sorgulaması için zorba kişiye bir fırsat doğar. Böylece kötülük, zorbalık büyüyüp tüm toplumu etkilemeden engellenmiş olur.

Unutmamak gerekir ki zorbalığa maruz kalan kişi bu konuda gerekli desteği alıp bunu atlatmadığı sürece ya mağdur olmaya devam eder ya da bir zorba haline gelir. Günümüzde

⁵¹¹ S. Doğan & O. Keleş (2023). Nedenleri Sonuçları ve Çözüm Önerileri Bağlamında Akran Zorbalığı: Bir Olgubilim Çalışması, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 59, s. 3.

⁵¹² M. Aslan & M.O. Polat (2023). Tüm Boyutlarıyla Akranlar Arası Zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), s. 43.

⁵¹³ M. Aslan & M.O. Polat. *agm*, s. 65.

⁵¹⁴ H. Hatipoğlu. *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 10*, s. 227; İbni Mace, Fiten, 20/4005.

hayvanlara, insanlara, çocuklara ve kadınlara karşı şiddetin temelini büyük oranda geçmişte yaşanmış zorbalıklar oluşturmaktadır.⁵¹⁵ Öyleyse bir kişiye zorbalık yapmak ilerde onun yine mağdur olmasına ya da bir zorbaya dönüşmesine de sebep olur. Yani düşüncesizce yapılan bu davranışlar uzun vadede toplumsal barışı ve düzeni bozar. Ayrıca nesilden nesile aktarılacak bir şiddet zincirinin de ortaya çıkmasına sebep olur. Hz. Muhammed “*Her kim İslam dininde güzel bir örnek verir, bir çığır açarsa; kendisi için hem işlediği bu hayrın sevabı, hem de kendisinden sonra bu hayrı işleyecek olan kimselerin sevabı -onların sevabından hiçbir şey eksik olmaksızın- kadar sevap vardır. Herhangi bir kimse, İslam’da kötü bir çığır açarsa; hem işlediği kötülüğün günahı hem de kendisinden sonra bu kötü yolu takip edecek olanların günahları -bunların günahlarından hiçbir şey noksan edilmeksizin- kadar ona günah yazılır.*”⁵¹⁶ diye buyurmuştur. Yapılan zorbalık uzun vadede birbirini takip eden zorbalıklara sebep olursa bu durumda hem yapılan kişi ile ilgili günah hem de o kişinin zorbalığının günahı bunu başlatan kişiye yazılır. Zorbalığa engel olmaksızın yayılan bir iyiliği ve dolayısıyla bu vesileyle ortaya çıkan tüm sevabı da bu engelleyen kişinin amelleri arasına sokar. Araştırmalara göre zorbalığın engellenebilmesinin en güçlü yolu davranışı engelleyecek okul ortamının oluşturulmasıdır.⁵¹⁷ Okul ortamında akran zorbalığına engel olabilecek ve yapılabilecek ne varsa bu davranışlar yayılmalıdır. Böylece bir insanın yaşama isteğinin zarar görmesi, faydalı yönlerinin körelmesinin önüne geçilmesi ve bunlara benzer birçok olumsuz yaşantının ortadan kalkması sağlanır.

Etkinlik 2: Akran Zorbalığına Karşı Müminin Eylemi

Amaç: Akran zorbalığına karşı Kur’ani referanslar bulma ve farkına varma, problem çözme becerisi kazanma, etik değerleri fark etme

Yöntem ve Süre: Drama - 40 dk

Yönerge:

Senaryo: Okulda herhangi bir farklılığı, kişisel olarak zayıflığı, değiştirilme ihtimali olmayan sahip olduğu bir özelliği, kişisel zevkleri ve tercihleri ya da bedensel farklılıkları sebebiyle dalga geçilen, dışlanan ya da farklı herhangi bir zorbalığa maruz kalan bir kişi gün geçtikçe daha fazla içine kapanmaktadır.

⁵¹⁵ M. Aslan & M.O. Polat. *agm*, s. 65-66.

⁵¹⁶ H. E. M. El-Münziri. *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi Cilt 1*, s. 559-560; Müslim, Zekat, 69.

⁵¹⁷ S. Sayı & H. İ. Güven & S. Özcoşkun (2023). Eğitimde Akran Zorbalığı ve Etkilerinin İncelenmesi: Bir Meta-Analiz. *International Social Sciences Studies Journal*, 9 (109), s. 6310.

* Hz. Salih kıssasında zayıf müminlere yapılan zorbalıkla bu kişiye yapılan zorbalık arasındaki bağlantıları bulunuz.

* Bu zorbalığa en doğru müdahale şekli 3-4 kişilik gruplara ayrılarak 1 dakika içinde tespit ediniz.

* Gönüllülük esasına dayalı olarak senaryonuzu sınıf içinde canlandırınız.

* Bu canlandırmanın sınıf içinde etkili olup olmadığı, başka neler yapılabileceği, neler eklenebileceği, neler çıkarılabileceği üzerine değerlendirme yapınız.

Bir Ayet: O dönüp gittiğinde (veya bir yetki sahibi olduğunda) yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak, ekinleri ve nesli yok etmek (bozmak) için çalışır. Allah bozgunculuğu sevmez.⁵¹⁸ (Bakara Suresi 205)

Bir Hadis: Zulümden sakınınız. Çünkü zulm kıyamet gününde karanlıklardır. Cimrilikten de sakınınız. Çünkü, cimrilik sizden evvelkileri helak etmiş, onları birbirlerinin kanlarını dökmeye, haramlarını helal saymaya sevk etmiştir.⁵¹⁹ (Müslim, Zulüm, 56)

Kavram Dağarcığı: Kader: Bilinen anlamlarına ek olarak Kur'an-ı Kerim'e göre "kader" kelimesinin bir başka anlamı da "ölçü, miktar ve güç"tür.⁵²⁰ (Yusuf Şevki Yavuz, "Kader", TDV İslam Ansiklopedisi)

2. 3. Hz. Şuayb: Dürüstlüğe Çağrı

Süre: 5 Ders Saati/200 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Şuayb ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Şuayb Medyen halkına (Eyke halkı)⁵²¹ peygamber olarak gönderilmiştir.⁵²² Bu halk zalim bir halktır.⁵²³ Hz. Şuayb kavmine Allah'a kulluk etmelerini, ahirete inanmalarını, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmamalarını⁵²⁴ tavsiye etmiştir.⁵²⁵ Medyen Halkı hileli ticaret yaparak insanları kandırmayı alışkanlık haline getirmiş ve haram yollarla elde ettikleri malların ve makamın kendilerine ebediyen yeteceğini düşünmüştür.⁵²⁶ Ahlaki

⁵¹⁸ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/205.

⁵¹⁹ H. E. M. El-Münziri. *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi Cilt 3*, s. 190; Müslim, Zulüm, 56.

⁵²⁰ Y. Ş. Yavuz (2001). "Kader". TDV İslam Ansiklopedisi, c. 24, s. 58.

⁵²¹ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/176.

⁵²² Kur'an-ı Kerim. Araf 7/85, Hud 11/84, Ankebut 29/36.

⁵²³ Kur'an-ı Kerim. Hicr 15/78.

⁵²⁴ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/183.

⁵²⁵ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/36.

⁵²⁶ O. Kabakçılı (2021). Hz. Şuayb Kıssasının Ahlak İlkeleri Açısından Analizi. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), s. 114.

olarak yozlaşmış bu toplum ölçü-tartıda adaletsizlik⁵²⁷ ve hatalı tartı ile ölçüm yapmayı bir alışkanlık haline getirmiştir.⁵²⁸ Aynı zamanda tehditler yoluyla inanan insanları yollarından alıkoymaya ve doğruları eğip bükerek saptırmaya çalışmışlardır.⁵²⁹ Hz. Şuayb onları takvalı davranmaya,⁵³⁰ ölçüyü tastamam yapmaya, insanların haklarını gasp etmemeye,⁵³¹ doğru terazi ile tartmaya,⁵³² insanlara eşyalarını eksik vermemeye ve bozgunculuk çıkarmamaya⁵³³ davet etmiştir.⁵³⁴ Müminler için Allah'ın helal yolla verdiği karın kendileri için daha hayırlı olduğunu bildirmiştir.⁵³⁵ Ardından onlara kendisinin gönderilmiş bir elçi olduğunu,⁵³⁶ ona itaat etmeleri gerektiğini⁵³⁷ ve buna karşılık bir ücret beklemediğini, karşılığının Allah tarafında verileceğini⁵³⁸ söylemiştir. Hz. Şuayb onlara Allah'a karşı gelmekten sakınmalarını,⁵³⁹ Allah'tan korkmalarını da tavsiye etmiş⁵⁴⁰ ve gelmesinden korktuğu kuşatıcı bir azap gününden de haber vermiştir.⁵⁴¹

Medyen halkı ise ona büyülenmiş olduğunu,⁵⁴² kendilerinden bir farkı olmadığını söyleyerek Hz. Şuayb'ı yalancılıkla itham etmiştir.⁵⁴³ Ayrıca Hz. Şuayb'ı *“Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları) veya mallarımız hakkında dilediğimizi yapmayı terk etmemizi sana salatın (ibadetin) mi emrediyor? Şüphesiz ki sen çok hoşgörülüsün; akıllısın!”* diyerek alaya almışlardır.⁵⁴⁴ Hz. Şuayb da *“Ey kavmim! Bir düşünsenize! Ben Rabbim tarafından apaçık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından güzel bir rızık vermişse (hâliniz nasıl olacak?) Sizi yasakladığım şeylerin tersini yaparak size (olan sözüme) aykırı davranmak istemiyorum. Ben gücümün yettiği kadar ıslah etmekten başka bir şey istemiyorum. Başarmam ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız O'na güvendim ve yalnız O'na yöneleceğim.”*,⁵⁴⁵ *“Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nuh'un kavmi veya Hud'un kavmi veya Salih'in kavminin başına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin! (Zaten) Lut*

⁵²⁷ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/85, Hud 11/84, şuara 26/181.

⁵²⁸ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/182.

⁵²⁹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/86.

⁵³⁰ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/177.

⁵³¹ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/181.

⁵³² Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/182.

⁵³³ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/183.

⁵³⁴ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/84, Hud 11/85.

⁵³⁵ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/86.

⁵³⁶ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/178.

⁵³⁷ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/179.

⁵³⁸ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/180.

⁵³⁹ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/179.

⁵⁴⁰ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/184.

⁵⁴¹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/84.

⁵⁴² Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/185.

⁵⁴³ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/186.

⁵⁴⁴ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/87.

⁵⁴⁵ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/88.

kavmi de sizden uzak değildir.”⁵⁴⁶ “*Rabbinizden bağışlanma dileyin; sonra O’na tevbe edin (yönelin)! Şüphesiz ki Rabbim çok merhametlidir; (müminleri) çok severdir.*”⁵⁴⁷ sözleriyle açıklama yaparak onları tövbe etmeye davet etmiştir. Hz. Şuayb’ın tüm bu içtenliğine ve açıklamalarına rağmen Medyenliler Hz. Şuayb’a söylenenleri anlamadıklarını, zaten onu da zayıf bir karakter olarak gördüklerini, onu oradan mensubu bulunduğu kavmi sebebiyle kovmadıklarını ve ondan daha güçlü olduklarını söyleyerek⁵⁴⁸ konuyu bir üstünlük meselesi haline getirmişlerdir. Ayrıca Hz. Şuayb’a doğru söylediğini kanıtlaması için üzerlerine gökten bir parça indirmesini teklif etmişlerdir.⁵⁴⁹ Hz. Şuayb da kavminin Allah’tan daha güçlü olmadığını, ne yaparsa yapsınlar Allah’ın onları kuşatacağını,⁵⁵⁰ ellerinden geleni yapmalarını, görevini yapmaktan vazgeçmeyeceğini ve yakın bir zamanda rezil edecek azap kimi bulursa asıl yalancıların onlar olduğunu söylemiştir.⁵⁵¹

Hz. Şuayb kendisine inananlara; kendileriyle inanmayanlar arasında Allah hüküm verene kadar sabretmelerini tavsiye etmiştir.⁵⁵² Medyen halkının ileri gelenleri kendi dinlerine dönmedikleri takdirde Hz. Şuayb’ı ve ona inananları yurtlarından çıkarmakla tehdit etmiştir.⁵⁵³ Bunun üzerine Hz. Şuayb onlara “*İstememiş olsak da mı?*”⁵⁵⁴ “*Allah bizi o (yanlış inanış)tan kurtardıktan sonra sizin dininize dönersek Allah’a iftira etmiş oluruz. Rabbimiz Allah’ın dilemesi hariç, ona (Medyenlilerin dinine) dönmemiz mümkün değildir. Rabbimiz ilim bakımından her şeyi kapsamıştır. Biz yalnızca Allah’a güvendik! Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmü (sen) ver! Sen hüküm verenlerin en hayırlısıdır.*”⁵⁵⁵ diye karşılık vermiş ve Rabbine dua etmiştir. Kavminin kafir yöneticileri diğer insanlara Hz. Şuayb’a uyan herkesin kaybedeceği tehditlerini savurmuşlardır.⁵⁵⁶ Hz. Şuayb da bu olanlar üzerine onlara “*Rabbim yaptıklarınızı çok iyi bilendir.*” diyerek karşılık vermiştir.⁵⁵⁷

⁵⁴⁶ *Kur’an-ı Kerim. Hud 11/89.*

⁵⁴⁷ *Kur’an-ı Kerim. Hud 11/90.*

⁵⁴⁸ *Kur’an-ı Kerim. Hud 11/91.*

⁵⁴⁹ *Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/187.*

⁵⁵⁰ *Kur’an-ı Kerim. Hud 11/92.*

⁵⁵¹ *Kur’an-ı Kerim. Hud 11/93.*

⁵⁵² *Kur’an-ı Kerim. Araf 7/87.*

⁵⁵³ *Kur’an-ı Kerim. Araf 7/88.*

⁵⁵⁴ *Kur’an-ı Kerim. Araf 7/88.*

⁵⁵⁵ *Kur’an-ı Kerim. Araf 7/89.*

⁵⁵⁶ *Kur’an-ı Kerim. Araf 7/90.*

⁵⁵⁷ *Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/188.*

Kısa bir süre sonra onları gürültüyle beraber⁵⁵⁸ şiddetli bir deprem yakalamış ve dizleri üzerine kalakalmışlardır.⁵⁵⁹ Buldukları bölge sanki onlar daha önce orada yaşamamış gibi yok olup gitmiştir.⁵⁶⁰ Hz. Şuayb ve iman edenler ise kurtarılmıştır.⁵⁶¹

2. 3. 1. Ölçü ve Tartıda Hile

Hile sözlükte “çare, maharet, kurnazlık” gibi anlamlara gelmektedir. Hukuki olarak ise bir kişiyi istenilen yönde beyanda ya da davranışta bulundurmak için o kişide yanlış bir karar oluşturacak yanıltma eylemidir.⁵⁶²

Medyen halkı önemli ticaret yolları üzerinde yaşayan ve ticaretle uğraşan bir kavimdir. Hz. İbrahim’in soyundan gelen Medyenliler zamanla hak yoldan sapmış ve ticaretlerine hile karıştırmaya başlamışlardır. Allah Teala hile yapmaktan vazgeçmeleri konusunda uyarmak için onlara Hz. Şuayb’ı göndermiştir. Medyenliler ise büyük bir servete sahip olmalarına rağmen insanları aldatarak ölçü ve tartıya hile karıştırmaya ve insanların eşyalarını alıkoymaya devam etmişlerdir.⁵⁶³ Medyenlilerin durumu artık kazanç elde etmenin ötesine geçmiş ve onlar bunu bir huy edinmişlerdir. Hz. Şuayb kavmini bu hususta her ne kadar uyarmış olsa da ne yazık ki onlar bu davranışlarından vaz geçemedikleri için sonunda helak edilmişlerdir.

Toplumsal düzenin inşasında ve sürdürülebilmesinde önemli ilkelerden biri de ölçü ve tartıda dürüst olmaktır.⁵⁶⁴ Ölçü ve tartıda hile yapmamak hususu mecaz olarak düşünüldüğünde insan ilişkilerinin yalnızca alışveriş kısmını değil tamamını da kapsar. Buna göre aile, sosyal yaşam, arkadaşlık vb. tüm insan ilişkilerinde ölçü ve tartı konusunda adil davranmak gerekir. Daima kendi menfaatlerini düşünerek insan ilişkilerinde de yaşananları çarpıtanlar, kendi lehlerine çevirmeye çalışanlar, haksız olduğu halde haklı olduğunu iddia eden kimseler de tıpkı alışverişe hile karıştıranlar gibi ahiret gününde Allah’a hesap verir.⁵⁶⁵ Zira bu insanlar toplum içinde en temel ilkeler olan güven ve sadakatin zarar görmesine sebep olur. Bir toplumda güven ortamı olmadığına ise düzen ve birlik bozulur, kaos çıkar. İş birliği ortadan kalkar, şüphecilik artar. Bunlar toplumsal olarak yapılacak güzel işlerin ise sekteye uğramasına ve bir süre sonra toplumsal çürümeye sebep olur. Allah Teala Enfal Suresi 46. Ayette “*Allah’a ve Resulü’ne itaat*

⁵⁵⁸ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/94.

⁵⁵⁹ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/91, Ankebut 29/37, Şuara 26/189.

⁵⁶⁰ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/92, Hud 11/95.

⁵⁶¹ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/94.

⁵⁶² S. Köse (1998). “Hile”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.18, s. 28.

⁵⁶³ E. Uslu (2020). *Tevrat ve Kur’an-ı Kerim Açısından Hile ve Yalan Kavramlarının Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, s. 100-101.

⁵⁶⁴ H. Sakallıoğlu (2013). K. Kerim’de Alışverişte Ölçü ve Tartıya Riayet ve Bunu İhlalin Günümüz İş Hayatındaki Yansımaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (6), s. 959.

⁵⁶⁵ *agm*, s. 961.

edin. Birbirinizle çekişmeyin; yoksa korkuya kapılırsınız ve kuvvetiniz elden gider. O halde zorluklara sabredin; çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.” diye buyurmaktadır. Buna göre toplumda birliğin bozulması aynı zamanda birlikten doğacak gücün de zarar görmesine sebep olur. Allah’ın emir ve yasaklarına itaat ise Müslümanları güçlü kılar. Öyleyse alışverişte de insan ilişkilerinde de ölçü ve tartı konusunda Allah’ın çağrısına uymak hem dünya hem de ahiret hayatı için bireysel ve toplumsal kazançları da beraberinde getirir.

Etkinlik 1: Adil Tartı, Temiz Kazanç

Amaç: Ölçü ve tartıda dürüstlüğün bireysel, toplumsal ve İslami önemini kavrama,

Yöntem ve Süre: Grup Tartışması (Araştırma) / Poster Tasarımı – 40 dk

Yönerge: 4 gruba ayrılarak “ölçü ve dürüstlük” ile ilgili aşağıdaki başlıklarla ilgili ayet ve hadis araştırması yapınız. Elde ettiğiniz bilgilerle birer afiş hazırlayınız. Hazırladığınız afişleri de kullanılarak araştırmanızın sunumunu yapınız. Her grubun sunumundan öğrenilenler hakkında kısa bir değerlendirme yapınız.

- * Hileli ticaretin topluma verdiği zararlar
- * Helal kazancın getirileri
- * Güven toplumunun önemi
- * Ekonomik açıdan kul hakkı

2. 3. 2. Atalar Dini ve Körü Körüne İnanma

Medyen halkı Hz. Şuayb’a ona uymayacaklarını söyledikten sonra Hz. Şuayb ve ona inananları da atalarının dinine dönmeye davet etmişlerdir. Bunu kabul etmedikleri taktirde de onları yurtlarından çıkarmakla tehdit etmişlerdir. Hz. Şuayb ise bunu reddetmiş ve bu konuda Allah’ın en doğru hükmü vereceğini kavmine söylemiştir.

Kur’an-ı Kerim’de sıklıkla karşılaşılan ifadelerden biri de “atalar dini”dir. Allah’ın peygamber gönderdiği birçok kavim tevhid yerine hiç sorgulamadan atalarının dinini yaşamayı tercih etmiştir. Aslında “atalar dini” geleneği de ifade eder. Kur’an-ı Kerim’in ise karşı çıktığı şey doğrudan gelenek değil, tevhide uymayan ve faydasız gelenektir. Allah’ın Kur’an-ı Kerim’deki ilkelerine ters düşen, sorgulanmadan körü körüne kabul edilen gelenek yani atalar dini eleştirilmiştir.⁵⁶⁶ Bu bağlamda “atalar dini” Kur’an-ı Kerim’de büyük oranda olumsuz

⁵⁶⁶ İ. Yıldız (2015). Kur’an-ı Kerim’de Atalar Geleneği ve İnanca Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, s. 191.

manada kullanılmıştır. Tüm kavimlerin peygamberlerinin getirdikleri vahye karşı çıkmalarının gerekçelerinden biri de atalarının dini olmuştur.⁵⁶⁷

Kur'an-ı Kerim'de olumsuz manada kullanılan atalar dini ile ortadan kaldırılmak istenen yalnızca sapkınlık içeren bu gelenek değil aynı zamanda bu geleneğe körü körüne yani akletmeden, irade ortaya koymadan inanma şeklidir. İman “taklidi” ve “tahkiki” olarak ikiye ayrılır. Taklidi iman kişinin çevresinden gördüğü alışkanlık, gelenek, görenek, inanç ve yaşam biçimlerini bilerek ya da bilmeyerek taklit yoluyla yaşamasıdır. Aslında bu durum kişi için güvenlidir. Çünkü kişi bu inanma şeklini hata etme ihtimali olmadığını düşündüğü kimseden öğrenir ve uygular.⁵⁶⁸ Taklidi imanı da kendi içinde örnek alma, tabi olma ve körü körüne inanma şeklinde üçe ayırmak mümkündür. Örnek alma bir çocuğun anne-babasını modellemesi gibidir. Buna göre her bir insan çocukluk döneminde en yakın çevresinde gördüğü inanç ve ibadetleri hak bilip örnek alır.⁵⁶⁹ Tabi olma ise bir kişinin; bazı kimselerin delillerini inceleyip değerlendirerek içlerinden birini kendine yakın bulup onun inanç ve yaşam biçimine benzer bir inanç ve yaşam biçimi tercih etmesidir.⁵⁷⁰ Bu inanma biçimi; içinde akıl ve iradenin sürekli aktif olduğu ve tabi olunan kişinin düşünce ve amellerinden emin olmadan, aynı zamanda onun Allah katında mutlak olarak hayırlı bir insan olduğu düşüncesine kapılmadan inanç ve eylemler sürdürülebildiği sürece işlevseldir. Fakat tabi olunan kişi kutsal bir yere koyulup yüceltmeye başlandığında, onun seçilmiş ya da Allah tarafından görevlendirilmiş olduğu düşünüldüğünde, kişi ve düşünceleri eleştirilmez kabul edildiğinde bu süreç tabi olan kişi için atalar dini tehlikesini beraberinde getirir. Çünkü atalarının dinine inananlar da aslında inandıklarının ya da bu inandıklarını onlara ulaştıranların doğruluğu konusunda bir araştırma yoluna gitmeyip doğrudan inanmayı seçmiştir.

Bir diğer taklidi iman türü ise körü körüne inanmaktır. Kur'an-ı Kerim'in atalar dini konusunda eleştirdiği inanma şekli de budur. Bu inanma biçiminde kişi hiç düşünmeden, sorgulamadan, doğruluğunu araştırmadan karşısındaki kişinin ya da bir düşünce sisteminin inanç öğretilerini ve yaşam biçimi taklit eder.⁵⁷¹ Konuyla ilgili olarak Allah Teala Bakara Suresi 170. ayette “Onlara (müşriklere) “Allah'ın indirdiğine uyun!” dediği zaman, onlar “Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol)a uyarız.” dediler. Ataları hiçbir şey akıl etmemiş, doğruyu bulamamış olsalar da mı?” diyerek bu kimseleri eleştirmektedir. Buna göre körü

⁵⁶⁷ E. Döner & S. Menteş (2022). Gelenek Aktarımı: Atalar Dini (Mısır Kültürü, Hz. Musa ve İsrailoğulları Örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30. Yıl Özel Sayısı, s. 176.

⁵⁶⁸ E. Ögük (2013). İmanın Mahiyeti ve Tekamül Evreleri. *İslami İlimler Dergisi*, 8 (2), s. 38-39.

⁵⁶⁹ *Agm*, s. 41-42.

⁵⁷⁰ *Agm*, s. 43.

⁵⁷¹ *Agm*, s. 45.

körüne tabi olanlar düşünmeden, sorgulamadan inandıkları gibi aynı zamanda konuyla ilgili yapılan eleştirileri de dikkate almamaktadırlar. Oysa Kur'an-ı Kerim birçok ayette düşünmeyi, sorgulamayı emreder. İnsanların inanmaları için yaratılanların özelliklerine dikkat çeker. Bunlar gibi daha birçok konuda kişiyi düşünmeye, sorgulamaya ve inancını sağlam temeller üzerine inşa edecek şekilde aklını kullanmaya davet eder.

Taklidi iman yerine sahip olunması gereken asıl iman türü ise tahkiki imandır. Tahkiki iman delillere, araştırmaya, bilgiye ve kavramaya dayalı imandır.⁵⁷² Taklidi iman çeşitlerinden olan örnek alma ve tabi olma türleri bir süre sonra tahkiki imana evrilmelidir. Zira insanlar Alak Suresi 1. ayetle okumaya davet edilir. Buna göre Allah'ın gönderdiği vahyi her bir Müslüman okumak, anlamak ve hayatına geçirmekle mükelleftir. Tahkiki iman bir sonuç değil süreçtir. Yani bir Müslüman hayatı boyunca inanç yolculuğundadır. Ne kadar okur ne kadar araştırır ne kadar öğrenirse Allah'ın vahyini anlama oranı da o kadar artar. Bir Müslüman için duyduklarının doğruluğunu tespit edecek tek kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim'den sonra başvurulması gereken ikincil kaynak ise sahih sünnettir. Dolayısıyla tahkiki iman yolu daima okumayı, öğrenmeyi, akletmeyi ve sorgulamayı gerektirir.

Atalar dini tahkiki imanı içerisinde barındırmayan, taklidi imanın körü körüne inanma türünden olan bir inanç biçimidir. Allah Teala ise Müslümanların ve tüm insanlığın bu inanç türünden uzak durarak düşüncelerini, sorgulamalarını, araştırmalarını ve kavrayarak iman etmelerini ister. Öyleyse her bir Müslümana düşen Allah'ın vahyi olan Kur'an-ı Kerim'i okuyarak düşünmektir.

Etkinlik 2: Atalar Dininden Gerçeğe Geçiş

Amaç: Tahkiki ve taklidi iman arasındaki farkı kavrama, “Atalar Dini” terimini öğrenme ve eleştirel düşünebilme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma / Drama – 40 dk

Yönerge: “Körü körüne mi inanıyorum, bilerek mi?” başlığı ile ilgili birer yazı yazınız. Bu yazının içeriğini aşağıdaki maddelere göre oluşturunuz. Daha sonra sınıfta “atalar dini savunucuları”, “tahkiki iman savunucuları” olmak üzere iki gruba ayrılıңыз. Her bir grup olarak kendi görüşünü anlatan kısa bir drama hazırlayınız. Ortaya çıkan görüşleri öğretmeniniz rehberliğinde ve Bakara Suresi 170. ayet ışığında değerlendiriniz. Tahkiki imanın Müslüman kimliği inşasındaki katkılarını sıralayarak etkinliği bitiriniz.

⁵⁷² *Agm*, s. 47.

* Atalar dinine tabi olmanın olumsuz sonuçları

* Günümüzdeki benzer örnekler neler olabilir?

* Tahkiki imanın önemi

Bir Ayet: Şüphesiz ki Allah adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder; çirkinliği, fenalığı ve azgınlığı da yasaklar. (O, gerçekleri) hatırlayasınız diye size öğüt vermektedir.⁵⁷³ (Nahl Suresi 90)

Bir Hadis: Şüphesiz ki ‘doğruluk’ (kişiyi) iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi devamlı surette doğru söz söyleyerek nihayet Allah katında ‘sıddık’ (çok doğru sözlü olan) kimse diye yazılır. ‘Yalan’ da (kişiyi) sapıklığa, sapıklık da Cehenneme götürür. Kişi devamlı surette yalan söyleyerek nihayet Allah katında ‘yalancı’ diye yazılır.⁵⁷⁴ (Buhari, Edeb, 69)

Bir Söz: Hile ile iş gören mihnet ile can verir.

2. 4. Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya: İman ve Umut

Süre: 5 Ders Saati/ 200 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya peygamberlerin kıssaları Hz. Meryem ve Hz. İsa ile de ilişkilidir. Çünkü Hz. Yahya Hz. Zekeriya’nın oğludur.⁵⁷⁵ Hz. Zekeriya ise, annesi tarafından mabede adanmış⁵⁷⁶ Hz. Meryem’in bakımıyla görevlendirilmiştir.⁵⁷⁷ Hz. Zekeriya Hz. Meryem’in bakımıyla ilgilenirken onun yanına her gittiğinde orada bir rızık bulur, bu rızığın nereden geldiğini sorar ve Hz. Meryem de Allah tarafından gönderildiğini söylerdi.⁵⁷⁸ Hz. Zekeriya yine böyle bir günde gizlice⁵⁷⁹ “*Rabbim! Kemiklerim zayıfladı, saçım başım ağardı. Rabbim, senden isteklerim konusunda (bu zamana kadar) hiç mahrum kalmadım.*”,⁵⁸⁰ “*Şüphesiz ki ben, benden sonraki yakınlarımdan endişe ediyorum. Hanımım kısırdır. Bana katından hem bana hem de Yakup ailesine mirasçı olabilecek bir veli (çocuk) ver! Rabbim! Onu rızana layık eyle!*”,⁵⁸¹ “*Rabbim! Beni yalnız bırakma! Sen varislerin en hayırlısısın.*”⁵⁸² diye

⁵⁷³ Kur’an-ı Kerim. Nahl 16/90.

⁵⁷⁴ H. Akın. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 2*, s.590; Buhari, Edeb, 69.

⁵⁷⁵ Kur’an-ı Kerim. Al-i İmran 3/39, Meryem 19/7, Enbiya 21/90.

⁵⁷⁶ Kur’an-ı Kerim. Al-i İmran 3/35.

⁵⁷⁷ Kur’an-ı Kerim. Al-i İmran 3/37.

⁵⁷⁸ Kur’an-ı Kerim. Al-i İmran 3/37.

⁵⁷⁹ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/3.

⁵⁸⁰ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/4.

⁵⁸¹ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/5-6.

⁵⁸² Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/89.

dua ederek kendisine bir evlat bağışlamasını dilemiştir.⁵⁸³ Allah Teala onun bu duasını kabul ederek⁵⁸⁴ melekler aracılığıyla Hz. Zekeriya'ya bir oğlu olacağı müjdesini ulaştırmıştır.⁵⁸⁵ Bu doğacak oğulun ise peygamberlerden Hz. Yahya olacağını da bildirmiştir.⁵⁸⁶ Hz. Zekeriya bu duruma yaşı ilerlemiş olduğu ve karısı da kısır olduğu için çok şaşırmıştır.⁵⁸⁷ Fakat Allah ona dilediğini yapabileceğini, kendisini yoktan var ettiğini ve bunun kendisi için kolay olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸⁸ Hz. Zekeriya büyük bir şaşkınlık yaşamış ve bunun olacağı konusunda kendisine bir işaret gösterilmesini istemiştir.⁵⁸⁹ Allah Teala da ona sapsağlam olduğu halde üç gün işaret ederek konuşması dışında insanlarla konuşamayacağını söyleyerek işareti göstermiştir.⁵⁹⁰ Hz. Zekeriya gerçekten üç gün insanlarla konuşamamış ve işaret yoluyla insanlara sabah akşam tesbihte bulunmalarını söylemiştir.⁵⁹¹ Bir süre sonra Hz. Yahya doğmuştur.⁵⁹² O henüz küçükken kendisine ilim, kalp yumuşaklığı ve temizlik verilmiş sakınan bir kimse olmuştur.⁵⁹³ Anne babasına çok iyi davranan, isyankar ve zorba olmayan bir evlat olmuştur.⁵⁹⁴

2. 4. 1. Dua ve Allah'a Güven

Hz. Zekeriya mabede adanmış Hz. Meryem'in bakımı ile ilgilenirken Hz. Meryem ile Rabbinin yakınlığına da her gün şahit olmuştur. İlk defa bir kız çocuğu olarak mabede adanan Hz. Meryem kendisine verilen nimetleri her zaman şükranla anmıştır. Hz. Zekeriya'nın karısı kısır ve kendisi de ihtiyar biri olduğu için bilinen gerçeklere göre evlat sahibi olması imkansızdır. Ancak Hz. Meryem'in nimetler içindeki durumunu gören Hz. Zekeriya çok etkilenmiş olmalı ki imkansız bulmasına rağmen bir umutla Rabbinden evlat istemiştir. Hz. Zekeriya'ya Hz. Yahya'nın müjdesi gelince verdiği tepkiden anlaşıldığına göre aslında bu duasının kabul olacağına da ihtimal vermemiştir. Fakat insanların imkansız gördüğünün vuku bulması Allah Teala için "Ol!" emriyle mümkün hale gelir. Zira Allah Teala Bakara Suresi 117. ayette "*(O), göklerin ve yerin yoktan yaratıcısıdır. Bir işe hükmettiği zaman ona sadece "Ol!" der; o da hemen olmaya başlar.*" diye buyurmaktadır

⁵⁸³ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/38, Meryem 19/5, Enbiya 21/89.

⁵⁸⁴ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/90.

⁵⁸⁵ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/39, Meryem 19/7, Enbiya 21/90.

⁵⁸⁶ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/39, Meryem 19/7, Enbiya 21/90.

⁵⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/40, Meryem 19/8.

⁵⁸⁸ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/40, Meryem 19/9.

⁵⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/41, Meryem 19/10.

⁵⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/41, Meryem 19/10.

⁵⁹¹ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/11.

⁵⁹² Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/12.

⁵⁹³ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/12, 13.

⁵⁹⁴ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/14.

Kur'an-ı Kerim'de Allah Teala dua ile ilgili olarak “*De ki: “Duanız olmasaydı, Rabbim size neden değer versin ki!”... ”*⁵⁹⁵ diye buyurmuştur. Öyleyse dua kul ile Rabbi arasındaki teması sürekli kılan, kul için teselli ve umut aracıdır. Allah kullarından daima dua etmelerini ve ümitsizliğe düşmemelerini ister. Allah'ın kudret ve keremine inanarak Allah'a dua etmek insanı umutta tutan en önemli eylemdir. İnsan umut ederek isterken aynı zamanda duraklamadan da hayata devam edebilme becerisini geliştirmelidir.

İnsan dua ederek aslında eksikliğini, acizliğini ifade eder. Böylece yüklerinden sıyrılarak yatıştır ve rahatlar.⁵⁹⁶ Öyleyse insan dua ile yetersizliğini kabullenerek baş edemeyeceği zorluklar karşısında Rabbine sığınır ve kendine güvenli bir alan oluşturur. İnsan için en zor meselelerden biri de kendi eksikliğini kabullenmektir. Çünkü insan mükemmel olmak ve yaptığı her işi de mükemmel yapmak ister. Mükemmeliyetçilik fikri ise psikolojik kırılabilirliği beraberinde getirir. Psikolojik kırılabilirlik kişinin öz değerini belirlerken dışa dönük onay ve başarı aramasıdır.⁵⁹⁷ Yani eylemleri, düşünceleri ve başarıları hakkında kendi kendini onaylamakta, başarılı bulmakta güçlük çekmesi ve bir başkası tarafından ya da toplum tarafından onay almadığında eksik hissetmesidir. Fakat eşsiz ve kusursuz olan tek varlık Allah'tır. İnsan bu gerçeği fark edip kusurlu ve aciz olduğunu kabul edebildiğinde ise mükemmeliyetçiliğin getirdiği psikolojik kırılabilirlikten kurtulur. Bu sebeple duayı maksadına uygun olarak yerine getiren insan mükemmel olan tek varlığın Allah olduğunu fark edip kendi eksikliğini kabul ederek duygu, düşünce ve eylemlerinin daima kusurlu olacağını kabul etmiş olur. Ayrıca bu kusurları örtebilecek tek varlığın da Allah Teala olduğunu anlar. Böylece mükemmeli aramak yerine vasata yani orta olana talip olur. Orta olana talip olmak insanı sükunete erdirtir.

Ayrıca Tevhid ilkesi gereği dua yalnızca Allah'a yapılmalıdır.⁵⁹⁸ Allah'tan başkasına yapılan dua tevhid ilkesine aykırıdır. Zira Fatıha Suresi 5. Ayette “*(Rabbimiz)! Yalnız sana kulluk ederiz ve yalnız senden yardım dileriz.*” diye buyurulmaktadır. Buna göre insan dua ederken yalnızca Allah'a yönelmeli ve O'ndan istemelidir.

Etkinlik 1: Duaya Tanıklık

Amaç: Dua kavramını ve Allah'a güveni peygamberler aracılığı ile öğrenme

⁵⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Furkan 25/77.

⁵⁹⁶ M. S. Kars (2021). Manevi Destekte Duanın Yeri ve Önemi. *İlsam Akademi Dergisi*, 1 (2), s. 162.

⁵⁹⁷ H. Sarıçam & B. Yıldırım (2022). Beliren Yetişkinlerin Mükemmeliyetçilik ve Psikolojik Kırılabilirlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Erciyes Akademi*, 36 (1), s. 230.

⁵⁹⁸ S. Gülle (2004). Kur'an-ı Kerim'de Dua Kavramı. *Ekev Akademi Dergisi*, 18, s. 126.

Yöntem ve Süre: Drama / Beyin Fırtınası – 40 dk

Yönerge: Hz. Zekeriya'nın ettiği duaya benzer bir duanızı tahtaya yazarak duası kabul olanlar ve olamayanlar olarak ikiye ayrılıңыз. Duası kabul olanlar ve olmayanlar olarak yaşantılarınızın nasıl etkilenebileceği konusunda sonuçlar çıkarınız. Duanın kabul olması ya da kabul olmamasının mutlak bir kayıp değil yeni yolların keşfi de olabileceği konusunda bir beyin fırtınası gerçekleştiriniz.

Etkinlik Notu: Sınıf mevcuduna göre bir grup öğrenci etkinliğe dahil edilerek diğer grup seyirci olarak kalabilir ya da aralıklarla kişiler değiştirilerek tüm öğrencilerin katılması sağlanmaya çalışılabilir.

2. 4. 2. Anne-Babaya İyiliğin Ebeveynlere Dönen Yüzü

Hz. Zekeriya bir evlat isterken Rabbinin rızasına layık bir evlat olmasını istemiştir. Allah Teala da duasına karşılık hayırlı bir evlat olarak anlatılan Hz. Yahya'yı vermiştir. Elbette Hz. Yahya'nın böyle bir evlat olmasında babası Hz. Zekeriya'nın etkisi de büyüktür. Zira çocuklar aslında anne-babalarının yansımasıdır. Çocuklar ilk öğrenmelerini aile içinde edinirler. Onlar bireysel ve sosyal yaşantılarında, aileleri ile kurdukları ilişki biçiminin tekrarını yaşarlar.⁵⁹⁹ Dolayısıyla anne-baba tutumları aslında çocuğun da karakterini şekillendirir. Öyleyse Hz. Yahya'nın yumuşak huylu ve ebeveynlerine karşı olumlu tutumlarında annesinin ve babası Hz. Zekeriya'nın da etkisi olmuştur.

İslam dini çocuklara yaşama ve miras gibi haklar tanımış, anne-babalara çocuklarla ilgili sorumluluklar vermiş ve onları toplumun birer üyesi kabul etmiştir. Toplumun birer ferdi sayılan çocukların gelişimi ve desteklenmesi uzun vadede toplumsal gelişim ile de doğru orantılıdır. Buna göre çocuk ne kadar değer görür, gelişimi için ne kadar gayret gösterilirse toplum da o kadar gelişir ve büyür.⁶⁰⁰ Bu sebeple anne-babalar çocukların fiziksel, ruhsal ve sosyal gelişimlerini desteklemekle, onlara huzur ve sükunet dolu bir yaşam sunmakla mükelleftir. Aile içinde huzuru sağlamakla görevli kişilerin başında baba gelir. Baba çocuğun korunması, bakımı ve çocukla ilgili tedbir alma konusunda sorumludur. Aile içinde kanun koyucu ve otorite temsilidir.⁶⁰¹ Dolayısıyla baba bu yönünü ne kadar güçlü bir şekilde ortaya

⁵⁹⁹ E. Tayan & D. Gedik & Z. Morkoyunlu & M. Sözbilir & A. C. Konyalıoğlu (2019). Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Konulu Makaleler: Tematik İçerik Analizi Çalışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, s. 2.

⁶⁰⁰ G. Ortaç (2018). *İslam Hukukunda Anne-Baba Hakları ve Sorumlulukları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 13.

⁶⁰¹ A. Vergote & C. Aubert (2018). Anne-Baba İmgeleri ve Tanrı Temsilleri. (Çev.) Mustafa Koç, *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 4 (1), s. 156.

koyarsa aile içindeki roller de sağlıklı bir şekilde yerini bulur. Ancak kanun koyucu ve otorite olmak zorba olmak demek değildir. Baba bu konuda aile içinde güveni, huzuru, sevgiyi, sağlıklı iletişimi, eşitliği ve kişiler arası adaleti Allah'ın ilkelerine göre sağlamalıdır. Babanın zorba olduğu bir ailede aile üyeleri de toplum içinde ya da kuracakları yeni ailede zorba olacaktır. Baba bir modeldir, çocuk bireysel ve sosyal yaşantıları ya doğrudan ya da dolaylı olarak babadan öğrenir.

Hz. Yahya'nın karakter gelişimi de Hz. Zekeriya'nın tutum ve davranışları doğrultusunda şekillenmiş ve gelişmiştir. Anne-babaya karşı sorumlu olan ve bu bilinçle yaşayan evlatlar için öncelikle anne-babaların kendi sorumluluklarını tıpkı peygamber örneklerinde olduğu gibi yerine getirmiş olması gerekmektedir. Böyle bir ortamda büyüyen çocuklar bir hastalık ya da imtihan durumu söz konusu olmadığı müddetçe ebeveynlerin ettikleri tohumların hasatından ibaret olur. Yani verimli topraklarda, doğru tohumlar eken anne-babalar mahsullerini de istedikleri gibi verimli bir şekilde alır. Ebeveynler ile çocuk arasındaki ilişkinin bir etki-tepki sonucu olduğu asla akıldan çıkarılmamalıdır. Ebeveynlerin tutum ve davranışları evlatlarının kendilerine karşı tutum ve davranışları açısından belirleyici etkilerden biridir. Konuyla ilgili olarak ayrıca Hz. Muhammed *“Evladınıza gereken ikramı yapınız ve güzelce te'dib ediniz.”*⁶⁰² diye buyurmuştur. Hadisin de doğruladığına göre çocuğun anne-babasına karşı olan davranışları anne babanın çocuğuna ikramı ve onu terbiye etmesiyle de doğrudan ilgilidir. Buna göre evlatların tavır ve tutumları anne ve babaların onları terbiye ederken kullandıkları yöntemlere benzer olur.

Etkinlik 2: Ailemin Gördüğü, Çevremi Göreceğidir.

Amaç: Anne- baba ya da bakım verenler ile kurulan ilişkilerle genel insan ilişkileri arasındaki bağlantıları kavrama

Yöntem ve Süre: İçe Bakış / Yazma / Paylaşım – 40 dk

Yönerge: Aşağıdaki sorular üzerine düşünülerek bir yargılama yapmadan dürüstçe bir özeleştiri yazınız.

* Evde anne-babana (veya sana bakım veren kişiye) davranışların nasıldır?

* Bu tutumların, sosyal çevrenle, arkadaşların ya da öğretmenleriyle ilişkilerine yansıyor olabilir mi?

⁶⁰² H. Hatipoğlu (1983). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 9*. Kahraman Yayınları, s. 459; İbni Mace, Edeb, 3/3671.

* Ebeveynlerimizle ilişkiler mi yoksa sosyal ilişkiler mi gerçek karakterimizi yansıtır?

* Konuyla ilgili fark ettiğiniz eksik, hatalı ya da zayıf yönünüz var mı? Bunu değiştirmek ister misiniz? Değiştirmek için ne yapmayı düşünüyorsunuz?

4. 4. 3. Evlat Olmanın Sorumlulukları

Evlat olmak konusu gündeme geldiğinde İslam açısından akla ilk gelen İsra Suresi 23. ayettir. Allah Teala bu ayette “*Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve ana babaya iyiliği emretmiştir. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine sakın “Öf!” bile deme; onları azarlama; kendilerine güzel sözler söyle!*” diye buyurmaktadır. Anne-baba ile ilgili evladın tutumunun nasıl olması gerektiği apaçık ifade edilmektedir. Müslüman bir kimse özellikle ihtiyarlık çağlarında anne-babasına “öf” bile dememeli, onları azarlamamalı ve onlarla güzel bir şekilde konuşmalıdır. Anne-babaya karşı gelmekle ilgili Allah Teala Lokman Suresi 15. ayette “*Onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için zorlarsa onlara itaat etme! Onlarla dünyada iyi geçin! Bana yönelenlerin yoluna uy! Sonunda dönüşünüz sadece banadır. (O zaman) size (dünyada) yapmış olduklarınızı bildireceğim.*” diye buyurur. Buna göre anne-baba eğer evladını inanç konusunda bir başka ilaha tapmaya zorlarsa evladın buna karşı çıkma hakkı vardır. Ancak yine de anne babasıyla iyi geçinmekle mükelleftir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bir kişi anne-babasıyla çatışma yaşayabilir hatta bu çatışma ergenlik döneminin kaçınılmaz bir gerçeğidir. Çünkü ergenlik dönemindeki bir çocuk anne-babasıyla kurduğu ve belli bir dönem, gelişimine katkı sağlayan bağımlılık halinden özerklik haline geçme arzusu içindedir. Bu özerklikle dünyayı, hayatı, kendini ve en önemlisi ise Rabbini keşfeder ve öğrenir. Bu dönemde anne-baba desteği çok önemlidir. Anne-babalar özerkliğe müsaade etmeyip baskıcı bir tutum gösterdiklerinde ergenlik dönemindeki çocuk için bireysel ve sosyal yaşantılar zorlaşır. Anne-babalar desteklediğinde ise özerkliğini kazanan çocuk bir gelişim basamağını daha sağlıklı geçmiş olur.⁶⁰³ Ancak anne-babaların aşırı özgür bırakan tutumları da sağlıklı değildir. Ergenlik döneminde özerklik kazanma gayretinde olan bir çocuğun toplum içinde yaşamını kolaylaştıracak kişisel ve toplumsal sınırları da öğrenmesi gerekir. Bu sınırlar ise özerklik kazanmaya çalışan çocuğa anne-babaların zaman zaman sağlıklı sınırlar koymasıyla mümkündür. Bu noktada en önemli olan husus anne-babaların yıkıcı ve saldırgan tutumlarla değil, yapıcı ve anlayış içeren tutumlarla sınır koymalarıdır.

⁶⁰³ F. A. Gökalp & M. Murat (2020). Ergenlerde Algılanan Anne Baba Davranışlarıyla Akran İlişkileri Arasında Özerkliğin Aracı Rolü. Eğitim ve Toplum Özel Sayısı. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16, s. 5846.

Hayat çoğu zaman sınırlar, engeller içeren bir olgudur. Her bir insanın hayatında ilk sınır koyucular ise ebeveynleridir. Ebeveynleri ile bu konuda sağlıklı bir ilişki biçimi geliştirmiş olan çocuk, toplumla sosyal ilişkiler kurarken riayet etmesi gereken sınırlara hem kendisi hem de karşısındaki kişi açısından sağlıklı becerilere sahip olur. Anne-babalara “Of!” bile denmemesini emreden Allah Teala’nın emrine bu açıdan da bakmak gerekir. Özerklik kazanmaya çalışırken anne-babalara karşı gelmek kaçınılmazdır fakat nasıl bir dil kullanıldığı ve nasıl tutumlar içerisine girildiği konusunda her bir birey sorumludur. Özerklik kazanmak, birey olmak yıkıp dökmek, yok saymak manasına gelmez. Aksine bu yaşantılar içinde anne-babayla uyumlu olmanın, iyi geçinmenin yollarını bulmayı da kapsar. Çünkü Allah’ın emri bu konuda nettir. Bir Müslüman anne-babasıyla iyi geçinmeli, onlara iyi muamelede bulunmalı ve onlarla güzel bir şekilde konuşmalıdır. Ebeveynler onları kötü olana davet ettiğinde karşı çıkarken üslup ve davranışları makul ölçülerde olmalıdır. Ebeveynlere karşı saygı, nezaket, hoşgörü asla elden bırakılmamalıdır. Kişi evladının kendisine nasıl davranmasını istiyorsa anne-babasına tam da o şekilde davranmalıdır. Bu bakımdan Hz. Zekeriya ve Hz. Yahya’nın baba ve evlat ilişkisi iyiliğin iyilik getirdiğine Müslümanlar için güzel bir örnektir.

Etkinlik 3: Bir Yıl Sonraki Kendime Mektubum Var.

Amaç: Evlat olmanın manevi ve ahlaki sorumluluklarını fark etme

Yöntem ve Süre: Yazma – 20 dk

Yönerge: Aslında nasıl bir evlat olmak istediğinizi, neler için gayret ettiğinizi ve hangi davranışlarınızı hatalı bulup değiştirmek istediğinizi duygularınızı da ifade ederek ve kendinizi yargılamadan anne-babanıza bir mektup yazınız. Bununla birlikte anne-babanıza duyduğunuz kırgınlıkları da hem kendinize hem de anne-babanıza yargılamadan dile getiriniz. Ayrıca anne-babalarınızın size umut olan olumlu tutum ve davranışlarını, onlarla ilgili memnuniyetlerinizi de dile getiriniz. Dilerseniz bu mektupları ailenize okutunuz ve mektubunuzun etkisini sınıfınızla paylaşınız. Dilerseniz de mektubu yıl sonunda almak üzere öğretmeninize kapalı bir zarf içinde veriniz.

Bir Ayet: Kullarım sana, beni sorduğunda (de ki): “Ben (kendilerine) çok yakınım. Bana dua ettiği zaman, dua edenin çağrısına cevap veririm. (Kullarım) benim davetime uysunlar ve bana inansınlar ki doğru yolu bulabilsinler!”⁶⁰⁴ (Bakara Suresi 186)

⁶⁰⁴ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/186.

Bir Hadis: (Birgün) Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem (sav.) üç kere: ‘Beni dinleyin, büyük günahların en büyüğünü size bildireyim mi?’ dedi. Sahabiler: ‘Evet, (bildir), ey Allah’ın Resulü!’ dediler. Bunun üzerine Peygamber sav.: ‘Allah’a ortak koşmak, anne-babaya itaatsizlik etmek.’ dedi. Peygamber sav. yaslanmakta iken oturdu. Sonra da: ‘Dikkat edin, (bir de yalan söylemek.’ dedi.⁶⁰⁵ (Buhârî, Şehadet, 10)

Bilgi Notu: Dua “çağırarak, seslenmek, istemek, yardım talep etmek” gibi anlamlara gelmektedir. Duanın temel amacı kulun halini Rabbine arz etmesidir. Bu sebeple dua kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı da taşır.⁶⁰⁶

2. 5. Hz. İsa: Mucizelerdeki Gerçeklik

Süre: 7 Ders Saati/280 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. İsa ile ilgili neler biliyorsunuz?

Al-i İmran Suresi’ne de ismini veren ve Allah Teala tarafından üstün kılınan⁶⁰⁷ İmran Ailesi’nden İmran’ın karısı o dönemde mabede evlat bağışlama geleneği⁶⁰⁸ sebebiyle doğacak çocuğunu mabede adanmıştır.⁶⁰⁹ Mabede adanan bu kişiler hem mabedin bakımıyla hem de ibadet etmeye gelenlerle ilgilenir ve Allah’a ibadetle meşgul olurlardı.⁶¹⁰ İmran’ın karısı doğacak çocuğunu mabede adanmış fakat bir kız çocuğu doğurmuş ve kız çocuğunun böyle bir işe elverişli olmayacağını düşünerek Allah’a “... ‘Rabbim! Onu kız doğurdum. -Oysa Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilmektedir- erkek de kız gibi değildir. Ben onun adını Meryem koydum, işte ben onu ve soyunu kovulmuş şeytana karşı senin korumana bırakıyorum.’”⁶¹¹ diye niyaz etmiştir. Allah Teala ise İmran’ın karısının bu adağını kabul etmiş ve Hz. Meryem’i tıpkı güzel bir bitki gibi büyütmüştür.⁶¹²

Kendisine nimet verilen ve İsrailoğullarına örnek kılınan⁶¹³ Hz. İsa, İmran’ın kızı Hz. Meryem’in oğlu’dur.⁶¹⁴ Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsa alemlere bir delil olarak gönderilmişlerdir.⁶¹⁵ Allah, melekleri aracılığıyla Hz. Meryem’e, kendisinin seçilmiş, tertemiz

⁶⁰⁵ H. Akın. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 1*, s. 855-856; Buhari, Şehadet, 10.

⁶⁰⁶ O. Cilalı (1994). “Dua”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, s. 529.

⁶⁰⁷ *Kur’an-ı Kerim*. Al-i İmran 3/33.

⁶⁰⁸ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Cilt 1*, s. 347.

⁶⁰⁹ *Kur’an-ı Kerim*. Al-i İmran 3/35.

⁶¹⁰ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Cilt 1*, s. 347.

⁶¹¹ *Kur’an-ı Kerim*. Al-i İmran 3/36.

⁶¹² *Kur’an-ı Kerim*. Al-i İmran 3/37.

⁶¹³ *Kur’an-ı Kerim*. Zuhuruf 43/59.

⁶¹⁴ *Kur’an-ı Kerim*. Hadid 57/27, Nisa 4/171, Al-i İmran 3/45, Meryem 19/34.

⁶¹⁵ *Kur’an-ı Kerim*. Enbiya 21/91.

ve tüm dünya kadınlarına üstün kılınmış olduğunu bildirmiştir.⁶¹⁶ Hz. Meryem'e Rabbine gönülden itaat etmesi, secde ve rüku edenlerle birlikte rüku etmesi emredilmiştir.⁶¹⁷ Hz. Meryem ailesinden ayrılıp ülkenin doğu tarafına gitmiştir.⁶¹⁸ Bir süre sonra Allah Hz. Meryem'in yanına insan şeklinde bir melek göndermiş⁶¹⁹ ve Hz. Meryem onu görünce kendinden uzak durmasını, kendisine dokunmamasını istemiştir.⁶²⁰ Melekler Hz. Meryem'e Rabbinden bir kelime olan, dünyada ve ahirette itibarlı kılınmış ve mesih olan Hz. İsa'yı müjdelemişlerdir.⁶²¹ Hz. Meryem ise kendisine bir erkek eli değmemişken ve iffetli bir kadın olduğu halde⁶²² bir çocuğunun olmasının nasıl mümkün olacağını sormuştur. ⁶²³ Melekler de ona, Rablerinin bunun için sadece "ol" demesinin yeterli olduğunu,⁶²⁴ Hz. İsa'nın insanlar için bir delil ve rahmet kaynağı kılındığını ve bunun hüküm ve karara bağlanmış ezeli bir iş olduğunu Hz. Meryem'e bildirmişlerdir.⁶²⁵

Hz. İsa'nın müjdesi verilirken onun henüz beşikte ve yetişkinlik halinde insanlarla konuşacağı⁶²⁶ Hz. Meryem'e haber verilmiştir. Daha sonra Hz. Meryem hamile kalmış ve karnındaki çocuğuyla beraber uzak bir yere çekilmiştir.⁶²⁷ Doğum vakti geldiğinde bir hurma ağacına yaslanmış ve burada "Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim." diyerek sitemde bulunmuştur.⁶²⁸ Cebrail Hz. Meryem'e üzülmemesini,⁶²⁹ hurma ağacının dalını silkeleyerek olgun hurmaları düşürmesini,⁶³⁰ düşenleri yiyerek rahatlamasını, insanlardan birini görürse de onlara Allah adına bir oruç tuttuğu için bugün hiç kimseyle konuşmayacağını⁶³¹ söylemesini istemiştir. Doğumdan sonra ise Allah Teala Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsa'yı düz, otlak ve sulak bir tepede barındırmıştır.⁶³²

Hz. Meryem onu kucağına alarak kavminin yanına gelmiş ve kavmi tarafından çok kötü bir eylem yapmakla suçlanmıştır.⁶³³ Kavmi ona, babasının kötü ve annesinin ise iffetsiz bir

⁶¹⁶ Kur'an-ı Kerim. Al-i İmran 3/42.

⁶¹⁷ Kur'an-ı Kerim. Al-i İmran 3/43.

⁶¹⁸ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/16.

⁶¹⁹ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/17.

⁶²⁰ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/18.

⁶²¹ Kur'an-ı Kerim. Al-i İmran 3/45, Meryem 19/19.

⁶²² Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/20.

⁶²³ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/47, Meryem 19/20.

⁶²⁴ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/47, Meryem 19/21.

⁶²⁵ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/21.

⁶²⁶ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/46, Maide 5/110.

⁶²⁷ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/22.

⁶²⁸ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/23.

⁶²⁹ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/24.

⁶³⁰ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/25.

⁶³¹ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/26.

⁶³² Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/50.

⁶³³ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/27.

kadın olmadığı halde kendisinin bunu yapmış olduğuna şaşırıklarını ifade etmiştir.⁶³⁴ Bunun üzerine konuşmaları için Hz. Meryem kucağındaki çocuğu göstermiş ve kavmi şaşırarak kundaktaki bir bebekle nasıl konuşabileceklerini sormuştur.⁶³⁵ Hz. İsa konuşmaya başlamış⁶³⁶ ve onlara “Ben, Allah’ın kuluyum. O, bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı.”,⁶³⁷ “Beni bulduğum her yerde bereketli kıldı.”,⁶³⁸ “Beni, anneme iyilik yapar (saygılı) kıldı. Yaşadığım sürece salatı (Allah’a desteği, namazı) ve zekatı bana emretti.”,⁶³⁹ “Doğduğum gün, öleceğim gün ve sağ olarak dirileceğim gün selam banadır.”⁶⁴⁰ demiştir.

Allah Hz. İsa’ya kitap, hikmet ve Tevrat’ı öğretmiştir.⁶⁴¹ Onu “Ruhu’l-Kudüs” ile desteklemiştir⁶⁴² ve ona bazı apaçık mucizeler bahşetmiştir.⁶⁴³ Hz. İsa Allah’ın izni ile topraktan yaptığı kuşa üfleyince canlanır, anadan doğma körün gözlerini açar, alaca hastasını iyileştirir, ölüleri diriltirdi.⁶⁴⁴ O, İsrailoğullarına peygamber olarak gönderilmiş, onlara mucizelerini anlatmıştır.⁶⁴⁵ Kavmine, kendisinden önce gelen Tevrat’ı doğrulayıcı olarak ancak kendilerine haram kılınan bazı şeyleri helal kılmak, ayrıca onlara kendisinden sonra gelecek “Ahmed” adındaki peygamberi müjdelemek⁶⁴⁶ üzere geldiğini Rablerinden korkmalarını ve ona itaat etmelerini söylemiştir.⁶⁴⁷ Allah’ın ayetlerini tebliğ ederek onları doğru yola çağırmıştır.⁶⁴⁸ İsrailoğullarının bir kısmı ona iman etmiş, bir kısmı ise inkar etmiştir.⁶⁴⁹ Hz. İsa onlardaki inkarcılığı sezmiş ve bunun üzerine Allah yolunda kendisine kimlerin yardımcı olacağını sormuş, havariler de kendilerinin Allah yolunda ona yardımcıları olacağını söylemişlerdir.⁶⁵⁰

Allah, İsrailoğulları arasında bulunan havarilere kendisine ve peygamberine iman etmelerini ilham etmiş, havariler de iman etmiştir.⁶⁵¹ Havariler Hz. İsa’ya Rabbinin gökten donatılmış bir sofrayı indirmesini talep etmiş, Hz. İsa ise iman eden kimseler olarak bunu talep etmekten korkmaları gerektiğini söylemiştir.⁶⁵² Havariler de ona, bu sofradan yiyerek

⁶³⁴ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/28.

⁶³⁵ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/29.

⁶³⁶ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/30.

⁶³⁷ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/30.

⁶³⁸ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/31.

⁶³⁹ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/32.

⁶⁴⁰ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/33.

⁶⁴¹ Kur’an-ı Kerim. Ali İmran 3/48.

⁶⁴² Kur’an-ı Kerim. Maide 5/110, Bakara 2/253.

⁶⁴³ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/87.

⁶⁴⁴ Kur’an-ı Kerim. Maide 5/110.

⁶⁴⁵ Kur’an-ı Kerim. Ali İmran 3/49.

⁶⁴⁶ Kur’an-ı Kerim. Saff 61/6.

⁶⁴⁷ Kur’an-ı Kerim. Ali İmran 3/50, 51.

⁶⁴⁸ Kur’an-ı Kerim. Zuhuf 43/63.

⁶⁴⁹ Saff 61/14, Maide 5/78, Zuhuf 43/65.

⁶⁵⁰ Kur’an-ı Kerim. Ali İmran 3/52, 53.

⁶⁵¹ Kur’an-ı Kerim. Maide 5/111, Ali İmran 3/53.

⁶⁵² Kur’an-ı Kerim. Maide 5/112.

kalplerinin mutmain olması ve gözleriyle gören şahitler olmak için bunu istediklerini söylemişlerdir.⁶⁵³ Bunun üzerine Hz. İsa dua etmiş ve Rabbinden bir mucize olarak bir sofrayı indirmesini istemiştir.⁶⁵⁴ Allah Teala da bu sofrayı indireceğini fakat buna rağmen inkar eden olursa onlara hiç kimseye ulaşmayan bir azabın ulaşacağı uyarısında bulunmuştur.⁶⁵⁵

Hz. İsa'nın kavminin temel problemlerinden biri Allah'ı bırakıp Hz. İsa'yı ilah kabul etmeleri olmuştur.⁶⁵⁶ Allah Teala bu kavmi bu konuda çok kez uyarmıştır.⁶⁵⁷ Hz. İsa kendisiyle ilgili Allah'ın kulu olduğunu, kitaba uymalarını, namaz kılıp zekât vermelerini söylediği halde⁶⁵⁸ Onlar ısrarla "*Allah, Meryem oğlu Mesih'tir.*"⁶⁵⁹ demeye devam etmişlerdir. Allah Teala ahiret günü⁶⁶⁰ Hz. İsa'ya "*Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara 'Beni ve annemi, Allah'ın peşi sıra iki ilah edin!' diye sen mi dedin?*"⁶⁶¹ diye soracağını, Hz. İsa'nın ise aksine "*(Haşa)! Sen yücesin. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Ben onu söyleseydim sen onu elbette bilirdin. Sen bendekini bilirsin, (oysa) ben sende olanı bilemem. Şüphesiz ki gizlilikleri bilen ancak sensin sen.*"⁶⁶² diyerek cevap vereceğini bildirilmiştir.⁶⁶³

Kavmin içinden bir grup Hz. İsa'yı öldürdüklerini iddia etmiş ancak onu ne öldürebilmiş ne de çarmıha gerebilmişlerdir.⁶⁶⁴ Çünkü Allah Teala Hz. İsa'ya onu vefat ettirerek kendi katına yükselteceğini,⁶⁶⁵ inkar edenlerden arındıracağını ve kendisine iman edenleri kıyamet gününe kadar kafirlerden üstün kılacağını bildirmiştir.⁶⁶⁶ Ayrıca Allah Teala Hz. İsa'nın durumunun tıpkı Hz. Adem örneği gibi olduğunu, Hz. İsa'yı da topraktan yarattığını, "Ol!" deyince de onun olmaya başladığını kullarına bildirmiştir.⁶⁶⁷

2. 5. 1. Hz. İsa Üzerine Yapılan Tartışmalara Allah Teala'nın Cevabı

Kıssanın başından itibaren Hz. İsa'nın dünyaya geliş sürecinin annesi Hz. Meryem'in annesi tarafından mabede adanması itibariyle mucizevi bir süreçte gerçekleştiği görülmektedir. Tüm bu meseleler Müslüman ve Hristiyan toplumlar içerisinde sıklıkla gündeme

⁶⁵³ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/113.

⁶⁵⁴ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/114.

⁶⁵⁵ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/115.

⁶⁵⁶ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/116, Nisa 4/171, Tevbe 9/31, Maide 5/72.

⁶⁵⁷ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/171, Tevbe 9/31, Maide 5/72.

⁶⁵⁸ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/30-31.

⁶⁵⁹ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/72.

⁶⁶⁰ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/119.

⁶⁶¹ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/116.

⁶⁶² Kur'an-ı Kerim. Maide 5/116.

⁶⁶³ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/117.

⁶⁶⁴ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/157.

⁶⁶⁵ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/158, Ali İmran 3/55.

⁶⁶⁶ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/55.

⁶⁶⁷ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/59.

getirilmektedir. Kainatı, Hz. Adem'i ve yaratılmış olan her şeyi yoktan var eden Allah'ın Hz. İsa'yı mucizevi bir şekilde yaratması anlaşılmasız değildir. Fakat anlamak istemeyenler için ne yazık ki bunu değiştirmek imkansızdır. Allah Teala bu konuya Kur'an-ı Kerim'de açıklık getirmiştir. İlgili ayetler şunlardır:

“(Bir de) inkâr etmeleri ve Meryem’e büyük bir iftira atmalarından dolayı (onları cezalandırmıştık). (İsrailoğulları’nın) “Allah elçisi (olduğunu sanan) Meryem’in oğlu İsa’yı öldürdük!” demeleri yüzünden (onları cezalandırmıştık). (Oysa) onu öldürememiş ve çarmıha gerememişlerdi fakat kafaları karıştırılmıştı. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedir; bu konuda zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktu. Kesin olarak onu öldürememişlerdi. Aksine Allah onu (İsa’yı) kendine (katına) yükseltmiştir. Allah güçlüdür, doğru hüküm verendir. Kitap ehlinden her biri, (kendi) ölümünden önce ona (İsa’ya) elbette iman edecektir. Kıyamet gününde de (İsa), onlara (aleyhte) şahit olacaktır.”⁶⁶⁸

“Ey kitap ehli! Dininiz hakkında aşırı gitmeyin ve Allah hakkında, gerçek(ler)den başkasını söylemeyin! [Mesih] (yani) Meryem oğlu İsa, sadece Allah’ın elçisidir; (o) Allah’ın, Meryem’e ulaştırdığı kelimesidir; O’ndan bir [rûh]tur (mesajdır). Allah’a ve elçilerine iman edin! “(Tanrı) üçtür!” demeyin; sizin için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin! Yalnızca Allah’tır tek ilah. O, çocuk sahibi olmaktan yücedir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi yalnızca O’na aittir. [Vekil] (güven kaynağı) olarak Allah yeter. [Mesih] (İsa) ve (Allah’a) yakınlaştırılmış melekler; Allah’ın kulu olmaktan geri durmazlar. Kim O’na kulluktan geri durup kibirlenirse, (bilsin ki Allah) hepsini ileride huzuruna toplayacaktır.”⁶⁶⁹

“Meryem oğlu [Mesih] (İsa) sadece bir elçidir. Ondan önce de elçiler elbette geçmiştir. Annesi de çok doğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara delilleri nasıl açıklıyoruz; sonra bak ki nasıl da (gerçeklerden) döndürülüyorlar!”⁶⁷⁰

Kur'an-ı Kerim'de geçen bu ayetlere göre Hz. İsa kavmi tarafından çarmıha gerilerek öldürülemediği. Allah Teala ise bu konuda İsrailoğullarına içinden çıkamadıkları ve onları tartışmaya sürükleyen bir kafa karışıklığı ve şaşkınlık vermiştir. Allah Teala Hz. İsa'yı vefat ettirerek katına yükselttiğini⁶⁷¹ bildirmiştir fakat bu yükseltmenin mahiyetinden bahsetmemiştir. Dolayısıyla Hz. İsa'nın vefatı ile ilgili durum Allah tarafından belirsiz

⁶⁶⁸ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/156-159.

⁶⁶⁹ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/171-172.

⁶⁷⁰ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/75.

⁶⁷¹ Kur'an-ı Kerim. Al-i İmran 3/55.

bırakılmıştır. İnsanlara düşen ise onun nasıl vefat ettiğinin ya da göğe yükselmesinin mahiyetinin ne olduğunun peşine düşmek değil yalnızca bildirilenlerle yetinerek Hz. İsa'nın bir peygamber olduğuna iman etmektir. Bununla birlikte Allah Teala ehl-i kitabı “Tanrı üçtür.” demekten ve O'na çocuk atfetmekten de menetmiştir. Yalnızca Allah'ın var ve bir olduğuna iman etmelerini emretmiştir. Hz. İsa ve Hz. Meryem'in durumları ile ilgili Allah Teala'nın kullarına bildirdiği bilgilerle yetinerek bu yaşananların Allah için zorluk içermediğine iman etmek gerekir. İnsanlara faydası olmayan bilgilerin peşine düşmek Allah Teala tarafından Al-i İmran 7. ayette *“Sana Kitabı indiren O'dur. Onun bazı ayetleri [muhkem] (açık anlamlı)dır ki bunlar Kitabın anasıdır (esasidir). Diğerleri de [müteşabih] (benzeşen anlamlı)lardır. Kalplerinde eğrilik olanlar; Fitne çıkarmak ve onu (arzularına göre) yorumlamak için ondaki [müteşabih] ayetlerin peşine düşerler. (Oysa) onun (asıl) yorumunu Allah'tan başkası bilemez. İlimde derinlik sahibi olanlar ise “Ona inandık; hepsi Rabbimizin katındandır.” derler. Öz akıl sahiplerinden başkası (gerçeği) hatırlamaz.”* geçen ifadelerle yasaklanmıştır. Ayete göre müteşabih yani açık olmayan ifadelerin peşine düşmek kişinin kalbinde eğrilik olduğunun ve maksadının da fitne çıkarmak olduğunun göstergesidir. Hz. İsa'nın dünyaya nasıl gelmiş olduğunu ya da nasıl vefat ettirilmiş olduğunu tüm ayrıntıları ile bilmek kişiye herhangi bir fayda sağlamaz. Dolayısıyla belirsiz bırakılmış meselelerin peşine düşmek fitneye sebep olmak ya da zamanı israf etmekten başka bir şey değildir.

Etkinlik 1: Kur'an'dan Öğrendim

Amaç: Hz. İsa ile ilgili yapılan tartışmalar hakkında Kur'an-ı Kerim'den bilgi edinme becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Bireysel Düşünme – Paylaşım – 40 dk

Yönerge: Meryem Suresi 30-36, Al-i İmran 59. ayetleri okuyunuz. Aşağıda verilen sorulara cevap veriniz. Düşüncelerinizi gönüllülük esasına dayalı olarak paylaşınız. Öğretmenizin İslam hakkında Kur'an-ı Kerim'den bilgi edinmenin önemine dair yapacağı açıklamayı dinleyiniz. Bu konuşmayı sınıfça değerlendiriniz.

* Ayetlerde sizi etkileyen bir şey oldu mu?

* Bu bilgilerden Hz. İsa ile ilgili yanlış bildiğiniz neyi düzelttiniz ve yeni ne öğrendiniz?

2. 5. 2. Hakka Davet Konusunda Bireysel Sorumluluk

Allah Teala, Hz. İsa'nın da kendilerine uyarıcı bir peygamber olarak gönderildiği İsrailoğullarını anlatırken onlarla ilgili Maide Suresi 79. ayette *“Onlar; işledikleri*

(kötülükler)den, birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yaptıkları ne kötüdür!” diye buyurmaktadır. Bir kötülüğün toplum içerisinde yayılmasında, o kötülük karşısında toplumun fertlerinin basit de olsa herhangi bir tepki göstermemesi ciddi bir olumsuz etkiye sahiptir. İsrailoğulları iyiliğin yayılması ve kötülüğün zayıflaması için gerekli duyarlılığı göstermemişlerdir. Oysa ayetten anlaşıldığına göre ortada bir kötülük varsa insanlar bu kötülüğü ortadan kaldırmak ya da diğer insanları bu kötülükten uzaklaştırmak için çaba göstermekle mükelleftir.

İslam’a davet görevi de yalnızca peygamberlerin değil tüm müminlerin görevidir.⁶⁷² Ayrıca Ali İmran Suresi 104. ayette de Allah Teala *“Hayra çağıran, iyiliği emredip (öğütleyip) kötülükten engelleyen (sakındıran) bir ümmet olun! İşte onlar kurtulanların ta kendileridir.”* diye buyurmaktadır. Buna göre insanları ve diğer Müslümanları hakka, doğruya ve güzel olana davet her bir Müslümanın asli görevlerinden biridir. Kavmi tarafından dışlanmış, toplumun dışına itilmiş ve zulme uğramış bir peygamber olan Hz. İsa hem peygamber hem de bir mümin olarak görevi olan davet sorumluluğundan tüm zorluklara rağmen vazgeçmemiş ve insanları hakka davet etmeye devam etmiştir. Çünkü Allah’ın vahyinin insanlara ulaşması ve insanlar arasında yayılması ancak birilerinin bu konuda bireysel sorumluluğunu fark etmesi ve yerine getirmesiyle mümkündür. Allah Teala kıssalar yoluyla insanların bireysel sorumlulukları olan vahyin yayılması görevlerini nasıl yerine getireceklerinin de örneklerini sunmuştur. Üslup, tutum, davranışlar ve hakkı kaynağında aktarmak gibi birçok konuda peygamberler insanlar için bu konuda da örnektir. Fakat dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri hakka çağıran peygamberlerin aynı zamanda bunu yaşıyor olmalarıdır. Çünkü aslında en iyi örneklik yaşamakla oluşturulur. Öyleyse her bir Müslüman Allah’ın vahyini önce yaşamak yoluyla sonra ise anlatmak yoluyla yaymalıdır. Tıpkı Hz. İsa örneğinde olduğu gibi zulüm, baskı ve zorbalık karşısında mümince bir duruş sergilemek Allah’ın vahyini yaymakta en öncelikli davranış modelidir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise insanları davet ederken davranışların baskı ve zorbalık boyutuna ulaşmamasıdır. Zira Allah Teala Gaşiyeye Suresi 21-22. ayetlerde *“Hatırlat! Sen sadece hatırlatıcısın. Onların üzerinde bir zorba değilsin.”* diyerek Hz. Muhammed’e dolayısıyla tüm müminlere bir uyarıda bulunmuştur. Bu sebeple Müslümanlar bu bireysel sorumluluğu sadece hatırlatıcı olmak üzere gerçekleştirmeleri gerektiğinin farkında olmalıdır.

Etkinlik 2: Barışçıl Davet

⁶⁷² H. Yılmaz (1996). Kur’an’ın Işığında İslam’a Davet. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, s. 334.

Amaç: Tebliğ ve davet sırasında kullanılacak üslup üzerine düşünme, peygamber örnekliği ile barışçıl ve saygılı bir üslup tarzı geliştirme

Yöntem ve Süre: Drama / Paylaşım - 40 dk

Yönerge: Üç gruba ayrılınız ve her bir grup olarak aşağıdaki örneklemlerden birini seçiniz. Hz. İsa'nın üslup özelliklerini dikkate alarak bu durumlarla ilgili birer diyalog metni oluşturunuz ve sınıf içinde canlandırınız.

* Kötü bir alışkanlığa sahip bir arkadaşınıza ya da yakınınıza bunu bırakması için nasıl yaklaşırsınız?

* İbadetlerini ihmal eden ya da ahlaki değerler konusunda zaaf gösteren bir yakınınızı nasıl uyarırsınız?

* Din hakkında şüpheleri olan bir arkadaşınızla ya da yakınınızla nasıl bir dil kullanarak konuşursunuz?

2. 5. 3. Hz. İsa'nın Davet Dili

Vahiy konusunda bireysel olarak birer hatırlatıcı olma görevi olan Müslümanların bu daveti gerçekleştirirken kullandıkları dil, üslup ve eylemlerin niteliği çok önemlidir. İnsanların birbirleriyle anlaşma yolu iletişimidir. Allah'ın vahyine davette sağlıklı iletişim becerilerine sahip olmak gerekir. Zira söylenen sözden ziyade söyleyenin dili daha etkili olur.⁶⁷³ Doğru ve güzel bir tavsiye kaba ve sert bir üslupla dile getirildiğinde karşılık bulmaz ve değerini de kaybeder. Fakat bir yanlış bile kibar ve yumuşak bir üslupla söylendiğinde muhakkak bir alıcı bulur. Öyleyse kötülüğün yayılmasına engel olmak ve iyiliği yaymakla mükellef olan her Müslümanın Allah'ın vahyini yaymada kullanacağı dil, üslup ve davranışlar karşı tarafta olumlu duygu ve düşünceleri harekete geçirecek türden olmalıdır. Hz. İsa'nın kavminin, kendisine karşı tutumlarına rağmen yapıcı, yumuşak, destekleyici ve anlayış içeren davet dili önemlidir. Çocukluğundan itibaren türlü zulümlere uğramış olmasına rağmen dilinin naifliğinde ve davranışlarının nezaketinde bir değişiklik söz konusu olmamıştır. Öyleyse Hz. İsa'nın davet dili her bir Müslüman için örnek teşkil eder.

Kur'an- Kerim'de davet dili ile ilgili Nahl Suresi 125. ayette “*Sen Rabbinin yoluna [hikmet]le (doğru hükümlerle), güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Şüphesiz ki Rabbin -evet yalnızca O- kendi yolundan kimin saptığını iyi bilendir ve O kimlerin doğru yola ulaştırıldığını da iyi bilendir.*” diye buyrulmuştur. Ayetten anlaşıldığına göre bir

⁶⁷³ E. Körün (2012). Tebliğde Üslup. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), s. 297.

Müslüman, insanları hakka davet ederken daima bilgi, öğüt ve güzel davranışlar içeren bir davet dili ile çağrıda bulunmalıdır. Ne söylediğini bilmeli, söylediklerini temellendirebilmeli ve üslubunun güzelliğinde ısrarcı olmalıdır. Keza en büyük kafirlerden biri olan, zalim ve küfrün temsilcisi Firavun için bile Allah Teala Hz. Musa'ya “*Ona yumuşak söz söyleyin; umulur ki (gerçeği) hatırlar veya saygı duyar!*”⁶⁷⁴ diyerek davette bulunmasını emretmiştir. Öyleyse Müslüman, karşısındaki her kim olursa olsun davette bulunurken yapıcı, yumuşak ve hoşgörü içeren bir üslup seçmelidir.

Etkinlik 3: Hz. İsa'nın İzinden

Amaç: Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Hz. İsa'nın farklı bir inanç mensubuna sahip olan bir kimseye anlatma becerisi kazanma ve inancı temellendirme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma – 40 dk

Yönerge: Hristiyan bir arkadaşınızın size Hz. İsa hakkında ne düşündüğünüzü ve neler bildiğinizi sorduğunu hayal ediniz. Onunla kırıcı, dışlayıcı, yok sayıcı olmayan açık ve samimi bir şekilde görüşlerini nasıl paylaşırsınız? Bu duruma uygun bir metin yazınız. Metnin içerisinde aşağıdaki maddeleri bulundurunuz. Etkinlik sonunda farklı inanç mensuplarına karşı tutumların önemi ile ilgili bir değerlendirme yapınız.

- * Hz. İsa'nın Allah katındaki konumu
- * Hz. İsa'nın doğum mucizesi ve peygamberliği
- * Hz. İsa'nın insan işliklerindeki inceliği ve davet dili
- * İslam'ın saygı ve saygı temelli davet anlayışı

2. 5. 4. Hz. Meryem'in İmtihani ve Tevekkülü

Özellikle Cahiliye Arap toplumundaki kadın algısı gelenek üzerinden şekillenmiştir. Cahiliye Araplarında toplum içinde kadın erkeğe göre daha alt tabakada görülmektedir.⁶⁷⁵ Ayrıca kadın toplumsal hayatın yükümlülükleri konusunda erkeğe kıyasla zayıf ve yetersiz bulunduğu için kabileler açısından bir yük olarak da görülmektedir.⁶⁷⁶ Geçmişten günümüze birtakım toplumsal kabuller sebebiyle kadınlar ne yazık ki ikinci planda tutulan kişilerdir.⁶⁷⁷ Bu sebeple Allah'ın vahyi Kur'an-ı Kerim ile toplumsal açıdan temel insani haklardan mahrum

⁶⁷⁴ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/44.

⁶⁷⁵ T. Özdeş (2005). *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*. Fecr Yayınları, s. 23.

⁶⁷⁶ H. Ş. Tuksal (2018). *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Otto Yayınları. s. 61.

⁶⁷⁷ S. U. Akman (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Toplumsal Baskı: Türkiye İstatistik Kurumu Yaşam Memnuniyeti Araştırması Üzerine Analizler. *EKOIST Journal of Econometrics and Statistics*, 35, s. 90.

birakılan kadınlar için onların ikincil varlıklar olarak görülmesi durumunu ortadan kaldırmayı hedefleyen bazı haklar vermiştir. Hatta Kur'an-ı Kerim'de kadınlarla ilgili konuları içeren "Nisa" isimli bir sure de bulunmaktadır. Hz. Meryem de Kur'an-ı Kerim vahyi içerisinde ismiyle anılmış; böylece kadınlar ve tüm insanlar için örnek bir şahsiyet olarak gösterilmiştir. Üstelik Hz. Meryem, bir kadın için en yıkıcı suçlamalardan biri olan "ıffetsizlik" ile gündeme getirilmiş ve onun bu imtihan karşısındaki tevekkülü tüm kadınlar için ilham kaynağı olmuştur.

Hz. Meryem kavminin suçlamaları karşısında Allah'ın desteğine ve sözlerine sığınarak tevekkül etmeyi tercih etmiştir. Sözlük manası "Allah'a güvenmek"⁶⁷⁸ olan "Tevekkül" kişinin kendinden başkasına güvenmesi, dayanması ve onu kendi yerine geçirmesidir.⁶⁷⁹ Ayrıca insanın mutlak bir güce sahip olmadığı bilinciyle hüküm ve hakimiyetin yalnızca Allah'a ait olduğunu kabul etmesi, böylece sınırsız bir güce sığınması, insanın daha kararlı ve gayretli olmasını sağlayan içsel bir güçtür.⁶⁸⁰ Konuyla ilgili olarak Allah Teala Ali İmran Suresi 173. ayette "...Allah bize yeter. O ne güzel vekildir..." diye buyurmaktadır.

Elbette bundan zorluklar karşısında eylemsizliği tercih etmek anlaşılmalıdır. Aksine Allah'ın kullarından istediği daima aktif olmaları ve vahyin yayılması, yaşanabilir olması için çabalamalarıdır. Bu sebeple imtihanlar karşısında zorlanan müminler tevekkül ettikten, yani Allah'ı vekil tayin ettikten sonra ellerinden geleni yapmalıdır. Peygamberimiz Hz. Muhammed'in konuyla ilgili "*Bir adam 'ya Resulullah! dedi 'Onu (deveyi) bağlayıp da mı tevekkül edeyim, yoksa salıverip de mi tevekkül edeyim?' Resul-i Ekrem 'Bağla ve sonra tevekkül et!' buyurdu.*"⁶⁸¹ hadisi buna güzel bir örnektir. Allah'ı vekil tayin etmeden yani tevekkül etmeden önce bir Müslüman elinden ne geliyorsa onu yerine getirmeli ve sonucu Allah'a bırakmalıdır.

Tevekkül insanın başa çıkmakta zorlandığı duygularını yönetmesini, kabullenmeyi kolaylaştırmasını, Allah'a havale etmek yoluyla rahatlmasını, iyimser düşünmesini ve sakinleşmesini de sağlayacak bir teslimiyet biçimidir.⁶⁸² İnsan zorluklarla mücadele ederken sonuca müdahale edemediğinde derin bir boşluğa ve ümitsizliğe düşer. Oysa her ne yaparsa yapsın sonucu Allah'ın belirleyeceğini bilerek eylemlerde bulunması kaybettiğinde de yine

⁶⁷⁸ M. Çağırıcı (2012). "Tevekkül". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 41, s.1.

⁶⁷⁹ R. El-İsfehani. *age*, s. 1569.

⁶⁸⁰ F. Kandemir (2022). Tevekkülün Ne'liği Üzerine (Din Psikolojik Bir Yaklaşım). *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (21), s. 68.

⁶⁸¹ E. İ. Tirmizi (t.y.). *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 4.* (Çev.) Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul, s 299; Tirmizi, Kıyametin Sıfatları, 22/2636.

⁶⁸² M. Şahin & H. Hökelekli (2019). Tevekkül Psikolojisi: Nedenleri, Süreci ve Sonuçları Hakkında Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (2), s. 829.

sağlam bir psikolojiye sahip olma halini devam ettirmesini sağlar. Allah Teala ise kulları için en hayırlı olanı bilir.

Bir Ayet: Hakkında bilgin olmayan şeyin peşine (biliyormuş gibi) düşme! Şüphesiz ki işitme (duyusu), göz ve kalp, bütün bunlar o (kazandığı)ndan sorumludur.⁶⁸³ (İsra Suresi 36)

Bir Hadis: Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin.⁶⁸⁴ (Buhari, İlim 11)

Biliyor muydunuz?: Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsa için kullanılan "mesih" sıfatı ile Hristiyanlık'ta Hz. İsa'nın ölümünden sonra dirilişi üzerine kendisine verilen "mesih" sıfatı aynı anlamlarda kullanılmamıştır.⁶⁸⁵

3. On Birinci (11.) Sınıf Ünite: Kıssalardan Hayata

Ünite İçindeki Başlıklar

Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshak: Akleden Kalpler ve Teslimiyet

Hz. Yakup ve Hz. Yusuf: Aile İçi Yaşantılar

Hz. Musa ve Kardeşi Hz. Harun Kıssası: Tevhid Mücadelesi

Anahtar Kavramlar: Akıl Yürütme, Ümmet, Kıskançlık, Duygu Yönetimi, Pişmanlık, Nefs, Firavun, Helak

Neler Öğreneceksiniz? : Bu üniteye sizlerden;

* Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshak, Hz. Yakup ve Hz. Yusuf, Hz. Musa ve Kardeşi Hz. Harun peygamberlerin kıssalarını Kur'an-ı Kerim'de geçtiği haliyle özetleyebilmeyi,

* Kıssalardan çıkarılan mesajları hayatınıza geçirebilmeyi,

* Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasına yönelik bilgiler edinmeyi,

* Üniteye geçen temel kavramları bilmeyi,

* Kıssalardan bireysel olarak ahlaki çıkarımlar yapabilmeyi,

* Tek başınıza Kur'an Kıssalarını okuyarak anlayabilmeyi,

öğrenmeniz beklenmektedir.

⁶⁸³ Kur'an-ı Kerim. İsra 17/36.

⁶⁸⁴ H. Akın. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 1*, s. 143; Buhari, İlim, 11.

⁶⁸⁵ J. Waardenburg (2004). "Mesih". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, s.309.

Başlarken: Kur'an-ı Kerim yalnızca yüzünden okunmak için değil aynı zamanda anlaşılabilir hayata geçirilmesi için insanlığa gönderilmiştir. İnsan ve mümin olabilmenin yolları, diğer insanlar ile ilişki kurabilmek en iyi şekilde Kur'an Kıssalarından öğrenilir.

3. 1. Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshak: Akleden Kalpler ve Teslimiyet

Süre: 17 Ders Saati/680 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshak ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. İbrahim kendisi gibi peygamber olan Hz. İsmail ve Hz. İshak'ın babalarıdır. Üç peygamberin kıssaları birbirleri ile doğrudan ilgili olduğu için baba ve oğulları olarak bu üç kıssayı birlikte okuyup bu kıssalardan mesajlar çıkarmak daha isabetlidir. Hz. İbrahim, Hz. İsmail ve Hz. İshak kıssası Allah'ı arayış, teslimiyet, baba-oğul ilişkisi, toplumsal ilişkiler vb. gibi birçok konuda öğretici bir kıssadır.

3. 1. 1. Hz. İbrahim'in Peygamberlik Öncesi Dönemi

Hz. İbrahim babası Azer'e putlara tapmaları sebebiyle kendisini ve kavmini büyük bir sapkınlık içinde gördüğünü söylemiştir.⁶⁸⁶ Hz. İbrahim her zaman bir ilahın var olduğuna inanmış ve bunun için bir arayış içinde olmuştur. Bir gün gece karanlığında gördüğü bir yıldızla ilgili "*Rabbim budur.*" demiş fakat yıldız batınca "*Batanları sevmem.*" diyerek bir başka arayışa girmiştir.⁶⁸⁷ Sonra Ay'ı gören Hz. İbrahim Rabbinin ay olacağını düşünmüş fakat o da batınca Rabbinden kendisine doğru yolu göstermesini istemiştir.⁶⁸⁸ Daha sonra Hz. İbrahim doğan Güneş'i görünce Rabbinin bu Güneş olacağını düşündüyse de o da batınca kavmine dönüp "*Ey kavmim! Ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.*" demiştir.⁶⁸⁹ Sonra Hz. İbrahim yüzünü hanif olarak gökleri ve yeri yoktan var eden Allah'a döndüğünü ve müşriklerden olmadığını kavmine bildirmiştir.⁶⁹⁰ Babasına ve kavmine kime kulluk ettiklerini⁶⁹¹ ve neye taptiklerini sormuştur. ⁶⁹² Allah'tan başka bir takım uydurma ilahlara ve heykellere taparken⁶⁹³ alemlerin Rabbi olan Allah ile ilgili ne düşündüklerini kavminden öğrenmek istemiştir.⁶⁹⁴ Kavmi ise Hz. İbrahim'e putlara taptiklerini ve onlara tapmaya devam

⁶⁸⁶ Kur'an-ı Kerim. Enam 6/74.

⁶⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Enam 6/76.

⁶⁸⁸ Kur'an-ı Kerim. Enam 6/77.

⁶⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Enam 6/78.

⁶⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Enam 6/79.

⁶⁹¹ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/85.

⁶⁹² Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/70.

⁶⁹³ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/86, Enbiya 21/52.

⁶⁹⁴ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/87.

edeceklerini söylemiştir.⁶⁹⁵ Bunun üzerine Hz. İbrahim onlara kendilerinin duasını duymayan, faydası ya da zararı dokunmayan bu varlıklara mı taptıklarını sorarak onları içinde buldukları durum üzerine düşündürmek istemiştir.⁶⁹⁶ Kavmi de babalarının da bu putlara taptığını⁶⁹⁷ söylemiş ve Hz. İbrahim'in onları yönlendirmek istediği düşünme eylemini gerçekleştirmemişlerdir. Hz. İbrahim kendilerinin ya da önceki atalarının neye taptığı üzerine biraz olsun düşünüp düşünmediklerini kavmine tekrar sormuş⁶⁹⁸ ve babalarının aslında açık bir sapkınlık içinde olduğunu onlara bildirmiştir.⁶⁹⁹ Bunun üzerine kavmi Hz. İbrahim'e kendilerine gerçeği mi getirdiğini yoksa bir oyunbaz mı olduğunu sormuştur.⁷⁰⁰ Hz. İbrahim de onlara kendilerini yaratanın; göklerin ve yerin de yaratıcısı olduğuna şahitlik ettiğini söylemiştir.⁷⁰¹

Hz. İbrahim kavmine putların bulunduğu yerden uzaklaşıp gittiklerinde onlara bir oyun oynayacağını söylemiştir.⁷⁰² Bir zaman sonra kavmi gidecekken onlara hasta olduğunu söyleyerek⁷⁰³ kavmi arkalarını dönüp gittikten sonra yavaşça putların yanına gitmiştir.⁷⁰⁴ Putlara “*Yemiyor musunuz? Neden konuşmuyorsunuz?*”⁷⁰⁵ diye seslenmiş, daha sonra onlara sağ eliyle vurarak⁷⁰⁶ hepsini paramparça etmiştir.⁷⁰⁷ Fakat belki kavmi müracaat eder diye onlardan büyük olanı kırmayıp bırakmıştır.⁷⁰⁸ Kavmi olanları görünce “*Bunu tanrılarımıza kim yaptı? Muhakkak o, zalimlerden biridir...*” diye öfkeyle söylenmiştir.⁷⁰⁹ İçlerinden bir kısmı “*Bunları diline dolayan bir genç duyduk; kendisine İbrahim denilirmiş...*” demiş⁷¹⁰ ve putperest kavmi koşarak Hz. İbrahim'in yanına gelmiştir.⁷¹¹ Bunu ilahlarına gerçekten kendisinin mi yaptığını Hz. İbrahim'e sormuşlardır.⁷¹² Hz. İbrahim de daha önce putları kırarken kırmayıp bıraktığı büyük putu göstererek “*Belki de bu işi şu büyükleri yapmıştır. Hadi onlara sorun; eğer konuşuyorlarsa!..*” diyerek cevap vermiştir.⁷¹³ Bunun üzerine kavim kendi

⁶⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/71.

⁶⁹⁶ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/72, 73.

⁶⁹⁷ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/53, Şuara 26/74.

⁶⁹⁸ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/75-76.

⁶⁹⁹ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/54.

⁷⁰⁰ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/55.

⁷⁰¹ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/56.

⁷⁰² Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/57.

⁷⁰³ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/89.

⁷⁰⁴ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/91.

⁷⁰⁵ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/92.

⁷⁰⁶ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/93.

⁷⁰⁷ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/58.

⁷⁰⁸ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/58.

⁷⁰⁹ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/59.

⁷¹⁰ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/60.

⁷¹¹ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/94.

⁷¹² Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/62.

⁷¹³ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/63.

vicdanlarına dönerek kendi kendilerine “...Zalimler sizlersiniz, sizler!...” demiş⁷¹⁴ ancak kısa bir süre sonra hemen yeniden eski inanç ve tartışmalarına dönmüş ve Hz. İbrahim’e bu putların konuşmadığını pekala bildiğini söylemişlerdir.⁷¹⁵ Hz. İbrahim de onlara “...Öyleyse size hiçbir fayda ve zarar vermeyen bir şeye hala tapacak mısınız?” diye sormuştur.⁷¹⁶

Etkinlik 1: Puta Tapmanın Günümüze Yansıması

Amaç: Hz. İbrahim kıssası üzerinden putperestliğin günümüze yansımaları üzerine akıl yürütme becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Bireysel düşünme / Yazma - 40 dk

Yönerge: Günümüzde putlara tapmanın heykel, put ya da benzer nesnelere tapmakla olabileceği gibi farklı şekillerde nasıl olabileceği üzerine düşünerek yazınız.

Hz. İbrahim babası ile de taptıkları putlar üzerine konuşmuş,⁷¹⁷ kendisine uymasını ve böylece doğru yolu bulması konusunda ona yol gösterici olacağını söylemiştir.⁷¹⁸ Bunun üzerine babası Hz. İbrahim’e, kendisinin taptığı putlardan yüz çevirdiği için kızmış ve eğer vazgeçmezse onu taşıyarak kovacağını söylemiş, uzun bir süre kendisinden uzak durmasını istemiştir.⁷¹⁹ Hz. İbrahim ise babasının bu tutumuna rağmen yine de onunla saygı ve sevgi çerçevesinde konuşmaya devam etmiş ve ona bağışlanması için dua edeceğini söylemiştir.⁷²⁰ Hz. İbrahim babasıyla yaşadığı bu tartışmanın bir benzerini kavmiyle de yaşamıştır. Onlara Allah hakkında tartışmaları sebebiyle şaşkınlığını bildirmiş, kendisinin ortak koştuklarından korkusunun olmadığını ifade etmiş ve Rabbinin ilminin her şeyi kuşatmış olmasına rağmen hala ibret almıyor olmalarına tepki göstermiştir.⁷²¹ Kavmini Allah’a iman etmeye ve O’na karşı gelmekten sakınmaya davet etmiştir.⁷²² Onlara Allah’ı bırakarak taptıkları ilahların kendilerine rızık vermeyeceğini söylemiş; Allah’a kulluk ve şükretmelerini tavsiye etmiştir.⁷²³

Kavminin içinde bir grup bu olanlar üzerine derhal bir bina yapılmasını ve Hz. İbrahim’in de ateşe atılarak yakılmasını ya da öldürülmesini istemiştir.⁷²⁴ Kavmi Hz. İbrahim’e

⁷¹⁴ Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/64.

⁷¹⁵ Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/65.

⁷¹⁶ Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/66.

⁷¹⁷ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/42.

⁷¹⁸ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/43.

⁷¹⁹ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/46.

⁷²⁰ Kur’an-ı Kerim. Meryem 19/47.

⁷²¹ Kur’an-ı Kerim. Enam 6/80.

⁷²² Kur’an-ı Kerim. Ankebut 29/16.

⁷²³ Kur’an-ı Kerim. Ankebut 29/17.

⁷²⁴ Kur’an-ı Kerim. Saffat 37/97, Enbiya 21/68, Ankebut 29/24.

bir tuzak kurmak istemiş fakat Allah onların tuzaklarını bozmuştur.⁷²⁵ Hz. İbrahim kavminin iman etmeyi reddeden ve ona zarar vermek isteyen bu tutumu karşısında sırf dünyalık zevkler ve kazanç için Allah'ı bırakıp putlara tapmanın ahiret gününde onları birbirlerini tanımaz ve birbirlerine lanet eder hale getireceğini ve varacakları yerin de cehennem olacağını söylemiştir.⁷²⁶ Hz. İbrahim'in kavminden olan Hz. Lut ise kavminin bu tutumuna rağmen derhal Hz. İbrahim'e iman etmiş,⁷²⁷ Hz. İbrahim'le beraber o da kurtulmuştur.⁷²⁸ Hz. İbrahim'i atmak istedikleri ateşe Allah Teala "Ey ateş! İbrahim için serinlik ve esenlik ol!" demiş⁷²⁹ ve akabinde Hz. İbrahim'in kavmini hüsrana uğratmıştır.⁷³⁰ Babası ve kavmiyle yaşamış olduğu bu olaylardan sonra kendisi için kurulan bu tuzaktan da kurtulan Hz. İbrahim, kavmine "... Ben rabbime gidiyorum. O bana doğru yolu gösterecek. Rabbim! Bana salihlerden olacak bir evlat ver..." diyerek⁷³¹ Rabbinin emrettiği yere doğru hicret etmiştir.⁷³²

3. 1. 2. Hz. İbrahim'in Peygamberliği, Oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak

Hz. İbrahim ateşe atılmaktan ve öldürülmekten kurtulduktan sonra Rabbinden kendisine salihlerden olacak bir evlat vermesini niyaz etmiştir.⁷³³ Bir gün Allah'ın elçileri olan melekler Hz. İbrahim'e Hz. İshak isminde bir oğulları olacağı müjdesini ulaştırmak üzere gelmiştir.⁷³⁴ Hz. İbrahim gelen bu elçilerin yabancı kişiler olduğunu düşünerek⁷³⁵ ailesinin yanına gitmiş ve semiz,⁷³⁶ kızartılmış bir buzağı getirerek onlar ikram etmiştir.⁷³⁷ Onların uzanmadığını görünce Hz. İbrahim'in içine bir korku düşmüş⁷³⁸ ve bunu fark eden elçiler ona korkmamasını,⁷³⁹ kendilerinin Lut Kavmi için⁷⁴⁰ gönderildiklerini,⁷⁴¹ onlara ise Hz. İshak'ı, onun ardından da Hz. Yakub'u⁷⁴² ve bilgili bir erkek çocuğu⁷⁴³ müjdelemek üzere geldiklerini bildirmişlerdir. Hz.

⁷²⁵ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/98.

⁷²⁶ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/25.

⁷²⁷ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/26.

⁷²⁸ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/71.

⁷²⁹ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/69.

⁷³⁰ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/70.

⁷³¹ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/99-100, Meryem 19/48, Zuhruf 43/26-27.

⁷³² Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/26.

⁷³³ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/100.

⁷³⁴ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/71, Zariyat 51/28.

⁷³⁵ Kur'an-ı Kerim. Zariyat 51/25.

⁷³⁶ Kur'an-ı Kerim. Zariyat 51/26.

⁷³⁷ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/69, Zariyat 51/26.

⁷³⁸ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/70, Zariyat 51/28, Hicr 15/52.

⁷³⁹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/70, Zariyat 51/28, Hicr 15/53.

⁷⁴⁰ Hz. İbrahim'e evlat müjdesi için gelen melekler aynı zamanda sapkınlık içinde olan Hz. Lut'un kavmini helak etmek için de gelmiştir. Konuyla ilgili olarak Bkz. : Hud Suresi 74-76 ayetler.

⁷⁴¹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/70.

⁷⁴² Kur'an-ı Kerim. Hud 11/71.

⁷⁴³ Kur'an-ı Kerim. Zariyat 51/28, Hicr 15/53.

İbrahim kendisine yaşlılık gelmiş olmasına rağmen bir çocukla müjdelendiğine şaşırılmış⁷⁴⁴ ve elçiler de kendisine gerçeği müjdelediklerini, ümit kesenlerden olmamasını, ümit kesenlerin yalnızca sapkınlar olacağını⁷⁴⁵ hatırlatmıştır.⁷⁴⁶ Elçileri duyan Hz. İbrahim'in eşi ise çığlık atarak⁷⁴⁷ gülmüş⁷⁴⁸ ve bu ihtiyar yaşında bir çocuk sahibi olacağını şaşkınlıkla karşılamıştır.⁷⁴⁹ Bunun üzerine elçiler bunun Rablerinin emri olduğunu söylemişlerdir.⁷⁵⁰ Hz. İbrahim ihtiyar halinde kendisine Hz. İsmail'i ve Hz. İshak'ı veren Rabbine hamt etmiş,⁷⁵¹ kendisini ve soyundan gelecekleri namazı kılanlardan eylemesini Rabbinden istemiştir.⁷⁵² Böylece Allah Teala onun bu niyazına karşılık onu Hz. İsmail⁷⁵³ ve Hz. İshak'ı⁷⁵⁴ bahşetmiştir.⁷⁵⁵

Hz. İbrahim Mısırlı cariyesi Hz. Hacer ile ondan doğan oğlu Hz. İsmail'i Mekke'ye yerleştirmiştir.⁷⁵⁶ Ailesinden bir kısmını Mekke şehrine getiren Hz. İbrahim,⁷⁵⁷ bu beldenin güvenli kılınması için dua etmiştir.⁷⁵⁸ Rabbinden ailesi için ziraat yapılamayan bu bölgede nimetler,⁷⁵⁹ insanların gönüllerinin aile fertlerine meyletmesini,⁷⁶⁰ kendisini ve oğullarını putlara tapmaktan uzak tutmasını istemiştir.⁷⁶¹ Allah Hz. İbrahim'e Kabe'nin yerini göstermiş, kendisine hiçbir şeyi ortak koşmamasını ona söylemiş ve ibadet edenler için evinin temiz tutulmasını emretmiştir.⁷⁶² Allah Teala Hz. İbrahim'i bir takım konularda sınamış ve Hz. İbrahim tüm bu imtihanlar karşısında Allah'a teslimiyet gösterdiği için Allah onu insanlara önder yapmakla mükafatlandırmıştır.⁷⁶³ Hz. İbrahim Rabbinin bu mükafatı karşısında O'ndan soyundan da önderler çıkarmasını istemiş fakat Allah Teala "Sözüm zalimlere ermez." diyerek bunu reddetmiştir.⁷⁶⁴ Ayrıca Hz. İbrahim kavminin Allah'a ve ahiret gününe inanan fertlerinin çeşitli meyvelerle rızıklandırılmasını Rabbinden istemiş ve Allah Teala da onun bu duasına

⁷⁴⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Hicr 15/54.

⁷⁴⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Hicr 15/56.

⁷⁴⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Hicr 15/55.

⁷⁴⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Zariyat 51/29.

⁷⁴⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/71.

⁷⁴⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/72, Zariyat 51/29.

⁷⁵⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Zariyat 51/30, Hud 11/73.

⁷⁵¹ *Kur'an-ı Kerim*. İbrahim 14/39.

⁷⁵² *Kur'an-ı Kerim*. İbrahim 14/40.

⁷⁵³ *Kur'an-ı Kerim*. Saffat 37/101, İbrahim 14/39.

⁷⁵⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Ankebut 29/27, Enbiya 21/72, En'am 6/84, Meryem 19/49, İbrahim 14/39, Saffat 37/112.

⁷⁵⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Ankebut 29/31.

⁷⁵⁶ M. Okuyan (2023). *Kıssalar Ne Söyler Hz. İbrahim*. Düşün Yayınları, s. 80.

⁷⁵⁷ *Kur'an-ı Kerim*. İbrahim 14/37.

⁷⁵⁸ *Kur'an-ı Kerim*. İbrahim 14/35, Bakara 2/126.

⁷⁵⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2/126.

⁷⁶⁰ *Kur'an-ı Kerim*. İbrahim 14/37.

⁷⁶¹ *Kur'an-ı Kerim*. İbrahim 14/35.

⁷⁶² *Kur'an-ı Kerim*. Hacc 22/26.

⁷⁶³ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2/124.

⁷⁶⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2/124.

karşılık inkar edenlerin bu nimetlerden az bir süre faydalandırılacağını ve sonra onları cehenneme sürükleyeceğini bildirmiştir.⁷⁶⁵

Hız. İbrahim ve oğlu Hız. İsmail Allah'ın yerini gösterdiği bu bölgede Kabe'nin temellerini yükseltmişlerdir.⁷⁶⁶ Daha sonra Allah'a kendi nesillerinden boyun eğen bir ümmet çıkarmasını, kendilerine ibadet usullerini göstermesini, tövbelerini kabul etmesini, kavminin içinden Kitap'ı anlayacak ve "hikmet"i öğretecek bir elçi göndermesini istemişlerdir.⁷⁶⁷ Aynı zamanda Allah Teala Hız. İbrahim'e "Teslim ol!" çağrısında bulunduğunda Hız. İbrahim'in bu çağrıya uyduğunu ve oğullarına da bu çağrıya uymak konusunda vasiyette bulunduğunu kullarına aktarmaktadır.⁷⁶⁸

3. 1. 3. İnkâr ve Sorgusuz Kabule Karşı Akıl Yürütmeye Davet

Hız. İbrahim putperest bir kavim içinde yaşayan, ergenlik döneminden itibaren düşünme ve akıl yürütme yeteneklerini kullanan bir gençtir. Kavminin inanç biçimini ve ilahlarını hemen reddetmek yerine önce anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmış fakat kendilerine bile faydası ya da zararı olmayan putların ilah olması ihtimali ile ilgili mutmain olmadığı için yeni bir ilah arayışına koyulmuştur. Hız. İbrahim içine doğduğu inanç biçimini, kendi fitri özellikleri ve tecrübelerini de kullanarak sorgulayabilmiştir.⁷⁶⁹ Hız. İbrahim sırayla yıldız, ay ve güneş gibi gök cisimlerinin ilah olup olmadığını sorgulayarak onların da bir görünüp bir kaybolan cisimler olduğunu görünce daima var olan ve hiç tükenmeyen bir varlığın ilah olabileceği kanaatine varmıştır. Aslında Hız. İbrahim duyu organları ile somut bir şekilde tecrübe edilecek bir ilahın ziyade her şeyin kudreti elinde olan, yüce ve somut bir şekilde tecrübe edilemeyecek bir ilahın var olabileceği sonucuna varmıştır.

Hız. İbrahim Allah Teala'nın varlığına, birliğine yani tevhide ulaşırken ona sunulanları hemen reddetmek yerine akıl yürütme, düşünme, öğrenme, gözlem yapma, bilgiyi kullanma gibi birçok yolu kullanarak yüce bir ilahı bulmayı hedeflemiştir. Örneğin Hız. İbrahim bir ilahın varlığına ulaşmaya çalışırken akıl yürütmeyi gözlem yaparak gerçekleştirmiştir. Hız. İbrahim gibi Allah'ın varlığı, birliği ve gönderdiği vahyin gerçekliği ile ilgili kainata yerleştirdiği deliller gözlenip bunlar üzerine akıl yürütme yolu ile düşünüldüğünde bir yaratıcının dolayısıyla Allah'ın varlığına ulaşmak mümkündür. Allah Teala Kur'an-ı Kerim'de kullarını sıklıkla gözlem yapmaya davet eder ve bu yolla Allah'ın varlığı bilgisine ulaşmaları için

⁷⁶⁵ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/126.

⁷⁶⁶ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/127.

⁷⁶⁷ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/128-129.

⁷⁶⁸ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/131-132.

⁷⁶⁹ E. Yar (2006). Hız. İbrahim ve Akılcı Metodu. *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), s. 100.

kullarını yönlendirir.⁷⁷⁰ Hz. İbrahim de akıl yürütme eylemini gözlem yapma ile birleştirerek bir sorgulama yapmıştır. Elbette yalnızca gözlem ve akıl yürütme bir ilahın var olduğuna ulaşmak için yeterli değildir. Bu eylemlerin işlevsel olabilmesi için insanda merak duygusunun da bulunması gerekir. Merak duygusunun harekete geçirilmesi için ise kişinin evreni, yaratılanları, toplumu, bireyi, bilgiyi öğrenmeye çalışması gerekir. Böylece insan bildikçe, bilgi birikimi arttıkça merak duygusu da ortaya çıkar ve gelişir. Hz. İbrahim’i gözlem ve akıl yürütmeye götüren de bir ilahın varlığına dair merak duygusunun peşinden gitmiş olmasıdır.⁷⁷¹ Böylece o bir ilahın yani Allah’ın varlığına ulaşmıştır.

Hz. İbrahim gözlem ve akıl yürütme yöntemiyle Allah’ın varlığına ve birliğine ulaştıktan sonra aynı yöntemle kavmini de putların ilah olamayacağı sonucuna ulaştırmaya çalışmıştır. Onlarla anlayabilecekleri şekilde, onların bilgi ve tecrübelerinden hareketle konuşmuştur. Doğrudan ilahlarını kötölemek ya da yok saymak yerine anlamalarını sağlamaya çalışmıştır. Zira Allah Teala farklı inançlara sahip kimselerle ilgili En’am Suresi 108. ayette *“Allah’ın peşi sıra (varlıklara) yalvaranlara (bile) sövmeyin; (sonra) onlar da bilmeyerek Allah’a söverler. Böylece biz her ümmete kendi işlerini süslü gösterdik. Sonunda dönüşleri sadece Rablerinedir. O da yaptıklarını kendilerine bildirecektir.”* diye buyurmaktadır. Buna göre bir kimseyle inancı ya da ilahı hakkında konuşurken anlayış ve saygı çerçevesinde konuşulmalıdır. Hz. İbrahim de bu yolu takip ederek kavmine önce ilahlarını sorgulatmıştır. İlahlarının kendilerine olan fayda ya da zararlarını sormuş fakat makul bir cevap alamamıştır. Sonra bir ilahta bulunması gereken asıl özellikleri sayarak onları Allah’a inanmaya davet etmiştir.⁷⁷²

Hz. İbrahim’in kendi bilgi ve tecrübeleri aracılığıyla inancını sorgulaması neticesinde bir sonuca vardığı; daha sonra ise kavmini bu yolla hakka davet ettiği görülmektedir. Hz. İbrahim neye inandığını bilmeden, bir yöntem geliştirmeden, mutmain olup yaşamadan kavmini bir belirsizliğe davet etmemiştir. Aynı zamanda artık Allah Teala’nın varlığı konusunda mutmain olduktan sonra da kavmine karşı eleştirel, aşağılayıcı, tepeden bakan, yargılayan ve yok sayan bir tutumla değil anlayış, hoşgörü, samimiyet ve saygı içeren bir üslupla onları hakka davet etmiştir. Fikrini ve inancını kavminin sert tutumuna rağmen sürdürmekten de vazgeçmemiştir. Kavmi ise kesin bir şekilde reddedip ona zarar verme kararı aldığı anda onlardan

⁷⁷⁰ N. Aydeniz (2019). Kur’an’da Yaratılış Öğretisi, A. Dursun & A. Tatlı vd. (Ed.). İslamiyet’in Dilinden Yaratılış, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum, s. 119.

⁷⁷¹ N. Aydeniz (2019). Kur’an’da Yaratılış Öğretisi, A. Dursun & A. Tatlı vd. (Ed.). İslamiyet’in Dilinden Yaratılış, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum, s. 122-123.

⁷⁷² M. C. Gökçe (2020). Tahkiki İman Arayışında Hz. İbrahim Örneği. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44, s. 278.

yüz çevirip gitmiştir. Her bir Müslüman da tıpkı Hz. İbrahim gibi inancını temellendirip yaşamaya başlamalı ve insanları hakka davet etmelidir. Yine Hz. İbrahim'in yaklaşımını benimseyip yıkıcı tutumlardan uzak durmalıdır. Ayrıca baskı, tecrit ve dışlanmaya rağmen yine de inancını dile getirmek ve anlatmaktan asla vazgeçmemelidir. Bu İbrahimce bir duruştur.

Etkinlik 2: İnancım ve Aklım

Amaç: Kıssadan öğrenilen akıl yürütme yöntemi ile inancı kavrama ve temellendirme becerisi kazanma, eleştirel düşünmenin eğitim, sosyal yaşam ve bireysel yaşamda etkilerini görme

Yöntem ve Süre: Bireysel Çalışma / Sınıf-Okul İçi Paylaşım – 40 dk

Yönerge: Akıl yürütme ve eleştirel düşünme yöntemlerinin dünya görüşü oluşturma ve bunu temellendirme açısından faydaları üzerine düşünerek bir metin yazınız. Gönüllük esasına dayalı olarak metinlerinizi okuyunuz. Diğer sınıf mensupları olarak okunan metinler üzerinden akıl yürütme ve eleştirel düşünme hakkında fikirlerinizi söyleyiniz. Bu fikirleri öğretmenizden tahtaya yazmasını isteyiniz. Son olarak bu iki yöntemin bireye kazandıracaklarını maddeleştirilerek okul panolarına asınız.

3. 1. 4. Hz. İbrahim ve Oğlu Hz. İsmail'in Teslimiyeti

Allah Teala Hz. İbrahim'in oğullarından biri olan Hz. İsmail hakkında kullarına onun sözüne sadık bir resul ve nebi olduğunu,⁷⁷³ halkına namazı ve zekatı emreden Rabbinin sadık kullarından olduğunu bilgisini ulaştırmıştır.⁷⁷⁴ Oğlunun kurban edilmesi hadisesinde Hz. İbrahim'in hangi oğlu olduğuna dair Kur'an-ı Kerim'de açık bir isim geçmemektedir. Ancak genel kabule göre bu oğul Hz. İsmail'dir.⁷⁷⁵ Hz. İsmail babası Hz. İbrahim'le yürüyüp gezecek çağa gelince Hz. İbrahim oğlu İsmail'e bir rüya gördüğünü ve bu rüyada onu boğazladığını söylemiş ve kendisinin bu rüya ile ilgili ne düşündüğünü sormuştur.⁷⁷⁶ Hz. İsmail ise babasına bu rüyada gördüklerini yapmasını, kendisinin bu konuda sabırlı olacağını söylemiştir.⁷⁷⁷ Her ikisi de bu emri yerine getirmek üzere eyleme geçtikleri sırada Allah Teala Hz. İbrahim'e gördüğü rüyanın gereğini yerine getirdiğini ve bunun apaçık bir imtihan olduğunu söylemiştir.⁷⁷⁸

⁷⁷³ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/54.

⁷⁷⁴ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/55.

⁷⁷⁵ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4*, s. 297.

⁷⁷⁶ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/102.

⁷⁷⁷ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/102.

⁷⁷⁸ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/105-106.

Hız. İbrahim ile oğullarından Hız. İsmail arasında geçtiği düşünölen “rüyada kurban etme” hadisesinde Allah’tan gelen emirler konusunda dikkat edilecek konu Hız. İbrahim ve oğlu Hız. İsmail’in Allah’ın emirleri söz konusu olduğunda göstermiş oldukları teslimiyet örneğidir. Yaşlılık çağında bir oğulla müjdelenen ve bu oğula kavuşan Hız. İbrahim şimdi ise bu oğul ile Rabbinin emri arasında bir tercihte bulunmakla imtihan edilmektedir. Hız. İbrahim ise kendi canından bile daha kıymetli olan oğlunun canını Rabbi uğruna feda etmekten çekinmemiştir.⁷⁷⁹ Burada maksat Allah’ın Hız. İsmail’in canını almak istemesi değil Allah’tan başka olan şeylerin Hız. İbrahim’e daha sevimli gelip gelmediğini ortaya çıkarmaktır.⁷⁸⁰ Hız. İbrahim ve oğlu Hız. İsmail ise can pahasına Allah’a olan teslimiyet ve sadakatlerini gösterince Allah Teala onun yerine kurban etmeleri için büyük bir kurbanlık göndermiştir.⁷⁸¹ Ayrıca bu teslimiyeti sebebiyle Hız. İbrahim’in sonradan gelenler arasında güzel bir nam bıraktığı Allah Teala tarafından bildirilmiştir.⁷⁸²

Hız. İbrahim için oğulları elbette kıymetliydi. Hız. İbrahim’in kıymetli oğullarından birini Rabbi için kurban etmesi onun aynı zamanda Allah rızası için bir eylemde bulunurken, teslimiyet gösterirken kendisi için en kıymetli olanı feda edebileceğini de ortaya koymaktadır. Zaten mühim olan da Allah rızası için verirken eskiyeni, artanı vermek değil kıymetli olanı verebilmek ya da kıymetli olandan vazgeçebilmektir.⁷⁸³ Hız. İbrahim oğlundan, Hız. İsmail ise bu uğurda canından vazgeçerek Allah’a karşı en büyük teslimiyet ve sadakat örneklerini göstermişlerdir.

Oğulun kurban edilmesi meselesini, insanın nefisini Allah’a satması olarak değerlendirmek de mümkündür. Tevbe Suresi 111. ayette “Şüphesiz ki Allah, Allah yolunda savaşan, öldüren ve öldürölen müminlerden, canlarını ve mallarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. (Bu), Tevrat’ta, İncil’de ve Kur’an’da O’nun üzerinde gerçek bir vaat olarak (böyledir). Sözünde Allah’tan daha vefalı kim olabilir ki! O’nunla yapmış olduğunuz alışverişinizden dolayı sevinin! Asıl büyük kurtuluş işte budur.” buyrulmaktadır. Hız. İbrahim ve Hız. İsmail Rablerinin emri uğruna imtihanların en büyüğü olan can ve evlat imtihanına tabi tutulmuş ve nefislerini Allah’a satarak bu imtihanı kazanmışlardır. Hız. İbrahim’in asli mücadelesi olan tevhid mücadelesine karşı sadakati de böylece doğrulanmıştır.

⁷⁷⁹ A. Münir (2023). *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*. Dua Yayıncılık, s. 132.

⁷⁸⁰ E. A. Mevdudi (t.y.). *Tefhimu’l Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 5*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları, s. 29.

⁷⁸¹ M. Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Hız. İbrahim*, s. 299.

⁷⁸² *Kur’an-ı Kerim*. Saffat 37/107-108.

⁷⁸³ Ş. Özkavukçu (2019). *Kur’an-ı Kerim’de Peygamber Kıssaları Günümüz İnsanına Hisseler*. İz Yayıncılık, s. 147.

İnsan ancak yaşadığını ve uğruna çaba gösterdiğini anlattığında insanlar üzerinde etkili olur. Hz. İbrahim'in tevhid konusunda tüm hayatına yayılmış mücadelesindeki samimiyeti de bu hadiseyle doğrulanmıştır.

Etkinlik 3: Teslimiyet

Amaç: Kıssa üzerinden teslimiyet kavramını kavrama

Yöntem ve Süre: Metin Analizi / Yazma - 40 dakika.

Yönerge: Teslimiyet kavramını Hz. İbrahim ve oğlu Hz. İsmail'in yaşadıkları üzerinden anlamaya çalışarak kendi hayatınızdan ve çevrenizden örneklerle yazarak anlatınız.

3. 1. 5. Yönün Belirleyicisi: Soy Değil Yol

Tıpkı Hz. İsmail gibi Hz. İshak da Hz. İbrahim'e müjdedenmiş evlatlardan ve peygamberlerdendir.⁷⁸⁴ Hz. İshak ahiret yurdunu düşünen ihlaslı bir kul,⁷⁸⁵ Allah katında ise seçkin ve iyi kimselerdendir.⁷⁸⁶ Hz. İbrahim'e müjdelenen oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak hayırlı ve peygamber kılınmış evlatlar olarak verilmiş olsa da Allah Teala onlardan sonra gelen nesillerin içinde iyilerle beraber kendilerine açıktan kötülük edecek kimselerin de geleceğini kullarına bildirmiştir.⁷⁸⁷ Çünkü insanoğlu nasıl bir anne-babadan ya da soydan gelirse gelsin onun dünya ve ahiret hayatını şekillendirecek olan yine kendisidir. Zira Allah Teala En'am Suresi 164. ayette *"O, her şeyin Rabbiyken ben Allah'tan başka Rab mı arayacaktım!" Herkesin kazanacağı (kötülük) yalnız kendi aleyhinedir. Hiçbir (günah) yüküsü, başkasının (günah) yükünü yüklenemez. Sonunda dönüşünüz sadece Rabbinizedir ve O, anlaşmazlığa (çelişkiye) düşmüş olduğunuz şeyleri size bildirecektir."* buyurarak bu hususta kullarına herkesin kazancının kendine ait olduğunu ve hiç kimsenin bir başkasının günah yükünü yüklenmeyeceğini söyler.

Hz. İbrahim tevhid ehli hanif bir kimse iken babası Azer ise putperest bir müşriktir. Üstelik kavmi gibi o da Hz. İbrahim'in karşısında durmuş hatta oğlunu yanından kovmuştur.⁷⁸⁸ Hz. İbrahim ise babasına karşı saygı ve şefkat dilinden vazgeçmemiş ve onu hakka davet etmiştir. Babası bunu reddettiğinde ise Hz. İbrahim babası için dua etmeye devam etmiştir. Fakat Hz. İbrahim, babasının Allah'ın düşmanı olduğu kendisine bildirildikten sonra onun için

⁷⁸⁴ Kur'an-ı Kerim. Meryem 19/49.

⁷⁸⁵ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/46.

⁷⁸⁶ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/47.

⁷⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Saffat 37/113.

⁷⁸⁸ C. Demirel (2022). Peygamberlerin İman Etmeden Ölen Akrabaları ile İlgili Ayetlere Dair Mülâhazalar. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, s. 83.

dua etmeyi de bırakmıştır. Bu durum Allah Teala tarafından Tevbe Suresi 114. ayette “İbrahim’in babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayıydı. Onun Allah’ın düşmanı olduğu kendisi için açıklanınca ondan uzaklaşmıştı. Şüphesiz ki İbrahim çok yufka yürekliydi; çok hoşgörülüydü.” diye bildirilmektedir. Hz. İbrahim babasının iman etmesi, doğru yolu bulması için bir evlat olarak elinden geleni yapmış, dua etmiş fakat babası Allah’a iman etmemekte ısrarcı davranmıştır. Onun oğlu olan Hz. İbrahim ise Kabe’yi inşa etmiş, hanif ve Allah’ın seçkin ve sevgili kullarından biri olarak anılmıştır. Öyleyse bir kişiyi iyi ya da kötü yapacak olan geldiği kabile, soy ya da aile değil kişinin yürümei seçtiği yoldur.

Hz. İbrahim Rabbinden soyundan gelenlerin de önder kılınmasını dilemiştir. Fakat Allah Teala bununla ilgili olarak Bakara Suresi 124. ayette “*Hani Rabbi, İbrahim’i birtakım sözlerle sınınamıştı; o da onları tam olarak yerine getirmişti. (Allah): “Ben seni insanlara önder yapacağım.” demişti. (İbrahim) “Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi)!” deyince, (Allah) “Sözüm zalimlere ermez (onlar için söz vermem).” demişti.*” diye buyurmaktadır. Buna göre Hz. İbrahim bir örnek, önder, peygamber ve Allah’ın salih kullarından olmasına rağmen kendinden sonra gelen neslinin Allah katında hangi konumda olacağını yine sonradan gelenlerin seçeceği yol belirlemiştir. Zira en başta da belirtildiği üzere herkes kendi amellerinden, günahlarından sorumlu olur. Bir kimsenin iyiliğini yalnızca o kimsenin inancı ve eylemleri belirler.

3. 1. 6. Onlar Bir Ümmetti: Ümmet Bilinci

Hz. İbrahim, oğulları Hz. İsmail ve Hz. İshak kıssası ile ilgili dikkat çekici olan bir diğer iki ayet ise Bakara Suresi 134 ve 141’de tekrar edilen “*Onlar bir ümmetti, elbette gelip geçti(ler). Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorguya çekilmezsiniz.*” ayetidir. Burada dikkat çeken husus insanlık tarihi boyunca çok sayıda insanın dünyaya geldiği, Peygamber Kıssalarında anlatılan olaylar ya da bambaşka olaylar gibi yaşantıların yaşanmış olduğudur. İnsanlığa düşen ise dünya hayatında Hz. İbrahim gibi bir duruş sergileyebilmek, hakkı aramak ve hakkı savunmak, iyi evlatlar yetiştirmek ve yetiştirilmesine vesile olmak; kendisi ve oğlu Hz. İsmail gibi teslimiyet gösterebilmek ve insanları hakka davet etmek; Hz. İshak gibi iyilerin arasında anılmak için gayrette olabilmektir.

Aile içinde doğru olanı öğrenemeyen, buna fırsatı olmayan çocuklara ve yetişkinlere doğru olanı toplum öğretir. Fakat bu kimseler toplum tarafından da dışlanır, görülmez ve yargılanırsa dünyaya dezavantajla gelmiş bir kimsenin bir karakter inşası ihtimali de elinden

alınmış olur. Aile içinde sağlıklı bir karakter inşası eğitimi alamamış, toplumun kabul etmeyeceği düşünce ve davranışlara sahip olan bu insanlar toplumun, ümmetin ve devletin manevi yetimleridir. Allah Teala Hucurat Suresi 10. Ayette “*Müminler kardeşler..*” diye buyurmaktadır. Öyleyse bir mümin öz kardeşi için ne diliyorsa mümin kardeşi için de aynı iyilikleri dilemelidir. Bu kardeşlik Allah katında ilan edilmiş ve reddedilemeyecek bir kardeşlik bağıdır. Her bir kişi toplumda dezavantajlı olan kişilere kardeşi gözüyle bakabilse açlık, evsizlik, yoksulluk ve daha birçok konuda temel insan haklarından mahrumiyet yok denecek kadar azalır. Her bir Müslüman kendi hayatını idame ettirmekten sorumlu olduğu gibi düşkün mümin kardeşleri için de önlem almakla mükelleftir. Hz. Muhammed “*Müslüman, Müslümanın kardeşidir, ona haksızlık etmez ve (tehlikeli durumlarda) onu yardımsız bırakmaz. Kim kardeşinin bir ihtiyacını giderme uğraşı içinde olursa, Allah da onun ihtiyacını giderme uğraşında olur. Kim de bir Müslümanı sıkıntıdan kurtarırsa Allah da onu kıyamet gününün sıkıntılarında birinden kurtarır. Kim de bir Müslümanı(n kusurunu) örterse, Allah da kıyamet günü onu(n kusurunu) örter.*”⁷⁸⁹ diye buyurmuştur. Öyleyse Müslümanların kendi aralarındaki birlik ve destek hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak dünya ve ahirette kazanca dönüşür.

Farklı etnik kökenlere, kültür ve geleneklere sahip de olsalar, dünyanın neresinde olursa olsunlar Müslümanlar tek bir ümmet yani tek bir ailedir.⁷⁹⁰ Aile içinde olduğu gibi Müslümanlar arasında da sorunlar yaşanabilir, ayrılıklar olabilir fakat Müslümanları yeniden bir ümmet olarak birleştirecek olan Allah’ın vahyi Kur’an-ı Kerim’dir. Allah Teala bu konuyla ilgili olarak Ali İmran Suresi 103. ayette “*Hep birlikte Allah’ın ipine (Kur’an’a) sınımsız sarılın; ayrılmayın! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşmandınız da kalplerinizi birleştirmişti ve O’nun nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Ateşten bir çukurun tam kenarındayken oradan da sizi kurtarmıştı. Allah doğru yolu bulasınız diye ayetlerini size işte böyle açıklıyor.*” diye buyurmuştur. Ayete göre ümmetin düşmanlığı, ayrılığı, kırgınlığı ateşten bir çukurun tam kenarında olmaktır. Bu çukura düşmekten kurtulmanın yolu ise Allah’ın ipine yani vahyine sarılmaktır. Ümmet bilinci ile bir aile olma gayreti içine giren müminler bu vesile ile birbirlerini gözetir, korur ve desteklerler.⁷⁹¹ Ümmet olmak insanı psikolojik olarak da rahatlatır. Zira bir Müslüman başına bir kötülük geldiğinde dünyanın her yerinde kendine destek olacak mümin kardeşlerinin varlığını bilir.⁷⁹² Fakat bunun gerçekleşebilmesi için müminlerin

⁷⁸⁹ H. Akın. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 1*, s.812; Buhari, Mezalim, 2.

⁷⁹⁰ A. Öz (2019). Kur’an’da İslam Ümmeti. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (11), s. 554.

⁷⁹¹ M. Dündar (2020). İslam’a Göre Ümmet Bilinci. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (75), s. 903.

⁷⁹² A. Müftüoğlu (2021). *Ümmet Bilinci*. Mahya Yayıncılık, s. 55.

üzerine düşen; bu birlikteliği sağlayacak dernek, vakıf gibi insanları bir araya toplayan kurumların kurulması için harekete geçmektir.

Etkinlik 4: “Müminler Kardeştir.”

Amaç: Müminlerin kardeş olduğunu kavrama, dezavantajlı bireylere karşı duyarlılık geliştirme, sınıf ve okul içinde birlik ve beraberlik kültürünü geliştirme, konuyla ilgili sosyal sorumluluk bilinci geliştirme

Yöntem ve Süre: Grup ve Okul İçi Çalışma / Okul Projesi Geliştirme (Süre 60 gün) - 120 dk

Yönerge: “Onlar Bir Ümmetti: Ümmet Bilinci” metninde öne çıkan kavramları belirleyiniz. Her biriniz belirlediğiniz kavramlarla bir kavram haritası oluşturunuz. Bu kavramların toplum içinde birlik ve beraberliği sağlayacak olan ilkelerle ilişkili olmasına dikkat ediniz. Kur’an-ı Kerim’in “Müminler kardeştir.” çağrısı üzerine hep birlikte düşünerek beyin fırtınası yapınız. Bu kardeşliğin sınıf, okul ve toplum içinde nasıl somutlaştırılabileceği üzerine fikirler ve öneriler paylaşınız.

Proje Çalışması İçin: Gönüllü bir grupla öğretmen gözetiminde proje amaçlarını, uygulama biçimini ve beklenen faydaları içeren bir faaliyet planı hazırlanır. Bilgilerin gizli kalması konusunda öğrencilerle konuşulur. Okul içinde dezavantajlı grupların dezavantaj sebepleri üzerine idare ve öğretmenlerle istişare toplantısı yapılır. Dezavantaj türlerine göre gönüllü destek ekipleri kurulur. Bu öğrenciler ve sorumlu öğretmen okul törenlerinde ilan edilerek ilgili dezavantaj grubunun arkadaşları ya da öğretmenleri ile gizlilik esasına dayalı olarak iletişime geçebilmeleri sağlanır. Tespit edilen dezavantajlarla ilgili okul içinde farkındalık geliştirecek çalışmalar yapılır, afişler hazırlanır, sunumlar yapılır. Dezavantajlı öğrencilerin durumları ile ilgili okul idaresi ile ve okul idaresi aracılığı ile dernek, vakıf ve sivil toplum kuruluşları ile iletişime geçilerek dezavantajın ortadan kalkması ya da bununla yaşama becerisi geliştirebilmesi için ilgili öğrenciye destek verilir. Yıl sonunda ise isim paylaşılmadan ve ayrıntı verilmeden kardeşliğe dayalı çalışmaların faaliyet raporu okul öğrencileri ile paylaşılır ve yıl sonunda kardeşlik şenliği düzenlenir.

Bir Ayet: Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün değişmesinde (birbiri peşine gelişinde) öz akıl sahipleri için dersler vardır.⁷⁹³ (Al-i İmran 190)

⁷⁹³ Kur’an-ı Kerim. Al-i İmran 3/190.

Bir Hadis: İlim öğrenmek her Müslüman üzerine farzdır...⁷⁹⁴ (İbni Mace, Mukaddime, 17/224)

Biliyor muydunuz?: Hz. İbrahim'in kurban edilecek oğulunun isminin Hz. İsmail olduğu Saffat Suresi 102. ayette ve Kur'an-ı Kerim'in hiçbir ayetinde açıkça belirtilmez.⁷⁹⁵ (Ömer Faruk Harman, "İsmail", TDV İslam Ansiklopedisi)

3. 2. Hz. Yakup ve Hz. Yusuf: Aile İçi Yaşantılar

Süre: 19 Ders Saati/ 760 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Yakup ve Hz. Yusuf ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Yakup ve Hz. Yusuf Kıssası Kur'an-ı Kerim'de geçen diğer kıssalardan farklı olarak derli toplu bir şekilde "ahsenü'l kasas"⁷⁹⁶ (en güzel kıssa) ifadesiyle Yusuf Suresi'nde anlatılmıştır.⁷⁹⁷ Hz. Yakup Hz. Yusuf'un babasıdır.⁷⁹⁸ İkisine de peygamberlik verilmiştir.⁷⁹⁹ Kıssada Hz. Yakup ve oğulları arasında Hz. Yusuf sebebiyle yaşanmış olaylar anlatılır. Aynı zamanda bu olaylar üzerinden Hz. Yusuf'un hayatı, hayat yolunda yaşadığı zorluklar ve Hz. Yusuf'un bu zorluklar karşısında tavır ve tutumları anlatılmaktadır. Hz. Yusuf, babaları Hz. Yakup terbiyesinden geçmiş kardeşleri tarafından zulme uğramış ve yıllarca ailesinden uzakta yaşamak zorunda kalmıştır.

Hz. Yakup ve oğlu Hz. Yusuf kıssasında hem baba-evlat hem aile ilişkilerine hem de zorluklara rağmen umutsuzluğa kapılıp hayatı kendine zindan etmeyen bir gencin hikayesine tanıklık edilmektedir. Bu zorlu hayatında Hz. Yusuf'un köle olarak gittiği Mısır'da bir devlet yöneticisi konumuna geldiği anlatılan bu kıssada, her bir insan için mutlaka dersler ve işaretler vardır.

Hz. Yusuf bir gün rüyasında on bir gezegenin, Güneş'in ve Ay'ın kendisine secde ettiğini görmüş⁸⁰⁰ ve babası Hz. Yakup'un yanına gelerek bu rüyasını ona anlatmıştır.⁸⁰¹ Babası Hz. Yakup rüyasını dinleyince ona, bu rüyayı belki tuzak kurarlar endişesiyle kardeşlerine anlatmamasını çünkü şeytanın insan için apaçık bir düşman olduğunu söylemiştir.⁸⁰² Hz. Yakup,

⁷⁹⁴ H. Hatipoğlu (1983). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 1*. Kahraman Yayınları, s. 387; İbni Mace, Mukaddime, 17/224.

⁷⁹⁵ Ö. F. Harman (2001). "İsmail". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s. 77.

⁷⁹⁶ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/3; F. Bayram (2023). *En Güzel Kıssa*. Timaş Yayınları, s. 45.

⁷⁹⁷ Ö. F. Harman (2013). "Yusuf". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44, s. 1.

⁷⁹⁸ Y. Qadhi (2024). *Kur'an'ın İncileri Yusuf Suresinden Dersler*. Tahlil Yayınları, s. 26; Ö. F. Harman (2013). "Yusuf". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44, s. 1.

⁷⁹⁹ Ö. F. Harman (2013). "Yusuf". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44, s. 1.

⁸⁰⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/4.

⁸⁰¹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/4.

⁸⁰² *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/5.

bu rüya sebebiyle diğer oğullarının oğlu Hz. Yusuf'a bir fenalık yapmalarından endişe duymak ve bunu ifade etmekle birlikte, Hz. Yusuf'un da kardeşleri ile ilgili kötü düşüncelere ve kaygılara kapılmaması için bu kötülüğü şeytanın saptırması dolayısıyla yapabileceklerini de söylemiştir.⁸⁰³ Daha sonra oğlu Hz. Yusuf'a rüyasını, Yusuf Suresi 6. ayette bildirildiği üzere “İşte böylece Rabbin seni seçecek; sana (rüyada gördüğün) olayların yorumunun bir kısmını öğretecek ve daha önceki iki atan İbrahim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin bilendir, doğru hüküm verendir.” diye yorumlamıştır.

Hz. Yusuf'un kardeşleri; Hz. Yusuf ve küçük kardeşi Bünyamin ile ilgili olarak babalarının bu iki kardeşlerini daha çok sevdiği düşüncesine sahiplerdir.⁸⁰⁴ Bu sebeple içlerinden biri Hz. Yusuf'u öldürmeyi ya da onu uzak bir yere götürüp bırakmayı teklif etmiştir.⁸⁰⁵ Bir başka kardeş ise Hz. Yusuf'un öldürülmek yerine kervanların geçiş noktasında bulunan bir kuyunun görünmeyen bir yerine bırakmayı teklif etmiş ve böylece bir kervan tarafından alınıp götürülebileceğini söylemiştir.⁸⁰⁶

Kardeşler babalarının Hz. Yusuf konusunda kendilerine güvenmemesi sebebiyle babalarına çıkmış, oysaki kendilerinin onun için samimi tutumlar içinde olduklarını söylemişlerdir.⁸⁰⁷ Daha sonra ertesi gün gitmeyi planladıkları bir geziye, Hz. Yusuf'u da gezip oynaması için kendileriyle göndermesini istemişlerdir.⁸⁰⁸ Hz. Yakup ise onların farkında olmadığı bir anda bir kurdun gelip Hz. Yusuf'u götürmesinden endişe duyduğunu söylemiştir.⁸⁰⁹ Oğulları ise kalabalık oldukları için kardeşleri Yusuf'u koruyacaklarını, buna rağmen kurt onu yerse kendilerinin kaybedenlerden olacaklarını söylemişlerdir.⁸¹⁰ Hz. Yusuf'un kardeşleri de gerçek müminlerdendir.⁸¹¹ Ancak buna rağmen onlar kardeşleri Hz. Yusuf için kötü bir plan kurmuş ve bu planı uygulamak için de babaları Hz. Yakup'u manipüle ederek kandırmaya çalışmışlardır. Öyleyse günah işlemek yalnızca mümin olmayanlar için değil müminler için de mümkündür.⁸¹²

⁸⁰³ F. Bayram, *age*, s. 51.

⁸⁰⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/8.

⁸⁰⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/9.

⁸⁰⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/10.

⁸⁰⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/11.

⁸⁰⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/12.

⁸⁰⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/13.

⁸¹⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/14.

⁸¹¹ F. Bayram, *age*, s. 181.

⁸¹² *Age*, s. 182.

Kardeşleri Hz. Yusuf'u götürüp kuyunun görünmeyen yerine bırakmaya karar vermiş,⁸¹³ daha sonra yatsı vakti ağlayarak babalarının yanına gelmişlerdir.⁸¹⁴ Babaları Hz. Yakup'a kardeşleri Yusuf'u eşyalarının yanına bırakıp oyuna daldıkları sırada bir kurdun gelip onu yediğini, ancak olanları doğru şekilde aktarmış da olsalar kendisinin onlara zaten inanmayacağını söylemişlerdir.⁸¹⁵ Hz. Yusuf'un kardeşleri, gömleğine sahte bir kan sürerek babalarına getirmiş ve Hz. Yakup onlara gerçekten inanmamıştır. Nefislerinin onlara kötü bir iş yaptırdığını, bu olayda kendisine düşenin ise güzelce sabretmek olduğunu, anlattıkları karşısında Allah'ın yardımına sığınacağını oğullarına söylemiştir.⁸¹⁶

Hz. Yusuf kuyuda iken oradan geçen bir kervan kuyuya bir kova salmış, Hz. Yusuf'u görünce bir sermaye elde ettiklerini düşünerek sevinmişlerdir.⁸¹⁷ Kafile Mısır'a vardığında onu basit bir değere köle olarak satmıştır.⁸¹⁸ Mısır'da onu satın alan kişinin hanımı ise eşine ona değer vermesini, belki kendilerine bir faydasının dokunacağını ya da onu evlat edinebileceklerini söylemiştir.⁸¹⁹ Allah Teala'nın bildirdiğine göre olayların/rüyaların yorumlanmasını öğrenebilmesi için Hz. Yusuf bu yolla Mısır diyarına yerleştirilmiştir.⁸²⁰ Hz. Yusuf yetişkinlik çağına eriştiğinde artık doğru hüküm verme yeteneğine ve ilme sahip bir genç olmuştur.⁸²¹ Bir gün evinde kaldığı kadın kapıları kilitleyerek ondan faydalanmak istemiş ve ahlaksız bir teklifte bulunmuştur.⁸²² Hz. Yusuf ise eşinin kendisinin efendisi olduğunu, ona güzel davrandığını ve bu tekliften Allah'a sığındığını söylemiştir.⁸²³ Aslında evin hanımı Hz. Yusuf'a meylederek bu kötü niyeti gerçekleştirmek istemiştir fakat Allah Teala "...*Rabbinin delilini görmeseydi o da kadına eğilim göstermiş olacaktı...*" diyerek Hz. Yusuf da doğru olanı seçmemiş olsaydı onun da bu günaha düşeceğini bildirmiştir.⁸²⁴

Hz. Yusuf ve evin hanımı bu olaylar üzerine kapıya doğru yönelmiş ve evin hanımı o esnada Hz. Yusuf'un gömleğini arkadan yırtmıştır.⁸²⁵ Tam o sırada Hz. Yusuf'un efendisi ile karşılaşmışlardır. Bunun üzerine evin hanımı Hz. Yusuf'un kendisine sarkıntılık ettiğini, hapsedilmesi ya da acı bir cezaya çarptırılması gerektiğini söyleyerek Hz. Yusuf'a iftira

⁸¹³ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/15.

⁸¹⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/16.

⁸¹⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/17.

⁸¹⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/18.

⁸¹⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/19.

⁸¹⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/20.

⁸¹⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/21.

⁸²⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/21.

⁸²¹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/22.

⁸²² *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/23.

⁸²³ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/23.

⁸²⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/24.

⁸²⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/25.

atmıştır.⁸²⁶ Hz. Yusuf ise asıl kendisinin ondan yararlanmak istediğini söylemiştir.⁸²⁷ Bunun üzerine kadın tarafında olan bir şahit, eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa kadının doğru söylediğini, Yusuf'un ise yalancılardan olduğunu;⁸²⁸ fakat arkadan yırtıldıysa kadının yalan söylediğini, Yusuf'un ise doğru söyleyenlerden olduğunu iddia etmiştir.⁸²⁹ Hz. Yusuf'un efendisi gömleğin arkadan yırtıldığını görünce tuzak kuranın eşi olduğunu anlamıştır.⁸³⁰ Hz. Yusuf'a bu işi uzatmamasını ve yine eşine de bu yaptığından dolayı af dilemesini söylemiştir.⁸³¹

Şehrin kadınlarından bazıları olanları duymuş ve Aziz'in (Hz. Yusuf'un efendisi) karısının evdeki gençten yararlanmak istediğine dair dedikodu yapmaya başlamışlardır.⁸³² Aziz'in hanımı bunları duyunca hemen bir sofraya hazırlatarak bu kadınları davet etmiş ve her birinin eline birer bıçak vermiştir.⁸³³ Sonra Hz. Yusuf'a "*Çık karşılarına!*" diye seslenmiş ve kadınlar onu görünce hayranlıktan ellerini keserek "*Haşa, Rabbimiz! Bu bir insan olamaz. Bu ancak değerli bir melektir.*" diyerek şaşkına dönmüşlerdir.⁸³⁴ Aziz'in eşi de onlara hakkında kendisini kınadıkları gencin bu olduğunu, kendisinin ondan yararlanmak istediğini ve onun masum olduğunu itiraf etmiştir.⁸³⁵ Eğer kendisinden istediği şeyi yapmazsa da onu hapse attıracağını söylemiştir.⁸³⁶ Bu olanlar karşısında Hz. Yusuf ise "*Rabbim! Hapis, bunların benden istediklerinden bana daha sevimlidir! Onların hilelerini benden çevirmezsen onlara eğilim gösteririm ve cahillerden olurum!*" diyerek Rabbinden yardım dilemiştir.⁸³⁷ Allah Teala da onun bu isteğine karşılık vererek onların hilelerini Hz. Yusuf'tan uzaklaştırmıştır.⁸³⁸

Tüm gerçekler ortada olmasına rağmen Hz. Yusuf'u hapse atmaya karar vermişlerdir.⁸³⁹ Hz Yusuf'la beraber hapse iki genç delikanlı daha girmiş ve bir gün Hz. Yusuf'a rüyalarından bahsetmişlerdir.⁸⁴⁰ Biri rüyasında kendini içki için üzüm sıkarken gördüğünü, diğeri ise kendini başında kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşırken gördüğünü anlatmış ve Hz. Yusuf'tan bunları yorumlamasını istemişlerdir.⁸⁴¹ Hz. Yusuf da onlara kısa süre sonra rüyalarını

⁸²⁶ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/25.

⁸²⁷ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/26.

⁸²⁸ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/26.

⁸²⁹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/27.

⁸³⁰ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/28.

⁸³¹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/29.

⁸³² Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/30.

⁸³³ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/31.

⁸³⁴ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/31.

⁸³⁵ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/32.

⁸³⁶ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/32.

⁸³⁷ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/33.

⁸³⁸ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/34.

⁸³⁹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/35.

⁸⁴⁰ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/36.

⁸⁴¹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/36.

yorumlayacağını, bu bilgilerin kendisine Rabbi tarafından öğretildiğini, Allah'a inanmayan bir kavmin milletinden uzaklaştığını söylemiştir.⁸⁴² İki hapis arkadaşını da ataları İbrahim, İshak ve Yakup'un Rabbi olan Allah'a inanmaya davet etmiş,⁸⁴³ tapmakta olduklarının ise gerçek ilahlar olmadığını söylemiştir.⁸⁴⁴ Daha sonra onlara rüyalarını birinin efendisine içki içireceği, diğerinin ise asılarak kuşlara yem olacağı şeklinde yorumlamıştır.⁸⁴⁵ Bu iki arkadaşından kurtulacağını bildiği kişiye efendisinin yanında iken kendisinden bahsetmesini söylemiş fakat şeytan ona bunu unutturmuştur. Bu yüzden Hz. Yusuf birkaç sene daha hapiste kalmıştır.⁸⁴⁶

Bir gün hükümdar rüyasında yedi zayıf ineğin yediği yedi besili inek ile yedi yeşil başak ve kuru başaklar gördüğünü anlatmış ve yöneticilerden rüyasını yorumlamalarını istemiştir.⁸⁴⁷ Yöneticiler ise bu rüyanın çok karışık olduğunu ve yorumunu bilmediklerini söylemişlerdir.⁸⁴⁸ Bu sırada hapisten kurtulan kişi Hz. Yusuf'u hatırlayarak bu rüyayı yorumlayacak birini tanıdığını söylemiştir.⁸⁴⁹ Hz. Yusuf'un yanına gelerek hükümdarın rüyasını anlatmış ve bir yorum yapmasını istemiştir.⁸⁵⁰ Hz. Yusuf da bu rüyayı yedi sene, geleneklerinde olduğu gibi, ettikleri ekinlerden yiyeceklerinden az bir kısmı hariç biçtikleri başakları bırakmaları gerektiği;⁸⁵¹ sonra da az bir miktar tohumluk hariç biriktirdiklerini yiyecekleri yedi kıtlık yılı geçirecekleri⁸⁵² ve daha sonra ardından bolca meyvenin bulunacağı bir yıl geleceği⁸⁵³ şeklinde yorumlamıştır. Bu yorumu duyan hükümdar Hz. Yusuf'un kendisine getirilmesi için bir elçi göndermiştir.⁸⁵⁴ Hz. Yusuf gelen elçiye geri döndüğünde ellerini kesen kadınların dertlerinin ne olduğunu efendisine sormasını istemiştir.⁸⁵⁵ Bunun üzerine hükümdar bu kadınları Hz. Yusuf'un nefsinden yararlanmak istedikleri olay konusunda onları sorguya çekmiş ve kadınlar da Hz. Yusuf'tan bir kötülük görmediklerini söylemişlerdir.⁸⁵⁶ Aziz'in eşi ise gerçek ortaya çıkınca asıl kendisinin Hz. Yusuf'un nefsinden faydalanmak istediğini söyleyerek onun doğru söylediğini itiraf etmiştir.⁸⁵⁷ Aziz'in eşi bu itirafı, Allah'ın hainlerin hilesini başarıya

⁸⁴² *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/37.

⁸⁴³ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/38.

⁸⁴⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/40.

⁸⁴⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/41.

⁸⁴⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/42.

⁸⁴⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/43.

⁸⁴⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/44.

⁸⁴⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 14/45.

⁸⁵⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/46.

⁸⁵¹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/47.

⁸⁵² *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/48.

⁸⁵³ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/49.

⁸⁵⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/50.

⁸⁵⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/50.

⁸⁵⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/51.

⁸⁵⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/51.

ulaştırmadığını herkesin görmesi için yaptığını,⁸⁵⁸ nefisini temize çıkarmak niyetinde olmadığını söylemiştir.⁸⁵⁹ Hükümdar Hz. Yusuf'u çağırması ve onu kendine danışman yapmıştır.⁸⁶⁰ Hz. Yusuf hükümdardan bu işi iyi bildiği için kendisini hazinelerin başına atmasını talep etmiştir.⁸⁶¹ Hz. Yusuf köle olarak geldiği bu ülkede hazinenin başına geçmiştir.⁸⁶²

Kervanların sıklıkla gelip gittiği bu bölgeye Hz. Yusuf'un kardeşlerinin de yolu düşmüş ve o, kardeşlerini tanımış fakat kardeşleri onu tanımamıştır.⁸⁶³ Onlara bir miktar yük hazırlatarak yollarına gönderecekken bir sonraki gelişlerinde küçük kardeşleri Bünyamin'i de getirmelerini,⁸⁶⁴ getirmedikleri takdirde ise bugün verdiği gibi onlara bol bol vermeyeceğini söylemiştir.⁸⁶⁵ Kardeşleri ise babalarından bunu talep edeceklerini ve bir şekilde onu getireceklerini söylemişlerdir.⁸⁶⁶ Hz. Yusuf kardeşlerinin haberi olmadan belki fark edip tekrar gelirler diyerek satın almak için yaptıkları harcamayı yüklerinin arasına koydurmuştur.⁸⁶⁷

Kardeşler babaları Hz. Yakup'un yanına döndüklerinde olanları anlatmış ve yine böyle bol erzak getirebilmeleri için küçük kardeşlerini de götürmelerine izin vermesini istemişlerdir.⁸⁶⁸ Hz. Yakup ise daha önce kardeşleri Yusuf konusunda onlara ne kadar güvendiyse bu kardeşleri konusunda da o kadar güvendiğini ifade etmiştir.⁸⁶⁹ Hz. Yakup'un oğulları getirdikleri yükleri açtıklarında tüm sermayelerinin kendilerine geri verildiğini görünce; babalarına sermayeleri bile geri verildiği için küçük kardeşlerinin kendileriyle gelmesine müsaade etmesi konusunda ısrarcı davranmışlardır.⁸⁷⁰ Hz. Yakup ise başlarına bir bela gelmesi dışında kardeşlerini mutlaka geri getireceklerine dair Allah adına sağlam bir söz vermelerini istemiştir.⁸⁷¹ Oğulları da bu konuda söz vererek Allah'ı vekil tayin etmişlerdir.⁸⁷² Hz. Yakup onları yeniden Mısır'a uğurlarken Allah'tan gelecek hiçbir şeyi savamayacağını da dile getirerek tedbiren şehre aynı kapıdan değil farklı kapılardan girmelerini onlara tembih

⁸⁵⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/52.

⁸⁵⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/53.

⁸⁶⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/54.

⁸⁶¹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/55.

⁸⁶² *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/56.

⁸⁶³ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/58.

⁸⁶⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/59.

⁸⁶⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/60.

⁸⁶⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/61.

⁸⁶⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/62.

⁸⁶⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/63.

⁸⁶⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/64.

⁸⁷⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/65.

⁸⁷¹ *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/66.

⁸⁷² *Kur'an-ı Kerim*. Yusuf 12/66.

etmiştir.⁸⁷³ Hz. Yakup'un evlatlarını farklı kapılardan girmeleri konusunda uyarması; daha önce de gittikleri için artık o şehirde bilinir olmaları ve toplu halde hareket ettiklerinde daha çok dikkat çekme ihtimali bulunduğu içindir.⁸⁷⁴ Çünkü farklı bir ülkede, farklı görüntüde ve aynı zamanda bir önceki gelişlerinde de ülkenin önde gelen isimlerinden biri tarafından çok iyi ağırlanmış olan bu insanlarla ilgili, diğer insanlarda zarar verme hissini oluşması muhtemeldir.⁸⁷⁵ Hz. Yakup hem bu güvenlikle ilgili durumu hem de kıskançlıkla ilgili ihtimali aza indirmek için evlatlarını bu şekilde uyarmıştır.⁸⁷⁶

Kardeşler babalarının uyarısını dikkate alarak şehre farklı kapılardan girmişlerdir.⁸⁷⁷ Hz. Yusuf'un yanına geldiklerinde Hz. Yusuf küçük kardeşine, onun ağabeyi olduğunu söyleyerek olacıklardan endişe etmemesi konusunda bilgi vermiştir.⁸⁷⁸ Kardeşler geri dönmek için hazırlanırken Hz. Yusuf gizlice küçük kardeşin yükünün içine bir su kabı koymuş ve tam giderlerken bir kişi onları "*Siz hırsızsınız!*" diyerek durdurmuştur.⁸⁷⁹ Kardeşler arayanlara ne aradıklarını sorunca⁸⁸⁰ onlar da hükümdarın su kabının kaybolduğunu ve onu aradıklarını, bulup getirene bir deve yükü altın verileceğini söylemiştir.⁸⁸¹ Kardeşler bozguncu olmadıklarını söyleyerek böyle bir şey yapmadıklarına dair yemin etmiştir.⁸⁸² Bunun üzerine oradakiler "*Peki, yalancıysanız bunun (hırsızlığın) cezası nedir?*" diye sormuştur.⁸⁸³ Onlar da bunun cezasının kayıp eşya kimin yükünde bulunursa o kişinin alıkonulması olduğunu söylemiştir.⁸⁸⁴ Bu fikir Hz. Yusuf'a Allah tarafından gelmişti çünkü hükümdarın kurallarına göre hüküm verilecek olsaydı kardeşini alıkoymayacaktı.⁸⁸⁵ Hz. Yusuf küçük kardeşinden önce diğer kardeşlerinin yüklerini aramış, daha sonra su kabını Bünyamin'in yükünde bularak çıkarmıştır.⁸⁸⁶ Kardeşleri "*Tas ondan çıkarsa çalmıştır çünkü onun kardeşi de daha önce çalmıştı.*" diyerek yalan beyanda bulunmuştur.⁸⁸⁷ Hz. Yusuf gerçeği yine de belli etmeyerek onlara kötülük ettiklerini, bunu ise Allah'ın bildiğini söylemiştir.⁸⁸⁸

⁸⁷³ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/67.

⁸⁷⁴ M. Okuyan (2019). *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf Kıssası*. Üniversite Yayınları, s. 179.

⁸⁷⁵ M. Okuyan. *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf Kıssası*, s. 179.

⁸⁷⁶ *Age*, s. 179; Y. Qadhi, *age*, s. 146.

⁸⁷⁷ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/68.

⁸⁷⁸ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/69.

⁸⁷⁹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/70.

⁸⁸⁰ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/71.

⁸⁸¹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/72.

⁸⁸² Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/73.

⁸⁸³ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/74.

⁸⁸⁴ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/75.

⁸⁸⁵ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/76.

⁸⁸⁶ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/76.

⁸⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/77.

⁸⁸⁸ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/77.

Tas Bünyamin'in yükünden çıkmış ve Hz. Yusuf kardeşlerinin kuralları gereği Bünyamin'i alıkoymak isteyince kardeşler, babalarının yaşlı olduğunu ve üzüleceğini, bu sebeple onun yerine kendilerinden birini alıkoymasını istemiştir.⁸⁸⁹ Hz. Yusuf ise böyle bir usulsüzlük yapamayacağını, bundan Allah'a sığındığını söylemiştir.⁸⁹⁰ Bu olanlardan sonra kardeşler gizlice bir araya gelmiş ve büyük olan kardeş "...Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında yaptığınız aşırılığı bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya Allah benim için hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım..." diyerek orada kalmıştır.⁸⁹¹ Hz. Yusuf onlardan babalarına gidip oğlunun hırsızlık yaptığını, kendilerinin de buna şahitlik ettiklerini,⁸⁹² isterse gidip şehrin halkına ya da beraber yol aldıkları kervana sormasını söylemelerini istemiştir.⁸⁹³

Oğulları Hz. Yakup'a olanları anlatınca Hz. Yakup "*Hayır! Nefisleriniz sizi (kötü) bir işe sürüklemiştir. Artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir...*" diyerek onlara inanmadığını ifade etmiştir.⁸⁹⁴ Hz. Yakup bu defa onlardan uzaklaşarak bir kenarda Hz. Yusuf için üzülüp ağlamış ve bu hüznün sebebiyle gözleri hastalanmıştır.⁸⁹⁵ Oğulları babalarına, hala Hz. Yusuf'u andığı için sonunda ya perişan olacağını ya da helak olacağını söylemiştir.⁸⁹⁶ Hz. Yakup ise onlara "*Ben kederimi ve hüznümü Allah'a arz ediyorum...*" diyerek hüznünü Allah'tan destek dileyerek ve O'na yakararak yaşadığını belirtmiştir.⁸⁹⁷

Hz. Yakup oğullarına gidip Hz. Yusuf ve küçük kardeşleri ile ilgili haber bulmaya çalışmalarını ve bu konuda Allah'tan ümit kesmemelerini söylemiştir.⁸⁹⁸ Kardeşleri Hz. Yusuf'un yanına yeniden gelerek kendilerini kıtlığın vurduğunu, az olan sermayeleri neyi satın alabilecekse onu almak istediklerini ama yine de kendisinin onlara bağışta bulunmasını da istemişlerdir.⁸⁹⁹ Hz. Yusuf onlara bir zamanlar kardeşleri Yusuf'a ve Bünyamin'e ne yaptıklarını hatırlayıp hatırlamadıklarını sormuştur.⁹⁰⁰ Kardeşleri de hatırladıklarını söyleyip ona kendisinin Yusuf (as) olup olmadığını sormuşlardır.⁹⁰¹ Hz. Yusuf da "*...(Evet) Ben Yusuf'um, bu da*

⁸⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/78.

⁸⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/79.

⁸⁹¹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/80.

⁸⁹² Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/81.

⁸⁹³ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/82.

⁸⁹⁴ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/83.

⁸⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/84.

⁸⁹⁶ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/85.

⁸⁹⁷ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/86.

⁸⁹⁸ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/87.

⁸⁹⁹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/88.

⁹⁰⁰ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/89.

⁹⁰¹ Kur'an-ı Kerim. Yusuf 12/90.

kardeşim!...(Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti...” diye yanıt vermiştir.⁹⁰² Bunun üzerine kardeşleri yaptıkları hatayı anlayarak onun Allah tarafından kendilerini üstün kılındığını ve büyük bir hataya düştüklerini kabul etmişlerdir.⁹⁰³ Hz. Yusuf onları geçmişte olanlar konusunda kınamamış ve Allah’tan onlar için bağışlanma dilemiştir.⁹⁰⁴

Hz. Yusuf kardeşleriyle yaşadığı bu yüzleşme ve konuşmadan sonra gömleğini kardeşlerine vererek babalarının yüzüne koymalarını, böylece onun gözlerindeki hastalığın iyileşeceğini, daha sonra da tüm aileyi kendisine getirmelerini söylemiştir.⁹⁰⁵ Kafil Mısır’dan ayrıldığı sırada Hz. Yakup etrafındakilere Yusuf’un kokusunu aldığını söylemiş,⁹⁰⁶ etrafındakiler de onu şaşkın olmakla suçlamıştır.⁹⁰⁷ Hz. Yusuf’un müjdesini getiren müjdecî, Yusuf’un gömleğini Hz. Yakup’un yüzüne koyunca gözleri iyileşmiştir.⁹⁰⁸ Oğulları Hz. Yakup’tan kendilerinin bir hataya düştüklerini söyleyerek Allah’tan kendileri için af dilemesini istemiştir.⁹⁰⁹ Hz. Yakup da onlar için Allah’tan af dileyeceğini, O’nun merhametli ve bağışlayıcı olduğunu söylemiştir.⁹¹⁰

Hz. Yakup ve oğulları hep birlikte Mısır’a girdiklerinde Hz. Yusuf anne ve babasını yanına alarak onlarla kucaklaşmıştır.⁹¹¹ Anne ve babasını tahta çıkarıp oturtmuş ve onlar da Hz. Yusuf’a kavuştukları için hep birlikte secde etmişlerdir.⁹¹² Bunun üzerine Hz. Yusuf “... *Ey babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur. Elbette Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, Rabbim beni hapisten çıkararak ve sizi çölden getirerek bana (çok şey) lütfetti...*” diyerek babasıyla yaşananlar üzerine konuşmuştur.⁹¹³ Tüm bu yaşananların ardından Hz. Yusuf “*Rabbim! Elbette otoriteden bana (bir pay) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumundan da bir kısmını öğrettin. Göklerin ve yerin yoktan yaratani! Sen dünyada da ahirette de benim dostumsun. Beni Müslüman olarak vefat ettir ve beni iyilere kat!*” diye şükürünü, hamdını Rabbine niyaz etmiştir.⁹¹⁴

⁹⁰² Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/90.

⁹⁰³ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/91.

⁹⁰⁴ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/92.

⁹⁰⁵ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/93.

⁹⁰⁶ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/94.

⁹⁰⁷ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/95.

⁹⁰⁸ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/96.

⁹⁰⁹ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/97.

⁹¹⁰ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/98.

⁹¹¹ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/99.

⁹¹² Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/100.

⁹¹³ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/100.

⁹¹⁴ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/101.

3. 2. 1. Kıskançlık ve Hatayı Meşrulaştırma

Kıskançlık insanların sahip olduğu en temel ve doğal evrensel duygulardandır.⁹¹⁵ Elbette her iyi ve kötü duygunun insanı doğru düşünmeye ve doğru davranmaya yönlendirmesi gerekir. Bunun için ise özellikle kötü duyguların eyleme geçen boyutunda ilkeli davranıldığında, kötü duyguların da insan için fayda sağlaması mümkündür. Örneğin kıskançlık duygusu kişinin sahip olmadıklarına ulaşmak noktasında motive edicidir.⁹¹⁶ Fakat bu duygu sahip olma arzusunu geçip buna sahip olan kimselere düşmanlık etme boyutuna geçtiğinde yıkıcı bir hal alır. Kıskançlık duygusuna benzer diğer duygular ise haset ve imrenmedir. İmrenme beğenilen kişiye özenmek, onu rol-model almak olarak ifade edilir.⁹¹⁷ Kıskançlık iki yönlü ve kök duygu gibi değerlendirildiğinde kıskançlığın kötüye yöneldiği durumlarda haset duygusu ortaya çıkar. Haset ise kin, düşmanca davranışlar ve bozgunculuk içerir.⁹¹⁸

Hz. Yakup'un oğulları, doğal olarak ortaya çıkan kardeş kıskançlığına sahiptirler. Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'a olan düşkünlüğü karşısında düştükleri bu kıskançlık duygusunu yönetemeyip bunu düşmanlık içeren haset duygusuna çevirmişlerdir.⁹¹⁹ Yani kardeşi kıskanmak doğaldır fakat bu kıskançlığın; insanın duygularını ilkelerin önüne geçirmesiyle zarar veren bir boyuta ulaşması kötülüktür. Hz. Yusuf'un ağabeyleri de bu süreci yönetememiş ve Hz. Yusuf'u ortadan kaldırmaya karar vermişlerdir. Bu karara varmalarında en büyük etken ise Hz. Yakup'un haksızlık yaptığını düşünmeleridir. Hz. Yakup'un oğulları içlerindeki hasetliği görmek yerine babalarının Hz. Yusuf'a olan sevgisini ayrımcılık olarak değerlendirmeyi tercih etmişlerdir.⁹²⁰ Böylece Hz. Yusuf'a zarar vermek için kendilerince meşru bir sebepleri olmuştur. Halbuki kişi gerçekten haksızlığa bile uğrasa karşısındaki kişiye düşmanlık etmemeli ve ona zarar vermemelidir. Allah Teala Fussilet Suresi 34. ayette “*İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel şekilde sav! Bir de bakarsın ki seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sınımsız bir dost olur.*” buyurmaktadır. Öyleyse kötülük karşısında da Müslümanca tavır o kötülüğü iyilik yoluyla ya da iyi bir yolla ortadan kaldırmak olacaktır. Bu sebeple Hz. Yakup'un oğullarının babalarına ve kardeşleri Hz. Yusuf'a düşmanca tavırlar içine girmeleri ilkeli bir davranış değildir.

⁹¹⁵ M. E. Kayrak & M. Çaplı & G. Aksakallı & M. Karaaziz (2023). Kıskançlık Duygusu ile İlgili Bir Derleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (3), s. 1080.

⁹¹⁶ Y. B. Polat (2017). Haset, İmrenme ve Kıskançlık Duygu Durumlarının Ayrılıştırılması. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 3 (2), s. 32.

⁹¹⁷ *Agm*, s. 31.

⁹¹⁸ *Agm*, s. 33.

⁹¹⁹ M. Okuyan. *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf Kıssası*, s. 54.

⁹²⁰ F. Bayram, *age*, s. 53.

Hız. Yusuf'un ağabeylerinin yaptığı gibi hataları meşrulaştırma yoluna gitmek, yanlışlarla yüzleşmemek, onları dönüştürmek için çabalamamak kişiyi istikametten ayırır. Hız. Yusuf'un ağabeyleri onu kuyuya atmışlardı fakat bu kuyunun içlerindeki karanlığın yansıması olduğunun farkında değillerdi. Hız. Yusuf'un hayatına bakıldığında ise Hız. Yusuf'a ait olmayan bu kuyu ve karanlık onun yaşantısı için uzun vadede büyük nimetler getirirken ağabeyleri ise aslında pişmanlık duyup af dileyene kadar bu kuyunun karanlığında yaşamaya devam etmişlerdir.

Etkinlik 1: Kuyuya Atılan Karanlık

Amaç: Hız. Yakup ve Hız. Yusuf Kıssası ile kıskançlık, haset gibi duyguları ve hatayı meşrulaştırma gibi ahlaki temaları analiz edebilme, bunların bireysel ve toplumsal sonuçlarını fark edebilme

Yöntem ve Süre: Yorum / Analiz / Grup Çalışması – 40 dk

Yönerge: Aşağıdaki sorular üzerine düşününüz. Daha sonra verilen senaryo ile ilgili sorulan sorulara günlük yaşantınızda kıskançlık, haset ve hatayı meşrulaştırma davranışlarını tespit etmeye çalışınız. Elde ettiğiniz sonuçları sınıfta paylaşarak hep birlikte bir değerlendirme yapınız.

* Hız. Yusuf'un kardeşlerinin kıskançlık davranışı ne zaman yıkıcı bir boyuta geçmiştir?

* Kıskançlık duygularının hasede dönüşmesine sebep olan etkenler nelerdir?

* Kendi kıskançlık duygunuzu başarılı bir şekilde yönetilebildiğiniz bir anınız var mı?

Senaryo: Bir arkadaşınız sınıf içinde öğretmeniniz tarafından sürekli övülüyor, takdir ediliyor ve ödüllendiriliyor. Sınıf içinde diğer bazı öğrenciler ise zamanla kıskançlık duymaya başlıyor. Bu kıskanan kişiler başarılı öğrencinin başarısını öğretmenin adil olmadığına bağlıyor. Öğretmen adil davranmadığı için o öğrencinin başarılı sayıldığını düşünüp bunu dile getiriyorlar. Öğretmen ve öğrenci hakkında her yerde konuşup bu düşüncelerini yayıyorlar.

Senaryo Soruları:

* Kıskanç kişilerin kıskançlık duyguları sizce hangi boyuta ulaşmıştır?

* Hatanın/davranışın meşrulaştırılması için kullanılan bahaneler nelerdir?

* Kıskanılan kişi olanları duyunca nasıl bir tavır içerisinde olmalıdır?

* Öğretmen olanları duyduğunda neler yapmalıdır?

Korku olumlu ve olumsuz işlevleri olan bir duygudur. Kişinin potansiyelini ortaya koymada sınırlandırıcı bir yönü olmakla beraber bu potansiyeli gerçekleştirmede rehber de olur.⁹²¹ Bir kimse korkularının ona ne söylediğini anlamaya çalışıp bir değerlendirme yapabilir ve korkusunun gerçekliğini sorgulayabilirse buradan cesaretle çıkıp büyük nimetlere ulaşır. Kuyu ve korku açısından bakıldığında her bir insanın elbette karanlık kuyuları vardır. Bunların psikolojik, ekonomik, akademik ya da birçok farklı konuda olması mümkündür. Bu karanlık kuyularda kalmak ya da bu kuyulardan çıkmak ise kişinin kendi elindedir. Korkularını kabul edip onlardan kendine faydalar çıkarma cesaretini gösteren kuyudan çıkar ya da kuyuda kalsa bile kuyuyu aydınlatır. Bu bazen kişinin kendi eylemiyle bazen de aldığı destekle gerçekleşir. Fakat sonuçta kuyuda kalmak ya da kuyudan çıkmak kişinin iradesine bağlıdır.

Hız. Yusuf kuyudan başkaları aracılığıyla çıkarılmış, sonra köleleştirilmiş, iffetini korumak için zindana girmeyi tercih etmiş ve en sonunda ise Mısır'a yönetici olmuştur. Onun hikayesinde her bir zorlu yaşantı tüm insanların kendi yaşantılarında farklı şekillerde fakat aynı duygularla mevcuttur. Yeni yollar için ise ilkelerden şaşmadan, korkulara yenilmeden aydınlığa götürecek eylemleri cesaretle ortaya koymak gerekir. Hız. Yusuf yaşadığı tüm zorluklardan kolaylıkları çıkarmayı ya da onlardan ders almayı öğrenmiş ve hayatı karanlıkların ardından aydınlığa ulaşmıştır.

Kuyu hayattaki korkular, korku ise kuyudaki karanlıktır. Müminlere düşen hayatın akışı olan bu iniş ve çıkışlarda ilkelerle birlikte kuyuları için ellerinden geleni yapmak ve tevekkül etmektir. Hiçbir emek karşılıksız kalmaz. İstenilen hedefe ulaşılmasa bile yolda verilen mücadele insana sükunet olarak kalacaktır. Hız. Yusuf kendi kuyusundan çıkma yolculuğunda göstermiş olduğu sabır ve gayret sebebiyle kendisi için daha büyük hayır getiren nimetlere ulaşmıştır.⁹²² Hız. Yusuf'un atıldığı bu kuyu ve kuyuda duyduğu korku hayatının geri kalan kısmını şekillendirmesinde ona rehberlik etmiştir.

Etkinlik 2: Kuyudaki Aydınlık ve Korkular

Amaç: Korku duygusunun olumlu ve olumsuz yönlerini tanıma, kendi yaşantılarında korkulara sebep olacak durumlarla yüzleşerek içsel dönüşümü başlatabilme becerisi geliştirme.

Yöntem ve Süre: Yazma / Paylaşma – 40 dk

⁹²¹ N. S. G. Akçay & M. F. Bükün & Ö. Köse (2022). Kaygı ve Korkunun İşlevsel Olan ve Olmayan Taraflarına Genel Bir Bakış. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, s. 661.

⁹²² F. Bayram, *age*, s. 38.

Yönerge: Verilen soruları dikkate alarak bir kompozisyon yazınız. Yazı bittikten sonra gönüllü olanlar sınıfta okuyabilir. Her paylaşım sonrasında öğretmeninizin yönlendirmesi ile değerlendirme yapınız. Kıssa ile bireysel yaşantı arasındaki bağlantıları bulmaya çalışınız.

Aşağıdaki soruları dikkate alarak defterinize kısa bir kompozisyon yazınız:

* “Kuyu” olarak isimlendirebileceğiniz bir yaşantınız ya da yaşam döneminiz oldu mu? (Psikolojik, sosyal, akademik vb.) Siz bunu neye benzetirdiniz?

* Bu yaşantı ya da dönemde ortaya çıkan korkularınız nelerdi? Sizce korkularınız size ne anlatmış olabilir?

* Bu korkuları aşabildiniz mi? Aştıysanız nasıl aştınız, aşamadıysanız aşabilmek için neler yapabilirsiniz?

* Korkularla yaşamak mı yoksa korkularla ilgili sağlıklı baş edebilme yöntemlerini bularak korku duygusunu yönetmek mi tercihiniz olurdu?

* Bu kuyulardan çıkmak ya da korku duygunuzu yönetmek için cesaret, inanç ya da destek seçeneğiniz ne ya da kim olurdu? Neden?

3. 2. 2. Ailede Duygu Yönetimi ve Çocuk

Hız. Yakup ve evlatları arasında geçen olaylara aile içinde duyguların yönetimi açısından bakmak da mümkündür. Psikoterapist Haim Ginott'un "*Çocuklar donmamış beton gibidir. Üzerlerine ne düşse iz bırakır.*"⁹²³ sözü bu bakımdan kıymetlidir. Çocukların duygusal ve bilişsel durumları ile duygu yönetimlerinde belirleyici olanlar ebeveynlerdir. Onların hayat karşısında sergiledikleri tutumlar ve duygularını yönetirken kullandıkları yöntemler çocuklar tarafından tıpkı donmamış bir betonun üzerine düşen bir cismin iz bırakması gibi iz bırakır. Anne ve babaların duyguları konusunda çocuklarına rehberlik etmesi çok önemlidir. Duygu durumları konusunda küçümseme, eleştirme ve baskı ile ihmalkar ya da aşırı koruyucu tutumlarla yaklaşılacak çocuklar duygularını tanımakta ve yönetmekte güçlük çekerler.⁹²⁴ Fakat demokratik ve onaylayıcı tutumlarla duygularını deneyimlemeyi öğrenen çocuklar ise duygularını tanımak konusunda daha beceriklidir.⁹²⁵

⁹²³ Yakın Doğu Üniversitesi [Erişim: 22.06.2025, <https://neu.edu.tr/yenilik-yaraticilik-ve-inovatif-dusunceyakin-dogu-universitesi-ogretim-uyesi-yrd-doc-dr-cimen-ozburakin-dogada-egitimle-ogrenme-projesi-onur-odulu-aldi/>]

⁹²⁴ A. Ç. Sarı & B. Ş. Acar (2018). Annenin Ebeveyn Tutumlarının ve Çocuğun Annesinin Tutumlarıyla İlgili Algısının Çocuğun Duygu Tanıma Becerilerindeki Rolü. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6 (12), s. 29-30.

⁹²⁵ *Agm*, s. 42-43.

Hız. Yakup bilinçli bir şekilde kötülük yapan çocuklarına karşı bile anlayışla yaklaşmaya çalışmış ve onları yok saymak yerine hayat yollarında evlatlarına rehberlik etmeye devam etmiştir. Kıskançlık gibi kötü sayılacak bir duygu ile bu eylemi gerçekleştirmiş olmalarına rağmen yaptıkları hatayı fark edebilmeleri için gerekli uyarıları yapmış ve bu duygunun onlara getirdiği kötülükleri fark etmeleri, duygularını tanımaları için onlara alan açmıştır. Tıpkı Hız. Yakup gibi ebeveynler de çocuklarının ahlak ve karakter gelişimlerinin sağlıklı ilerleyebilmesi için çocuklarının duygu ve düşüncelerine karşı duyarlı olmalıdır. Onları yargılamak, eleştirmek yerine anlamaya çalışmalı, duygularını önemsemelilerdir. Yetişkinler için sıradan olan olaylar çocuklar ve gençler için çok yenidir ve onların zorlandıkları yaşantılarda bir yetişkin rehberliğine ihtiyaçları vardır. Bu yüzden yetişkinler çocuklarının duygu dünyalarına karşı duyarlı olmalı ve duygularını yaşamayı öğrenirken evlatlarına rehberlik etmelidirler.

Etkinlik 3: Ailede Duygu Yönetimi

Amaç: Hassas konularda aile ile etkileşim kurabilme becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Sınıf İçi Metin Okuma / Aile İçi Çalışma / Sınıf içi Paylaşım / - 1 hafta (Okul içi-Okul dışı) – 80 dk

Yönerge:

* Sınıf Aşaması: Öğretmenizden Haim Ginott'un sözünde geçen "donmamış beton" metaforunu açıklamasını isteyiniz. Hız. Yakup ile çocukları arasındaki ilişkiyi hep birlikte analiz ediniz. Etkinlikle ilgili birlikte bir yönerge hazırlayınız. "Aile içi çalışma" bölümünde verilen sorular ve yönergeyi dikkate alarak aile fertleri ile birlikte bu sorulara yanıt aramaya çalışınız.

* Aile İçi Çalışma (Evde Uygulama): Verilen soruları aile içinde birlikte okuyarak sorulara cevap arayınız. Bunları bir metin haline getirilerek paylaşım yapmak ya da ödev teslimi için okula götürünüz.

- Aile içinde duygu yönetimi ne anlama gelir?
- Aynı ailede büyümelerine rağmen çocukların karakterleri neden farklı olur?
- Çocukların bireysel olarak dini ve ahlaki seçimler yapması hangi yaşta başlar?
- Aile üyeleri bu tercihlere müdahale edebilir mi? Ederse nasıl etmelidir?
- Ailenin değerlerine ters davranış ve tercihler geliştirmiş aile üyelerinden herhangi birine ancak özellikle genç ve çocuklara karşı aile üyelerinin yaklaşımı nasıl olmalıdır?

- Hz. Yakup ve Hz. Yusuf kıssası üzerinden düşünülduğünde ebeveynlerin çocuklarının yaşantıları konusunda sınırları nelerdir?

* Sınıf İçi Paylaşım Aşaması: Gönüllülük esasına dayalı olarak oluşturduğunuz metinleri sınıfta paylaşınız. Yapılan paylaşımlardan hep birlikte aile içi genel geçer ilkeler tespit ederek metin haline getiriniz. Dilerseniz bu çıktıları velilerinizle paylaşınız.

Etkinliğe Dair Not: Etkinliğin amaçları içinde ailelerin ayrışma dönemindeki evlatları için duyarlı, farkında ve iş birliği ilkelerinin önemini kavramaları da bulunmaktadır. Çocuk ve aile paylaşımları önemlidir. Bu paylaşımlar duygusal yönü ağırlıklı olduğunda ise çok daha önemlidir. Çünkü çocukların ne hata ederseler etsinler aile gibi bir güvenli limana sahip olduklarını bilmeleri onları büyük oranda kötülüklerden korur. Kötülüklerden korunmanın birinci ve en doğal olanı aile ile paylaşım yapabilmektir.

3. 2. 3. Aynı Ailede Farklı Çocuklar

Hz. Yakup bir peygamber ve aynı zamanda hem Hz. Yusuf'un hem de ağabeylerinin babasıdır. Kuyuya atılan evladına da kuyuya atan evlatlarına da babalık etmiştir. Aynı aile içinde, aynı anne-baba tutumlarına maruz kalarak büyümüş olmalarına rağmen kardeşler birbirlerinden farklı karakterler geliştirmişlerdir. Bu durumda akıllara, ahlakın kalıtsal mı olduğu yoksa eğitimle mi kazanıldığı meselesi gelir. Elbette kalıtsal birtakım etkileri olmakla birlikte çocukların ahlaki gelişiminde en büyük etki aile ve yakın çevreden görülür.⁹²⁶ Buna göre eğitim ve öğrenmenin de ahlak gelişiminde büyük etkisi vardır.

Hz. Yakup elbette evlatlarının ahlak eğitiminde aynı ilkeler doğrultusunda bir yol izlemiştir. Onların ahlaklı birer mümin olmaları için gayret göstermiştir. Fakat Kur'an-ı Kerim'de çok defa rastlanan peygamberlerin iman etmeyen evlatları örneği bu defa Hz. Yakup'un evlatlarında ahlaki zafiyet olarak ortaya çıkmıştır. Bir kimsenin ahlak sahibi ve mümin olması evlatlarının da ahlak sahibi ve mümin olması ihtimalini güçlendirir fakat bunun mutlak surette gerçekleşmesi için yeterli değildir. Hz. Yakup'un evlatlarının ahlaki farklılıkları; doğru ve yanlış apaçık ortadayken her birinin iradi olarak seçim yapmış olması ile ilgilidir. Bir ebeveyn olarak Hz. Yakup'un üzerine düşen onları Allah'ın ilkeleri çerçevesinde yetiştirmektir ve bu vazifesini de yerine getirmiştir. Evlatları ise babalarının gösterdiği ilkeleri takip etmek yerine kötülüğü tercih etmiştir. Aynı ailede büyüyen kardeşlerin farklılıkları da aslında her bir kardeşin kendine özel bir anlayış, kavrayış ve ahlak anlayışı olması ile ilgilidir. Zira ebeveynleri

⁹²⁶ M. Köylü (2003). Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, s. 70.

ahlaki olarak doğru ilkeler göstermemiş olmamasına rağmen iyiliği tercih eden onlarca çocuk ve insan da vardır.

3. 2. 4. İffetsizliğe Karşı: “Zindan Daha İyidir.”

Hz. Yusuf’un, Aziz’in karısı Züleyha’nın ahlaksız teklifi karşısında Rabbine “*Rabbim! Hapis bunların benden istediklerinden bana daha sevimlidir! Onların hilelerini benden çevirmezsen (korkarım ki) onlara eğilim gösteririm ve cahillerden olurum!*”⁹²⁷ diyerek iffetsizliğe karşı zindanı tercih ettiği ve Rabbinden yardım dilediği Allah Teala tarafından bildirilmiştir. Hz. Yusuf’un zindanı tercih etmesi ilk görüşe göre bir tutsaklık, hapis ve özgürlükten mahrum kalma halinin ortaya çıkması gibi görünmektedir. Ancak onun iffeti tercih etmesi aslında özgürleşmesidir. Zira gerçek özgürlük insanın tutkularının esiri olmaktan kurtulmasıyla başlar.⁹²⁸ Kuyudan alınıp köle olarak satılmasıyla tutsaklığı başlayan Hz. Yusuf zindana rağmen iffetli olmayı yani tutkularının esiri olmamayı seçerek gerçek özgürlüğe kavuşmuştur.

Elbette Hz. Yusuf için de ilk gençlik çağlarında böyle bir gınahtan sakınmak ve uzak durmak kolay olmamıştır. Onun da bu teklif karşısında ilk etapta tutkuları harekete geçmiş olsa da Hz. Yusuf Rabbinin hatırlatması ile Züleyha’ya karşı çıkmıştır.⁹²⁹ Hz. Yusuf ile ilgili bu hususta alimlerin bir kısmı Hz. Yusuf’un kadına meyletmek gibi bir hisse hiç sahip olmadığını söylerken bir kısmı ise Hz. Yusuf’un böyle bir arzu duyabileceğini söylemiştir.⁹³⁰ Bu konuda günah olan ise böyle bir arzuya sahip olmak değil bu arzuyu eyleme dökmektir.⁹³¹ Hz. Yusuf tek başına genç bir delikanlı iken arzularına, dürtülerine rağmen ya o an Allah’ın kalbine indirdiği bir his ya da daha önce peygamber babasından zinanın kötü bir iş olduğunu öğrenmiş olması sebebiyle bu işten uzak durmuştur.⁹³² Nitekim erdemli olmanın asıl yolu insani duyguları yaşamaktan kaçmakla değil bu duyguları Kur’ani ve ahlaki ilkeler çerçevesinde yaşamayı başarabilmektir.⁹³³ Onu asıl kıymetli, erdemli kılan ise Züleyha ile yaşayacaklarını saklı tutma ya da köleliğine sığınarak bu suçtan sıyrılmaya ihtimaline rağmen zindana gitmeyi kendisinin kabul etmesi olmuştur. Elbette bir köle olarak bundan tek başına kurtulmasının mümkün olmadığını fark eden Hz. Yusuf kendisini bu durumdan kurtarması için Rabbine dua etmiştir. İlahi yardım gelmezse kendisinin de bu suça ortak olup cahillerden olacağını farkındadır. Bu

⁹²⁷ Kur’an-ı Kerim. Yusuf 12/33.

⁹²⁸ F. Bayram, *age*, s. 103.

⁹²⁹ *Age*, s. 91.

⁹³⁰ Y. Qadhi, *age*, s. 78.

⁹³¹ *Age*, s. 78.

⁹³² M. Okuyan. *Kur’an-ı Kerim’de Hz. Yusuf Kıssası*, s. 87.

⁹³³ F. Bayram, *age*, s. 91.

sebeple Allah Teala onu bu çaresizlik içinde bırakmayarak kurtarmıştır.⁹³⁴ Böylece tutsaklığın sembolü olan zindan, gerçek özgürlüğün aracı haline gelmiştir.

3. 2. 5. Zindandan Aydınlığa: “Karanlığı görmeden ışık fark edilmez.”

İnsanlar hayatları boyunca birçok yaşantı içinde mutlu oldukları ya da mutsuz oldukları deneyimler yaşarlar. Mutlu olacağı deneyimleri fazla sorgulamaz ve bunlara karşı bazen nankörlük gösterir bazen şükrederler. Fakat mutsuz eden deneyimler söz konusu olduğunda hemen herkes için bu yaşantılarla başa çıkabilmek çok da kolay değildir.⁹³⁵ Hz. Yusuf Kıssası örneğinde Hz. Yusuf’un yaşadıkları belki de birçok insanın başa çıkmakta zorlanacağı deneyimlerdir. Fakat Hz. Yusuf inancı, sadakati ve Rabbinin desteğiyle zorlukların içinden geçerek kolaylıklarına ulaşmıştır.

İslam dini hayattaki tüm zorlukların bir kolaylığı olduğunu Kur’an-ı Kerim yolu ile bildirir. İslam’a göre her zorlukla beraber bir kolaylık vardır.⁹³⁶ Burada zorlukların kolaylaştırıcısı olarak İslam vahyinden edinilen bilgi, tecrübe ve öğütler aracılığıyla bir başa çıkma yöntemi geliştirilir. Buna dini başa çıkma denir.⁹³⁷ Hz. Yusuf da başına gelenler konusunda zorlanmış fakat bir dini başa çıkma yöntemi olarak Rabbinin doğru saydığı yola devam ederek tevekkül etmeyi tercih etmiştir. Hz. Yusuf bir peygamber oğlu, ailesi olan, güzelliğiyle nam salmış, rüya yorumlamak ve ekonomi yönetmek gibi birçok meziyeti olan fakat yıllarca zindanda kalmak zorunda kalmış bir kişidir. Ancak tüm bunlara rağmen Hz. Yusuf yeteneklerinden vazgeçip onları köreltmek yerine bulunduğu yerde ve şartlarda onları yine de eyleme dökmeyi tercih etmiştir. Bu gayreti başına gelenlerle başa çıkma potansiyelini arttırmıştır. Bu aynı zamanda onun zindandan çıkıp yönetici olmasındaki yolun anahtarı da olmuştur.

İslam insana birçok başa çıkma yolu sunarak zorluklarla beraber yaşamayı kolaylaştırır. İnanç ve iman, doğruyu tercih edince kişinin peşinden gelecek zorluklara katlanmasını hatta bunları kendisi için mükafat olarak görmesini kolaylaştırır.⁹³⁸ Öyleyse inanç ve iman yani İslam zorluklar karşısında kişinin görünmez kalkandır. İnsan aydınlığı görebilmek için karanlığı bilmelidir. Aydınlığın bir nimet olduğu, var olduğu ancak karanlık tecrübe edildiğinde fark edilir. İnsan hep aydınlıktayken aydınlığın varlığını fark edemez. Ayrıca daima aydınlıkta

⁹³⁴ M. Okuyan. *Kur’an-ı Kerim’de Hz. Yusuf Kıssası*, s. 105.

⁹³⁵ S. Doğanay (2019). Zorluklarla Başa Çıkma Bağlamında Bir Model Önerisi: Sabra Yolculuğun Beş Hali. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (1), s. 287.

⁹³⁶ *Kur’an-ı Kerim*. İnşirah 94/5-6.

⁹³⁷ S. Doğanay. *agm*, s. 287.

⁹³⁸ *Agm*, s. 304.

kalmak bir süre sonra gözlerin de görüşünü bozar. Görmeyen gözler gerçeklerden, haktan uzaklaşır. Karanlık ise göz için istirahatdir. Dinlenen gözler yeniden gerçekleri ve hakkı görmeye taliptir. Bazen aydınlık bazen karanlık insanın nimetlere şükrünü arttırır, insanı gayrette tutar.

3. 2. 6. Hz. Yusuf'un Planı

Hz. Yusuf gerek ailesine kavuşmak gerekse yaptıklarını kardeşlerinin yüzüne vurmak için kardeşi Bünyamin'in yükü arasına kralın tasını koyarak onun alıkonmasını sağlayan bir plana başvurmuştur. Ayrıca Hz. Yusuf'un kendi başına gelenlerin kardeşi Bünyamin'in başına gelmesinden endişe ettiği için de bu plana başvurmuş olması ihtimal dahilindedir. Çünkü Hz. Yusuf kardeşi Bünyamin'e onların yaptıkları konusunda artık üzülmemesini söylemiştir. Buradan Bünyamin'in de ağabeyleri tarafından kötülüğe, baskıya, zorbalığa maruz kaldığı anlaşılmaktadır.⁹³⁹

Allah Teala Hz. Yusuf'a bu planı kendisinin öğrettiğini de Yusuf Suresi 76. ayette bildirmektedir. Eğer bu plan Hz. Yusuf'a bildirilmeseydi kralın kanunlarına göre Hz. Yusuf Bünyamin'i alıkoyamayacaktı. Öyleyse bu planın Allah'ın vahyi ile gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Tüm bunlara göre Hz. Yusuf'a öğretilen bu yöntemle hukuksuzluk etmeden, adaletsizliğe başvurmadan suçlulara karşı geçmiş suçların ortaya çıkarılması ya da bu suçu tekrar etmemelerinin sağlanması için bu kimseleri suçlarıyla yüzleştirecek hak ihlali olmayan farklı meşru yolları kullanmakta bir sakınca yoktur.⁹⁴⁰ Hz. Yusuf bir yönetici olarak aslında dilediği her şeyi yapabilecekken hukuksuz bir yola başvurmamış, kimsenin hakkını ihlal etmemiş fakat Allah'ın vahyi ve ferasetini de kullanarak ağabeylerini yaptıklarından pişman olacak sorgulama sürecine sokmak için çabalamıştır. Yani burada Hz. Yusuf'un maksadı onları pişman etmek değil yaptıklarını sorgulayarak pişmanlık duymalarını sağlamaktır.⁹⁴¹

Hz. Yusuf ilkeli duruşunu yaşadığı bu elim hadiseyle ilgili eline intikam fırsatı geçmiş olmasına rağmen hukuksuzluğa başvurmayarak sürdürmüştür. O, Hz. Muhammed'in de Medine Vesikası'nda kullandığı, çok hukukluluk⁹⁴² uygulamasını devreye sokmuştur. Bu konuda hükmü veren de kendisi değil kardeşleri olmuştur. Her ne tür suç olursa olsun suç ve suçlular konusunda da adil olmak Kur'an-ı Kerim'in ilkelerindedir. Allah Teala Maide Suresi 8. ayette "*Ey iman edenler! Allah için şahitlik edenler olarak adaleti titizlikle ayakta tutanlar*

⁹³⁹ Y. Qadhi, *age*, s. 154.

⁹⁴⁰ M. Okuyan. *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf Kıssası*, s. 198.

⁹⁴¹ M. S. Şimşek (2016). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 3*. Beyan Yayınları, s. 43.

⁹⁴² R. Çiğdem (2017). Çok Hukukluluk ve Aracılık/Tahkim Bağlamında Osmanlı ve Türk Hukuk Sistemlerinin Karşılaştırılması. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 30, s. 244.

olun! Bir topluma (karşı) öfke(niz) sizi adaletsizlik suçuna sevk etmesin! Adil olun! O (adil davranmak), (Allah'a karşı) [takvâ]lı (duyarlı) olmaya daha yakın (bir davranış)tır. Allah'a karşı [takvâ]lı (duyarlı) olun! Şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” diye buyurmaktadır. Öyleyse özellikle yönetici konumunda bulunan bir kimse ve diğer tüm insanlar, müminler bir kötülük olduğunda adil olma ilkesinden asla vazgeçmemelidir. Hz. Yusuf bu ilkeden vazgeçmediği için yaşadığı zorlukların, aşağılanma ve haksızlıkların mükafatını daha güzel nimetlere kavuşarak elde etmiştir.

Etkinlik 4: Hz. Yusuf'un Feraset ile Adalet Planı

Amaç: Suç ve ceza ilişkisini adalet bağlamında değerlendirerek hukukun önemini kavrama

Yöntem ve Süre: Metin Analizi / Grup Çalışması / Tartışma – 40 dk

Yönerge: 4-5 kişilik gruplara ayrılarak Hz. Yusuf'un yöntemi ile adalet ilişkisi üzerine tartışınız. Tartışma sırasında aşağıdaki sorulara cevap arayınız. Her grup tartışma sonuçlarını sınıfla paylaşınız. Paylaşımları hep birlikte Maide Suresi 8. ayet bağlamında değerlendiriniz.

* Hz. Yusuf'un ya da her insanın hukuka bağlı kalması neden önemlidir?

* Siz olsaydınız nasıl davranırdınız? (Gerçeklik ve dürüstlük içermeli.) Neden?

* Günümüzde yaşanan ve medyaya yansımış bazı olaylarla ilgili insanların hukuksuz tutumlarına örnek verebilir misiniz?

3. 2. 7. Pişmanlık ve Affetme

Hz. Yusuf'un kardeşleri yaşananları anladıktan sonra bir suç işlediklerini kabul ederek hem kendileri bağışlanma dilemiş hem de kardeşlerinden af dilemişlerdir. Ayrıca Hz. Yakup'un oğulları yaptıklarından dolayı derin ve gerçek bir pişmanlık duyarak babalarından affedilmeleri için dua etmesini istemişlerdir. Pişmanlık insanın hatasını anlayıp tövbe edebilmesinin ilk adımıdır.⁹⁴³ Suç, günah ve hata yapmak, ardından pişmanlık duymak ise Hz. Adem'le beraber yani insanlık tarihi ile başlamıştır.⁹⁴⁴ Pişmanlık insanın davranışlarındaki hatayı fark ederek davranışlarındaki bozukluğu düzeltme yoluna girme çabasını başlatmasıdır.⁹⁴⁵ Hz. Yusuf'un kardeşlerinin pişman olduğu zamana bakıldığında çok geç gibi görünse de pişmanlığın bir

⁹⁴³ Y. Qadhi, *age*, s. 193.

⁹⁴⁴ H. Y. Arıcı (2020). Kur'an Perspektifinden Pişmanlık. *Artuklu Akademi*, 7 (2), s. 424.

⁹⁴⁵ *Agm*, s. 442.

süresi yoktur. Önemli olan bunu fark ettikten, pişmanlık duygusu geldikten sonra ilkeli olmaya niyet ederek bu yolda karşılaşılabilecek zorluklarla mücadeleyi göğüslemektir. Elbette geçmiş yaşantılardan, sahip olunanlardan, kötülüğün getirdiği birtakım menfaatlerden vazgeçmek çok kolay olamaz. Ancak insanı dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıracak tek şey pişmanlığın ardına düşerek ilkeli bir mümin olma yolunda ilerlemektir.

Hz. Yakup'un oğulları pişman olduktan sonra suçlu olduklarını hem babaları Hz. Yakup'a hem de kardeşleri Hz. Yusuf'a itiraf etmişlerdir. Bu aşamadan sonra ise Hz. Yakup ve Hz. Yusuf için bir başka süreç başlamıştır. Pişmanlıklarını ve suçlu olduklarını dile getiren insanların bu halden çıkabilmelerinde en büyük destek ise kabul gördüklerini hissetmeleridir. Hz. Yakup onlara dua ile destek olacağını söyleyerek pişmanlık ve tövbe süreçlerine bir baba olarak ortak olmaya niyetlenmiştir. Fakat Hz. Yusuf hem onların küçüğü hem de ebeveyni değildir. Burada bir baba kadar sorumlu değil üstelik büyük bir mağduriyete uğramıştır. Ancak Hz. Yusuf yaşadıklarından dersler çıkarmayı, yaşadığı an ve şartlara uyum sağlama becerisi geliştirebilmeyi, sahip olduklarıyla yetinerek üretmeye devam edebildiği için yani zihinsel ve ruhsal bir olgunluğa erişebildiği için kardeşlerine karşı bir intikam hissi içinde olmamıştır. Onların hatasının kendi nefisleriyle, kendi acizyetleriyle ilgili olduğunun farkındadır. Bu sebeple Hz. Yusuf kardeşlerini affederek onlar için Allah'tan bağışlanma dilemiştir.

Aynı zamanda kardeşler babalarına Allah'ın kendilerini affetmesi için dua etmelerini isterken ailenin güvenli bir liman olduğunun da farkındadırlar. Babalarına yaptıkları kötülöklere rağmen affedilmek hususunda yine onun güvenli kanatları altına girmek istemişlerdir. Zira çocuk her ne yapmış olursa olsun geri dönebileceği, kabul göreceği ve destekleneceği bir aile arar.⁹⁴⁶ Aile, hataya düşen çocukların pişmanlık duyup hatadan dönmelerini kolaylaştıracak en güvenli limandır. Hz. Yakup'un evlatlarının yaptıkları onca kötülüğü rağmen yine de babalarına sığınmak istemelerinden Hz. Yakup'un evlatlarına karşı merhametinin büyüklüğünü de göstermektedir. Hz. Yakup onlar için dua edeceğini, Allah'ın merhametli ve bağışlayan olduğunu dile getirerek evlatlarının süreç içinde pişmanlık ve tövbelerinde ne kadar samimi olduklarını da gözlemek istemiştir.⁹⁴⁷ Zira evlatları onu daha önce Hz. Yusuf'un bir kurt tarafından kapıldığını söyleyerek kandırmış ve Hz. Yakup da gelen kanlı gömlekle ilgili bir araştırmaya girişmeden onlara güvenerek inanmayı tercih etmiştir.⁹⁴⁸ Dolayısıyla yıkılan bir güvenin inşası da çok kolay değildir. Tek bir hamleyle yıkılabilen güven ancak süreç içerisinde

⁹⁴⁶ F. Bayram, *age*, s. 274.

⁹⁴⁷ *Age*, s. 275.

⁹⁴⁸ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 205.

inşa edilir. Hz. Yakup'un evlatları yaptıkları sebebiyle yalnızca Allah katında değil insanlar nezdinde de kendilerini aklamak zorunda kalmıştır. Bu da aslında basit bir menfaat sebebiyle insanın dünya ve ahiret hayatını nasıl karartabileceğinin de açık bir örneğidir.

Tüm bunlarla birlikte kötü deneyimlerin ardından yaşananları makul düzeyde çözmeden, duyguları bastırmak, yok saymak, görmezden gelmek yolunu seçerek affetmenin kişi için sağlıklı sonuçlar getirmeyeceğini de bilmek gerekir.⁹⁴⁹ Hz. Yusuf'un affediş örneği yüksek bir ahlaki seviyenin ve karakter gelişiminin sonucudur.⁹⁵⁰ Her insan bu seviyeye ulaşamaz. Haksızlığa uğratan kişileri affetmeyi zamana bırakmak, bir süre o kişilerden uzak durmak ya da daha mesafeli bir iletişimi tercih etmek de uygun yöntemlerdendir. Affedemeyenler içinse bu duygunun neden kaynaklandığının sorgulanması kişinin kendisi için fayda sağlar. "Bir musibet bin nasihatten iyidir." sözü bazen kişinin kendisinde olan eksikliği fark etmesi için musibetlerin birer araç olabileceğini ifade eder. Hz. Yusuf'un kardeşlerine bakıldığında kendi eksik yanlarını fark edebilmeleri için kardeşleri Bünyamin alıkoyulmuş ve Hz. Yusuf meselesinde yaşananlar adeta tekrar etmiştir. Bu vesileyle aslında Allah onlara kurtuluş için bir şans vermiştir.

Etkinlik 5: Ahlak, Pişmanlık ve Affetme

Amaç: Pişmanlık ve affetme kavramlarının kıssa bağlamında kavranması, Merhamet ve kişisel olgunluk becerileri edinme

Yöntem ve Süre: Soru Cevap / Grup Tartışması – 40 dk

Yönerge: Aşağıda verilen soruları birbirinize sorarak cevap veriniz.

* Hz. Yusuf'un affetmesi ile hangi ahlaki değer arasında bir ilişki olabilir?

* Pişmanlığın birey ve topluma katkıları nelerdir?

* Affetmenin insan psikolojisine etkileri var mıdır? Varsa nelerdir?

* Hz. Yusuf'un adalet ve affetme arasında kurduğu dengeye benzer bir dengeyi siz kurabilir misiniz? Bir örnek üzerinden anlatınız.

Bir Ayet: Kim sabreder ve bağışlarsa şüphesiz ki bu (davranışı) yapılmaya değer işlerdendir.⁹⁵¹ (Şura Suresi 43)

⁹⁴⁹ F. Bayram, *age*, s. 269.

⁹⁵⁰ *Age*, s. 268.

⁹⁵¹ *Kur'an-ı Kerim*. Şura 42/43.

Bir Hadis: Adaletli hakimler, Allah'ın yüksek huzurunda Rahman olan Allah'ın sağında, nurdan minberler üzerinde olacaklardır. Onlar hükümlerinde akrabalarına, tebalarına karşı da olsa adaletten ayrılmazlar.⁹⁵² (Nesei, Kadılık Adabı, 1/5344)

Biliyor muydunuz?: Hz. Yusuf'un alıkoyduğu kardeşi Bünyamin'in⁹⁵³ ve Aziz'in karısı Züleyha'nın⁹⁵⁴ ismi Kur'an-ı Kerim'de geçmez. (Abdurrahman Küçük, "Bünyamin" TDV İslam Ansiklopedisi)

3. 3. Hz. Musa ve Kardeşi Hz. Harun Kıssası: Tevhid Mücadelesi

Süre: 22 Ders Saati/ 880 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Musa İsrailoğullarına gönderilen, onları Firavun'un zulmünden kurtaran⁹⁵⁵ ve Kur'an-ı Kerim'de ismi en çok zikredilen peygamberdir.⁹⁵⁶ Hz. Musa'nın Kur'an-ı Kerim'de en çok bahsedilen peygamber olmasının sebebi kibrin temsilcisi Firavun ve zilletin temsilcisi İsrailoğulları ile aynı anda mücadele vermiş olmasındandır.⁹⁵⁷ Hz. Musa ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de anlatılanlar Tevrat'ta anlatılanlarla büyük oranda benzerlik gösterir.⁹⁵⁸ Kardeşi Hz. Harun da Hz. Musa'ya yardımcı⁹⁵⁹ olmak üzere görevlendirilmiş, Kur'an-ı Kerim'de ismi Hz. Musa ile birlikte anılan peygamberdir.⁹⁶⁰ Hz. Musa'nın kavmi İsrailoğullarıdır.⁹⁶¹

Hz. Musa'nın ve kardeşi Hz. Harun'un kıssası Kur'an-ı Kerim'de; dünyaya gelişi, saraya intikali, Medyen'e gidişi, peygamber olarak seçilip İsrailoğullarını Firavun zulmünden kurtarmak üzere Mısır'a gönderilişi, Firavun'la mücadelesi, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarışı, Sina'da ilahi emirleri alışı, çölde kavmiyle yaşadıkları ve İsrailoğullarına rehberlik edişi konuları üzerinden anlatılmaktadır.⁹⁶²

⁹⁵² A. En-Nesei (1981). Sünen'nün Nesei Cilt 7-8. (Çev.) A. Muhtar Büyükçınar & Ahmet Tekin & Ö. Faruk Harman & Yaşar Erol, Kalem Yayıncılık, s. 701; Nesei, Kadılık Adabı, 1/5344.

⁹⁵³ A. Küçük (1992). "Bünyamin". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6, s. 490.

⁹⁵⁴ Z. Öztürk (2013). Züleyha. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44, s. 552.

⁹⁵⁵ M. Kara. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kuran Kıssaları*, s. 103; *Kur'an-ı Kerim*. Meryem 19/51, Al-i İmran 3/84.

⁹⁵⁶ M. Kara. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kuran Kıssaları*, s. 103.

⁹⁵⁷ F. H. Abbas (2022). *Kur'an Kıssaları İbretler Hikmetler Nasihatler*. (Çev.) Recep Orhan Özel & Semih Yolaçan, Erkam Yayınları, s. 444.

⁹⁵⁸ M. Kara. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kuran Kıssaları*, s. 103.

⁹⁵⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Meryem 19/53, Furkan 25/35.

⁹⁶⁰ M. Kara. *Bireysel ve Toplumsal Açından Kuran Kıssaları*, s. 104.

⁹⁶¹ *Kur'an-ı Kerim*. Bakara 2/122.

⁹⁶² Ö. F. Harman (2020). "Musa". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31, s. 211.

Firavun'un Mısır diyarında halkına karşı zorbalık ettiği, erkek çocuklarını öldürüp kadınları sağ bıraktığı ve zulmettiği, toplumu sınıflara ayırarak güçsüzleştirdiği⁹⁶³ bir dönemde Hz. Musa dünyaya gelmiştir. Zulmün bu kadar büyüdüğü ve umarsızca devam ettiği bu bölgede dünyaya bir erkek çocuk getirmiş olan Hz. Musa'nın annesi korkmuş ve Allah Teala ona “*Onu emzir; onun hakkında (kendisine zarar gelmesinden) korktuğunda onu denize (nehre) bırak. (başına bir şey gelmesinden) korkma ve hüzünlenme! Şüphesiz ki biz onu sana geri döndürecek ve kendisini elçilerden yapacağız!*” diye ilham etmiştir.⁹⁶⁴ Bunun üzerine Hz. Musa'nın annesi oğlunu nehre bırakmıştır. Daha sonra Firavun ailesi Hz. Musa'yı bulmuş, kendileri için bir düşman ve üzüntü kaynağı olacağını bilmeden onu saraya almışlardır.⁹⁶⁵

Firavun'un eşi Hz. Musa'yı görünce “*(Bu bebek) benim için de senin için de göz aydınlığı (olabilir); onu öldürmeyin! Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniz.*” diyerek öldürülmesini engellemiş ve sarayda kalmasını sağlamıştır.⁹⁶⁶ Allah'ın yönlendirmiş olmasına rağmen Hz. Musa'nın annesi evladını nehre bıraktığı için korkmuş ve neredeyse olanları açığa vuracakken Allah ona bir dayanıklılık bahşetmiştir.⁹⁶⁷ Daha sonra kızına kardeşini takip etmesini söylemiş ve kardeşi de Firavun'un adamlarına fark ettirmeden Hz. Musa'yı takip etmiştir.⁹⁶⁸ Nehirde bulunan Hz. Musa Firavun'un sarayına getirilmiştir. Sütle beslenmesi için bazı sütanneler getirilmiş fakat Hz. Musa hiçbirinin sütünü içmemiştir.⁹⁶⁹ Bunun üzerine onları gizlice takip eden kardeşi, Firavun ailesine giderek ona şefkatle süt annelik yapacak birini gösterebileceğini söylemiştir.⁹⁷⁰ Böylece annesi Hz. Musa'ya kavuşmuş ve ona süt annelik yapmıştır.⁹⁷¹

Hz. Musa yetişkinlik çağına gelince bir gün şehrin içinde dolaşırken biri kendi tarafından diğeri düşmanı tarafından iki adamın kavga ettiğini görmüş ve kendi tarafından olan adam Hz. Musa'dan yardım istemiştir.⁹⁷² Hz. Musa ise olanları sorgulamadan düşman tarafında olan adama bir yumruk atmış ve onun ölümüne sebep olmuştur.⁹⁷³ Hz. Musa bu yaptığının ardından derin bir pişmanlıkla şeytanın kendisini saptırdığını söylemiş⁹⁷⁴ ve “*Rabbim! Şüphesiz*

⁹⁶³ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/4, Bakara 2/49.

⁹⁶⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/7, Taha 20/39.

⁹⁶⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/8.

⁹⁶⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/9.

⁹⁶⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/10.

⁹⁶⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/11.

⁹⁶⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/12.

⁹⁷⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/12, Taha 20/40.

⁹⁷¹ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/13.

⁹⁷² *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/14.

⁹⁷³ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/12, Taha 20/40.

⁹⁷⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/15.

ben nefsimе zulmettim. Beni affet!”,⁹⁷⁵ “*Rabbim! Bana verdiğin nimetlere karşılık suçlulara asla arka çıkmayacağım!*”⁹⁷⁶ diyerek Rabbinden bağışlanma dilemiştir. Bu olanların ertesi günü korku içinde etrafı gözetleyerek sabahladıktan sonra evvelsi gün kendisinden yardım isteyen adamı yine biriyle kavga ederken görmüş ve adam ondan tekrar yardım istemiştir.⁹⁷⁷ Hz. Musa ise bu defa ona inanmamış⁹⁷⁸ ve hem yardım isteyen adamı hem de düşman tarafında olan adamı yakalamak isteyince yardım isteyen adam ona dün birini öldürdüğü gibi şimdi de kendisini mi öldüreceğini söyleyerek çıkmıştır.⁹⁷⁹ Bir süre sonra yaşananlar ortaya çıkmış ve bazı yöneticilerin Hz. Musa’yı öldürmek amacıyla onun peşine düştüğü haberi samimi bir kişi tarafından ona söylenmiştir.⁹⁸⁰ Hz. Musa korku içinde etrafını gözetleyerek şehirden çıkmış ve “*Rabbim! Beni zalimler topluluğundan koru!*” diyerek Rabbinden yardım istemiştir.⁹⁸¹

3. 3. 1. Hz. Musa’nın Medyen’e Varışı

Hz. Musa şehri terk ettikten sonra doğru yola ulaştırılmayı dileyerek Medyen bölgesine yönelmiştir.⁹⁸² Medyen suyuna varınca orada hayvanlarını sulayan bir grup insan ve onların gerisinde hayvanlarını suya gitmekten engellemeye çalışan iki bayan görmüştür.⁹⁸³ Bu iki bayanın yanına gidip hayvanlarını neden sulamadıklarını sormuş ve onlar da çobanlar çekilene kadar sulayamayacaklarını, babalarının ise bunu yapmak için çok yaşlı olduğunu söylemişlerdir.⁹⁸⁴ Bunun üzerine Hz. Musa onların hayvanlarını alıp sulamış ve daha sonra bir gölgeye çekilerek “*Rabbim! Doğrusu bana vereceğın her (türlü) lütfа öyle muhtacım ki!*” diye dua etmiştir.⁹⁸⁵ Daha sonra kızlardan biri utana sıkıla Hz. Musa’nın yanına gelerek sulamasının karşılığını vermek üzere babasının kendisini çağırıldığını söylemiştir.⁹⁸⁶ Hz. Musa kızların babasının yanına geldiğinde başından geçenleri anlatmış ve baba Hz. Musa’yı “*Korkma, o zalim toplumdan artık kurtuldun!*” diyerek onu teselli etmiştir.⁹⁸⁷ Kızlardan biri babasına, onu ücretli olarak çalıştırmasını, daha önce çalıştırdıklarına göre bu kişinin daha hayırlı, güçlü ve güvenilir olduğunu söylemiştir.⁹⁸⁸ Kızların babası Hz. Musa’ya kendisinin yanında sekiz yıl

⁹⁷⁵ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/16.

⁹⁷⁶ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/17.

⁹⁷⁷ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/18.

⁹⁷⁸ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/18.

⁹⁷⁹ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/19.

⁹⁸⁰ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/20.

⁹⁸¹ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/21.

⁹⁸² *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/22.

⁹⁸³ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/23.

⁹⁸⁴ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/23.

⁹⁸⁵ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas28/ 24.

⁹⁸⁶ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/25.

⁹⁸⁷ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas28/ 25.

⁹⁸⁸ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/26.

çalışması karşılığında kızlarından biriyle onu evlendirebileceği söylemiş ve eğer isterse de bu süreyi on yıla da tamamlayabileceği teklifinde bulunmuştur.⁹⁸⁹ Hz. Musa da bu konuştuklarının aralarında bir anlaşma olduğunu ancak bu iki süreden hangisini tamamlarsa tamamlasın kendisine bu konuda düşmanlık yapılmamasını isteyerek bu konuda söz almıştır.⁹⁹⁰

3. 3. 2. Hz. Musa'nın Ailesi ile Medyen'den Ayrılışı ve Vahiy Alması

Bu süre tamamlandıktan sonra Hz. Musa ailesiyle birlikte yola çıkmıştır.⁹⁹¹ Tur Bölgesi'nde bir ateş görmüş ve ailesine “(Siz burada) bekleyin! Şüphesiz ki ben bir ateş gördüm. Umarım ki ondan size bir haber veya ısınmanız için ateşten bir kor getiririm.” diyerek ateşin görüldüğü yere doğru gitmiştir.⁹⁹² Oraya varınca bu bereketli yerde, sağ taraftaki vadi kıyısında yanan bir ağaç yönünden Allah Teala kendisine “Ey Musa! Alemlerin Rabbi olan Allah benim ben!”, “Hemen ayakkabılarını çıkar! Şüphesiz ki sen (iki kez) kutsanmış Tuva Vadisinde!” diye seslenmiştir.⁹⁹³ Allah Teala kendisinin elçi olarak seçildiğini,⁹⁹⁴ ona asasını yere bırakmasını⁹⁹⁵ söylemiş ve Hz. Musa attıktan sonra onun bir yılan⁹⁹⁶ gibi hareket ettiğini görüp korkarak kaçınca Allah Teala geri dönmesini, korkmamasını ve güvende olduğunu söylemiştir.⁹⁹⁷ Daha sonra Allah Teala elini göğsüne sokmasını ve elinin bembeyaz bir şekilde çıkacağını⁹⁹⁸ korkudan açılan kollarını ise kendisine doğru çekmesini söylemiştir.⁹⁹⁹ Daha sonra Allah Teala azgınlık gösterdiği için Firavun'a gitmesini emretmiştir.¹⁰⁰⁰ Hz. Musa'dan Firavun'a “Arınmak ister misin!”, “(İstiyorsan seni Rabbine yönlendireyim. (Böylece O'na) saygı duyarsın.” diyerek çağrıda bulunmasını istemiştir.¹⁰⁰¹

Biraz sakinleştikten sonra Hz. Musa Rabbine onların içinden bir adam öldürdüğünü,¹⁰⁰² aralarına geri dönerse kendisini öldürmelerinden korktuğunu söylemiştir.¹⁰⁰³ Ayrıca dilinin dönmemesinden endişe ettiğini,¹⁰⁰⁴ kardeşi Hz. Harun'un dilinin kendinden daha düzgün

⁹⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/27.

⁹⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/28, Taha 20/40.

⁹⁹¹ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/29.

⁹⁹² Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/29, Taha 20/10, Neml 27/7.

⁹⁹³ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/30, Meryem 19/52, Taha 20/11, Naziat 79/16, Neml 27/8-9.

⁹⁹⁴ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/13.

⁹⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/19, Neml 27/10.

⁹⁹⁶ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/20.

⁹⁹⁷ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/31, Neml 27/10.

⁹⁹⁸ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/21-23, Neml 27/12.

⁹⁹⁹ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/32.

¹⁰⁰⁰ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/24, Şuara 26/10, Naziat 79/17.

¹⁰⁰¹ Kur'an-ı Kerim. Naziat 79/18-19.

¹⁰⁰² Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/14.

¹⁰⁰³ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/33.

¹⁰⁰⁴ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/13.

olduğunu, kavmin onu yalanlamasından¹⁰⁰⁵ korktuğunu ve Hz. Harun'u doğrulayıcı bir yardımcı¹⁰⁰⁶ olarak kendisiyle beraber göndermesini istemiştir.¹⁰⁰⁷ Allah Teala onu kardeşiyle destekleyeceğini, verilen deliller sebebiyle onların asla kazanamayacağını, üstün geleceklerini, kendilerine inananların da olacağını bildirmiştir.¹⁰⁰⁸ Bunun üzerine delilleriyle beraber Hz. Harun'u da yanına alarak vahyedilenleri anlatmakta korkaklık göstermeden Firavun'a gitmesi emredilmiştir.¹⁰⁰⁹ Hz. Musa daha önceki yaşananlar sebebiyle Firavun'un bulunduğu bölgeye gitmekten korktuğu için Rabbinden bu konuda yüreğine genişlik vermesini¹⁰¹⁰ istemiştir. Allah Teala da yaşadığı bu olayların Firavun ve kavmine karşı ona gösterilen birer mucize olduğunu bildirmiştir.¹⁰¹¹ Bu delillerle beraber Hz. Musa ve Hz. Harun Firavun ve yöneticilerine gönderilmiştir.¹⁰¹²

Allah Teala, Firavun'a gittiklerinde belki gerçeği hatırlar ve saygı duyar diye ona yumuşak sözle çağrıda bulunmalarını emretmiştir.¹⁰¹³ Hz. Musa ve Hz. Harun Firavun'un daha da azgınlık göstermesinden ve kendilerine zarar vermesinden endişe ettiklerini söylemişlerdir.¹⁰¹⁴ Allah Teala da korkmamalarını, onları görüp duyduğunu ve onlarla beraber olduğunu söylemiştir.¹⁰¹⁵ Firavun'un yanına vardıklarında ona *"Şüphesiz ki biz Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğulları'nı bizimle gönder; onlara eziyet etme! Elbette biz sana Rabbinden bir delil ile geldik. Selam (esenlik), rehber (vahye) uyanlara olacaktır."* diye çağrıda bulunmalarını vahyetmiştir.¹⁰¹⁶

3. 3. 3. Firavun'un Yanına Dönüş

Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun Firavun'un yanına ulaşmış, Hz. Musa kendisinin Allah'tan gelen bir elçi olduğunu söylemiş¹⁰¹⁷ ve Allah'ın emrettiği gibi ona çağrıda bulunmuştur. Firavun Hz. Musa'ya onu çocukken yanlarına alıp büyüttüklerini, buna rağmen bir adam öldürdüğünü hatırlatmıştır.¹⁰¹⁸ Hz. Musa Firavun'un bu hatırlatmasına karşılık o

¹⁰⁰⁵ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/12.

¹⁰⁰⁶ Kur'an-ı Kerim. Furkan 25/35, Meryem 19/53, Şuara 26/13.

¹⁰⁰⁷ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/34, Taha 20/29-30.

¹⁰⁰⁸ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/35, Şuara 26/15.

¹⁰⁰⁹ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/42, Neml 27/12.

¹⁰¹⁰ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/25, Şuara 26/13.

¹⁰¹¹ Kur'an-ı Kerim. Kasas 28/32.

¹⁰¹² Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/75, Müminun 23/45, Zariyat 51/38, Duhan 44/17, Zuhruf 43/46, Mümin 40/23-24, Hud 11/96.

¹⁰¹³ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/44.

¹⁰¹⁴ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/45.

¹⁰¹⁵ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/46.

¹⁰¹⁶ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/47, Araf 7/104-105, Şuara 26/16-17, Duhan 44/18.

¹⁰¹⁷ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/104.

¹⁰¹⁸ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/18.

zamanlar bilinçsiz bir genç olduğunu, korktuğu için onlardan kaçtığını söylemiştir.¹⁰¹⁹ Başına kaktığı bu iyiliği ise İsrailoğullarına yaptığı zulüm ve onları köleleştirmesi sebebiyle yaptığını hatırlatmıştır.¹⁰²⁰ Firavun da alaycı bir tavırla “*Ey Musa! Rabbiniz de kimmiş?*” diyerek çıkmıştır.¹⁰²¹ Hz. Musa da göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbi olduğunu söylemiştir.¹⁰²² Firavun etrafındakilere dönerek “*Duymuyor musunuz?*”,¹⁰²³ “*Size gönderilen bu elçi mutlaka cinlenmiştir!*”¹⁰²⁴ diye seslenmiştir. Hz. Musa ise orada bulunanlara akıllarını kullandıkları takdirde doğunun, batının ve her ikisinin arasında bulunanların sahibinin Allah olduğunu anlayacaklarını söylemiştir.¹⁰²⁵ Firavun Hz. Musa’yı kendisinden başkasını ilah edinirse hapse atmakla tehdit etmiştir.¹⁰²⁶ Hz. Musa “*Sana apaçık bir şey (delil) getirsem de mi (hapse atarsın)?*” diye sormuştur.¹⁰²⁷ Firavun ise bir delil getirdiyse bunu göstermesini istemiştir.¹⁰²⁸ Bunun üzerine Hz. Musa asasını yere atmış ve asa bir yılan dönüşmüştür.¹⁰²⁹ Elini göğsüne sokmuş ve bembeyaz olarak çıkarmıştır.¹⁰³⁰ Firavun gördüklerini yalanlayarak isyan etmiş ve arkasını dönmüştür.¹⁰³¹ Yandaşlarını toplayıp onlara “*Ben sizin yüce rabbinizim.*” diye seslenmiştir.¹⁰³² Oradakiler “*Bu sadece uydurulmuş bir büyüdür; önceki atalarımızdan böyle bir şey de duymadık.*”, “*Toplumları bize kölelik ederken bizim gibi olan bu iki insana inanır mıyız hiç!*”¹⁰³³ diyerek Hz. Musa’nın getirdiği mucizeleri inkar etmişlerdir.¹⁰³⁴ Hz. Musa da onlara “*Size gerçek (bilgi) geldiğinde onun için ‘Bu bir büyü müdür?’ (Hep böyle mi) dersiniz? (Oysa) büyücüler başarılı olamazlar!*” diye karşılık vermiştir.¹⁰³⁵ Onlar da “*Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin ve yeryüzünde yücelik sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin? Biz sana inanacak değiliz.*” diye Hz. Musa’nın getirdiklerini ve söylediklerini aslında inanmış olmalarına rağmen haksızlık ve kibirleri sebebiyle¹⁰³⁶ inkara devam etmişlerdir.¹⁰³⁷

¹⁰¹⁹ *Kur’an-ı Kerim*. Şuara 26/20-21.

¹⁰²⁰ *Kur’an-ı Kerim*. Şuara 26/22.

¹⁰²¹ *Kur’an-ı Kerim*. Taha 20/49, Şuara 26/23.

¹⁰²² *Kur’an-ı Kerim*. Şuara 26/24.

¹⁰²³ *Kur’an-ı Kerim*. Şuara 26/25.

¹⁰²⁴ *Kur’an-ı Kerim*. Şuara 26/27, Zariyat 51/39, İsra 17/101.

¹⁰²⁵ *Kur’an-ı Kerim*. Şuara 26/28.

¹⁰²⁶ *Kur’an-ı Kerim*. Şuara 26/29.

¹⁰²⁷ *Kur’an-ı Kerim*. Şuara 26/30.

¹⁰²⁸ *Kur’an-ı Kerim*. Araf 7/106, Şuara 26/31.

¹⁰²⁹ *Kur’an-ı Kerim*. Araf 7/107, Şuara 26/32.

¹⁰³⁰ *Kur’an-ı Kerim*. Araf 7/108, Şuara 26/33.

¹⁰³¹ *Kur’an-ı Kerim*. Naziat 21-22, Mümin 40/24.

¹⁰³² *Kur’an-ı Kerim*. Naziat 79/23-24.

¹⁰³³ *Kur’an-ı Kerim*. Müminun 23/47.

¹⁰³⁴ *Kur’an-ı Kerim*. Kasas 28/36, Yunus 10/75, Neml 27/12.

¹⁰³⁵ *Kur’an-ı Kerim*. Yunus 10/77.

¹⁰³⁶ *Kur’an-ı Kerim*. Neml 27/14, İsra 17/102.

¹⁰³⁷ *Kur’an-ı Kerim*. Yunus 10/78.

Bu yaşananların ardından çok öfkelenen Firavun şehir halkının dinleri değiştirmesinden ve Hz. Musa'nın yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağından endişe ettiğini iddia ederek Hz. Musa'yı öldürmek istemiştir.¹⁰³⁸ Hz. Musa bu duydukları karşısında hesap gününe inanmayan her kibirliden herkesin Rabbi olan Allah'a sığındığını söylemiştir.¹⁰³⁹ Firavun ailesinden olup iman ettiğini gizleyen bir adam delilleriyle gelmiş olmasına rağmen "*Rabbim Allah'tır!*" dediği için Hz. Musa'nın öldürülmek istenmesine tepki göstermiştir.¹⁰⁴⁰ O eğer yalan söyleyen biriye bunun kendi aleyhine olduğunu, doğru söylüyor ise bir azabın gelip inkar edenleri bulacağını, Allah'ın haddi aşan ve yalancı kimseyi doğru yola iletmeyeceğini söylemiştir.¹⁰⁴¹ Kavmine dönerek onlara "*Ey kavmim! Bugün yeryüzüne hakim kişiler olarak hükümdarlık sizindir. (Fakat) Allah'ın azabı bize gelip çatarsa bize kim yardım edebilir ki!*" diye seslenmiştir. Bunun üzerine Firavun "*Ben size sadece kendi görüşümü söylüyorum ve yine size ancak doğru yolu gösteriyorum!*" diyerek çıkmıştır.¹⁰⁴² İman eden kişi Nuh, Ad ve Semud kavminin başına gelenlerin kendilerinin de başına gelmesinden korktuğunu söylemiştir.¹⁰⁴³ Yine onlara hesap günü geldiğinde oradan kaçıp kurtulmaya çalışacaklarını fakat Allah'ın azabından kaçış olmadığını bildirmiştir.¹⁰⁴⁴ Hz. Musa'dan önce Yusuf'un¹⁰⁴⁵ da apaçık deliller getirmesine rağmen onunla ilgili de şüpheye düştüklerini, onun vefatından sonra da "*Allah ondan sonra asla elçi göndermez!*" dediklerini de hatırlatmıştır.¹⁰⁴⁶ Bunun üzerine Firavun yöneticilerine "*Ey yöneticiler! Sizin için benden başka ilah tanımıyorum. Ey Haman! Benim için çamur üzerine bir ateş yak (tuğla imal et); bana bir kule yap ki Musa'nın ilahına ulaşayım; o (Musa)nın yalan söyleyenlerden (olduğunu) sanıyorum.*" demiştir.¹⁰⁴⁷ İman eden kişi ise Firavun'a değil kendisine uymalarını, dünya hayatının geçici bir eğlenceden ibaret olduğunu, kim kötülük işlerse kendisine sadece o kadar karşılık verileceğini fakat iyi iş yaparlarsa cennete gireceklerini ve orada kendilerine hesapsız rızık verileceğini öğütlemiştir.¹⁰⁴⁸ Kavmi onu kendi inançlarına davet edince de "*Ey kavmim! Siz beni ateşe çağırıyorken ben sizi kurtuluşa çağırıyorum.*", *Siz beni Allah'ı inkar etmeye ve hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyleri O'na ortak koşmaya çağırıyorsunuz. Ben ise, güçlü ve çok bağışlayan olan (Allah)'a davet*

¹⁰³⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/26.

¹⁰³⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/27.

¹⁰⁴⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/28.

¹⁰⁴¹ *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/28.

¹⁰⁴² *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/29.

¹⁰⁴³ *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/30-31.

¹⁰⁴⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/32-33.

¹⁰⁴⁵ İsmi geçen Yusuf'un Hz. Yusuf olduğu söylenmektedir. Bkz.: Ö. F. Harman (2013). "Yusuf". TDV İslam Ansiklopedisi, c. 44, s. 4.

¹⁰⁴⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/34.

¹⁰⁴⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Kasas 28/38, Mümin 40/36-37.

¹⁰⁴⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Mümin 40/38-39-49.

ediyorum.”, “Gerçek şu ki sizin beni davet ettiğiniz şeyin, dünyada da ahirette de davete değer bir tarafı yoktur. Şüphesiz ki dönüşümüz Allah’adır; aşırı gidenler de elbette ateş halkının kendileridir.”, “Size söylediklerimi ileride hatırlayacaksınız. Ben işimi Allah’a havale ediyorum. Şüphesiz ki Allah kulları görendir.” diyerek onlardan uzaklaşmıştır.¹⁰⁴⁹

Firavun etrafında bulunan yöneticilere Hz. Musa’yı kastederek “Şüphesiz ki bu, sizi yurduvuzdan çıkarmak isteyen çok bilgili bir büyücüdür.” demiştir.¹⁰⁵⁰ Onlara ne yapması gerektiği ile ilgili bir öneri sunmalarını istemiştir.¹⁰⁵¹ Yöneticiler de ona Hz. Musa ve kardeşini alıkoymasını, onlarla karşı karşıya getirmek üzere bütün bilgin büyücülerini toplamasını önermiştir.¹⁰⁵² Bunun üzerine Firavun bilgili bütün büyücülerin toplanarak kendisine getirilmesini emretmiştir.¹⁰⁵³ Hz. Musa’ya “Ey Musa! Yaptığın büyü ile bizi yurduvuzdan çıkarmaya mı geldin?” diyerek çıkışmıştır.¹⁰⁵⁴ Hz. Musa’ya karşılıklı büyü yapıp güçlerini yarıştırmak üzere iki tarafın da uygun olduğu bir günde ve mekanda bir araya gelmeyi teklif etmişlerdir.¹⁰⁵⁵ Hz. Musa da onlara “Buluşma zamanınız, süs (bayram) günü yani insanların toplanacağı kuşluk vaktidir.” diyerek bu teklifi kabul etmiştir.¹⁰⁵⁶ Etrafta soruşturulan ve getirilen bu büyücüler yapacakları iş karşılığında bir ödül istediklerini¹⁰⁵⁷ söyleyince Firavun da onlara “Tamam; siz gözdeleler(im)den olacaksınız.” diye karşılık vermiştir.¹⁰⁵⁸

3. 3. 4. Firavun’un Büyücülerini ve Hz. Musa’nın Mucizeleri

Firavun topladığı büyücülerle beraber belirlenen saatte buluşma yerine gelmiştir.¹⁰⁵⁹ Şehir halkına da isterlerse orada bulunabilecekleri söylenmiştir.¹⁰⁶⁰ Şehir halkı da eğer büyücüler üstün gelirse onlara inanacaklarını söylemişlerdir.¹⁰⁶¹ Hz. Musa büyücülere Allah’a karşı gelmekten sakınmazlarsa Allah’ın bir azap ile onların kökünü kazıyacağını söylemiştir.¹⁰⁶² Büyücüler ise bu durumu aralarında gizlice tartışmıştır.¹⁰⁶³ Onlara bu iki kişinin büyüleriyle onları yurtlarından çıkarıp yollarından alıkoyacakları söylenmiştir.¹⁰⁶⁴ Sonra Hz. Musa onlara

¹⁰⁴⁹ Kur’an-ı Kerim. Mümin 40/41-42-43-44.

¹⁰⁵⁰ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/109, Şuara 26/34, Mümin 40/24.

¹⁰⁵¹ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/110, Şuara 26/35.

¹⁰⁵² Kur’an-ı Kerim. Araf 7/112, Şuara 26/36-37.

¹⁰⁵³ Kur’an-ı Kerim. Yunus 10/79.

¹⁰⁵⁴ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/57.

¹⁰⁵⁵ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/57.

¹⁰⁵⁶ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/59.

¹⁰⁵⁷ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/113, Şuara 26/41.

¹⁰⁵⁸ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/114, Şuara 26/42.

¹⁰⁵⁹ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/60, Şuara 26/38, Araf 7/38.

¹⁰⁶⁰ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/39.

¹⁰⁶¹ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/40.

¹⁰⁶² Kur’an-ı Kerim. Taha 20/61.

¹⁰⁶³ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/62.

¹⁰⁶⁴ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/63.

“Hilenizi toplayın (yanınıza alın); sonra da sırayla gelin! Bugün üstün gelen elbette başaracaktır.” demiştir.¹⁰⁶⁵ Büyücüler Hz. Musa’ya “Ey Musa, ya (önce asayı) sen atacaksın ya da ilk atanlar biz (mi) olalım?” diye sormuşlardır.¹⁰⁶⁶ Hz. Musa önce onlara ne atacaklarsa atmalarını söylemiştir.¹⁰⁶⁷ Büyücülerin attıkları ipler ve asalar gerçekten kendilerine doğru koşuyormuş gibi görünmüştür.¹⁰⁶⁸ Orada bulunan insanların gözleri büyülenmiş ve hepsi korkmuşlardır.¹⁰⁶⁹ Büyücüler Firavun’un itibarı için galip gelmeye uğraşacaklarını söylemişlerdir.¹⁰⁷⁰ Hz. Musa olanları görüp korku hissedince Allah Teala ona “Korkma! Şüphesiz ki sen galip geleceksin.” diyerek onu sakinleştirmiştir.¹⁰⁷¹ Hz. Musa büyücülere yaptıkları büyüün Allah tarafından boşa çıkarılacağını söylemiştir.¹⁰⁷² Allah ona diğerlerinin yaptıklarını yutması için sağ elindeki asasını yere atmasını emretmiştir.¹⁰⁷³ Hz. Musa’nın asası diğer büyücülerin yaptıklarını yutup gerçek ortaya çıkınca büyücüler “Harun ve Musa’nın Rabbine iman ettik!” diyerek secdeye kapanmıştır.¹⁰⁷⁴ Olanlara öfkelenen Firavun “Ben size izin vermeden ona iman ettiniz, (öyle mi)! Şüphesiz ki o (Musa) size büyü öğreten büyüğünüzdür (akıl hocanızdır). Dönecliğ(iniz)den (Musa’nın dinine dönmenizden) dolayı elbette ellerinizi ve ayaklarınızı kestireceğim. Sizi elbette hurma dallarına asacağım! Hangimizin azabının daha şiddetli ve kalıcı olduğunu elbette bileceksiniz.” diyerek tehdit etmiştir.¹⁰⁷⁵ Büyücüler ise Firavun’a; onun zorlaması ile yaptıkları bu büyü ve hataları sebebiyle tövbe edeceklerini ve Rablerinden bağışlanma dileyebileceklerini, gelen apaçık delillere iman ettikleri için intikam almaya çalıştığını, bu apaçık bilgilere ve yoktan var edene karşı onu asla tercih etmeyeceklerini, ancak dünya hayatında insanlara hükmedebileceğini, bu yüzden ne yapmak isterse onu yapmasını söylemişlerdir.¹⁰⁷⁶ Firavun kavmine dönüp “Ey kavmim! Mısır’ın hükümdarlığı ve altından akıp giden şu ırmaklar benim değil mi? (Hala gerçeği) görmüyor musunuz?”, “Yoksa ben kendisi zayıf ve neredeyse söz anlatamayacak durumda bulunan şu (adam)dan daha hayırlı değil miyim?”, “Ona altından bilezikler veya beraberinde melekler gelmeli değil miydi?” diye

¹⁰⁶⁵ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/64.

¹⁰⁶⁶ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/65, Araf 7/115.

¹⁰⁶⁷ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/116, Taha 20/66, Şuara 26/43, Yunus 10/80.

¹⁰⁶⁸ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/66.

¹⁰⁶⁹ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/116.

¹⁰⁷⁰ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/44.

¹⁰⁷¹ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/68.

¹⁰⁷² Kur’an-ı Kerim. Yunus 10/81.

¹⁰⁷³ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/69, Araf 7/117, Şuara 26/45.

¹⁰⁷⁴ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/120, Şuara 26/46, Taha 20/70.

¹⁰⁷⁵ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/71, Araf 7/123-124, Şuara 26/49.

¹⁰⁷⁶ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/72-73, Araf 7/125-126, Şuara 26/50-51.

seslenmiştir.¹⁰⁷⁷ Firavun ve yöneticileri tarafından aşağılanan ve onların eziyetlerinden korkan Hz. Musa'nın kavminden bir grup insan dışında kimse onun getirdiklerine iman etmemiştir.¹⁰⁷⁸

Firavun'un yöneticileri, Firavun'a, sihirbazları cezalandırırken Hz. Musa'yı; kavmini ve kendisini terk etmiş olmasına, yeryüzünde bozgunculuk çıkarma ihtimaline rağmen serbest mi bırakacağını sormuşlardır.¹⁰⁷⁹ Firavun ise “(Hayır hayır), oğullarını öldürtüp kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onlara üstünüz (onları ezecek güçteyiz.)!” diye cevap vermiştir.¹⁰⁸⁰ Bunun üzerine Hz. Musa kavmine Allah'tan yardım istemelerini ve sabırlı olmalarını söylemiştir.¹⁰⁸¹ Kavmi ise ona “Sen bize gelmeden önce de eziyete uğratılmıştık; geldikten sonra da!” diyerek çıkmıştır.¹⁰⁸² Hz. Musa ise Allah'ın düşmanları helak edeceğini, kendilerini yeryüzüne hakim kılacağını ve nasıl davrandıklarına bakacağını söylemiştir.¹⁰⁸³ Allah'a inanıp güvendiyseler O'na teslim olmaları gerektiğini öğütlemiştir.¹⁰⁸⁴ Kavmi de “Yalnızca Allah'a güvendik. Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu içinde deneme konusu kılma!”, “Bizi merhametinle o kafirler topluluğundan kurtar!” diyerek Allah'a dua etmişlerdir.¹⁰⁸⁵ Allah Teala da Hz. Musa ve kardeşi Harun'a şehrin içinde kavimleri için evler hazırlamalarını, namaza devam etmelerini ve müminleri müjdelemelerini emretmiştir.¹⁰⁸⁶ Hz. Musa ve Hz. Harun Firavun ve yöneticilerine verdiği ziynet ve malların onları saptırdığını, onlara elem verici bir azap gelmeden iman etmeyecekleri için bu ziynet ve malları onlardan geri alması için Rablerine dua etmişlerdir.¹⁰⁸⁷ Allah Teala da bu duaya karşılık vereceğini, onlara doğru yoldan ayrılıp gerçeği inkar edenlerin yoluna sapmamalarını öğütlemiştir.¹⁰⁸⁸

3. 3. 5. Hz. Musa ve Kavminin Mısır'da Tutsak Edilişi

Firavun'un engellemesi sebebiyle şehirden çıkamayan Hz. Musa ve kavmi bu süre zarfında Firavun ve ailesinin kuraklık, kıtlık gibi birçok bela ile cezalandırıldıklarını görmüşlerdir.¹⁰⁸⁹ Firavun ve ailesi bir iyilik geldiğinde kendilerinden olduğunu, kötülük geldiğinde ise bunun Hz. Musa ve kavmi sebebiyle olduğunu söyleyip durmuştur.¹⁰⁹⁰ Mısırlılar

¹⁰⁷⁷ Kur'an-ı Kerim. Zuhuruf 43/51-52-53.

¹⁰⁷⁸ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/83, Zuhuruf 43/54.

¹⁰⁷⁹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/127.

¹⁰⁸⁰ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/127, Mümin 40/25.

¹⁰⁸¹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/128.

¹⁰⁸² Kur'an-ı Kerim. Araf 7/129.

¹⁰⁸³ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/129.

¹⁰⁸⁴ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/84.

¹⁰⁸⁵ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/85, Yunus 10/86.

¹⁰⁸⁶ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/87.

¹⁰⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/88.

¹⁰⁸⁸ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/89.

¹⁰⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/130.

¹⁰⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/131.

Hz. Musa'ya her ne mucize getirirse getirsin ona inanmayacaklarını söylemişlerdir.¹⁰⁹¹ Bunun üzerine Allah Teala bu topluluğun üzerine tufan, çekirgeler, haşereler, kurbağalar ve kan göndermiş fakat onlar kibirlenmeye devam etmiştir.¹⁰⁹² Başlarına gelen her belada Hz. Musa'ya *"Ey Musa! Sana verdiği söz gereği bizim için Rabbine dua et! Bizden o azabı kaldırırsan elbette sana inanacak ve elbette İsrailoğullarını seninle göndereceğiz."* demişlerdir.¹⁰⁹³ Bu belalar onlardan kaldırıldığında ise hemen eski hallerine dönmüşlerdir.¹⁰⁹⁴

Firavun ve kavmi bunları yaparken Allah Teala bir gün, Hz. Musa'ya *"Kullarımı geceleyin yola çıkar; şüphesiz ki takip edileceksiniz!"*, *"...; yetişilmekten korkmaksınız ve (boğulmaktan) endişe etmeksizin onlara denizde kuru bir yol aç!"*, *"Denizi rahatça terk edip geç! Şüphesiz ki onlar boğulacak bir ordudur."* diye vahyetmiştir.¹⁰⁹⁵ Hz. Musa ve kavminin şehirden çıktığını duyan Firavun, civar şehirlere askerler toplamış ve *"Şüphesiz ki bunlar az bir topluluktur; (ama) bize karşı öfke doludurlar. Biz ise donanımlı bir topluluğuz!"* diyerek gücü ve çokluğu ile onları yenebileceğini iddia etmiştir.¹⁰⁹⁶ Aslında bu yolla Allah Teala Firavun ve halkını bahçelerinden, su kaynaklarından, hazinelerinden ve değerli makamlarından uzaklaştırmıştır.¹⁰⁹⁷ Çünkü aslında bu onların sonunu getirecek olayların başlangıcıdır. Firavun hazırlıklarını tamamlamış ve gün doğarken Hz. Musa ve İsrailoğullarının peşine düşmüştür.¹⁰⁹⁸ İki topluluk birbirlerine rastlayınca Hz. Musa'nın kavmi *"Şüphesiz ki yakalandık!"* diyerek korkuya kapılmışlardır.¹⁰⁹⁹ Hz. Musa ise *"Asla! Şüphesiz ki Rabbim benimledir, bana yol gösterecektir!"* diye kavmini sakinleştirmeye çalışmıştır.¹¹⁰⁰ Allah Teala Hz. Musa'ya *"Asanla denize vur!"* diye vahyetmiştir.¹¹⁰¹ Hz. Musa asasını denize vurunca deniz yarılmış ve her bir taraf koca bir dağ gibi olmuştur.¹¹⁰² Hz. Musa ve kavmi denizden geçirilerek kurtarılmışlardır.¹¹⁰³ Firavun ve askerleri de buradan geçmeye çalışmış ve deniz üzerlerine kapanırken Firavun *"İsrailoğullarının inandığı ilahtan başka ilah olmadığına ben de iman ettim. Ben de Müslümanlardanım!"* diye korkuyla iman ettiğini dile getirmiş, Allah Teala da ona *"Şimdi mi (iman ettin)! (Oysa) daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun."* diye

¹⁰⁹¹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/132.

¹⁰⁹² Kur'an-ı Kerim. Araf 7/133.

¹⁰⁹³ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/134, Zuhruf 43/49.

¹⁰⁹⁴ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/135, Zuhruf 43/50.

¹⁰⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/52, Taha 20/77, Duhan 44/23-24.

¹⁰⁹⁶ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/53-54-55.

¹⁰⁹⁷ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/57-58, Duhan 44/25-27.

¹⁰⁹⁸ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/60, Taha 20/78.

¹⁰⁹⁹ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/61.

¹¹⁰⁰ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/62.

¹¹⁰¹ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/63.

¹¹⁰² Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/63, Bakara 2/50.

¹¹⁰³ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/65, Bakara 2750, Duhan 44/30-31 Yunus 10/90.

cevap vermiştir.¹¹⁰⁴ Allah Firavun'un cesedinin sonraki nesillere ibret olması için kurtarılacağını bildirmiştir.¹¹⁰⁵ Firavun ve halkı da denizde boğulmuştur.¹¹⁰⁶

3. 3. 6. Mısır'dan Çıkış: Vahiy Levhaları, Samiri ve İsrailoğulları

Hz. Musa ve kavmi, Firavun ve askerlerinin zulmünden kurtarılmış ve bereketli kılınan Tur Vadisi'nin¹¹⁰⁷ doğu ve batısına mirasçı kılınmışlardır.¹¹⁰⁸ Allah sabretmeleri sebebiyle İsrailoğullarına verdiği güzel sözü yerine getirmiş, Firavun ve kavminin yaptıklarını, yükselttikleri binaları yerle bir etmiştir.¹¹⁰⁹ Fakat daha sonra onlar Allah'ın emirleri dışına çıkıp kendilerine yazık etmişlerdir.¹¹¹⁰ İsrailoğulları denizden geçip kurtulduktan sonra vardıkları yerde kendilerine ait bir takım putlara tapan bir kavme rastlamışlardır.¹¹¹¹ Bunun üzerine Hz. Musa'ya *"Ey Musa! Onların ilahları olduğu gibi, sen de bizim için bir ilah yap!"* dediler.¹¹¹² Hz. Musa ise onlara *"Şüphesiz ki siz cahillik eden bir toplumsunuz!"* diyerek çıkmıştır.¹¹¹³ Bu kavmin içinde buldukları halin helak sebebi olduğunu, yapmakta oldukları işlerin batıl olduğunu;¹¹¹⁴ üstelik Allah onları inançsızlara üstün kılmışken Allah'tan başka bir ilah mı arayacaklarını söylemiştir.¹¹¹⁵ Sonra onlara Firavun ve kavminin erkek çocuklarını öldürüp kadınlarını sağ bıraktığı günleri ve onlardan kurtuluşlarını hatırlatmıştır.¹¹¹⁶ Onlara *"Siz ve yeryüzünde olanların hepsi nankörlük etseniz bile, Allah (gerçek) zengindir, övgüye layıktır."* diye seslenmiştir.¹¹¹⁷

Allah Hz. Musa'ya kavmine ulaştırmak için vahiyetmek üzere otuz gece vadedmiş ve ona on gece daha eklemiştir.¹¹¹⁸ Bu süre zarfında kavmini yönlendirmek üzere *"Kavmimin arasında benim yerime geç; onları ıslah etmeye devam et; bozguncuların yoluna uyma!"* diyerek yerine Hz. Harun'u vekil bırakmıştır.¹¹¹⁹ Hz. Musa Allah'ın onu çağırdığı zamanda Sina Dağı'na varmış ve Rabbi onunla konuşunca *"Rabbim! Bana (kendini) göster de seni göreyim!"* deyince

¹¹⁰⁴ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/90-91.

¹¹⁰⁵ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/92.

¹¹⁰⁶ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/64-66, Bakara 2/50, Araf 7/136, Taha 20/78, Kasas 28/40, İsra 17/103, Zuhuruf 43/55, Zariyat 51/40.

¹¹⁰⁷ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/80.

¹¹⁰⁸ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/137, Taha 20/80, Bakara 2/49, İsra 17/104.

¹¹⁰⁹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/137.

¹¹¹⁰ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/160.

¹¹¹¹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/138.

¹¹¹² Kur'an-ı Kerim. Araf 7/138.

¹¹¹³ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/138.

¹¹¹⁴ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/139.

¹¹¹⁵ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/140, Duhan 44/32.

¹¹¹⁶ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/141, İbrahim 14/6.

¹¹¹⁷ Kur'an-ı Kerim. İbrahim 14/8.

¹¹¹⁸ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/142, Bakara 2/51.

¹¹¹⁹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/142.

Allah Teala da ona “*Sen beni asla göremeyeceksin. Fakat şu dağa bak; yerinde durabilirsen de beni görebileceksin!*” diye yanıt vermiştir.¹¹²⁰ Rabbi dağa tecelli edince dağ paramparça olmuş ve Hz. Musa da baygın düşmüştür.¹¹²¹ Ayılınca da “*Sen yücesin; sana yöneldim ve ben inananların öncüsüyüm.*” diyerek Rabbine sığınmıştır.¹¹²² Allah Teala Hz. Musa’ya gelmek için neden böyle acele ettiğini sorunca Hz. Musa “*Onlar benim arkamdalar. Rabbim! Memnun olası diye sana (gelmek için) acele ettim.*” demiştir.¹¹²³ Allah da ona kendisi kavminin yanından ayrıldıktan sonra İsrailoğullarının Samiri’nin sözüne uyarak yoldan çıktıklarını haber vermiştir.¹¹²⁴ Allah Hz. Musa’ya kendisine mesajları ve hitabı sayesinde onu insanlar üzerine seçkin kıldığını, ona verdiklerini alarak onlara sınıksız sarılıp şükretmesini emretmiştir.¹¹²⁵ Allah Hz. Musa’ya levhalara yazılarak verilmiş olan vahiyle kavmine güzel öğütlerde bulunmasını, yakında onlara yoldan çıkmışların yurtlarını göstereceğini söylemiştir.¹¹²⁶ Hz. Musa öfkeli ve üzüntülü bir şekilde kavminin yanına varmak üzere yola koyulmuştur.¹¹²⁷

İsrailoğulları Hz Musa Sina Dağı(Tur)’na gittiği sırada bir cesedi andıran, altından yapılmış ve boğuk bir sese sahip olan bir buzağı heykelini ilah edinmiştir.¹¹²⁸ Samiri onların önüne bu boğuk sesli, cesede benzer buzağı heykelini koymuş ve oradakiler de birbirlerine “*İşte bu, sizin de Musa’nın da ilahıdır. Fakat Musa (bunu) unuttu.*” demiştir.¹¹²⁹ Olanlara şahit olan Hz. Harun “*Ey kavmim! Siz bununla (buzağı heykeli ile) sadece imtihan edildiniz. Şüphesiz ki Rabbiniz Rahman’dır; bana uyun ve emrime itaat edin!*” diyerek onları uyarmıştır.¹¹³⁰ İsrailoğulları ise “*Musa bize dönüncüye kadar (buzağı heykeline) boyun eğmeye devam edeceğiz!*” diye karşılık vermiştir.¹¹³¹ Hz. Musa geri döndüğünde karşılaştıkları sonuncunda çok öfkelenmiş ve kavmine “*Benden sonra ne kötü işle yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeden) acele ettiniz, öyle mi?*” diyerek kızmıştır.¹¹³² Kavmi de ona “*Biz sana verdiğimiz sözden kendi başımıza dönmedik. Fakat o kavmin (Mısırlıların) ziynetinden birtakım ağırlıklar yüklenmiştik. Onları (çıkarıp ortaya) atmıştık. Aynı şekilde Samiri de (kendi taşıdığı buzağı heykelini oraya) bırakmıştı.*” diyerek yaşadıklarını anlatmıştır.¹¹³³ Öfkesine hakim olamayan

¹¹²⁰ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/143.

¹¹²¹ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/143.

¹¹²² Kur’an-ı Kerim. Araf 7/143.

¹¹²³ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/83-84.

¹¹²⁴ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/85.

¹¹²⁵ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/144.

¹¹²⁶ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/145.

¹¹²⁷ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/86.

¹¹²⁸ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/148, Bakara 2/51, Nisa 4/153.

¹¹²⁹ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/88.

¹¹³⁰ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/90.

¹¹³¹ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/91.

¹¹³² Kur’an-ı Kerim. Araf 7/150, Taha 20/86.

¹¹³³ Kur’an-ı Kerim. Taha 20/87.

Hız. Musa kavmi için getirdiği vahiy levhalarını fırlatıp atmış ve kardeşi Hız. Harun'un sakalından tutup onu ekiřtirmiř ve ona “*Ey Harun! Sapkınlığa dūřtüklerini gördüğünde bana uyman konusunda seni engelleyen neydi? Sen de mi emrime asi oldun?*”¹¹³⁴ diyerek kızmıştır.¹¹³⁵ Hız. Harun da “*Ey annemin ođlu! Saıma, sakalıma yapışma! şüphanesiz ki ben senin İsrailoğullarının arasına ayrılık dūřürdün; sözünü tutmadın!*” demenden korktum.”¹¹³⁶ “*Ey annemin ođlu! Bu toplum beni cidden zayıf gördü (bana baskı yaptılar), neredeyse beni öldüreceklerdi. Sen de (onları sevindirircesine) dūřmanları bana güldürme ve beni bu zalim toplumla bir tutma!*” diyerek içinde bulunduğu sıkıntılı durumu ona bildirmiştir.¹¹³⁷ Bunun üzerine Hız. Musa “*Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla; bizi merhametine koy! Sen merhametlilerin en merhametlisisin.*” diye dua etmiştir.¹¹³⁸ Hız. Musa daha sonra Samiri'ye dönerek “*Ey Samiri! Ya senin durumun (derdin) nedir?*” diye sormuştur.¹¹³⁹ O da “*Ben onların göremediği (bir gerçeği) gördüm. Elçinin mesajından bir bölümü aldım ve onu attım. İşte böyle, bunu nefsim bana hoř gösterdi.*” diye cevap vermiştir.¹¹⁴⁰ Yařananlar üzerine Hız. Musa onu kovmuş ve artık kurtulamayacağını, tapmakta oldukları heykeli ise yakıp denize atacaklarını söylemiştir.¹¹⁴¹ Kavmine ise onların ilahlarının Allah olduğunu hatırlatmıştır.¹¹⁴² Yaptıkları hatayı anlayanlar “*Rabbimiz bize merhamet etmez ve bizi bağışlamazsa elbette kaybedenlerden olacağız!*” diyerek pişmanlıklarını dile getirmişlerdir.¹¹⁴³

Hız. Musa'nın öfkesi dinince attığı levhaları tekrar eline almıştır.¹¹⁴⁴ Hız. Musa, Allah'ın belirlediği zaman için kavminden yetmiş kişi seçmiştir.¹¹⁴⁵ Sonra bir deprem olmuş ve bunun üzerine Hız. Musa “*Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helak edebilirdin. İçimizden bazı beyinsizlerin işlediği şeyler yüzünden hepimizi mi helak edeceksin? Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini (layık olanı) sapkınlıkta bırakırsın; dilediğini (layık olanı) sapkınlıkta bırakırsın; dilediğini (layık olanı) doğru yola ulaştırırsın. Sen bizim dostumuzsun (sahibimizsin); bizi bağışla ve bize merhamet et! Sen bağışlayanların en hayırlısısn.*”, “*Bizim için bu dünyada da iyilik yaz, ahirette de! şüphanesiz ki biz sana*

¹¹³⁴ *Kur'an-ı Kerim.* Taha 20/92-93.

¹¹³⁵ *Kur'an-ı Kerim.* Araf 7/150, Taha 20/92-93.

¹¹³⁶ *Kur'an-ı Kerim.* Taha 20/94.

¹¹³⁷ *Kur'an-ı Kerim.* Araf 7/150.

¹¹³⁸ *Kur'an-ı Kerim.* Araf 7/151.

¹¹³⁹ *Kur'an-ı Kerim.* Taha 20/95.

¹¹⁴⁰ *Kur'an-ı Kerim.* Taha 20/96.

¹¹⁴¹ *Kur'an-ı Kerim.* Taha 20/97.

¹¹⁴² *Kur'an-ı Kerim.* Taha 20/98.

¹¹⁴³ *Kur'an-ı Kerim.* Araf 7/149.

¹¹⁴⁴ *Kur'an-ı Kerim.* Araf 7/154.

¹¹⁴⁵ *Kur'an-ı Kerim.* Araf 7/155.

yöneldik.” diyerek Rabbine yakarmıştır.¹¹⁴⁶ Allah Teala da ona “*Dilediğime (layık olana) azap ederim. Merhametim ise her şeyi kapsamıştır ve onu takvalı (duyarlı) olanlara, zekatı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım.*” diye karşılık vermiştir.¹¹⁴⁷ Allah Teala şükretmeleri için onları affetmiştir.¹¹⁴⁸

3. 3. 7. İsrailoğulları Hakkında Kur’an-ı Kerim’in Bildirdikleri

Allah Teala İsrailoğulları ile ilgili olarak “*Allah’tan başkasına kulluk etmeyeceksiniz; ana babaya güzel davranacaksınız; yakınlara, yetimlere ve yoksullara (iyilik yapacaksınız)*” diye söz almıştı. (Ayrıca) ‘*insanlara güzel söz söyleyin; namazı kılın ve zekatı verin!*’ Sonunda azınız hariç, yüz çevirip dönüp gitmişsiniz.”¹¹⁴⁹ ayetiyle İsrailoğullarının genel halleri bildirilmiştir. İsrailoğullarından kan dökmeyeceklerine, birbirlerini yurtlarından çıkarmayacaklarına dair söz alınmış¹¹⁵⁰ fakat onlar birbirlerini de öldürmüş, aralarından bir grup insanı yurtlarından da çıkarmışlardır.¹¹⁵¹ Allah’ın onlar için gönderdiği Tevrat’a uygun davranmamışlardır.¹¹⁵² Allah Teala da buna karşılık dünya hayatında onları rezillikten başka bir şeyin beklemediğini, Kıyamet gününde ise en şiddetli azaba çarptırılacaklarını bildirmektedir.¹¹⁵³ İsrailoğullarından; ahirete karşılık dünya hayatını satın almış ve bu yüzden azapları hafifletilmeyecek kendilerine yardım edilmeyecek bir kavim olarak bahsedilir.¹¹⁵⁴ Kendilerine Hz. Musa’nın Kitap’la (Tevrat) gönderildiği, onun ardından daha nice elçiler gönderildiği, yine Hz. Meryem’in oğlu Hz. İsa’nın da Ruhü’l-Kudüs (Cebrail) ile desteklenerek apaçık delillerle gönderildiği bildirilir.¹¹⁵⁵ Ancak bu elçiler onların nefislerinin arzulamadığı şeyleri söylemeleri sebebiyle onlara karşı kibirlendikleri, bir kısmını yalanlayıp bir kısmını ise öldürdükleri bildirilir.¹¹⁵⁶ Allah Teala İsrailoğullarının kendileri ile ilgili olarak “*Kalplerimiz perdelidir.*” dediklerini ancak aksine Allah’ın onları lanetlemeleri sebebiyle bu halde oldukları, kalplerine mühür vurulduğu, azı dışında artık iman edemeyeceklerini söyler.¹¹⁵⁷ Tevrat’ı doğrulayan bir kitap olan ve Tevrat’ın da doğruladığı Kur’an- Kerim’i inkar etmişlerdir.¹¹⁵⁸ Aslında onlar Allah’ın peygamber olarak seçtiği Hz. Muhammed’i kıskanmış ve bu sebeple

¹¹⁴⁶ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/155-156.

¹¹⁴⁷ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/156.

¹¹⁴⁸ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/52, Maide 5/71.

¹¹⁴⁹ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/83.

¹¹⁵⁰ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/84.

¹¹⁵¹ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/85.

¹¹⁵² Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/85.

¹¹⁵³ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/85.

¹¹⁵⁴ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/86.

¹¹⁵⁵ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/87.

¹¹⁵⁶ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/87, Maide 5/70.

¹¹⁵⁷ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/88, Nisa 4/155.

¹¹⁵⁸ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/89.

doğruyu bildikleri halde Kur'an-ı Kerim'i kabul etmemişlerdir.¹¹⁵⁹ Onlara “Allah'ın indirdiğine iman edin!” dediğinde onların “Biz sadece bize indirilene (Tevrat'a) inanırız.” diye karşılık verecekleri ve Allah Teala'nın da bununla ilgili olarak “Siz inanıyor idiysezeniz peki daha önce Allah'ın peygamberlerini neden öldürüyordunuz?” diyerek onlara hesap soracağı bildirilmiştir.¹¹⁶⁰ Hz. Musa apaçık delillerle gelmiş olmasına rağmen onlar daha sonra bir buzağıyı ilah edinmişlerdir.¹¹⁶¹ Sina Dağı üzerlerine yürütülmüş, onlara “Size verdiğimiz kuvvetle alın (ona sıkıca tutunun); (ondaki gerçekleri) dinleyin!” denince onlar “İşittik ve isyan ettik.” demeyi tercih etmişlerdir.¹¹⁶² Onlar ahiret yurdunun yalnızca kendilerine ait olduğuna inandıkları için Allah Teala onlara “Ahiret yurdu Allah katında diğer insanlara değil de yalnızca size aitse (ve bu konuda) doğruysanız ölümü isteyin (bakalım)!”¹¹⁶³ dediğinde kendi elleriyle yaptıkları geçmiş günahları sebebiyle ölümü asla istemeyecekleri bildirilmiştir.¹¹⁶⁴ İsrailoğulları (dünya) hayatına şirk koşanlardan bile en düşkün kavimdir.¹¹⁶⁵ Allah Teala'nın bildirdiğine göre ise her biri bin sene yaşamak ister fakat o kadar da yaşasalar azaptan kurtulmaları asla mümkün değildir.¹¹⁶⁶

İsrailoğulları bu taşkın tutumlarını Hz. Meryem'e iftira atarak da göstermiş ve bu sebeple de cezalandırılmışlardır.¹¹⁶⁷ Ayrıca Hz. İsa'yı öldürdüklerini iddia etmeleri sebebiyle de cezaya çarptırılmışlardır.¹¹⁶⁸ Çünkü Hz. İsa'yı öldürememiş, çarmıha gerememişlerdir.¹¹⁶⁹ Allah Hz. İsa'nın onlar tarafından öldürülmediğini, onların bu konu hakkında yalnızca zanları ile hareket ettiklerini kesin olarak bildirmiştir.¹¹⁷⁰ Allah Teala Hz. İsa'yı vefat ettirip¹¹⁷¹ kendi katına yükseltmiştir.¹¹⁷² Onlar bu yalanları sebebiyle Allah tarafından cezalandırılmışlardır.

Allah Teala daha önce İsrailoğullarına helal kılınmış nimetlerin; yaptıkları haksızlıklar, bir çok kimseyi Allah yolundan engellemeleri sebebiyle daha sonra onlara haram kılındığını da bildirmiştir.¹¹⁷³ Onlar kendilerine yasaklanmış olmasına rağmen faiz almış ve insanların

¹¹⁵⁹ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/90.

¹¹⁶⁰ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/91, Nisa 4/155.

¹¹⁶¹ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/92.

¹¹⁶² Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/93.

¹¹⁶³ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/94.

¹¹⁶⁴ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/95.

¹¹⁶⁵ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/96.

¹¹⁶⁶ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/96.

¹¹⁶⁷ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/156.

¹¹⁶⁸ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/157.

¹¹⁶⁹ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/157.

¹¹⁷⁰ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/157.

¹¹⁷¹ Kur'an-ı Kerim. Ali İmran 3/55.

¹¹⁷² Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/158.

¹¹⁷³ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/160.

mallarını batıl yoldan yemişlerdir.¹¹⁷⁴ Bu kişiler için ise Allah elem verici bir azabın onları beklediğini söyler.¹¹⁷⁵ İsrailoğullarının ilimde derinleşmiş, iman eden, indirilen tüm kitaplara inanan, namazı kılan, zekatı veren, Allah'a ve ahiret gününe inanan kısmı için ise büyük bir mükafat hazırlandığını müjdeler.¹¹⁷⁶

Allah Teala İsrailoğullarından söz almış, onlar için on iki başkan görevlendirmiştir.¹¹⁷⁷ Bu başkanlarla beraber İsrailoğullarına “*Ben sizinle beraberim. Namazı kılar, zekatı verir, elçilerime inanır, onları destekler ve Allah'a güzel bir borç verirsiniz, şüphesiz ki sizden (sizin) kötülüklerinizi örteceğim ve sizi, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğim. Bundan sonra sizden kim inkar ederse elbette doğru yoldan sapmış olur.*” diyerek onları uyarmıştır.¹¹⁷⁸ Onlar ise her zaman olduğu gibi sözlerini bozmuş ve bu sebeple lanetlenerek kalpleri katılaştırılmıştır.¹¹⁷⁹ Onlar kelimelerin yerlerini değiştirerek Tevrat'ı tahrif etmiştir (bozmuştur).¹¹⁸⁰ Yine Allah Teala'nın bildirdiğine göre İsrailoğulları, içlerinden pek azı dışında, daima ihanet eden bir kavim olacaktır.¹¹⁸¹ Fakat buna rağmen Allah Teala'nın Hz. Muhammed'den isteği ise yine de onları affedip hoş görmesidir.¹¹⁸² Zira insanoğlu her ne kadar bozgunculuk da yapsa onları hakka davet etmek başta peygamberlerin daha sonra ise müminlerin görevidir. Ancak bunu yaparken daima temkinli ve ilkeli olmak gerekir. Zarar geldiğinde bu zararı engelleyecek önlemler de alınmalıdır. Düşmanlığı beslemek yerine barış için ortam hazırlamak, iyiliği yaymak için güçlenmek gereklidir.

3. 3. 8. Firavunlaşan Nefisler

Firavun Hz. Musa dönemindeki Mısır kralını ifade eder. Bu kral büyüklük taslayan, ilahlık iddiasında bulunan, halkının içindeki zayıfları ezen ve gerçeklerden yüz çeviren bir yöneticidir.¹¹⁸³ Hz. Musa dönemindeki Firavun kendini ilah ilan etmiş, ülkenin tüm sermayesini kendi zimmetine geçirmiş, halkını sınıflara ayırmış ve onları düşünmekten menetmiş bir yöneticidir.¹¹⁸⁴ Firavun yaptığı türlü manipülasyon ve korkutmalar yolu ile halkına ilah olduğu kabul ettirerek siyasi gücü eline geçirmiştir.¹¹⁸⁵ Böylece halkın kendisine ve yaptıklarına karşı

¹¹⁷⁴ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/161.

¹¹⁷⁵ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/161.

¹¹⁷⁶ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/162.

¹¹⁷⁷ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/12.

¹¹⁷⁸ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/12.

¹¹⁷⁹ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/13.

¹¹⁸⁰ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/13.

¹¹⁸¹ Kur'an-ı Kerim. Maide 5/13.

¹¹⁸² Kur'an-ı Kerim. Maide 5/13.

¹¹⁸³ Ö. F. Harman (1996), “Firavun”. TDV İslam Ansiklopedisi, c. 13, s. 119.

¹¹⁸⁴ A. Münir. age, s. 254-255-256-257.

¹¹⁸⁵ age, s. 254.

gelmemesini onların dini duygularını istismar ederek sağlamıştır. Firavun ayrıca ülkenin sermayesini maddi gücü yüksek bir kesimle birlikte kendi elinde bulundurarak ekonomik akışı da kontrol altına almıştır. Firavun ülke için alınacak kararları ekonomik gücü ellerinde tutan bu kimselerle istişare etmiş, her şeyi kendi ve bu grubun istekleri doğrultusunda gerçekleştirmiştir.¹¹⁸⁶ Bu sebeple halk arasında ciddi bir güç ve sınıf farkı oluşmuş, bir grup halk ise bir süre sonra köleleşmiştir. Firavun'un köleleştirdiği halk ise Hz. Musa'nın da kavmi olan İsrailoğullarıdır. Bir toplumda halk arasındaki ekonomik denge bozulduğunda köleleşme kaçınılmazdır. Zira bir grup diğer bir grubun sermayesine muhtaç hale geleceği için hayatta kalma güdüsü ile bu kimselerin emri altına girer. Firavun siyasi ve ekonomik gücün tek sahibi olarak bir grup insanın köleleşmesini kolaylaştırmış ve onların iş gücünü kullanarak refah içinde yaşamıştır. Elbette bu durum bir süre sonra toplum içinde sınıf farklılığının da oluşmasına sebep olmuştur. Firavun aralarından en güçsüz ve desteksiz bıraktığı İsrailoğullarını ise köleleştirmiş ve erkeklerini öldürerek aynı zamanda yok etmeye çalışmıştır.¹¹⁸⁷ Bu zulmün gerçekleşebilmesi ise düşünmeyen, sorgulamayan ve eyleme geçmeyen bir halk ile mümkündür.¹¹⁸⁸ Tüm bunları sağlayan Firavun elbette kontrolsüz güç neticesinde günden güne büyüyen ve bozguncu hale gelen bir nefsin sahibi olmuştur. Allah Teala Şems Suresi 7 ve 10. ayetler arasında “[Nefs]e (insana) ve onu biçimlendirene”, “Sonra da ona ([nefs]e), kötülük ve [takvâ] (duyarlılık) kabiliyetini verene ki”, “Onu ([nefs]ini) arındıran kişi elbette kurtulmuştur.”, “Onu (kötülüğe) gömen kişi ise kaybetmiştir.” buyurmaktadır. Öyleyse Firavun'un sahip olduğu nefis her bir insanda bulunmaktadır. Fakat nefsin arzularını iyiliğe ya da kötülüğü yönlendirmek kişinin kendi elindedir. Sınırsız güç ve sınırsız saltanat yalnızca Allah'a aittir. Sınırsız güç ve iktidar iddiası insanı ilahlık iddiasına ya da farkında olmadan ilahlaşmaya götürür. Bu ise tıpkı Firavun'un görmediği gibi, bir insanı, bildiği halde, gerçekleri görmekten alıkoyar. Hz. Musa kıssasında Firavun'un sahip olduklarında kimseye pay bırakmaması, siyasi ve ekonomik gücü elinde tutarak halkını köleleştirmesi onu bir denizin dibinde boğulmaya götürmüştür. Firavun örneği üzerinden nefisleri Firavunlaştıran düşünce ve eylemlerden uzak durmak ya da bunlardan vazgeçmek kişiyi takvaya sevk eder.

Etkinlik 1: Firavunlaşmış Nefisler ve Toplum

Amaç: Firavun'un karakteristik özelliklerini kavrayarak günümüz yansımalarını fark etme, Kötü özellikleri kontrol edebilme

¹¹⁸⁶ age, s. 255.

¹¹⁸⁷ age, s. 256.

¹¹⁸⁸ age, s. 257.

Yöntem ve Süre: Tartışma / Grup Çalışması – 40 dk

Yönerge: 4-5 kişilik gruplara ayrılıңыз. “Firavunlaşan Nefisler” metnindeki özelliklere sahip olan bir kişinin liderlik, ekonomik eşitsizlik vb. durumlarda topluma etkileri üzerine tartışınız. Grup olarak elde ettiğiniz sonuçları paylaşınız. Son olarak sınıf içinde bir değerlendirme yapınız.

3. 3. 9. Allah’ın Planı: Kölelikten Saraya

Firavun İsrailoğullarından doğan tüm erkek çocuklarının öldürülmesini istemiş ve bunun için harekete geçmiş olmasına rağmen Allah Teala kendi planını devreye sokmuştur. Allah Teala Firavun’un her şeye kudretinin yeteceği iddiasını, sonunu getirecek Hz. Musa’ya saray konforunda elleriyle bakım verdirerek alt üst etmiştir. Köle olarak büyüyecek olan Hz. Musa, Firavun eliyle sarayda bir asil olarak büyütülmüştür. Firavun için erkek çocuklarını öldürerek saltanatını devam ettirme planı böylece başına geçirilmiştir.¹¹⁸⁹ Ayrıca bu olayla Hz. Musa hem saray eğitiminden geçmiş hem de ilerde mücadele vereceği saray yöneticilerini de yakından tanıma fırsatı elde etmiştir. Bu sebeple Hz. Musa saray yöneticilerini etkileyecek yöntemleri ve saray yöneticileri de onu iyi tanıdıkları için yalan söylemeyeceğini bilmektedir.¹¹⁹⁰ Firavun ilahlık iddiasıyla Hz. Musa’dan kurtulmayı planlamışken gerçek ilah olan Allah Teala’nın planının altında ezilmiştir.

İnsanlar da zaman zaman tıpkı Firavun gibi olaylara yön vermek için planlar yaparak tuzaklar kurar. Fakat ahlaki ve erdemli olan ise karşı tarafın da haklarını ve sınırlarını gözeterek Allah’ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket etmektir. Zira insan kötülük için ne kadar tuzak kurarsa kursun Allah’ın da mutlaka bir planı vardır. Bu planın Hz. Musa’nın annesine kavuşması gibi hemen olması ya da Firavun’un sonunu getirmesi gibi zamana yayılması mümkündür. Kişinin zenginliğine ve gücüne güvenerek refah içinde yaşaması Allah’ın planlarını devreye sokana kadardır. Zira Allah Teala Ali İmran Suresi 54. ayette “*Onlar (yahudiler) tuzak kurdu. Allah da (buna karşı) tuzak kurdu. Allah tuzak kuranların en hayırlısıdır.*” diyerek her planın üzerinde kendisinin daha nitelikli bir planı olduğunu bildirmektedir. Bu sebeple zenginlik, güç, refah gibi iyi görünen nimetlerin insanı karanlık sulara sürükleyen yönlerinin varlığının da farkında olmak gerekir. Güç ve gücün kişiye getirdiği itaat sorgulanmalı ve Firavun gibi Allah’ın tuzağına düşmemek için gayret gösterilmelidir. Bu da ancak Allah’a teslim olmakla ve haddini bilmekle mümkündür.

¹¹⁸⁹ A. Münir. *age*, s. 260.

¹¹⁹⁰ *age*, s. 261.

3. 3. 10. Hz. Musa'nın Hatası

Bilindiği üzere Hz. Musa mazlum olarak gördüğü İsrailoğullarından olan adama yardım etmek isterken bir Kıpti'ye tokat atarak onun ölümüne sebep olmuştur.¹¹⁹¹ Hz. Musa bu iki adam arasındaki tartışmayı görünce kimin haklı kimin haksız olduğu ile ilgili bir sorgulama yoluna gitmeden muhtemeldir ki kendi kavminden olduğu ya da toplum içinde köleleştirildiği için zulme uğradığını düşündüğü adama yardım etmeyi tercih etmiştir. Oysa bir kişinin zalim bir toplumdaki olması onun da muhakkak zalim olacağı ya da mazlum bir toplumdaki olması kimsenin de mutlaka mazlum olacağı anlamına gelmez. Bu sebeple böyle durumlarda peşin hükümlü davranmak doğru değildir.¹¹⁹² Ayrıca Hz. Musa eğer adamı kendi kavminden olduğu için kayırdıysa bu da kabul edilebilir değildir. Zira Allah Teala En'am Suresi 152. ayette "...Söz söylediğiniz zaman, akraba bile olsa adil olun! Allah'a (verdiğiniz) sözü tutun! İşte bunlar (O'nun) size emrettikleridir. Umulur ki (gerçeği) hatırlarsınız." diye buyurmaktadır. Öyleyse Hz. Musa duygusal davranarak kavminden olan bir kişiyi suçlu ya da suçsuz olduğunu sorgulamadan kayırmıştır. Fakat ertesini gün aynı adamı aynı durumda görünce problemin kurtardığı adamla ilgili olduğunu anlamış ve büyük bir pişmanlık duymuştur. Ayrıca Hz. Musa'nın amacı birine zarar vermek ya da birini öldürmek de değildir. O sadece zor durumda olduğunu düşündüğü bir kimseye yardım etmek istemiş fakat önünü sonunu düşünmeden aceleyle karar verdiği için de büyük bir hata yapmıştır. Daha sonra da Rabbinden bağışlanma dilemiş ve Allah Teala da onu hemen affetmiştir. Çünkü Allah Teala onun öldürme kastının olmadığını, düştüğü hatanın farkına varıp kendini sorguladığını bilmektedir.¹¹⁹³

Hz. Musa hangi sebeple böyle davranmış olursa olsun durum değişmez. Hz. Musa'nın hatası olayı soruşturmadan iki kişi arasındaki meseleye yargısız infaz yaparak müdahale etmiş olmasıdır.¹¹⁹⁴ Allah'ın vahyine göre yapılması gereken ise kim olursa olsun insanlara adaletle yaklaşmaktır. Aile, arkadaş, ahbab diye düşünülerek bir kimsenin haksızlığa uğramasına göz yummak ya da doğrudan haksız eyleme dahil olmak arasında da hiçbir fark yoktur. Dolaylı ya da doğrudan bir kimseye yapılan haksızlığa ortak olmak Allah katında hoş karşılanmaz. Zira Nisa Suresi 135. ayette "*Ey iman edenler! Adaleti (titizlikle) ayakta tutun, kendiniz, ana baba(nız) ve yakınlar(ınız) aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kişiler olun! (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin de fakir de olsalar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Adalet(ten*

¹¹⁹¹ F. H. Abbas, *age*, s. 455.

¹¹⁹² A. Münir, *age*, s. 262-263.

¹¹⁹³ *age*, s. 264.

¹¹⁹⁴ Ş. Özkavukçu, *age*, s. 288.

sapma) konusunda arzular(ınız)a uymayın! (Şahitliği) eğip büker (doğru şahitlik etmez) veya şahitlik etmekten kaçınırsanız, (bilin ki) şüphesiz ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır.” diye buyrulmaktadır. Buna göre bir Müslümana düşen bir haksızlık gördüğünde onunla ilgili üzerine düşen her neyse onu yapmasıdır.

Etkinlik 2: Peşin Hüküm

Amaç: Olayları farklı açılardan görerek değerlendirebilme, ikna becerisi geliştirebilme

Yöntem ve Süre: Münazara – 120 dk (Okul Konferans Salonunda 11. Sınıflar Arasında Yarışma Şeklinde)

Yönerge: Gönüllü öğrencilerden iki grup oluşturunuz. Bir grup “Peşin hüküm vermek doğrudur.” önermesini, diğer bir grup “Peşin hüküm vermek yanlıştır.” önermesini savununuz. Sınıf içinde bir münazara düzenleyiniz. Münazara sonunda bir değerlendirme yapınız.

Etkinlik Notu: Kazanan grup okul yarışmasına katılmaya hak kazanır. Okul konferans salonunda düzenlenen yarışmaya 11. ve 12. Sınıf öğrencilerinin tamamı katılır. Okul münazara yarışması düzenlenir. Sonuçta hangi önerme kazanırsa kazansın ilgili öğretmen konuyla ilgili bir sunum yaparak peşin hükümlü olmanın zararları ile ilgili Hz. Musa kıssası örneği üzerinden bir değerlendirme yapar. Konferans salonunda bulunan öğrencilerden de katkı yapmak isteyenler katkıda bulunur.

3. 3. 11. Yardım Eden Yardım Bulur

Hz. Musa Mısır’da yaşadığı hadislerin ardından korku ve pişmanlıkla yurdunu terk ederek Medyen’e doğru yol almıştır. Bu kararı verdiğinde “*Umarım ki Rabbim beni doğru yola ulaştırır.*”¹¹⁹⁵ ifadesi önemlidir. Çünkü Hz. Musa her ne kadar hata yaptığının farkında olsa da Rabbinin onu affedip affetmediğini de bilmeden yine de Rabbine sığınmış ve yol gösterici olarak yine O’nu seçmiştir. Saray şartlarında büyüyen, birçok imkana sahip olan Hz. Musa her şeyi arkasında bırakarak bir bilinmezliğe doğru yol almıştır. Başına ne geleceği ne ile karşılaşacağı belirsizdir. Yaptığı hata onun omuzlarına ağır bir yük yüklemiştir. Hz. Musa ailesiz, yurtsuz ve yapayalnız kalmıştır. Fakat Rabbinin sığınmak olarak seçtiği için yine de yeni bir umuda doğru ilerlemeyi tercih etmiştir. Bu yol uzun ve zorlu bir yoldur.

Bir hata sebebiyle yaşadığı şehri terk etmek zorunda kalan Hz. Musa Rabbine sığınarak çıktığı bu yolda yepyeni nimetlerle karşılaşmıştır. Onun hatasını anlayıp Rabbinden bağışlanma

¹¹⁹⁵ Kur’an-ı Kerim. Kasas 28/22.

dilemesi ve zor durumda kalmış iki kadına karşılık beklemeden yardım etmesi kendisi açısından bir hayra vesile olmuştur.¹¹⁹⁶ Hz. Musa yaşadıklarının ardından bu ağır yükün altında ezilerek karanlığa gömülmektense iyilik yapmaya tutunarak kendi için nimetlerin atmasına vesile olmuştur. Zira Allah Teala Yunus Suresi 26. Ayette “*Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır...*” diye buyurmaktadır. Hz. Musa da içinde bulunduğu kötü şartlara rağmen iyilik yapma fırsatını değerlendirerek iyilik yapmayı tercih ettiği için Allah da ona bunun daha fazlasıyla karşılık vermiştir. Daha önce kendi kavminden olan bir kişiye yardım ettiği için hem kavmi hem de onu evlatlık olarak büyüten ailesi yüzünden yaşadığı şehri terk etmek zorunda kalan Hz. Musa ona güvenen, inanan ve sahip çıkan yeni bir aileye, yurda ve eve kavuşmuştur.

Allah Teala Hz. Musa'nın en çaresiz ve savunmasız olduğu bir anda en masum ve samimi hali ile bir yardımda bulunmasının ardından ona ummadığı kapılar açmıştır. Neml Suresi 11. ayette “*Ancak haksızlık edip sonra da işlediği kötülüğün ardından güzel davranan kişi (bilsin ki) ben çok bağışlayanım; çok merhametliyim.*” diye buyrulur. Ayrıca Hz. Muhammed de bir hadisinde “*Her ne halde olursan ol, Allah'ı say! Günahın arkasından sevabı ulaştır ki, günahı silesin! İnsanlara güzel ahlakla muamele et!*”¹¹⁹⁷ diye buyurmuştur. Bunlara göre bir Müslüman bir kötülük yaptığında bunun pişmanlığında kaybolmak yerine bu pişmanlığı bir fırsata çevirerek yaptığı kötülüğün ardından hemen bir iyilik yaparak yaptığı kötülüğün kendinde bırakacağı izi ortadan kaldırma yolunu seçmelidir. Elbette kötülük hemen bir iyilikle ya da bunu bir muhasebe hesabına dökmekle ortadan kalkmaz. Bunun için tıpkı Hz. Musa gibi kötülükten vazgeçmenin getireceği yüke talip olunmalı ve bu iyilik bir hesaba dökülmeden yapılmalıdır. Yani kişi iyi olmaya, iyi ameller yapmaya niyetlenmeli ve hayat yolunu bu şekilde inşa etmelidir.

Etkinlik 3: Umut ve Yardımseverlik

Amaç: Yardımseverlik ve umut kavramlarını kavrama, kötülükten sonra yapılan iyiliğin getirilerini öğrenme

Yöntem ve Süre: Grup Tartışması / Yazma – 40 dk

Yönerge: Gruplara ayrılarak “Yardım Eden Yardım Bulur” başlığını dikkate alarak aşağıdaki sorulara yanıt arayınız. Daha sonra grup görüşlerini sınıf içinde paylaşınız.

* Hz. Musa'nın Medyen'e gitme sebebi nedir?

¹¹⁹⁶ F. H. Abbas, *age*, s. 459.

¹¹⁹⁷ E. İ. Tirmizi. *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 3*, s. 398; Tirmizi, *Birr ve Sıla*, 54/2053.

* Hz. Musa'nın karşılık beklemeden iki kadına yardım etmesi hayatında nasıl bir etkiye sebep oldu?

* Kötülükten sonra iyilik yapmak neden önemlidir? Bu durum insanın kendisini affetmesini kolaylaştırır mı?

* Siz zorluklarla karşılaştığınızda umut ve yardımseverlik duygularınızın nasıl etkilendiğini düşünüydünüz?

3. 3. 12. Hz. Musa'nın Mucizeleri

Hz. Musa süre tamamlanınca ailesini de yanına alıp yola koyulmuştur. Sonra Tur tarafında yanan bir ateş gören Hz. Musa ve ailesi için bir fayda bulmak umuduyla ateşe doğru ilerlemiştir. Öyle anlaşılıyor ki Hz. Musa ve ailesi yolunu kaybetmiştir. Ayrıca Hz. Musa yanan ateşin yakınlarında ne ile karşılaşacaklarını bilmediği için ailesini ateşin yanına götürmek istememiştir.¹¹⁹⁸ Oraya vardığında ise Allah Teala Hz. Musa'ya seslenmiş ve böylece vahiy süreci başlamıştır. Allah Hz. Musa'ya birtakım mucizeleri daha öncesinden göstererek vereceği görev konusunda kendisini güvende hissetmesini istemiştir.¹¹⁹⁹ Zira Hz. Musa silahsız ve teçhizatsız olarak Firavun gibi güçlü bir hükümdara gönderilmiştir. Hz. Musa da aynı zamanda bir insan olduğu için haliyle böyle bir görev onu korkutmuştur. Bu sebeple Allah Teala ona bu mucizelerle destek olacağını göstermiş ve Hz. Musa'nın korkusunu hafifletmiştir.¹²⁰⁰

Hz. Musa peygamber olduğunda sihirbazlık konusunda maharetli insanların bulunduğu bir bölgeye gönderilmiştir. Aynı zamanda bu halk daha çok somut düşünme becerisine sahiptir. Bu sebeple Allah Teala Hz. Musa'ya sihre benzeyen fakat sihirbazları aciz bırakan ve somut deliller vermiştir.¹²⁰¹ Mucizeler her peygamber döneminin şartlarına göre halkın ikna olabilmesini kolaylaştıracak, onların kültürel, entelektüel ve sosyal yapılarına göre şekillendirilmiştir.¹²⁰² Hz. Musa'nın Firavun ve kavmine giderek onları tevhide davet etmesini isteyen Allah Teala onu, Firavun ve halkının bildiği, maharetli sihirbazların bulunduğu bölgeye onlara meydan okuyabilecek mucizelerle göndermiştir.

¹¹⁹⁸ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4*, s. 57.

¹¹⁹⁹ *Age*, s. 57.

¹²⁰⁰ E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 4*, s. 180.

¹²⁰¹ H. İ. Bulut (2004). Ehl-i Sünnet ve Mutezileye Göre Peygamberliği İspat Eden Delillerin Sosyo-Kültürel Boyutu. *Usul İslam Araştırmaları*, 2, s. 69.

¹²⁰² *Agm*, s. 56.

3. 3. 13. Kalplerin Mühürlenmesi

Allah Teala Hz. Musa'yı hem Firavun'u tevhide davet etmesi hem de İsrailoğullarının onun esaretinden kurtarması için Mısır'a göndermiştir. Hz. Musa ve kardeşi Hz. Harun; Firavun'un yanına vardıklarında Hz. Musa mucizelerini sihirbazlar ve halk karşısında ortaya koymuştur. Sihirbazlar bunların gerçek olduğunu söyleyerek teslim olmayı yani iman etmeyi tercih etmişlerdir.¹²⁰³ Firavun ise gerçek apaçık ortada olmasına, üstelik işin ehli olan sihirbazların bile bunu kabul edip iman etmelerine rağmen gerçeklere kör kalmayı tercih etmiştir.

Firavun kendini halkın karşısında güvenilir ve haklı çıkarmak uğruna Hz. Musa'nın bu yaptıklarının; halkın bir kısmını ülkeden çıkarmak suretiyle ülke içinde düzeni bozmak ve kaos çıkarmak için olduğunu iddia etmiştir. Böylece hem sihirbazlara hem İsrailoğullarına hem de Hz. Musa'ya yapacağı eziyetleri meşrulaştırmıştır.¹²⁰⁴ Firavun'un bu yöntemini yöneticileri de devreye sokmuş ve sihirbazları cezalandırıp Hz. Musa ve kavmini cezasız mı bırakacağını söyleyerek onu kışkırtmışlardır. Çünkü sihirbazların iman etmesi halk üzerinde etkili olursa halkın da Hz. Musa'nın dinine tabi olması mümkün hale gelir.¹²⁰⁵ Bu aynı zamanda Firavun ve halkın ileri gelenlerini ekonomik ve sosyal statü açısından da etkiler. Zira köleleştirilmiş olan İsrailoğulları giderse iş gücü zayıflar ve ekonomiyi olumsuz etkiler.¹²⁰⁶ Aynı zamanda bu din aracılığıyla sosyal farklılıkların ortadan kalkar ve toplumun önde gelenleri İsrailoğulları ile aynı konuma düşer. Bu sebeple Firavun'un yöneticileri de tıpkı Firavun gibi dünyalık menfaatler için gerçeklere sırtını dönmüştür.

Allah Teala Nisa Suresi 137. ayette *“Şüphesiz ki iman edip sonra inkâr edenler, sonra yine iman edip tekrar inkâr edenler, sonra da inkârlarını artıranlar var ya, Allah (işte) onları bağışlamayacak ve onları doğru yola ulaştırmayacaktır.”* diye buyurmaktadır. Firavun ve kavmi gerçeklerin üzerini bile bile örtmüşlerdir. Kibirleri ve kötülükleri onların artık iman edebilme ihtimallerini de ortadan kaldırmış ve kalpleri artık mühürlenmiştir. Casiye Suresi 23. ayette kalpleri mühürlenenden *“Arzusunu ilahî edineni ve Allah'ın (kendi katındaki) bir bilgiye göre saptırdığı, işitme (duyu)sunu ve kalbini mühürlediği ve gözünün üstüne de perde çektiği kişiyi gördün mü? Şimdi onu, Allah'a rağmen kim doğru yola ulaştırabilir ki! (Gerçeği) hatırlamayacak mısınız?”* diye bahsedilmektedir. Buna göre küfürde yani gerçekleri örtmekte inat ve kibir kişiyi kalbinin mühürlenmesi felaketine sürükler. İnsan ya bilmediği ya da bildiği

¹²⁰³ M. S. Şimşek (2016). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 2*. Beyan Yayınları, s. 313.

¹²⁰⁴ *Age*, s. 313.

¹²⁰⁵ *Age*, s. 315.

¹²⁰⁶ A. Münir. *age*, s. 308.

halde kibrini tercih ettiği için inkar eder. Bu sebeple Allah'ın ilk vahyi “Oku!”¹²⁰⁷ dur. Böylece kişi bilir ve iman eder ya da bilir fakat gerçeği örtterek inkar eder. Zira Kur'an-ı Kerim'i hak arayışında olup okuyan birinin inkar edebilmesi imkansızdır. İnkâr edenler ise anlamak ve hakkı aramak niyetinde olmayan kibir ehlidir.

Etkinlik 4: Kalbin Mühürlenmesinden Sakınmak

Amaç: Kur'an'da geçen “kalbin mühürlenmesi” kavramını doğru bir şekilde anlama, bu duruma götüren süreci ayetler ışığında kavrama

Yöntem ve Süre: Bireysel yazma – 40 dk

Yönerge: Aşağıda size yöneltilen soruları dikkatle okuyunuz. Cevap verirken metinden ve ayetlerden yararlanınız. Gerekirse kendi düşünce ve gözlemlerinizi de katarak içten ve samimi bir yazı yazınız.

* Nisa Suresi 137. ayet ve Casiye Suresi 23. ayet kalbin mühürlenmesine dair ne gibi uyarılar içermektedir? Bu ayetleri dikkatle okuyunuz ve sizce bu uyarılar günümüzde kimler için geçerlidir, açıklayınız.

*Hz. Musa'nın hakikatleri apaçık ortaya koymasına rağmen Firavun ve yöneticileri neden iman etmeyi tercih etmemiştir? Bu tutumla kalbin mühürlenmesi arasında nasıl bir ilişki görüyorsunuz?

*Bir insanın kalbi nasıl mühürlenir? Sizce bu durum bir anda mı gerçekleşir, yoksa bir sürecin sonucu mudur? Düşüncelerinizi yazınız.

*Bugün sizce insanlar hangi hakikatlere karşı gözlerini ve kalplerini kapatmaktadır? Bu duruma örnek bir olay ya da durum yazınız. Ardından bu davranışın kişiye ve topluma etkilerini değerlendiriniz.

3. 3. 14. Buzağı ve Aklın Köleliği

Hz. Musa ve İsrailoğulları Firavun'dan kurtulduktan sonra vardıkları bölgede kendilerine ait puta tapan bir kavim görmüş ve bunun üzerine hemen Hz. Musa'dan kendileri için bir put yapmasını talep etmişlerdir. Gerçekleri inkar eden Firavun'un başına gelenleri görmelerine rağmen Hz. Musa'ya böyle bir teklifte bulunmaları eski alışkanlıklarına kısa sürede döndüklerini göstermektedir.¹²⁰⁸ Aynı zamanda bu durum insanın iyilikleri çabucak

¹²⁰⁷ Kur'an-ı Kerim. Alak 96/1.

¹²⁰⁸ Age, s. 322.

unutup eski kötü alışkanlıklara dönme potansiyeline sahip olduğunu da göstermektedir.¹²⁰⁹ İsrailoğullarının tevhitte uzaklaşmayı yeniden arzu etmeleri; Firavun'un onlara reva gördüğü ezilmişliklerinden ileri gelen zayıf karakterlerini dönüştürmeye niyetlerinin olmadığını da ortaya koymaktadır. Zira sihirbazlar iman etmediklerinde dünyalık menfaat elde edecekken iman ederek Firavun'un tehditlerine rağmen hakkı tercih etmişlerdir. Çünkü Allah'ın vahyini yalnızca karakteri güçlü ve sağlam olanlar taşır.¹²¹⁰ Özgürlük sorumluluk ve bedel gerektirir. Ezilmişliğini kabullenmiş bir şahsın ya da topluluğun ise bu sorumluluğu almaya cesaret edecek bir şahsiyeti yoktur.

İsrailoğulları Allah'a iman edip Hz. Musa ile yol almayı ve imanın getirdiği sorumluluğu kabul ettiklerinde kölelikten kurtulmuş ve özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Fakat asıl mesele bedenlerin değil zihinlerin ve ruhların özgürlüğe kavuşmasıdır. Zira beden özgür olabilir fakat zihinlerin ve ruhların tutsaklığı devam eder. İşte İsrailoğulları da bu talepleriyle bedenlenmiş fakat zihnen hala şirkin ve küfrün esiri olduklarını göstermişlerdir.¹²¹¹ Akli selim insan ise bedeninden önce aklını özgürleştirebilir.¹²¹² İsrailoğulları kendileri için mümkün olan bu fırsatı değerlendirememişlerdir. Onlar aklın getireceği hürriyetin sorumluluğunu almaktansa bağımlı birer köle gibi hayata devam etmeyi arzu etmişlerdir. Tıpkı Firavun ve kavmine tanınan süre gibi İsrailoğullarına da bu tutumlarından vazgeçmeleri için imkanlar ve mühlet tanınmıştır. Allah onlara gökten bıldırcın, kudret helvası, içecekleri su, gölgelenmeleri için bulut gibi birçok nimet gönderdiyse de bunların hepsine nankörlük etmişlerdir. Bu nankörlükleri sebebiyle Allah verdiği nimetleri geri almış ve onları zillet içinde bırakmıştır. İsrailoğulları sürekli hata yapıp sonra af dileyen ve sonra tekrar hata yapan bir topluluktu. Onlar bunu alışkanlık haline getirmişlerdi. Sıkıntıya düştüklerinde kurtulmak için yalvarır, sıkıntı geçince nankörlüğe devam ederlerdi.¹²¹³ Onlar bu tutumlarını sürdürmüş ve Allah'ın emir ve yasaklarına uymak konusunda istikrarsızlık göstermiş oldukları için sonunda aşağılık maymunlara çevrilmişlerdir. "Aşağılık maymun" ifadesine göre gerçekten maymuna çevrilmiş olabilecekleri gibi buradan mecaz bir anlam çıkarmak da mümkündür. Buna göre aklını özgürleştirmek yerine tutsaklığı tercih etmeleri, Allah'tan doğrudan dilemek yerine Hz.

¹²⁰⁹ *Age*, s. 321.

¹²¹⁰ F. H. Abbas, *age*, s. 522.

¹²¹¹ Ş. Özkavukçu, *age*, s. 322.

¹²¹² H. Onat (2018). Özgürlük Bağlamında Din Anlayışındaki Farklılaşmalar ve Mezhepler. *Tekdav İslami Araştırmalar Dergisi*, 29 (2), s. 178.

¹²¹³ Ş. Özkavukçu, *age*, s. 328.

Musa aracılığıyla istemeleri sebebiyle Allah Teala onlara tam da arzu ettiklerini vermiştir. Onlar tıpkı maymunlar gibi etrafında gördüklerini taklit eden bir kavim haline getirilmiştir.¹²¹⁴

Etkinlik 5: Aklın Esareten Kurtuluşu

Amaç: Aklın özgürlüğünün önemini kavrama, “manevi kölelik” kavramını öğrenme

Yöntem ve Süre: Tartışma / Beyin Fırtınası - 40 dk

Yönerge: “Buzağı ve Aklın Köleliği” metnini sesli bir şekilde okuyuz. Aşağıda verilen soruları tek tek okuyarak sınıf ortamında sorulara hep birlikte yanıt arayınız. Çalışma sonunda ortaya çıkan fikirleri maddeler halinde yazarak sınıf panosuna asınız.

* İsrailoğulları put yapılmasını sizce neden istemiştir?

* “Buzağı yapmak” metaforu insan ve inanç açısından değerlendirildiğinde neler ifade eder?

* Aklın özgür olması niçin önemlidir?

* Günümüzde aklın köleliği hangi durumlarda karşımıza çıkabilir? Örneklendiriniz.

* Günlük yaşantımızda aklın köleliğinden kurtulmak için neler yapabiliriz?

3. 3. 15. Hz. Musa ve Hızır (Bilge Kişi) Kıssası

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Musa'nın; Firavun ve İsrailoğulları ile yaşadıkları dışında bir de “kullarımızdan bir kul” diye ifade edilen Allah'ın bir kulu ile arasında geçen bir yolculuk anlatılmaktadır. Bu kıssa Kehf Suresi 60 ve 82. ayetleri arasında anlatılmaktadır. Bu kişinin ismi Kur'an-ı Kerim'de “Hızır” olarak geçmez. “Hızır” ismi hadis rivayetlerinde geçmektedir.¹²¹⁵ Hz. Musa-Hızır Kıssasında dış dünyanın yalnızca duyular aracılığı ile kavranamayacağı, insanların bilgi ve duyularıyla yalnızca bir boyutunu kavrayabilecekleri, eşyanın hakikatinin ve olayların gaybi yönünün ise yalnızca Allah tarafından bilinebileceği mesajı verilmektedir.¹²¹⁶ Bu sebeple yaşanan olayları sadece görünen boyutuyla değil, arkalarında yatan hikmetleri de düşünerek değerlendirmek gerekir.¹²¹⁷

Hz. Musa ve Hızır kıssasında geminin delinmesi, çocuğun öldürülmesi ve yıkık duvarın tamir edilmesi olmak üzere üç olaydan bahsedilmektedir.¹²¹⁸ Kıssa Hz. Musa ve uşağının

¹²¹⁴ Age, s. 327.

¹²¹⁵ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 3*, s. 278.

¹²¹⁶ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 290.

¹²¹⁷ Age, s. 291.

¹²¹⁸ Kur'an-ı Kerim. Kehf 18/60-82.

ulaşmaları gereken yerle ilgili isabetsiz bir karar vermeleri ve Allah'ın balık aracılığı ile onlara ulaşmak istedikleri yeri işaret etmesi ile başlar. Yanlarına yemek için aldıkları balık denize kaçmış, Hz. Musa'nın uşağı ise bunu Hz. Musa'ya söylemeyi unutmuştur. Hz. Musa yemeleri için balığı getirmesini isteyince uşak olanları hatırlamış ve Hz. Musa'ya söylemiştir. Hz. Musa gitmeleri gereken yerin balığın kaçtığı yer olduğunu anlayınca izleri üzerine geri yürümüşlerdir. Buraya vardıklarında ise aradıkları kişiye yani Hızır'ı bulmuşlardır. Bu kişi Allah tarafından kendisine ilim öğretilmiş bir kişidir. Hz. Musa Hızır'a yolculuğunda ona eşlik etmek istediğini söyleyince Hızır ona, hakkında bilgi sahibi olmadığı konularla ilgili sabretmesinin zor olduğunu söylemiştir. Hz. Musa bu konuda sabırlı olacağı sözünü vermiş bunun zerine Hızır yleyse ona bilgi verilmedikçe bir şey sormamasını özellikle tembih etmiştir.¹²¹⁹

Yola çıktıklarında bir gemiye binmişler ve Hızır bu gemiyi delmiştir. Hz. Musa içindekilere zarar gelmesi endişesiyle gemiyi neden deldiğini sorarak ona kötü bir iş yaptığını söylemiştir. Hızır ise ona en başta söylediklerini tekrar hatırlatmıştır. Hz. Musa unuttuğu için sorduğunu ve bunun için zorluk ıkarmamasını istemiştir. Tekrar yola koyulmuşlar ve bu defa da Hızır masum küçük bir çocuğu öldürmüştür. Hz. Musa ona masum bir cana kıyarak kötülük yaptığını söylemiştir. Hızır tekrar en başta söylediklerini hatırlatınca Hz. Musa bunu bir daha yaparsa kendisi ile arkadaşlığını kesmesini, artık bahanesinin de kalmadığını söylemiştir. Son olarak Hz. Musa ve Hızır bir köye ulaşmıştır. Çok a oldukları için köy halkından yiyecek istemişlerdir. Fakat köy halkı onları misafir etmemiştir. Bu sırada Hızır yıkık bir duvar görmüş ve bunu tamir etmiştir. Hz. Musa ise bu yaptığı iş karşılığında ücret alabilecekken almadığı için onu eleştirmiştir. işte bu defa Hızır bu son hadisenin onların yollarını ayırdığını ve bu olayların i yüzünü kendisine aktaracağını söylemiştir.¹²²⁰

Hızır geminin gideceği yerdeki hükümdarın sağlam olan tüm gemilere el koyduğu için gemiyi kusurlu hale getirerek buna engel olmak istediğini ve böylece fakirlerin gemiden geçimlerinin devam edeceğini bildirmiştir. Çocuğa gelince onun ilerde mümin anne-babasını azgınlığa ve küfre sürüklemesi ihtimalinin bulunması sebebiyle onu öldürdüğünü söylemiştir. Son olarak duvarı ise duvarın altında bulunan ve iki yetim kardeşe babalarından kalan altınları, onlar yetişkinlik çağına gelene kadar, muhafaza etmesi için tamir ettiğini söylemiştir.¹²²¹

Hızır ile Hz. Musa arasında geçen olaylardan alınabilecek en önemli ders; mahiyeti bilinmeyen meselelerle ilgili hemen ktleme, eleştirme ve yargılama yoluna gitmemektir.¹²²²

¹²¹⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Kehf 18/60-70.

¹²²⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Kehf 18/71-78.

¹²²¹ *Kur'an-ı Kerim*. Kehf 18/79-82.

¹²²² ř. zkavuku. *age*, s. 293.

Zira kıssada da görüldüğü gibi Hz. Musa Hızır'ı eylemlerinin hemen ardından kötülük etmekle suçlanmış fakat olayların iç yüzü kendisine bildirildiğinde ise hiç de düşündüğü gibi olmadığı ortaya çıkmıştır. İnsanlar yaşanan her meseleyi kendi bakış açıları, bilgi ve tecrübeleri üzerinden değerlendirir. Peşin hükümlü olmak ve düşünülenlerin gerçekliğinin sorgulanmasına pay bırakmamak ise doğruyu bulmaya gidecek yolları kapatır. Bu ise kişinin gerçeği bilmeden hüküm vererek haksızlık yapmasına sebep olur. Ayrıca bu üç olay Allah Teala'nın hikmetinin tecellisini (ortaya çıkış) göstermektedir. Bu olaylardaki hikmetin tecellisi insanın iradesine bağlı olmadan ortaya çıkan anlaşılabilir ve hoş karşılanmayan olaylara benzemesidir.¹²²³ Hayatta karşılaşılan ölümler, felaketler, müdahale edilmesi mümkün olmayan doğal afetler vb. bu türdendir. Dünyada meydana gelen birçok olumsuz olayın altında hayırlar,¹²²⁴ olumlu olayın altında ise şerhler gizlidir. Dolayısıyla Hz. Musa ve Hızır kıssası insana gördükleri, duydukları, öğrendikleri her konuda yanılma payı bırakılması gerektiğini; aynı zamanda bazen yaşanan olaylardaki hikmetlerin, yaşandığı anda değil daha sonra da anlaşılabilceğini; insanın bilgisinin gayb hakkında yetersiz olduğunu kabul etmesi gerektiğini öğretmektedir.

Bir Ayet: Mümin erkeklerle mümin kadınlar birbirlerinin dostudurlar. (Birbirlerine) iyiliği emreder (öğütler), kötülükten engeller (sakındırır); namazı kılar, zekatı verir; Allah'a ve Elçisine itaat ederler. İşte Allah onlara merhamet edecektir. Şüphesiz ki Allah güçlüdür, doğru hüküm verendir.¹²²⁵ (Tevbe Suresi 71)

Bir Hadis: ...Allah'a yemin ederim ki, senin sayende Allah'ın bir tek kişiye hidayet vermesi senin lehine, senin kırmızı develerin olmasından daha hayırlıdır.¹²²⁶ (Buhari, Fadaili Ashabu'n-Nebi, 9/49)

Biliyor Muydunuz?: Bir kısım alim tarafından Hz. Musa'nın Medyen'de karşılaştığı kadınların babasının Hz. Şuayb olduğu rivayet edilir. Ancak bazı alimlere göre ise böyle bir durum yoktur.¹²²⁷ Bu bilgi Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde geçmez. (Mehmet Ümit, "Şuayb", TDV İslam Ansiklopedisi)

4. On İkinci (12.) Sınıf Ünite: Kıssalarla Düşünmek

Ünite İçindeki Başlıklar

¹²²³ *Age*, s. 301.

¹²²⁴ A. Münir. *age*, s. 358.

¹²²⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Tevbe 9/71.

¹²²⁶ E. A. El Buhari (1987). *Sahih-i Buhari ve Tercemesi Cilt 7*. (Çev.) Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 3468; Buhari, Fadaili Ashabu'n-Nebi, 9/49.

¹²²⁷ M. Ümit (2010). "Şuayb". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 39, s. 222.

Hız. Nuh: Hakkın Tufanı

Hız. Lut: Sapkınlıkla Mücadele

Hız. Davud ve oğlu Hız. Süleyman: Nimete Şükür

Hız. Adem: Yaratılış Kıssası

Anahtar Kavramlar: Zulüm, Hor Görme, Sapkınlık, Hüküm, Tevazu, Acelecilik, Yaratılış, İblis, Halife

Neler Öğreneceksiniz? : Bu ünite de sizlerden;

* Hız. Nuh, Hız. Lut, Hız. Davut ve Hız. Süleyman ve Hız. Adem peygamberlerin kıssalarını Kur'an-ı Kerim'de geçtiği haliyle özetleyebilmeyi,

* Kıssalardan çıkarılan mesajları hayatınıza geçirebilmeyi,

* Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının inceliklerini kavramayı,

* Ünite de geçen temel kavramları bilmeyi,

* Kıssalardan bireysel olarak ahlaki çıkarımlar yapabilmeyi,

* Tek başınıza Kur'an Kıssalarını okuyarak anlayabilmeyi,

* Kur'an Kıssalarından ilkeler çıkarabilmeyi,

* Kur'an-ı Kerim vahyi ile Felsefi düşünce arasında bağlantı kurabilmeyi,

* Kur'an vahyini farklı bilgiler ve bakış açıları ışığında okuyup anlayabilmeyi

öğrenmeniz beklenmektedir.

Başlarken: Kur'an-ı Kerim bir hayat kitabıdır. Hayat boyu düzenli olarak okunması gerekir. Bir mümine dünya hayatının tüm aşamalarında eşlik edebilecek ilkeler sunar. Bireysel olarak Kur'an-ı Kerim'i anlayabilme becerisi geliştirmek önemlidir. Hem anlaşılması hem yaşanması hem de anlatılması gereken son ve hak vahiydir. Kur'an Kıssaları aracılığıyla bu becerileri edinmek mümkündür.

4. 1. Hız. Nuh: Hakkın Tufanı

Süre: 6 Ders Saati/240 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hız. Nuh ile ilgili neler biliyorsunuz?

Allah tarafından peygamber olarak gönderilen Hz. Nuh,¹²²⁸ kavmiyle uzun yıllar mücadele etmiş fakat her defasında olumsuz tepki ile karşılaşmıştır.¹²²⁹ Kavmi tarafından aşağılanmış, dışlanmış ve çeşitli tehditlere maruz bırakılmıştır. Hz. Nuh dokuz yüz elli sene boyunca kavminin arasında kalmıştır.¹²³⁰ Sonunda bu zalim kavim suda boğulmuş, Hz. Nuh ve ona inanlar ise bir gemi ile kurtarılmıştır.¹²³¹

Allah Teala Hz. Nuh'u elçi olarak seçmiş;¹²³² kavmine giderek bunu beyan etmesini, onları Allah'a kulluk etmeye davet etmesini ve onlar için elem verici bir günün azabından korktuğunu söylemesini emretmiştir.¹²³³ Hz. Nuh kavminin yanına gidip kendisinin apaçık bir uyarıcı olduğunu, Allah'a kulluk edip O'na karşı takvalı davranmalarını, kendisine itaat etmelerini, böylece Allah'ın onları bağışlayacağını söylemiştir.¹²³⁴ Kavminden kafir olan yöneticiler ise bunları duyunca onu bir sapkınlık içinde gördüklerini,¹²³⁵ kendisinin de bir insan olduğunu, ayrıca aralarındaki basit görüşlü ve ezilmiş kimselerin ona iman ettiklerini,¹²³⁶ onda bir üstünlük göremediklerini aksine onların yalancılar olduklarını söylemişlerdir.¹²³⁷ Hz. Nuh da bu söyledikleri gerçekse ne yapacaklarını sorarak bu konuda inananlarla birlikte onları zorlamayacaklarını bildirmiştir.¹²³⁸ Hz. Nuh inkar eden bu insanlara, getirdiği bilginin Allah'tan gelmiş olabileceği ihtimalini de düşüncelerini telkin etmiştir. Çünkü onlar Hz. Nuh'un getirdiklerini ona inananları sosyal statü açısından kendilerinden aşağı gördükleri için sorgulamadan ve araştırmadan inanmayı hemen reddetmişlerdir. İnanan insanları küçük görmüş ve onlarla aynı inanca sahip olmayı kabul etmemişlerdir.¹²³⁹ Kavmin bu hadsizliği ve kibirli tutumları karşısında Hz. Nuh kendinde bir sapkınlık olmadığını,¹²⁴⁰ yaptığı bu tebliğ için bir karşılık beklemediğini,¹²⁴¹ ödülünün Allah tarafından verileceğini,¹²⁴² onların bilgisiz davrandığını söylemiştir.¹²⁴³ Ayrıca Hz. Nuh kendisine inananları aşağılamaları sebebiyle bu kafirlere “*Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'tan kim koruyabilir ki! Hiç (gerçeği)*

¹²²⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/59.

¹²²⁹ M. Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*, s. 9.

¹²³⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Ankebut 29/14.

¹²³¹ *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/120.

¹²³² *Kur'an-ı Kerim*. Ankebut 29/14.

¹²³³ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/25-26, Araf 7/59, Şuara 26/106-107, Nuh 71/1.

¹²³⁴ *Kur'an-ı Kerim*. Nuh 71/2-3-4, Müminun 23/23.

¹²³⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/60.

¹²³⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/111, Müminun 23/24.

¹²³⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/27.

¹²³⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/28.

¹²³⁹ M. Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*, s. 56.

¹²⁴⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Araf 7/61.

¹²⁴¹ *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/109, Yunus 10/72.

¹²⁴² *Kur'an-ı Kerim*. Şuara 26/109, Yunus 10/72.

¹²⁴³ *Kur'an-ı Kerim*. Hud 11/29.

hatırlamıyor musunuz?” diyerek inananları dışlamayacağını da kesin bir şekilde dile getirmiştir.¹²⁴⁴ Hz. Nuh bu ithamlar karşısında ayrıca kendisinin Allah’ın hazinelerine sahip olduğunu iddia etmediğini, kendisinin bir melek olduğunu da söylemediğini, aşağıladıkları kişilerin Allah tarafından da aşağılanacağına dair bir teminat vermeyeceğini, inananların daha önce neler yaptıklarına dair bilgisinin olmadığını¹²⁴⁵ fakat kalplerinde olanı yalnızca Allah’ın bilebileceğini, hesaplarının Allah’a ait olduğunu¹²⁴⁶ ve zalimlerden olmamak için onları asla kovmayacağını da söylemiştir.¹²⁴⁷ Hz. Nuh’un kavminde ileri düzeyde bir seçilmişlik hissi vardır.¹²⁴⁸ Gelen peygamberin vasıflarını ve ona inananların sosyal statüsünü beğenmedikleri için gerçeği reddetmeyi seçmişlerdir.¹²⁴⁹ Hz. Nuh ile aralarında geçen bu diyalog sonrasında kafirler öfkelenmiş ve Hz. Nuh’a çok ileri gittiğini, doğru söylüyorsa vadettiğini getirmesini söylemişlerdir.¹²⁵⁰ Hz. Nuh da bunu gerçekleştirebilecek tek kişinin Allah olduğunu bildirmiştir.¹²⁵¹ Ayrıca Allah dilerse onları saptırıp kendisinin verdiği öğütleri dinleyemez hale getirebileceği uyarısında da bulunmuştur.¹²⁵² Sonra *“Ey kavmim! Benim konumum ve Allah’ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise -ki ben yalnızca Allah’a güvenirim-; siz de ortaklarınızla birlikte işinizle ilgili olarak toplanın (karar alın)! Sonra işiniz (aldığınız karar) başınıza dert olmasın! Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü bana uygulayın ve bana zaman da tanımayın!”* diyerek onlara yaptıklarına karşılık bu sözleri söylemiştir.¹²⁵³

Hz. Nuh kavmini gece gündüz imana davet etmiş fakat onun bu daveti onların daha çok kaçmasına sebep olmuştur.¹²⁵⁴ Onlara ne zaman davette bulunsa hepsi birden parmaklarıyla kulaklarını tıkamış ve elbiselerinin altına saklanmıştır.¹²⁵⁵ Her geçen gün daha çok kibirlenmişlerdir.¹²⁵⁶ Hz. Nuh onları hem açıktan hem de gizliden davet edip başışlanma dilemelerini söylediyse de onları dalaletten ayıramamıştır.¹²⁵⁷ Af dilerlerse Allah’ın onlara bol bol yağmur göndereceğini, mallarını ve çocuklarını arttıracığını, bahçeler vereceğini, onlar için ırmaklar yapacağını söylemiştir.¹²⁵⁸ Hz. Nuh kavminin büyüklüğü Allah’a

¹²⁴⁴ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/30.

¹²⁴⁵ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/111.

¹²⁴⁶ Kur’an-ı Kerim. Şuara 26/113.

¹²⁴⁷ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/31, Şuara 26/114.

¹²⁴⁸ M. Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*, s. 55.

¹²⁴⁹ M. Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*, s. 56.

¹²⁵⁰ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/32.

¹²⁵¹ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/33.

¹²⁵² Kur’an-ı Kerim. Hud 11/33.

¹²⁵³ Kur’an-ı Kerim. Yunus 10/71.

¹²⁵⁴ Kur’an-ı Kerim. Nuh 71/5-6.

¹²⁵⁵ Kur’an-ı Kerim. Nuh 71/7.

¹²⁵⁶ Kur’an-ı Kerim. Nuh 71/7.

¹²⁵⁷ Kur’an-ı Kerim. Nuh 71/8-9-10.

¹²⁵⁸ Kur’an-ı Kerim. Nuh 71/11-12.

yakıştıramamalarına şaşkınlığını dile getirerek¹²⁵⁹ kendilerini aşama aşama yaratanın Allah olduğunu hatırlatmıştır.¹²⁶⁰ Onların dikkatlerini göklerin tabaka tabaka yaratılmış olduğuna,¹²⁶¹ ayı bir nur, güneşi bir kandil kıldığına,¹²⁶² yerden biten bitkilere,¹²⁶³ oraya dönüp yeniden oradan çıkacaklarına,¹²⁶⁴ geniş yollar edinmeleri için Allah'ın yeri yaydığına¹²⁶⁵ çekmiş fakat onların küfrü değişmemiş, inkara devam etmişlerdir. Hz Nuh *“Rabbim! Doğrusu onlar bana karşı geldiler; malı ve çocuğu kendi kaybını arttırmaktan başka bir işe yaramayan kimseye uydular.”* diyerek kavminin halini Rabbine bildirmiştir.¹²⁶⁶ Bu sapkın kavim büyük tuzaklar kurmuştur.¹²⁶⁷ Orada bulunan insanlara *“Sakın ilahlarınızı bırakmayın; Vedd'i, Suva'ı, Yeğus'u ve Nesr'i terk etmeyin!”* diye telkinde bulunmuşlardır.¹²⁶⁸ Yaptıklarıyla insanların çoğunu saptırmışlardır.¹²⁶⁹

Hz. Nuh'un kavmi onu yalanlamış,¹²⁷⁰ taşkınlıklarını arttırmış ve Hz. Nuh için *“Bu ancak sizin gibi bir adamdır (insandır). Size üstün olmak istiyor. Allah (peygamber göndermek) isteseydi, elbette melekleri gönderirdi. Biz önceki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.”*,¹²⁷¹ *“(O) cinlenmiştir!”* diyerek insanları yanıltmaya ve Hz. Nuh'u tebliğden alıkoymaya çalışmışlardır.¹²⁷² Eğer bundan vazgeçmezse kovulmuşlardan olacağını söylemişlerdir.¹²⁷³ Hz. Nuh yapılan bu zulümlere dayanamaz hale gelince Rabbine *“Rabbim! Kavmim beni yalanladı.”*,¹²⁷⁴ *“Benimle onlar arasında hükmünü ver ve hem beni hem de benimle birlikte inananları kurtar!”*,¹²⁷⁵ *“Sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını artır!”*,¹²⁷⁶ *“Yenik düştüm, yardım et!”* diye yakarmıştır.¹²⁷⁷ Allah Teala Hz. Nuh'a *“Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Onların işlemekte olduklarından dolayı üzülme!”* diyerek kavminin artık uyarıları dikkate alamaz hale geldiğini bildirmiştir.¹²⁷⁸ Hak onlara

¹²⁵⁹ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/13.

¹²⁶⁰ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/14.

¹²⁶¹ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/15.

¹²⁶² Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/16.

¹²⁶³ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/17.

¹²⁶⁴ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/18.

¹²⁶⁵ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/19-20.

¹²⁶⁶ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/21.

¹²⁶⁷ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/22.

¹²⁶⁸ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/23.

¹²⁶⁹ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/24.

¹²⁷⁰ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/64, Furkan 25/37, Şuara 26/105, Yunus 10/73.

¹²⁷¹ Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/24.

¹²⁷² Kur'an-ı Kerim. Kamer 9, Müminun 23/25.

¹²⁷³ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/116.

¹²⁷⁴ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/117.

¹²⁷⁵ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/118.

¹²⁷⁶ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/24.

¹²⁷⁷ Kur'an-ı Kerim. Kamer 54/10, Saffat 37/75, Müminun 23/26.

¹²⁷⁸ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/36.

ulaştırılmış olmasına rağmen onlar hakkı tercih etmek yerine kibirlerini seçmiş ve bu yüzden de kalpleri mühürlenenden olmuşlardır. Allah Teala bu olanlardan sonra Hz. Nuh'a vahyin emri uyarınca bir gemi yapmasını emretmiş ve haksızlık edenlerle ilgili kendisinden herhangi bir talepte bulunmamasını emrederek onların boğulacağını bildirmiştir.¹²⁷⁹

Hz. Nuh gemiyi yapmaya başlamış ve kavmindeki yöneticiler ara ara yanına uğrayarak onunla alay etmiştir.¹²⁸⁰ Hz. Nuh onların bu tutumlarına karşılık *“Bizimle alay ediyorsanız, sizin alay edişiniz gibi ileride biz de sizinle alay edeceğiz!”* diyerek çıkmıştır.¹²⁸¹ Sonunda Allah'ın azabı gelmiş gökyüzünün kapıları açılmış ve su gökten boşanırcasına yeryüzüne inmiştir.¹²⁸² Aynı şekilde yerden de su fişkırmış ve bu iki su belirlenmiş bir tufan için birleşmiştir.¹²⁸³ Allah Teala Hz. Nuh'a *“Her türden (her canlıdan) iki çift ile -içlerinden (boğulacağına dair) aleyhinde söz geçen(ler) dışında- aileni ve iman etmiş olan(lar)ı ona (gemiye) bindir!”* diye emretmiştir.¹²⁸⁴ Hz. Nuh'a kendisiyle beraber iman etmiş çok az kişi vardır.¹²⁸⁵ Hz. Nuh inanlara gemiye binmelerini söylemiştir.¹²⁸⁶ Gemiye bindiklerinde ise Allah Teala *“Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun!”*,¹²⁸⁷ *“Rabbim! Beni bereketli bir yere indir! Sen (insanları uygun bir yere) indirenlerin en hayırlısıdır.”*¹²⁸⁸ diyerek şükretmesini ve dua etmesini emretmiştir. Hz. Nuh ve inananlar levhalar ve çivilerle yapılmış o gemiye binmişlerdir.¹²⁸⁹ Gemi dağlar gibi dalgaların arasında onları götürmüş,¹²⁹⁰ Hz. Nuh'a bir karşılık olarak akıp gitmiştir.¹²⁹¹ Hz. Nuh kenarda bekleyen oğluna *“Ey yavrucuğum! Bizimle birlikte (gemiye) bin; kafirlerle olma!”* diye seslenmiştir.¹²⁹² Oğlu ise *“Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.”* diye cevap vermiştir.¹²⁹³ Hz. Nuh ise *“Bugün Allah'ın (azap) emrinden, merhamet edenden (Allah'tan) başka koruyacak kimse yoktur.”* diyerek onu tekrar

¹²⁷⁹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/37, Yunus 10/73, Müminun 23/27.

¹²⁸⁰ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/38.

¹²⁸¹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/38.

¹²⁸² Kur'an-ı Kerim. Kamer 54/11.

¹²⁸³ Kur'an-ı Kerim. Kamer 54/12.

¹²⁸⁴ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/40, Müminun 23/27.

¹²⁸⁵ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/40.

¹²⁸⁶ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/41.

¹²⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/28.

¹²⁸⁸ Kur'an-ı Kerim. Müminun 23/29.

¹²⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Kamer 54/13.

¹²⁹⁰ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/42.

¹²⁹¹ Kamer 54/14.

¹²⁹² Kur'an-ı Kerim. Hud 11/42.

¹²⁹³ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/43.

uyarmıştır.¹²⁹⁴ Daha sonra Hz. Nuh ve oğlu arasına bir dalga girmiş ve oğlu boğulanlardan olmuştur.¹²⁹⁵ Hz. Nuh'un kavmi de denizde boğulmuştur.¹²⁹⁶

Allah Teala bu felaketin ardından “*Ey yer, suyunu yut (çek)! Ey gök, (suyunu) tut (dindir)!*” demiş ve su çekilmiştir.¹²⁹⁷ Gemi Cudi'nin üzerine yerleştirilmiş zalimler topluluğuna da “*Merhametten uzak olun!*” denmiştir.¹²⁹⁸ Hz. Nuh bu olanlardan sonra “*Rabbim! Şüphesiz ki oğlum da ailemdendir. Senin vaadin elbette gerçektir. Sen hüküm verenlerin en isabetli hüküm verenisin.*”¹²⁹⁹ diye oğlu için bir kurtuluş dilemiş fakat Allah Teala onu “*Ey Nuh! O asla senin ailenden (destekçilerinden) değildir; şüphesiz ki o(nun yaptığı) kötü bir iştir. Hakkında bilgin olmayanı benden isteme! Şüphesiz ki cahillerden olma(ma)n konusunda sana öğüt veriyorum.*” diyerek onu uyarmıştır.¹³⁰⁰ Hz. Nuh bu yaptığı sebebiyle hemen tövbe etmiş ve Allah'tan bağışlanma dilemiştir.¹³⁰¹ Sonra Allah Teala tufan dağılıp gidince Hz. Nuh ve kavmine gemiden inmelerini söylemiştir.¹³⁰² Hz. Nuh ve inananlar kurtulmuştur.¹³⁰³ Allah onları yeryüzünde sorumluluk sahibi önderler kılmıştır.¹³⁰⁴ Hz. Nuh bu kavim için Rabbine “*Rabbim! O kafirlerden kimseyi yeryüzünde bırakma!*”,¹³⁰⁵ “*Şüphesiz ki sen onları bırakırsan kullarını saptırır; sadece ahlaksız, nankör (işler) doğururlar (yaparlar).*”,¹³⁰⁶ “*Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla! Zalimlerin de ancak helakini artır!*”¹³⁰⁷ diye niyazda bulunmuştur.

4. 1. 1. Zalim Kalabalığa Karşı İnançlı Bir Duruş

Hz. Nuh peygamberlerin içinde çaresizliğini dile getirerek Allah'tan yardım dileyen ilk peygamberdir. Onun kavmi müminlere zulmetmiş, ağır hakaretlerde bulunmuş, Hz. Nuh'un karsı ve oğlunu ondan koparmıştır.¹³⁰⁸ Fakat onlar ne kadar eziyet ederse etsin Hz. Nuh tebliğden asla vazgeçmemiş ve onları gece gündüz hakka davet etmiştir. Onların tutumlarına

¹²⁹⁴ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/43.

¹²⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/43.

¹²⁹⁶ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/64, Furkan 25/37, Şuara 26/120, Zariyat 51/46, Nuh 71/25, Enbiya 21/77, Ankebut 29/14.

¹²⁹⁷ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/44.

¹²⁹⁸ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/44.

¹²⁹⁹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/45.

¹³⁰⁰ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/46.

¹³⁰¹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/47.

¹³⁰² Kur'an-ı Kerim. Hud 11/48.

¹³⁰³ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/64, Şuara 26/119, Yunus 10/73, Saffat 37/76, Enbiya 21/76, Ankebut 29/15.

¹³⁰⁴ Kur'an-ı Kerim. Yunus 10/73.

¹³⁰⁵ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/26.

¹³⁰⁶ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/27.

¹³⁰⁷ Kur'an-ı Kerim. Nuh 71/27.

¹³⁰⁸ M. Okuyan. Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh, s. 59.

karşı gerek korku içeren gerek müjde içeren birçok davet metodu kullanmıştır.¹³⁰⁹ Ayrıca Hz. Nuh inancına ve Allah'a bağlılığını tek başına bir kavme meydan okuyarak da göstermiştir. Oğlu ve karısı da karşısında olmasına, kavminin hor görülmesi kendisine iman etmiş olmasına rağmen onun bu tutumu inandığı akidenin ve ilahın ne kadar güçlü ve güven verici olduğunu ortaya koymaktadır.¹³¹⁰ O, kavminin kafir üyeleri tarafından dışlanan müminlere de yalnızlığına rağmen sahip çıkmaya devam etmiştir. Ayrıca Hz. Nuh'un getirdikleri karısı ve oğlu tarafından da reddedilmiş, o kendi ailesinin de dışladığı ve desteğini çektiği bir peygamber olarak görevini yerine getirmeye çalışmıştır. Bu açıdan bakıldığında Hz. Nuh'un tüm bu zulme rağmen uzun yıllar boyunca ya da insana uzun gelecek yıllar boyunca tebliğden ve görevinden asla vazgeçmemesi müminler için büyük bir örnekliktir.¹³¹¹ Doğruyu reddeden büyük bir kalabalık karşısında doğruyu dillendirmekten vazgeçmeyen her bir insanın da tıpkı Hz. Nuh'un uğradığı gibi hakaretlere ve iftiralara uğraması ihtimal dahilindedir.¹³¹²

Her insanın hayatında dini inancı, ahlaki tutumları ya da etik değerleri yerine getirdiği için alaya alınma, hor görülme ya da iftiraya uğrama ihtimali vardır. Fakat her bir insanın ve müminin inancının gereklerini ya da etik değerleri yerine getirmek ve dile getirmek konusunda tıpkı Hz. Nuh gibi istikrarlı ve kararlı davranması gerekir. Zira iyilik, ahlak ve etik iyilerin kendi köşesinde ya da kendi grubu içerisinde bu değerleri yaşamasıyla yayılmaz, iyilik ancak zalim bir toplumun içinde ya da bu değerlerin yerleşmediği kalabalıkların içinde, bu değerleri cesurca yaşamak ve dillendirmekle yayılır. Hz. Nuh'tan müminlere miras kalan bu istikrarlı kararlı ve cesur duruş her bir Müslümanın edinmesi gereken bir misyondur. Sadece dini açıdan değil toplumun ahlak ve etik değerleri açısından da bu duruşa, misyona sahip olmak gerekli ve çok önemlidir. Tek başına da olsa Allah'ın desteğine güvenerek hakkı dile getiren bir kişinin sesi cesaret edemeyen iyiler için de bir cesaret kaynağına dönüşür.

Etkinlik 1: Şartlardan Bağımsız Dürüstlük

Amaç: Dürüstlük konusunda şartlara göre değil olması gerekene göre tavır geliştirebilme becerisi kazanma, Erdemin farkına varma

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma – 40 dk

Yönerge: Hz. Nuh'un peygamberlik görevini yerine getirirken ailesi ve kavmi tarafından dışlanmasına rağmen hakikat mücadelesinden vazgeçmediğini, istikrarlı bir

¹³⁰⁹ F. H. Abbas, *age*, s. 192.

¹³¹⁰ A. Münir, *age*, s. 73.

¹³¹¹ Ş. Özkavukçu, *age*, s. 72.

¹³¹² *Age*, s. 64.

mümin olmaya devam ettiğini öğrendiniz. Bu duruş yalnızca peygamberler için değil tüm müminler için olması gerektir. Siz de kendi hayatınızda ahlaki ve inanca dayalı bir tutumla dalga geçildiğine, doğru söylenin yalnız bırakıldığına, toplumsal baskı ile iyiliğin susturulduğuna şahit olduğunuz bir olay düşünün ya da kurgulayınız. Bu olay üzerine aşağıda verilen soruları dikkate alarak bir deneme yazısı yazınız.

* Yaşadığınız olayda sizi en çok etkileyen ne oldu?

* Siz Hz. Nuh'un yerinde olsaydın ne yapardınız?

* Tek başına bile olsa insanın doğruyu söylemesi neden önemlidir?

* Bu olay size hangi ilkeli duruş özellikleri kazandırdı ya da kazandıracaktır?

Etkinlik Notu: Öğretmen konuyla ilgili olabilecek genel mesajlar içeren Kur'an-ı Kerim ayetlerinden 2-10 adet ayeti öğrencilerle paylaşır. Öğrencilerin bu ayetleri de referans olarak kullanarak denemeyi yazmalarını sağlar.

4. 1. 2. Hor Görüleni Sahiplenme

Hz. Nuh'un gönderildiği kavminin öne çıkan üç özelliği bulunmaktadır. Onlar peygamberlerin seçilmiş bir kimse olması gerektiğini düşünen, peygamberlerinden zenginlik getirmesini bekleyen ve müminleri küçük gören bir kavimdir.¹³¹³ Hz. Nuh'un kavmi inananlar fakir ve toplum tarafından aşağı görülen bir zümreden oldukları için daveti reddetmişlerdir.¹³¹⁴ Hatta onlar Hz. Nuh'a aşağılık gördükleri bu insanları yanından uzaklaştırırsa ona iman edeceklerini bile söylemişlerdir.¹³¹⁵ Lokman Suresi 18. ayette "*İnsanlara yanağını bükme (kibirli olma) ve yeryüzünde kibirlenerek yürüme! Şüphesiz ki Allah kendini beğenip övünenleri sevmez.*" diye buyrulmuştur. Buna göre insanları ırk, renk, soy, statü, zenginlik gibi ölçütlerle sınıflara ayırarak aşağılamak, hor görmek, dışlamak ve küçük görmek Allah katında kabul görmez. Hz. Nuh'un kavmi malı ve çok çocuk sahibi olmayı bir üstünlük nişanesi olarak görmüş ve bu sebeple bunlara sahip olmayanları aşağılamışlardır.¹³¹⁶ Hz. Nuh ise onların bu tutumları karşısında asla taviz vermemiş ve söylediklerini yaptığı taktirde onu Allah'tan kimsenin koruyamayacağını da dile getirerek isteklerini reddetmiştir. Müminlerle birlikte yürümeye devam edeceğini söylerken de önemli bir örneklik sergilemiştir. Hz. Nuh müminleri savunmaya geçmemiş, onlarla ilgili olumlu ya da olumsuz durumların da olabileceğini ve

¹³¹³ M. Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*, s. 55-56.

¹³¹⁴ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 65.

¹³¹⁵ *Age*, s. 66.

¹³¹⁶ A. Münir. *age*, s. 64.

durumlarını yalnızca Allah'ın bileceğini de ifade etmiştir.¹³¹⁷ Buradan anlaşıldığına göre Hz. Nuh müminlere sahip çıkarken onların düşünce ve eylemlerine kefil olmamış ve ayrıca inanmayanları da onlardan üstün tutmamıştır. Çünkü Hz. Nuh herkes için peygamberdir ve herkesi hakka davetle mükelleftir. Ayrıca o, kişilerin iman durumlarının Allah ile kulu arasında olduğunu, misyonunun yalnızca peygamberlik olduğunu, kim olursa olsun kimseyi kovma yetkisinin bulunmadığını da ifade etmiştir. Hz. Nuh bir gruba sahip çıkarken diğer bir grubu dışlayıcı bir tutum içerisine girmemiştir. Kavminin alaylarına ve zulmüne rağmen müminlere sahip çıkmış ve sonunda hep birlikte gemiye binerek kurtulmuşlardır.

Etkinlik 2: Hor Görülenler Konusunda Müminun Duruşu

Amaç: Toplumda hor görülen kişilerle ilgili erdemli bir anlayış ve tutuma sahip olabilme becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma / 40 dk

Yönerge: “Hor Görüleni Sahiplenme” metnini dikkatle okuyunuz. Hz. Nuh’un bu konudaki tutumlarını özümsemeye çalışınız. Sosyal hayatınızda dışlanan, hor görülen, yanlış anlaşılacak kişilerle ilgili insanların tepki ve tutumlarını hatırlayınız. Bir Müslüman olarak bu kişilere nasıl yaklaşılması gerektiğini düşününüz. Bu yaklaşımların toplum içinde nasıl yayılabileceği ile ilgili fikirler geliştiriniz. Bu düşünce ve fikirleri kısa bir metin halinde yazınız. Daha sonra sınıfta sesli bir şekilde okuyarak sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.

4. 1. 3. Hz. Nuh’un Gemisi

Hz. Nuh’un ayrımcı, kibirli ve şımarık kavmi hiç yılmadan Hz. Nuh ve müminlere eziyetlerinden asla vazgeçmemiş ve sonunda Hz. Nuh bu konuda Allah’a “*Yenik düştüm, yardım et!*”¹³¹⁸ diyerek çaresizliğini dile getirmiştir. Oysa Hz. Nuh kavminin tüm tutumlarına ve inkarlarına rağmen hiçbir zaman umutsuzluğa düşmemiş ve görevini yerine getirmeye devam etmiştir. Çünkü o başarmanın herkesi hidayete erdirmek değil bu yolda yürümekten vazgeçmemek olduğunu uzunca yıllar bu kavme rağmen görevini ifa ederek göstermiştir.¹³¹⁹ Kur’an-ı Kerim’de 950 yıl olarak geçen bu süre gerçek anlamda da mecaz anlamda da büyük mesajlar verir. Hz. Nuh’un, kavminin zulmüne gerçekten bahsi geçen kadar uzun bir süre aralıksız olarak maruz kaldığı ya da zulmün insanda geçmek bilmeyen bir zaman hissini

¹³¹⁷ Age, s. 81.

¹³¹⁸ Kur’an-ı Kerim. Kamer 54/10.

¹³¹⁹ A. Münir. age, s. 77.

uyandıracak kadar ağır olduğu anlamını çıkarmak mümkündür. İki türlüşünün de umutsuzluğa düşmeyen bir insan da olsa artık kişiye tükenmiş hissettirme ihtimali vardır. Hz. Nuh da tam olarak bunu yaşamıştır. Bu sebeple de Rabbinden yardım istemiştir. Bunun üzerine Allah Teala müminlerle beraber bir gemi yapmasını emretmiş ve gemi bittikten sonra da gemi ile onları büyük bir tufandan kurtarmıştır. Ayrımcı, kibirli ve şımarık kavim ise helak olmuştur. Bu gemi öyle bir gemidir ki ona yalnızca Allah’a iman edenler ve imanları konusunda gereken sorumluluğu üzerine alanlar binebilmiştir.

Hz. Nuh’un mücadelesi hak mücadelesidir. Hak ile mücadelede mutlak itaatsizlik söz konusu olduğunda ise tufan kaçınılmazdır.¹³²⁰ Her azgınlığın, taşkınlığın bir tufanı olur. Hz. Nuh’un kavmi küfürde azgınlık etmiş ve onları küfrün tufanı yakalamıştır. Müminleri ise Rablerinin gemisi kurtarmıştır. Ahlaksızlık, ekonomik, toplumsal ya da bireysel azgınlıklar da birer tufanı çağırır.¹³²¹ Mümin ya da kafir olan her insan bu tufanları düşünce, inanç, tutum ve davranışlarla üzerine çeker. Fakat Allah bu kimselere muhakkak gemisini gösterir. Gemiye görüp azgınlığa devam eden helak olup giderken gemiyi gördükten sonra pişmanlıkla o gemiye binen ise kurtulur. Allah’ın vaadinin önüne hiçbir güç ise geçemez. Bu tufanları durdurmanın ise bir yolu vardır. O da Allah Teala’nın “...vahyettiğimiz şekilde gemiyi yap!”¹³²² emri gereğince gemiyi inşa eden Hz. Nuh ve kavminin vahye uyduğu gibi Allah’ın vahyine uymaktır.

Etkinlik 3: Tufanlar ve Gemiler

Amaç: Hak yolda sebat etmenin değerini kavrama, azgınlığın bireysel ve toplumsal sonuçlarını anlama, Allah’ın kurtuluş yollarını fark etme

Yöntem ve Süre: Bireysel yazma – 40 dk

Yönerge: Aşağıdaki soruları dikkatlice okuyunuz. Cevaplarınızı yazarken metindeki bilgilerden ve kendi düşüncelerinizden faydalanınız. Size yöneltilen her soruda samimi, anlamaya ve açıklamaya dönük bir dil kullanınız.

* Hz. Nuh, kavminin tüm inkârına ve baskısına rağmen görevini bırakmadı. Sizce bu durum bize ne anlatıyor? Bugün hak yolda sebat etmek neden zor?

* Metinde “Her azgınlığın bir tufanı olur” ifadesi geçmektedir. Siz bu ifadeyi nasıl yorumluyorsunuz? Günümüzde bireysel ya da toplumsal hangi azgınlıklar bir tufana yol açabilir?

¹³²⁰ M. Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*, s. 155.

¹³²¹ M. Okuyan. *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*, s. 170.

¹³²² *Kur’an-ı Kerim*. Müminun 23/27.

* Allah Teala müminleri tufandan “gemi” ile kurtarmıştır. Bugünün insanı için bu gemi ne anlama gelir? Sizce Allah bugün insanlara hangi yollarla kurtuluş gösteriyor?

* Hayatınızda sizi zorlayan, tükenmiş hissettiren fakat “sabredip yürümeye devam ettiğiniz” bir durum oldu mu? O süreçte sizi ayakta tutan neydi? Kısaca anlatınız.

Bir Ayet: Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki onunla Allah’ın düşman(lar)ını, sizin düşman(lar)ınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah’ın bildiği diğerlerini korkutursunuz. Allah yolunda ne infak ederseniz (verirseniz) size eksiksiz ödenir; siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.¹³²³ (Enfal Suresi 60)

Bir Hadis: Allah katında arkadaşların en iyisi, arkadaşına en iyi olanı ve Allah katında komşuların en iyisi, komşusuna en iyi olanıdır.¹³²⁴ (Tirmizi, Birr ve Sıla, 28/2009)

Biliyor Muydunuz?: İslam geleneğinde Hz. Nuh’a “Allah’ın kurtardığı kişi” anlamına gelen “Neciyyullah” sıfatı verilmiştir. Aynı sıfat Firavun zulmünden kurtarılan Hz. Musa için de kullanılmaktadır.¹³²⁵ (Ömer Faruk Harman, “Nuh”, TDV İslam Ansiklopedisi)

4. 2. Hz. Lut ve Kavmi: Sapkınlıkla Mücadele

Süre: 3 Ders Saati/120 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Lut ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Lut Hz. İbrahim’in kıssasından da hatırlanan Allah’ın peygamberlerindendir.¹³²⁶ Hz. Lut Hz. İbrahim’in toplumu içinde yaşayan ve onun tebliğine kabul etmiş müminlerden biridir.¹³²⁷ Hz. İbrahim’le birlikte Allah’ın bereketli kıldığı bölgeye ulaştırılmıştır.¹³²⁸ Daha sonra ise bir başka bölgede, bir kavme peygamber olarak gönderilmiştir.¹³²⁹

Hz. Lut’un kavmi erkek-kadın münasebetleri hususunda yoldan çıkmış bir kavimdir.¹³³⁰ Onlar yeryüzünde hiç görülmemiş bir günahın öncüleri olmuşlardır.¹³³¹ Bu kavmin erkekleri kadınları bırakmış, hemcinslerine sarkıntılık eder olmuştur.¹³³² Hz. Lut bu durumdan vazgeçmeleri için defalarca çağrıda bulunmuş ancak kavmi asla bu davranışlarından

¹³²³ Kur’an-ı Kerim. Enfal 8/60.

¹³²⁴ E. İ. Tirmizi. *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 3*, s. 375; Tirmizi, Birr ve Sıla, 28/2009.

¹³²⁵ Ö. F. Harman (2007). “Nuh”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, s. 227.

¹³²⁶ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/80, Saffat 37/133, Ankebut 29/28.

¹³²⁷ Kur’an-ı Kerim. Ankebut 29/26.

¹³²⁸ Kur’an-ı Kerim. Enbiya 21/71, Ankebut 29/26.

¹³²⁹ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/80, Saffat 37/133, Ankebut 29/28.

¹³³⁰ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/81.

¹³³¹ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/80, Ankebut 29/28.

¹³³² Kur’an-ı Kerim. Araf 7/81, Şuara 26/165.

vazgeçmemiştir. Hz. Lut onlara Allah'a karşı duyarlı olmalarını,¹³³³ kendisinin gönderilmiş güvenilir bir elçi olduğunu,¹³³⁴ bu söyledikleri konusunda onlardan bir ücret istemediğini ve bunun karşılığını kendisine Allah'ın vereceğini¹³³⁵ söylemiştir. Hz. Lut göz göre göre kadınları bırakıp erkeklere yanaşmaya devam eden kavmini¹³³⁶ tekrar tekrar uyarması sebebiyle kavmi onu yurdundan çıkarmakla tehdit etmiştir.¹³³⁷ Hatta bunu "*Lut'un ailesini şehrinizden çıkarın; şüphesiz ki onlar temiz kalmak isteyen insanlarmış!*" diyerek alaycı bir şekilde dile getirmişlerdir.¹³³⁸ Hz. Lut kavmine daha önce defalarca söylemiş olduğu gibi "*Şüphesiz ki siz, sizden önce alemlerden (insanlardan) kimsenin yapmadığı bir çirkinliği yapıyorsunuz.*", "*Siz erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda o çirkinliği mi yapacaksınız!*" diyerek uarmaya devam etmiştir.¹³³⁹ Kavminin cevabı ise "*Doğru söyleyenlerdensen bize Allah'ın azabını getir!*" diyerek daha da ileri gitmek olmuştur.¹³⁴⁰ Kavmi Hz. Lut'u yalanlamıştır.¹³⁴¹

Elçiler bir gün Hz. İbrahim ve eşine bir evlat müjdesi¹³⁴² vermek için Hz. İbrahim'in yanına gelmiştir. Elçiler gelince Hz. İbrahim onların önüne kızartılmış bir buzağı koymuş fakat elçiler yemek için uzanmayınca Hz. İbrahim korkmuştur.¹³⁴³ Hz. İbrahim onların Allah'ın elçileri olduğunu anlayamamıştır. Bunun üzerine elçiler bunu fark edince Hz. İbrahim'e korkmamasını söylemiş, ona bir evlat müjdelemişlerdir. Hz. İbrahim'in korkusu geçince Hz. İbrahim onlara "*Ey elçiler (melekler)! (Başka) ne işiniz var?*" diye sormuştur.¹³⁴⁴ Elçiler "*Biz bu şehir halkını helak edeceğiz. Şüphesiz ki oranın halkı zalim kişilerdir.*"¹³⁴⁵ diye bilgi verince Hz. İbrahim üzüntüyle "*(Ama) orada Lut var!*"¹³⁴⁶ demiştir. Hz. İbrahim Lut Kavminin helak edileceği hususunda üzüldüğü ve hoşgörülü, yufka yürekli bir insan¹³⁴⁷ olduğu için adeta elçilerle mücadeleye tutuşmuştur.¹³⁴⁸ Bunun üzerine elçiler ona orada kimin olduğunu

¹³³³ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/161.

¹³³⁴ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/162.

¹³³⁵ Kur'an-ı Kerim. Şuara 26/164.

¹³³⁶ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/54-55.

¹³³⁷ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/56.

¹³³⁸ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/56, Araf 7/82.

¹³³⁹ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/28-29, Araf 7/80-81.

¹³⁴⁰ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/30.

¹³⁴¹ Kur'an-ı Kerim. Kamer 54/33.

¹³⁴² Kur'an-ı Kerim. Hud 11/71.

¹³⁴³ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/70.

¹³⁴⁴ Kur'an-ı Kerim. Hicr 15/57.

¹³⁴⁵ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/70, Ankebut 29/31.

¹³⁴⁶ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/32.

¹³⁴⁷ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/75.

¹³⁴⁸ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/74.

kendisinden daha iyi bildiklerini,¹³⁴⁹ bu tutumundan vazgeçmesini, onlar için azabın kesinleştiğini¹³⁵⁰ fakat hanımı hariç Lut ve ailesinin kurtarılacağını¹³⁵¹ söylemişlerdir.¹³⁵²

Elçiler Hz. Lut'a geldiğinde Hz. Lut onlara “Şüphesiz ki siz tanınmayan kişilersiniz.” demiştir.¹³⁵³ Elçiler de ona “Doğrusu biz sana, onların şüphe etmekte oldukları şeyi (helak haberini) getirdik. Sana gerçeği getirdik. Doğrusu biz doğru söyleyenlerdeniz.” diye cevap vermiştir.¹³⁵⁴ Hz. Lut'un içi daralmış çok üzülmüştür.¹³⁵⁵ Elçiler onun hüznünü fark etmiş ve ona “Bu, zor bir gündür” demişlerdir.¹³⁵⁶ Elçiler Hz. Lut'a “Korkma, tasalanma! Şüphesiz ki biz seni de aileni de kurtaracağız. Sadece hanımın hariç; o (azapta) kalacaklar arasındadır.” diyerek onu teskin etmişlerdir.¹³⁵⁷

Lut Kavmi gelen elçileri görünce sevinç içinde koşarak gelmişlerdir.¹³⁵⁸ Aynı şeyleri daha önce de yaptıkları¹³⁵⁹ için onların geldiğini gören Hz. Lut “Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır (onlarla evlenin)! Sizin için onlar daha temizdir. Allah'a karşı takvalı (duyarlı) olun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde hiç mi aklı başında bir adam yok!” diyerek onları engellemek istemiştir.¹³⁶⁰ Onlar ise “Senin kızlarında bizim için herhangi bir hakkımız olmadığını bilirsin. Sen bizim ne istediğimizi elbette biliyorsun!”, “Biz seni, elalemde (başkalarının işine karışmaktan) engellememiş miydik?”¹³⁶¹ diye çıkmışlardır.¹³⁶² Hz. Lut da onlara “Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!” diyerek çaresizliğini ifade etmiştir.¹³⁶³ Bunun üzerine elçiler bu kavmin sarhoşluk içinde olduğunu söylemiş¹³⁶⁴ ve “Ey Lut! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü! Hanımından başka sizden hiçbiri geride kalmayın! Çünkü onlara gelecek olan (azap), şüphesiz ki ona da isabet edecektir. Onlara vadolunan (helak) zamanı sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?”, “Sabaha çıkarken

¹³⁴⁹ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/32.

¹³⁵⁰ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/76.

¹³⁵¹ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/32.

¹³⁵² Kur'an-ı Kerim. Hicr 15/58-59.

¹³⁵³ Kur'an-ı Kerim. Hicr 15/61-62.

¹³⁵⁴ Kur'an-ı Kerim. Hicr 15/63-64, Ankebut 29/34.

¹³⁵⁵ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/77, Ankebut 29/33.

¹³⁵⁶ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/77.

¹³⁵⁷ Kur'an-ı Kerim. Ankebut 29/33, Saffat 37/134-135.

¹³⁵⁸ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/78, Hicr 15/66.

¹³⁵⁹ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/78.

¹³⁶⁰ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/78, Hicr 68-69, Hicr 15/71, Kamer 54/37.

¹³⁶¹ Kur'an-ı Kerim. Hicr 15/70.

¹³⁶² Kur'an-ı Kerim. Hud 11/79.

¹³⁶³ Kur'an-ı Kerim. Hud 11/80.

¹³⁶⁴ Kur'an-ı Kerim. Hicr 15/72.

*mutlaka onların kökü kesilmiş olacaktır.*¹³⁶⁵ diyerek kavmin helak edileceğini, inananların ise kurtarılacaklarını bildirmişlerdir.¹³⁶⁶

Güneş doğarken etrafa korkunç bir ses yayılmıştır.¹³⁶⁷ Azap vakti gelmiş ve oranın altı üstüne getirilmiştir.¹³⁶⁸ Allah tarafından üzerleri işaretlenmiş, balçıktan pişirilmiş sert taşlar onların üzerlerine yağmur gibi yağdırılmış¹³⁶⁹ ve gözleri de kör edilmiştir.¹³⁷⁰ Allah Teala onlara “Benim azabımı ve benim uyarılarım(a itibar etmemenizin sonucunu) tadın!” demiştir.¹³⁷¹ Kavmin tamamı helak edilmiştir.¹³⁷² Bu kavim peygamberleri Hz. Lut tarafından defalarca uyarılmış ancak onlar peygamberlerine tehditlerle karşılık vermişlerdir.¹³⁷³ Hz. Lut’un eşi hariç kendisi ve ailesi kurtarılmıştır.¹³⁷⁴ Böylece Hz. Lut ve ailesi bu fasık topluluktan kurtulmuş ve onlara rahmet edilmiştir.¹³⁷⁵

Etkinlik 1: Fıtrat Bilinci

Amaç: Fıtrata aykırı yaşantıların farkına varması

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma – 40 dk

Yönerge: Aşağıda verilen soruları dikkate alarak bir metin yazınız.

- * Hz. Lut’un kavminin helakına sebep olan sapkınlık nedir?
- * Kur’an-ı Kerim’in bu helak sebebi ile ilgili tutumu nasıldır?
- * Hz. Lut’un kavminin helak sebebi sapkınlıkla birlikte başka hangi sebeplere bağlıdır?
- * “Fıtrat” ve “öze dönüş” bağlamında insanı sapkınlığa götürecek eylemler başka neler olabilir?
- * Günümüzde benzer toplumsal sapkınlıklar nelerdir?
- * Birey ve toplum olarak bu tür sapkınlıklar karşısında nasıl bir duruş sergilemeliyiz?

¹³⁶⁵ Kur’an-ı Kerim. Hicr 15/66.

¹³⁶⁶ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/81, Hicr 15/65.

¹³⁶⁷ Kur’an-ı Kerim. Hicr 15/73, Kamer 54/38.

¹³⁶⁸ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/82, Hicr 15/74, Kamer 54/38.

¹³⁶⁹ Kur’an-ı Kerim. Hud 11/83, Neml 27/58, Hicr 15/74, Araf 7/84, Kamer 54/34.

¹³⁷⁰ Kur’an-ı Kerim. Kamer 54/37.

¹³⁷¹ Kur’an-ı Kerim. Kamer 54/37-39.

¹³⁷² Kur’an-ı Kerim. Saffat 37/136.

¹³⁷³ Kur’an-ı Kerim. Kamer 54/36.

¹³⁷⁴ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/57, Kamer 54/34.

¹³⁷⁵ Kur’an-ı Kerim. Enbiya 74-75, Araf 7/83.

4. 2. 1. Sapkınlık ve Uyarı

Hız. Lut Kavminin en belirgin ve helak edilmelerine sebep olan özellikleri eşcinselliğin toplum içinde yayılmış olmasıdır. Onlar tüm yaşam dinamiklerini bu kötü alışkanlık üzerine inşa etmişlerdir.¹³⁷⁶ Bu kavim hem kendini beğenmişlik hem de bu eylemleri konusunda büyük bir rahatlık içinde olan bir kavimdir. Ayrıca onlar bu eylemi apaçık işlemekle birlikte bu kötülüğe meyli olmayan ya da bu eylem içerisine girmek istemeyen kişileri de zorlamışlardır. Hız. Lut büyük bir gayret ve kararlılıkla onları bu eylemden alıkoymaya çalışmışsa da onlar bu kötülükten vazgeçmemiş, Hız. Lut'un diğer insanlara ulaşmasını engellemiş ve onu tehdit etmişlerdir.¹³⁷⁷ Hatta Hız. Lut kavminin taşkınlığı karşısında öyle çaresiz kalmış ki misafirlerine sarkıntılık ettiklerinde “*İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksınız (onlarla evlenin)!*”¹³⁷⁸ diyerek kavmini kendileri için helal kılınan kadınlara yönlendirmiştir.¹³⁷⁹ Fakat kavmi hiçbir uyarı ve yönlendirmeyi dikkate almamış ve azgınlıklarını arttırmışlardır. Hız. Lut bir peygamber olarak Allah'ın yasakladığı bu eylemi türlü ikaz ve yönlendirmelerle ortadan kaldırmaya, insanlara gerçekleri anlatmaya çalıştıysa da kavmin yoldan çıkmışları onu engellemiştir. Sonunda ise helak onlar için emredilmiş ve geri dönülmez süreç başlamıştır. Konuyla ilgili önemli bir ayrıntı ise Hız. Lut'un üzerine atılan topraktan yapılmış taşların toprağı ile insanın yaratılışı anlatılırken bahsi geçen toprak türlerinden birinin aynı olmasıdır. Yani Kur'an-ı Kerim'de insanın yaratılışı anlatılırken “toprak” manasına gelen bir kelime ile Lut Kavminin başına yağdırılan taşların yapıldığı toprak aynıdır. Şeytan'ın yaratılış konusunda Hız. Adem için Allah'a karşı çıktığı bildirilen Sad Suresi 76. Ayetteki “topraktan” ifadesi ile Lut Kavminin üzerine yağdırılan taşların hammaddesi olan çamur için kullanılan “topraktan” ifadesi için aynı kavram kullanılmıştır. Öyleyse buradan özüne, yaratılışına, fitratına aykırı davranan insanların ilk yaratılış haline, fitratlarına, dönmeleri için uğraşan peygamberlerine karşı gelmeleri sonucunda Allah Teala'nın manidar bir şekilde bu kavmi “öze döndürmüş” olduğu anlamını da çıkarmak mümkündür. Zira aslı ile oynanan fitrat özüne dönmek için her yolu deneyerek o öze döner.¹³⁸⁰

Allah Teala'nın insanlık için gönderdiği son vahyi içeren Kur'an-ı Kerim'e genel olarak bakıldığında cinsellik içeren ilişkilerin kadın ve erkekler arasında kurulması gerektiği genel

¹³⁷⁶ A. Münir. *age*, s. 160.

¹³⁷⁷ F. H. Abbas, *age*, s. 345.

¹³⁷⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Hier 15/71.

¹³⁷⁹ F. Tuncer (2012). Hız. Lut'un Kavmine Karşı Kızlarını Sunmasının Anlamı. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, s. 133.

¹³⁸⁰ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 214.

ilkesi çıkmaktadır. Zira Kur'an-ı Kerim'in hiçbir yerinde kadın-kadın ya da erkek-erkek ilişkisini bahsi geçen manada düzenleyen hiçbir ayet ya da sure bulunmamaktadır. İnsan ve toplum ilişkilerini özellikle ahlaki, etik ve hukuki açıdan düzenleyen Allah Teala'nın böyle bir ilişkiyi onaylaması durumunda konuyla ilgili hiçbir düzenleme yapmamış olması ise imkansızdır. Bununla ilgili Kur'an-ı Kerim'de görülen Lut Kavminin eşcinsellik eylemleri, bunu fuhuş boyutuna taşımaları ve başka insanları da zorlamaları sebebiyle helak edilmiş olmalarıdır. Lut Kavmi ile ilgili dikkat çeken en önemli ayrıntı onların bu işi alenen yapmaları, diğer insanları zorlamaları ve Hz. Lut'un konuyla ilgili gerçekleri yaymasını tehditlerle engellemeye çalışmalarıdır. Günümüzde de bakıldığında bu mesele sıklıkla tek taraflı bir tabu gibi değerlendirilmekte, konuyla ilgili olumsuz beyanlar insan hakları ihlali gibi yansıtılarak adeta gerçeklerin ortaya çıkması engellenmektedir.

Hz. Lut'un çağrısı bir öze dönüş, fitrata dönüş çağrısıdır. Eğer bu mümkün olmasa Allah Teala böyle bir sebeple bir kavmi helak etmezdi çünkü bu zulüm olurdu. Allah'ın bildirdiğine göre ise Allah zalim değildir. Zira Enfal Suresi 51. ayette Allah Teala "*İşte bu, ellerinizle yaptığınız yüzündendir; yoksa Allah kullara zulmedici değildir.*" diye buyurmaktadır. Allah ellerinde olmayan bir yaşantı, özellik ya da hatadan dolayı kullarını sorumlu tutmaz. Öyleyse bu sapkın duyguların kişide var olması mümkündür. Fakat kişi bu halden uzaklaşmak için çaba göstermekle mükelleftir. En başta içinde bulunduğu durumu kabul etmeli ve bu halin onun açısından sağlıklı bir durum olduğu bilinci ile psikoterapi desteği almalıdır. Çünkü araştırmaların çoğu bu durumdan rahatsız olarak kurtulmak isteyen kimselerin büyük oranda fitratlarına döndüklerini, artık karşı cinse ilgi duyar hale geldiklerini göstermektedir.¹³⁸¹ Ayrıca bu konuda batıda olduğu gibi özellikle son yıllarda gençlerin bu eğilimlere "normal", "doğuştan", "değişmez", "hak", "özgürlük" vb. birçok ifade ve söylemle yönlendirilmeye çalışıldıkları da gözlenmektedir.¹³⁸²

Özellikle kimlik inşası sürecinde cinsiyet rolünün de belirlendiği ergenlik döneminde¹³⁸³ kendini daha fazla gösteren bu hisler sözüne güvenilen ebeveyn, aile yakını ya da okul rehberlik servisi ile görüşülerek çözüm süreci başlatılmalıdır. Hislerin varlığı değil bu hislerin eyleme dökülmesi ve toplumda yaygınlaştırılması Allah katında kabul edilemez olandır. Yoksa bu hisler hemen her insanın başına gelmiş ya da aklından geçmiştir. Asıl mesele

¹³⁸¹ N. Aydın (2024). Eşcinsellikleriyle İlgili Değişim Talebiyle Psikolojik Danışmaya Başvuran Yetişkin Bireyler Üzerine Fenomenolojik Bir Çalışma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 22 (48), s. 298-299.

¹³⁸² M. Atak (2024). Cinsel Kimlik Karmaşasına Fitrat Psikolojisi Merkezli Yaklaşım. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*, 8 (3), s. 496.

¹³⁸³ B. Kaman (2022). *Ergen*. Siyer Yayınlar, s. 113.

öze dönüşün bireyin kendi arzu, istek ve eylemi ile başlatılmasıdır. Allah'ın tüm uyarılarına rağmen bu hal içinde kalanlar için ise Lut kavmi büyük bir örneklik teşkil eder. Fıtrat bir gün muhakkak özüne döner. Bu öze dönüş dünyada ve kişinin iradesine bağlı olarak gerçekleştiğinde ise kurtuluş mutlakdır. Allah Teala kullarını sever, hatalarını affeder, günahlarını bağışlar. Yeryüzünde nice zalimler pişmanlık duyup Allah'a yönelmiş ve affedilmiş ise gerek ergenlik krizi gerek yaşanan bir takım travmatik hadiseler sebebiyle bu illete düştükten sonra tövbe edip Allah'a teslim olanları Allah en güzel şekilde özlere döndürür ve onları affeder.

Etkinlik 2: Fıtrata Dönüş İçin Bir Çağrı

Amaç: Öğrencilerin fıtrata aykırı toplumsal sapkınlıkları tanınması, bu sapkınlıklarla mücadelede Hz. Lut'un dili, tutumu ve yalnızlığı üzerinden dersler çıkarması ve çağımıza uyarlanmış çözüm önerileri üretmesi.

Yöntem ve Süre: Grup Çalışması – 40 dk

Yönerge: 4-5 kişilik gruplara ayrılınız. Aşağıdaki görevleri grup olarak okuyunuz, birlikte düşününüz ve görüşlerinizi grup adına bir sunum şeklinde not alınız. Çalışmanın sonunda sunumunuzu grup sözcünüz aracılığı ile sınıfınızla paylaşınız.

Görevler:

* Hz. Lut'un kavmini uyarma yöntemlerini tespit ediniz. Bu yöntemlerin başarısız olma nedenlerini grupça tartışınız.

* Lut Kavmi'nin helak edilmesinin tek sebebi eşcinsel eğilimler midir? Metne ve ayetlere dayalı olarak diğer sebepleri de birlikte sıralayınız.

* Günümüzde insanı fıtratından uzaklaştıran davranışlar veya toplumsal eğilimler nelerdir? (Yalnızca cinsellik değil; tüketim, gösteriş, bireycilik gibi alanları da düşününüz.)

*“Fıtrata dönüş” sizce bireysel bir karar mıdır yoksa toplumsal bir süreçle mi mümkündür? Örneklerle açıklayınız.

*Hz. Lut'un yalnızlığı ve kavmiyle olan çatışması, bugünün dünyasında hangi inanç, değer ya da ahlaki duruşu temsil eden insanlarla benzerlik taşımaktadır?

*Bu kavim gibi sonu helak olan başka kavimler hakkında ne biliyorsunuz? Allah'ın bu kavimlere verdiği mesajları bugüne nasıl taşıyabiliriz?

Bir Ayet: Kendisi için doğru yol belli olduktan sonra, kim Elçi'ye karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola giderse, onu (kendisinin) döndüğü yere döndürecek ve cehenneme atacağız. Ne kötü varış yeridir (orası)!¹³⁸⁴ (Nisa Suresi 115)

Bir Hadis: Doğrusu Allah, ilmi insanlardan çekip almaz. Fakat ilmi, alimleri almakla kaldırır. Nihayet hiçbir alim bırakmadığı zaman insanlar birtakım cahilleri lider edinirler. Onlara soru sorulur. Onlar da ilimsiz oldukları halde fetva verirler. Bu suretle hem saparlar hem de saptırırlar.¹³⁸⁵ (Buhari, İlim, 34)

Bilgi Notu: Hz. Lut Tevrat'ta iddia edildiği gibi amcası İbrahim'in çobanları ile kendi çobanları arasında çıkan anlaşmazlık ve verimli toprakları tercih etmesi sebebiyle değil peygamber olarak görevlendirildiği için Sodom bölgesine gitmiştir.¹³⁸⁶ (Ömer Faruk Harman, "Lut", TDV İslam Ansiklopedisi)

4. 3. Hz. Davud ve oğlu Hz. Süleyman: Nimete Şükür

Süre: 9 Ders Saati/360 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Davut ve Hz. Süleyman ile ilgili neler biliyorsunuz?

Hz. Davut İsrailoğullarının Calut'la savaşında Calut'u öldürmüş ve bu sebeple Allah Teala kendisine hükümdarlık ve hikmet vermiştir.¹³⁸⁷ Hz. Davut İsrailoğullarının ilk hükümdar peygamberidir.¹³⁸⁸ Hz. Davut aynı zamanda kendisine Zebur kutsal kitabının verildiği peygamberdir.¹³⁸⁹ İsrailoğulları onun zamanında yerleşik hayata geçmiş, kültür ve medeniyetlerini güçlendirmişlerdir.¹³⁹⁰ Hz. Süleyman da Hz. Davut'un oğludur¹³⁹¹ ve o da Allah'ın peygamberlerindedir.¹³⁹² Tıpkı babası gibi ona da hükümdarlık verilmiştir.¹³⁹³ Hz. Davut ve oğlu Hz. Süleyman refah içinde ve güç sahibi olarak peygamberlik görevlerini yapmıştır. Allah ikisine de özel birer ilim vermiş ve onları diğer inanlara üstün kılmıştır.¹³⁹⁴

Hz. Davut ve Hz. Süleyman ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetler diğer peygamberlerde olduğu gibi kavimleriyle yaşadıkları olaylar silsilesi şeklinde değildir. Allah Teala her pasajda bir başka olay vahyederek bu olaylar üzerinden mesajlar vermektedir.

¹³⁸⁴ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/115.

¹³⁸⁵ H. Akın. *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 1*, s.156-157; Buhari, İlim, 34.

¹³⁸⁶ Ö. F. Harman (2003). "Lut", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, s. 228.

¹³⁸⁷ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/251.

¹³⁸⁸ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 351.

¹³⁸⁹ Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/163, 17/İsra 55.

¹³⁹⁰ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 351.

¹³⁹¹ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/30.

¹³⁹² Kur'an-ı Kerim. Nisa 4/163.

¹³⁹³ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/34.

¹³⁹⁴ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/15.

Anlatılan olaylar da çok ayrıntılı verilmediği için üzerine fazlasıyla düşünülmesi gereken bir kıssadır. Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın Allah tarafından sıklıkla denenmişlerdir. İnsanlar da Kur'an-ı Kerim'de geçen bu kıssalar vesilesi ile imtihan edilmektedir. Bu sebeple iddialı ve kesin ifadeler kullanmak yerine ölçülü ve esnek ifadeler kullanmak, yorumlar dile getirmek daha doğrudur. Kıssa diğerlerinden farklı bir yapıya sahip olduğu için ele alınış biçimi de diğerlerinden farklıdır.

Allah dağları ve kuşları Hz. Davut'un emrine vermiştir.¹³⁹⁵ Ayrıca Hz. Davut ibadetlerine düşkün¹³⁹⁶ bir peygamberdir. Ona demiri işleme, savaşta korunmak üzere kullanılacak zırh yapma yeteneği verilmiştir.¹³⁹⁷ Allah Teala bolca nimet verdiği Hz. Davut'u iki davacı arasında yaşananlara verilecek hüküm üzerinden imtihan etmiştir.¹³⁹⁸ Hz. Süleyman'a ise üstün muhakeme yeteneği,¹³⁹⁹ kuşların mantığının öğretilmesi,¹⁴⁰⁰ cin, insan ve kuşlardan oluşan bir ordu¹⁴⁰¹ verilmiştir. Ayrıca Allah Teala onu tahtının üzerine bırakılan bir cesetle de imtihan etmiştir.¹⁴⁰² Hz. Davut ve Hz. Süleyman diğer peygamberlere kıyasla sahip oldukları makam gereği zaman zaman farklı hadiseler yoluyla imtihana tabi tutulmuşlardır.

4. 3. 1. Hz. Davut'un Adaleti ve Davacılar

Dağların ve kuşların emrine verildiği peygamber olan Hz. Davut akşam ve kuşluk vakti onlarla birlikte Allah'ı tesbih eder ve O'na yönelirdi.¹⁴⁰³ Allah Teala Hz. Davut'un hükümdarlığını güçlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma yeteneği vermiştir.¹⁴⁰⁴ Bir gün Hz. Davut'un yanına mabedin duvarlarına tırmanarak iki davacı gelmiştir.¹⁴⁰⁵ Onlar Hz. Davut'un yanına girdiklerinde ise Hz. Davut önce korkmuştur.¹⁴⁰⁶ Bu iki davacı ona *“Korkma! Biz bir kısmı diğer kısmına haksızlık eden iki davacıyız; aramızda adaletle hükmet! Haksızlık etme; bize doğru yolu göster!”* dediler.¹⁴⁰⁷ Daha sonra davacılarından biri *“Şüphesiz ki bu benim kardeşimdir; onun doksan dokuz koyunu, benim ise tek bir koyunum var. (Durum) böyleyken ‘Onun (bakımını) bana ver!’ dedi ve hitapta üstün geldi (beni ikna etti).”* demiştir.¹⁴⁰⁸ Bunun

¹³⁹⁵ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/18-19.

¹³⁹⁶ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/17.

¹³⁹⁷ Kur'an-ı Kerim. Sebe 34/10-11, Enbiya 21/80.

¹³⁹⁸ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/2.

¹³⁹⁹ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/78-79.

¹⁴⁰⁰ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/16.

¹⁴⁰¹ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/17.

¹⁴⁰² Kur'an-ı Kerim. Sad 38/34.

¹⁴⁰³ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/18-19, Enbiya 21/79.

¹⁴⁰⁴ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/20.

¹⁴⁰⁵ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/21.

¹⁴⁰⁶ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/22.

¹⁴⁰⁷ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/22.

¹⁴⁰⁸ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/23.

üzerine Hz. Davut “Şüphesiz ki (kardeşin) senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlık etmiştir. Doğrusu iman edip iyi işler yapanlar hariç -ki böyleleri azdır- ortakların çoğu birbirlerine haksızlık ederler.” diyerek tek koyunu olan davacıyı haklı bulmuştur.¹⁴⁰⁹ Bunu yaptıktan sonra ise Hz. Davut denendiğini anlayarak hemen boyun eğip Rabbinden bağışlanma dilemiştir.¹⁴¹⁰ Allah Teala Hz. Davut’un tövbesi üzerine onu bağışlamış¹⁴¹¹ ve “Ey Davut! Biz seni yeryüzünde halife (sorumlu olarak) görevlendirdik. İnsanlar arasında adaletle hükmet! Arzu(n)a uyma; sonra (bu durum) seni Allah’ın yolundan saptırır. Doğrusu Allah’ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık şiddetli bir azap vardır.” diyerek uyarmıştır.¹⁴¹² Hz. Davut’un yaşamış olduğu bu hadise ile ilgili olarak İslam alimleri görüş farklılıklarına sahiptir. Bir kısım alim bu hadisenin gerçekten yaşanmış olduğunu söylerken bir kısım alim ise temsili bir anlatım olduğunu ileri sürer.¹⁴¹³

Olayların gerçek olduğu düşünülerek ayetlerde geçen ifadeler dikkatle okunduğunda davacı kişi, davalı olduğu kardeşinin ona “Onun (bakımını) bana ver!”¹⁴¹⁴ dediğini söylemiştir. Hz. Davut ise onun anlattıklarının üzerine “Şüphesiz ki (kardeşin) senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana haksızlık etmiştir...”¹⁴¹⁵ değerlendirmesinde bulunmuştur. Bu konuşmaya göre davacı kişi kardeşinin, koyununa bakmayı talep ettiğini söylemiş olmasına rağmen Hz. Davut, bu kardeşin koyunu kendi koyunlarına katmak istediği ve bu yüzden zulmettiği hükmünü vermiştir. Halbuki Hz. Davut davalıyı dinlemediği için onun asıl maksadını asla bilemez. Belki de kardeşi ona bu konuda yardım etmek istemektedir.¹⁴¹⁶ Hz. Davut’un olanların ardından imtihan edildiğini anlayıp tövbe etmesinin sebebi ise kuvvetle muhtemel davacıyı dinlerken davalıyı dinlemeden aceleyle karar vermiş olmasıdır.¹⁴¹⁷

Olayların ve şahısların temsili olduğunu kabul edenlere göre ise Hz. Davut’un yanına gelen bu iki kişi melektir.¹⁴¹⁸ Hz. Davut’un bu iki melek aracılığıyla hüküm verme konusunda imtihana tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Hz. Davut hüküm verirken davacıyı dinlemiş fakat davalıyı dinlememiş ve bu sebeple delilleri iyice araştırmadan aceleyle karar vermiştir.¹⁴¹⁹ Buna

¹⁴⁰⁹ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/24.

¹⁴¹⁰ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/24.

¹⁴¹¹ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/25.

¹⁴¹² Kur’an-ı Kerim. Sad 38/26.

¹⁴¹³ H. N. Çamurcu (2022). Hz. Davud ve Davacılar Kıssasındaki İşkale Yönelik Görüşlerin Değerlendirilmesi. *Van İlahiyat Dergisi*, 10 (16), s. 6.

¹⁴¹⁴ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/23.

¹⁴¹⁵ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/24.

¹⁴¹⁶ M. Okuyan. *Geniş Açıklamalı Kur’an Meal Tefsir*, s. 1092.

¹⁴¹⁷ H. N. Çamurcu, *agm*, s. 9.

¹⁴¹⁸ *Agm*, s. 11.

¹⁴¹⁹ *Agm*, s. 18.

göre Hz. Davut'un yaşadığı bu hadis ile verilmek istenen mesaj deliller iyice araştırılmadan hüküm vermenin hatalı olduğudur.¹⁴²⁰ Allah Teala'nın da melekler aracılığıyla Hz. Davut'a hatasını hatırlatmayı gaye edinmiş olması muhtemeldir. Hatasını kabul etmesine sebep olan bu olayın ardından ise Hz. Davut hemen Rabbinden bağışlanma dilemiştir. Allah Teala bu olayın sonunda Hz. Davut'u "...İnsanlar arasında adaletle hükmet! Arzu(n)a uyma; sonra (bu durum) seni Allah'ın yolundan saptırır.." ¹⁴²¹ diye uyarmıştır. Dolayısıyla gerek nefis gerek dünyalık bir kazanç için adaleti terk etmek yerine aksine daima adaletin eylemlere, düşüncelere dahil edilmesi gerekir.

Tüm bunlarla birlikte bu pasajın devamında "(Bu Kur'an), ayetlerini derinlemesine düşünsünler ve derin akıl sahipleri (gerçeği) hatırlasınlar diye sana indirdiğimiz bereket kaynağı bir kitaptır." ¹⁴²² ayeti üzerine düşünmekte de fayda vardır. Hz. Davut ile ilgili ayrıntılar verilmeden anlatılan bu olayı takip eden ayetlerden birisi bahsi geçen bu ayettir. Ayette "derinlemesine düşünmek" kelimesi Arapça'da "tedebbür" kavramıyla aynı manadadır. Tedebbür ise "satırı okuyup satır arasını görebilmek, söylenenden hareketle söylenmek isteneni anlayabilmek..." ¹⁴²³ gibi bir manaya gelir. "Düşünmek" kelimesinin farklı karşılıkları olmasına rağmen burada "tedebbür" kavramının kullanılmış olması da dikkat çekicidir. Zira bu pasajı anlayabilmek için gerçekten derinlikli ve dikkatli bir düşünmeye ihtiyaç vardır.

4. 3. 2. Hz. Süleyman ve Tahtındaki Ceset

Hz. Süleyman bir gün tahtına ceset bırakılmak suretiyle Allah tarafından bir imtihana tabi tutulmuştur.¹⁴²⁴ Kıssanın bu kısmında Kur'an-ı Kerim'de ne olduğu ve nasıl olduğu konusunda bir ayrıntı bulunmamaktadır. Ancak pasajın genelinden anlaşıldığına göre Hz. Süleyman bir hata yapmış ve "Rabbim! Beni bağışla; bana, benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümdarlık ver (lütfet)! Şüphesiz ki bolca veren sadece sensin!" diyerek hem tövbe etmiş hem Rabbinden daha önce kimseye vermediği türden bir hükümdarlık dilemiştir.¹⁴²⁵ Bunun üzerine de Allah Teala rüzgarı, şeytanları, şeytan dalgıçları¹⁴²⁶ Hz. Süleyman'ın emrine vermiştir.¹⁴²⁷ Allah bu lütuflarla ilgili olarak ona "İster (dilediğine) ver (serbest bırak); ister hesapsız bir şekilde (elinde) tut!" diye vahyetmiştir.¹⁴²⁸ Ayrıca Allah Teala

¹⁴²⁰ Agm, s. 20.

¹⁴²¹ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/26.

¹⁴²² Kur'an-ı Kerim. Sad 38/29.

¹⁴²³ M. Okuyan. Geniş Açıklamalı Kur'an Meal Tefsir, s. 1094.

¹⁴²⁴ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/34.

¹⁴²⁵ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/35.

¹⁴²⁶ Kur'an-ı Kerim. Enbiya 21/82.

¹⁴²⁷ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/36-37.

¹⁴²⁸ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/39.

Hz. Süleyman için katında özel bir yakınlık ve güzel bir varış yeri olduğunu da bildirmiştir.¹⁴²⁹ Tıpkı Hz. Davut'un "davacılar" kıssasında olduğu gibi Hz. Süleyman'ın da "ceset, taht ve bağışlanma dileğini" içeren bu kıssasından doğrudan tek bir anlam çıkarmak mümkün değildir. Bu konu da İslam alimleri tarafından çeşitli şekillerde yorumlanmıştır.¹⁴³⁰ Kıssanın bu bölümü ile ilgili yorumlardan biri Hz. Süleyman'a verilen muhakeme yeteneği, cin, insan ve kuşlardan oluşan ordu ve kuşların mantığını kavramış olması gibi birtakım nimetlerin ardından onun imtihana tabi tutulmuş olmasıdır. Kendisine hükümdarlık ve peygamberlik verilen Hz. Süleyman bir süre taht ve hükümdarlık nimetlerinden mahrum bırakılmıştır.¹⁴³¹ Bir başka yorum ise Hz. Süleyman'ın bir hastalıkla veya bir fitneyle imtihan edilmiş olmasıdır.¹⁴³² Bu yoruma göre de Hz. Süleyman hastalığı yada ortaya çıkan fitne sebebiyle güçsüz düşmüş ve tahtına bir ceset gibi kalmıştır.¹⁴³³ Bu iki yorumdan da Hz. Süleyman'ın, zorlu bir süreçten geçmiş olmasına rağmen Allah'a isyan etmek yerine ona teslim olmayı ve her şeye rağmen gayrette kalmayı tercih ettiğini anlamak mümkündür.

Konuyla ilgili olarak Hz. Süleyman'ın "kendisinden sonra kimseye verilmeyecek bir saltanat istemesi"ni İsrailoğulları tarihi bağlamında değerlendiren Mevdudi¹⁴³⁴ ise meseleye çok başka bir yorum getirmiştir. Ona göre Hz. Süleyman kalbinde oğlunun tahta geçmesi arzusunu taşımakta ve sahip olduğu saltanatının zürriyeti boyunca devam etmesini arzulamaktadır. Fakat Hz. Süleyman'ın oğlu kıymetsiz ve saltanatı sürdüremeyecek biri olmuştur. Mevdudi'nin bu yorumuna göre Hz. Süleyman'ın tahtına ceset bırakılmasını ise Allah Teala'nın bu yolla Hz. Süleyman'a bu saltanatın devam etmeyeceğini göstermek istemesi olmuştur. Bunun üzerine Hz. Süleyman bu isteği hususunda hata yaptığını anlayarak Rabbinden bağışlanma ve saltanatının da kendisiyle son bulmasını dilemiştir. Fakat Hz. Süleyman Kıssası ile ilgili olarak aktarılan bu hadisenin Kur'an-ı Kerim'in en örtük ve anlaşılması güç pasajı olduğunu bilmekte de fayda vardır.¹⁴³⁵ Bu konuda Allah'ın mutlak muradının ne olduğunu kesin olarak anlamak ve söylemek mümkün değildir. Yalnızca bilgi ve tecrübeler doğrultusunda anlamaya çalışmak mümkündür. Allah'ın böyle örtük ve anlaşılması güç ayetler konusunda

¹⁴²⁹ Kur'an-ı Kerim. Sad 38/40.

¹⁴³⁰ M. O. Kılar (2009). "Ve Tahtının Üzerine Bir Ceset Bıraktık" 38 Sâd 34. Ayeti ile İlgili Tarihsel Bir Okuma. (Çev.) Abdurrahman Ateş. *Bilimname*, 1, s. 217.

¹⁴³¹ Ş. Işık (2015). Hz. Süleyman Kıssası'nın Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'teki Benzer Yönleri ve Tahlili. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8), s. 230.

¹⁴³² M. Okuyan. *Geniş Açıklamalı Kur'an Meal Tefsiri*, s. 1095; E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 5*, s. 76.

¹⁴³³ *Age*, s. 76.

¹⁴³⁴ Pakistanlı alim, düşünür. Bkz.: A. Ahmad (2004). Mevdudi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, s. 432.

¹⁴³⁵ E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 5*, s. 76.

kullarından dilediği de ayetlerin asıl muratlarına ulaşmaları değil anladıkları ölçüde kendilerine dersler çıkarmalarıdır.

4. 3. 3. Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın Hataları

Kıssayla ilgili anlatılan iki bölümünde de baba-oğul olan iki peygamberin Rablerinden bağışlanma diledikleri görülmektedir. Bu noktada peygamberlerin hata yapmak, günah işlemek gibi özelliklerinin olmadığı, buna rağmen Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın nasıl hata yapmış olabileceklerini sorgulamak mümkündür. Çünkü bilinen o ki peygamberlerin “ismet” sıfatları vardır ve bu sıfat gereği de peygamberler günah işlemezler.¹⁴³⁶ Ancak burada Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın hatalarını fark ederek Rablerinden bağışlanma diledikleri ve Allah'ın da onları affettiği bilgisine rastlanmaktadır. Bu noktada öncelikle söylenmesi gereken ise peygamberlerin günah işleyip işlemeyecekleri ya da hata yapıp yapmayacakları hususunda İslam mezheplerinin farklı kanaatlerinin bulunduğudır.¹⁴³⁷ Bazı mezhep imamları ismet sıfatı sebebiyle peygamberlerde günah işleme potansiyelinin hiç bulunmadığını iddia ederken; bazı mezhep imamları ise var olan bu günah işleme potansiyelinin kontrol edildiğini iddia eder.¹⁴³⁸ Ancak Kur'anî verilere bakıldığında peygamberlerin nübüvvet öncesi ya da sonrasında günah işlemekten, hata yapmaktan korunduklarına dair bir veriye rastlanmamaktadır. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim peygamberlerin hayatları boyunca yüz kızartıcı bir suç işlediklerine dair herhangi bir bilgi de sunmamıştır. Aksine peygamberlerin hayatları boyunca sevilen, sayılan, dürüst insanlar oldukları bilgisi insanlığa ulaştırılmıştır. Peygamberler de insan oldukları için elbette onların da hata yapma ve günah işleme potansiyelleri mevcuttur.¹⁴³⁹ Fakat yukarıda da ifade edildiği üzere yüz kızartıcı türden bir günah ya da hata işlediklerine dair hiçbir veri yoktur.

Allah Teala'nın Araf Suresi 6. ayette “*Elbette kendilerine elçi gönderilenleri de elçileri de sorgulayacağız.*” diyerek bildirdiği üzere peygamberler de sorguya çekilecektir. Peygamberlerin hiç hata yapmayacaklarını ya da günah işlemeyeceklerini söylemek onları melek konumuna getirmek olacaktır.¹⁴⁴⁰ Bu konuda İslam tefsircilerinden Fahreddin Razi; ismet sıfatı üzerinden peygamberleri insanüstü varlıklar addetmek yerine tebliğ vazifesi dışında küçük günahlar işlemelerinin ve hatalar yapabilmelerinin kabul edilmesinin onların peygamberliklerine bir zarar getirmeyeceğini söyler. Peygamberler bu küçük günah ve

¹⁴³⁶ Z. Yıldırım (2003). Kur'an'da Peygamberlerin İsmeti. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, s. 84.

¹⁴³⁷ M. Şen (2018). Peygamberlerin İsmet Sıfatının Kur'an Yorumlarına Etkisi (Hz. Adem Örneği). *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 5 (10), s. 388.

¹⁴³⁸ *Agm*, s. 387-388.

¹⁴³⁹ *Agm*, s. 410.

¹⁴⁴⁰ *Agm*, s. 387.

hatalarının ardından hemen tövbe edip Allah'a sığınmış hatta bu yönüyle ümmetlerine tövbenin nasıl yapılacağı ve nasıl dua edileceği açısından da örnek olmuşlardır.¹⁴⁴¹ Buna göre Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın hatalarının ardından tövbe ederek Allah'a sığınmalarında da müminler için bir öğüt vardır. Her mümin yaptığı hataları fark edip tıpkı peygamberler gibi tövbe ederek Allah'a sığınmalıdır. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak Allah peygamberlerini bile imtihan etmeden, onları hesaba çekmeden bırakmıyorsa hiçbir kimse de bırakılmaz.

4. 3. 4. Hz. Süleyman'a Büyü İftirası

Bakara Suresi 102. ayette Allah Teala Hz. Süleyman ile ilgili “*Onlar (kitap ehlinde bir grup), Süleyman'ın hükümdarlığı hakkında şeytanların (uydurup) söylediklerine uymuşlardı. (Oysa) Süleyman, (büyü yapıp) kafir olmamıştı. Ancak şeytan (ruhlu insan)lar kafir olmuşlardı. (Çünkü) onla, insanlara büyü ve Babil'de Harut ile Marut isimli iki hükümdara indirileni öğretiyorlardı. (O iki hükümdar): 'Biz sadece bir imtihanız; sakın kafir olmayın!' demede kimseye (bir şey) öğretmezlerdi. (Şeytan ruhlu insanlar), o ikisinden (Harut ile Marut'tan), kişi ile eşinin arasını açacak şeyleri öğreniyorlardı. (Halbuki) onlar (şeytan ruhlu insanlar), Allah'ın izni olmadan kimseye hiçbir şekilde zarar veremezler(di). Bu kişiler, kendilerine zarar veren ve yarar sağlamayan şeyleri öğreniyorlar(di)! Yemin olsun ki (büyüyü) satın alanların ahiretten payı olmadığını çok iyi bilmekteydiler. Karşılığında kendilerini sattıkları şey ne kötüdür! Keşke bilselerdi!*” diye buyurmaktadır. Ayetle ilgili kıssanın diğer bölümlerinde olduğu gibi birçok farklı yorum bulunmaktadır. Tercih edilen yorum ise tarihi veriler ışığında yapılmış yorumdur. Mutlak manayı ise yalnızca Allah bilir. Müminlere düşen anlamaya çalışmaktır.

Yahudiler yersiz, yurtsuz ve esir kaldıkları bir dönemde ahlaken ve maddi olarak ciddi bir bozulmaya uğramıştır. Bu sebeple sihir, büyü, tılsım gibi Allah'ın hoş karşılamadığı işlerle uğraşmaya ve bunlarla kazanç elde etmeye başlamışlardır. Yaptıkları işler sebebiyle her taraflarını kötülük sarınca yaptıkları bu çirkin işleri Hz. Süleyman'ın da yaptığı iftirasını atmışlardır. Onlar Hz. Süleyman'ın saltanatını ve muhteşem güçlerini bu büyülerle elde ettiğini iddia etmişlerdir. Yahudiler bu kötü işleri nimet olarak görmüş ve hatta hahamlar bile büyü işleri ile uğraşmaya başlamıştır. Daha sonra kutsal kitaplarından tamamen uzaklaşmış ve onları hidayete çağırınları hiç dikkate almamışlardır.¹⁴⁴² Allah Teala Yahudilerin yaptıkları bu işi meşrulaştırmak için Hz. Süleyman'a attıkları iftirayı bu ayet ile ortadan kaldırmıştır. Ayette Hz.

¹⁴⁴¹ O. Oral (2017). Fahreddin Razi'de Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın İsmeti Sorunu. *Tekdav İslami Araştırmalar Dergisi*, 28 (2), s. 135.

¹⁴⁴² E. A. Mevdudi (t.y.). *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt I*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları, s. 100; Ş. Özkavukçu. *age*, s. 396.

Süleyman'ın değil “şeytan ruhlu insanlar”ın büyü yaptıkları ve onların da kafir olduğu ifade edilir. Dolayısıyla ayetin bu bölümünden sihir, büyü, tılsım gibi işlerle uğraşmanın insanı kafir yapacağı anlaşılmalıdır.

Daha sonra ayette Harut ve Marut isminde iki melekten bahsedilmektedir. Bu iki meleğin melek değil melik, hükümdar ya da herhangi iki insan olduğuna dair birçok yorum bulunmaktadır.¹⁴⁴³ Melek oldukları var sayılacak olursa bu iki melek insanlara büyü öğretip akabinde “*Biz sadece bir imtihanız; sakın kafir olmayın!*” demişlerdir. Öğrettikleri bu büyüün imtihan vesilesi olduğunu, dolayısıyla bunun dünya ve ahiret hayatlarını mahvetme ihtimalinin de bulunduğunu söyleyerek insanları uyarılmışlardır. Ancak tüm bu uyarılara rağmen insanlar öğrendikleri bu büyüü kötü niyetlerle kullanmışlardır.¹⁴⁴⁴ Örneğin bu insanlar bu bilgileri ayette de bildirildiği üzere karı-koca arasını açmak için kullanmışlardır. Fakat akabinde Allah Teala kendi izni olmaksızın bu kişilerin kimseye zarar veremeyeceğini ve onların şeytan ruhlu insanlar olduğunu söyleyerek kullarının endişeni gidermiştir. Buna göre büyü, tılsım ve sihir gibi Allah'ın hoş karşılamadığı ve yapanları kafir addettiği böyle işlerden korkmak yerine bunlardan ve bunu yapanlardan Allah'a sığınılmak gerekir. Bu konuda günümüzde de insanların dini duyguları ve inançları istismara açık bir konudur. Müslümanlara düşen ise bu insanlara inanmamak ve başlarına gelen kötü olaylarda muskalara değil Allah'a sığınmayı başarmaktır. Ayrıca Allah Teala bu bilgilerle insanlara hiçbir zarar veremeyecek olan bu kişilerin öğrendikleri bilgiler sebebiyle asıl kendilerine zarar verdiklerini, bu bilgilerin kendilerine hiçbir faydasının da olmadığını kullarına bildirmektedir. Zira gereksiz ve mesnetsiz bilgiler insanın sadece kafasını karıştırır. Özellikle Allah'ın vahiyle yasaklamış olduğu bu tarz bilgilerle, kaynaklarla ilgilenmek kişiye psikolojik açıdan ya da inanç bakımından zarar verir. Müminlere düşen Allah'ın vahyini yani Kur'an-ı Kerim'i anlamak ve oradan kendisine ilkeler çıkararak yaşamaktır. Kişiye fayda sağlamayacak bilgilerle faydasız şeylerle uğraşmak ise zaman israfıdır. Allah Teala ayetin devamında büyüü satın alan kimselerin ahiretten bir paylarının olmadığını da kullarına öğütlemektedir. Büyü, sihir ve tılsım konusunda bu kıssa üzerinden çıkarılması gereken en önemli mesaj ise Allah izin vermedikçe bu işlerle uğraşan şeytan ruhlu insanların yaptıklarının hiçbir etkisinin olmayacağı ve dolayısıyla müminlerin bu boş işler sebebiyle korkmamaları gerektiğidir.¹⁴⁴⁵

¹⁴⁴³ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 1*, s. 130.

¹⁴⁴⁴ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 1*, s. 130.

¹⁴⁴⁵ M. Budak (2019). *Kur'an-ı Kerim'de Geçen Harut Marut Kıssasının Sihir ve Meleklerin Masumiyeti Bağlamında Değerlendirilmesi*. (Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, s. 103.

4. 3. 5. Başkasının Ekinlerini Yiyen Koyunlar Hakkında Hz. Davut ve Hz.

Süleyman'ın Hükümü

Hz. Davut ve oğlu Hz. Süleyman'a Allah tarafından doğru hüküm verme yeteneği ve ilim verilmiştir.¹⁴⁴⁶ Allah Teala bizlere Enbiya Suresi 78 ve 79. ayetlerde Hz. Davut ve Hz. Süleyman'ın “koyunların yayıldığı bir ekin tarlası” konusunda verdikleri hükümlerle ilgili bilgi vermektedir. Müslüman tefsircilere göre bir adamın koyunları bir başka adamın ekin tarlasına girmiştir. Ekin tarlasına girilen adam da Hz. Davut'a gelerek şikayette bulunmuştur. Bunun üzerine Hz. Davut koyunların tarla sahibine verilmesine hükmetmiştir.¹⁴⁴⁷

Yargılama sırasında orada bulunan Hz. Süleyman ise babasının hükmüne karşı çıkarak “tarla düzeline kadar koyunların tarla sahibinde kalması”nın daha uygun olacağını söylemiştir.¹⁴⁴⁸ Allah Teala bu konuda Hz. Süleyman'ın verdiği hükmün daha isabetli olduğunu bildirmektedir.¹⁴⁴⁹ Allah Teala bu olayda Hz. Süleyman'a isabetli karar verdirirken Hz. Davut'a verilmemiştir.¹⁴⁵⁰ Bu yaşananlardan peygamberlerin içtihad yapmış oldukları sonucuna ulaşmak mümkündür.¹⁴⁵¹ Müminlerin de bir konuda hüküm vermeleri gerektiğinde diğer insanlara danışmayı, onlarla istişare yapmayı, hüküm vermekte zorlanıldığında içtihad yoluna başvurmayı hayatlarına geçirmeleri faydalıdır. Böyle durumlarda kişiye düşen en doğru hükümü vermeye çalışmaktır. Fakat her zaman isabetli hüküm vermek de mümkün değildir. Zira bu olayda ikisi de peygamber olmasına rağmen Hz. Hz. Süleyman isabetli karar verebilmişken Hz. Davut verememiştir. Fakat bunun için ikisi de gayret göstermiştir. Burada Hz. Peygamber'in “*Hakim, hüküm vereceği zaman ictihad edip (yani olanca gücüyle hakkı arayıp) isabetli karar verince iki sevab kazanır (ictihad ve isabetli hüküm sevabları). Hükmedeceği zaman ictihad edip (yani olanca gücüyle hakkı arayıp) hatalı hüküm verince ona bir sevab vardır (ictihad sevabı).*”¹⁴⁵² hadisini hatırlamakta fayda vardır. Buna göre kişi elinden geleni yaparak hüküm vermeye çalıştığında hatalı karar da vermiş olsa bu çabasının karşılığı olarak Allah'ın onun için bir mükafatı vardır. İsbetli karar verdiğinde ise bu mükafat daha da büyük olur. Hz. Davut oğluna ait bir karar olmasına rağmen Hz. Süleyman'ın verdiği hükme uymayı kabul etmiştir.

¹⁴⁴⁶ Enbiya 79, Neml 15

¹⁴⁴⁷ E. A. Mevdudi (t.y.). *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 3*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları, s. 321.

¹⁴⁴⁸ A. Kartal (2009). *Kur'an-ı Kerim'de Davud ve Süleyman (As) Kıssaları*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 70.

¹⁴⁴⁹ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 3*, s. 388; *Kur'an-ı Kerim*. Enbiya 21/79.

¹⁴⁵⁰ E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 3*, s. 321.

¹⁴⁵¹ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 3*, s. 388.

¹⁴⁵² H. Hatipoğlu (1983). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 6*. Kahraman Yayınları, s. 370; İbni Mace, Ahkam, 3/2314.

Öyleyse hükmün kabul edilmesinde diğer insanlar için de mevki, yaş ve statü değil; hangi hükmün doğru olduğu belirleyici olmalıdır.

Etkinlik 1: Hukuk mu, hakim mi?

Amaç: Farklı görüşlere açık olma ve içtihad yapabilme becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma / 40 dk

Yönerge: Hz. Süleyman ve babası Hz. Davut aynı olayda farklı hükümler vermiş ve Hz. Süleyman'ın verdiği hüküm Allah Teala tarafından daha isabetli bulunmuştur. Hz. Davut ise konumunu düşünmeden bu hükmü kabul etmiştir. Kendinden küçük ve üstelik oğlu olmasına rağmen muhalefet edip böbürlenmemiştir. Adalet ve tarafsızlıkla hüküm verdiği benzer bir olayı hatırlayınız ve bir metin yazınız. Daha sonra dilerseniz bu metni arkadaşlarınızla paylaşınız.

Bu olay sırasında hüküm verirken neleri dikkate almıştınız?

Hüküm veren diğer kişi ve ortamda bulunanların buna tepkisi ne olmuştu?

Sizce onlara Hz. Davut ve oğlu Hz. Süleyman arasında yaşanan bu hadiseyi anlatsaydınız ne tepki verirlerdi?

* Olayda hükmü hatalı olan siz olsaydınız tutumunuz ne olurdu?

* İstişare ve içtihad kültürünün toplumda yayılması için neler yapılabilir?

4. 3. 6. Hz. Süleyman ve Sebe Melikesi

Hz. Davut ve Hz. Süleyman'a ilim verilmiş ve onlar “*Bizi mümin kullarından birçoğuna üstün kılan Allah'a hamd (övgü) olsun.*” diyerek şükretmişlerdir.¹⁴⁵³ Onlara verilen nimetler onları yoldan çıkarmamış aksine teslimiyetlerini ve şükürlerini arttırmıştır. Hz. Süleyman babası Hz. Davut'a mirasçı kılınmış ve tıpkı babasına verilen nimetler gibi ona da kuşların dili ve birçok yararlı şey öğretilmiştir.¹⁴⁵⁴ Hz. Süleyman kuşlardan, cinlerden ve insanlardan verilmiş olan bir nimet olan ordusuyla beraber sefere çıkmıştır.¹⁴⁵⁵ Karınca Vadisi'ne geldiklerinde bir karınca “*Ey karıncalar! Meskenlerine (yuvalarınıza) girin! Süleyman ve ordusu, farkına varmadan sizi ezmesin!*” demiş¹⁴⁵⁶ ve karıncanın bu sözü Hz. Süleyman'a neşeye tebessüm ettirmiştir.¹⁴⁵⁷ Ardından Hz. Süleyman “*Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimet(ler)e şükretmemde ve*

¹⁴⁵³ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/15.

¹⁴⁵⁴ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/16.

¹⁴⁵⁵ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/17.

¹⁴⁵⁶ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/18.

¹⁴⁵⁷ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/19.

razı olacağın iyi iş(ler) yapmamda beni başarılı kıl! Beni merhametinle iyi kullarının arasına kat!” diye dua etmiştir.¹⁴⁵⁸ Hz. Süleyman’ın bu duasında da görüldüğü gibi Allah’ın ona verdiği nimetler onun daima şükrünü arttırmaktadır. Ayrıca duasında bu nimetlerle iyi işler yapabilmeyi dilemiştir. Bu nimetleri heva ve hevesi uğruna harcamayı, yalnızca refahını düşünerek bu nimetlerden istifade etmeyi istememiştir. Kendisine verilen bu nimetleri ve ayrıcalıkları yine Rabbi yolunda güzel işler yapmak için kullanmayı arzu etmiştir.

Hz. Süleyman ordusundaki kuşları denetlemiş ve *“Neden Hüdühüd’ü göremiyorum. Yoksa kayıplardan mı oldu?”* diye sormuştur.¹⁴⁵⁹ Eğer Hüdühüd ona geçerli bir mazeret getirmezse onu cezalandıracağını söylemiştir.¹⁴⁶⁰ Çok geçmeden Hüdühüd gelmiş ve ona *“Ben senin bilmediğin bir şeyi öğrendim ve Sebe’den sana kesin bir haber getirdim.”*,¹⁴⁶¹ *“Kendisine her şeyden (bolca) verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir hanımı (Belkis’i) onları yönetir buldum.”*,¹⁴⁶² *“Onu ve kavmini, Allah’ın peşi sıra Güneş için secde eder buldum. Şeytan, yaptıkları işleri kendilerine süslü göstermiş ve onları doğru yoldan alıkoymuştur. Onlar doğru yolu bulamıyorlar.”*,¹⁴⁶³ *“(Oysa) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkaran, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen, (asıl en) büyük tahtın sahibi, kendisinden başka ilah olmayan Allah için secde etmeleri gerekmez mi?”*¹⁴⁶⁴ demiştir. Bunun üzerine Hz. Süleyman ona bir mektup vermiş ve bu mektubu bahsettiği melikeye götürmesini emretmiştir.¹⁴⁶⁵ Böylece Hüdühüd’ün doğru söyleyip söylemediğini de öğrenmiş olacaktır.¹⁴⁶⁶

Hüdühüd mektubu Sebe Melikesi’ne götürmüş ve melike mektubu alınca yöneticilerine *“Ey yöneticiler! Bana Süleyman’dan gelen, ‘Rahman, Rahim olan Allah’ın adıyla’ diye (başlayan ve) ‘Bana başkaldırmayın; teslim olarak bana gelin!’ (mesajını içeren) çok değerli bir mektup gönderildi.”*, *“Ey yöneticiler! Bu işimde bana bir fikir verin! Bana şahit oluncaya (çözüm üretinceye) kadar hiçbir işe kesin karar vermeyeceğim.”* diyerek çağrıda bulunmuştur.¹⁴⁶⁷ Yöneticiler de *“Biz kuvvet sahibi ve şiddetli savaş bilen kişileriz. Emir senindir; artık ne emredeceğine sen karar ver!”* diye karşılık vermiştir.¹⁴⁶⁸ Sebe Melikesi tekrar onlara *“Hükümdarlar bir şehre girdikleri zaman orayı perişan eder ve halkının itibarlarını*

¹⁴⁵⁸ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/19.

¹⁴⁵⁹ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/20.

¹⁴⁶⁰ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/21.

¹⁴⁶¹ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/22.

¹⁴⁶² Kur’an-ı Kerim. Neml 27/23.

¹⁴⁶³ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/24.

¹⁴⁶⁴ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/25-26.

¹⁴⁶⁵ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/28.

¹⁴⁶⁶ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/27.

¹⁴⁶⁷ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/29-31-32.

¹⁴⁶⁸ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/33.

alçaltırlar. (Herhalde) onlar da böyle yapacaklar(dır).” diyerek onlara bir hatırlatmada bulunmuştur.¹⁴⁶⁹ Daha sonra melike Hz. Süleyman’a elçi ile bir hediye göndermeye ve oradan gelecek sonuca göre hareket etmeye karar vermiştir.¹⁴⁷⁰ Elçiler hediye ile Hz. Süleyman’ın yanına vardıklarında Hz. Süleyman “*Siz bana mal (hediye) ile yardım mı ediyorsunuz? Allah’ın bana verdiği size verdiğiinden daha hayırlıdır. Hediyenizle (ben değil), aksine siz sevinirsiniz.*” diyerek tepki göstermiştir.¹⁴⁷¹ Sonra gelen elçiye “*(Ey elçi)! Onlara (kavmine) dön (ve onlara de ki): ‘Kendilerine asla karşı koyamayacakları orduyla geleceğiz, onları aşağılanmış bir şekilde hor ve değersiz olarak oradan çıkacağız.’*” diyerek onları göndermiştir.¹⁴⁷² Bunun üzerine Hz. Süleyman yöneticilerine dönerek “*Ey yöneticiler! Onların teslimiyet gösterip bana gelmesinden önce hanginiz o (Belkıs) ’ın tahtını bana getirebilir?’*” diye sormuştur.¹⁴⁷³ Güçlü, kuvvetli ve maharetli bir cin “*Oturduğun yerden kalkmadan önce onu sana getiririm. Ben bu konuda güçlüyüm, güvenilirim.*” demiştir.¹⁴⁷⁴ Kendisinde kitaptan bir bilgi olan bir başka kimse ise “*Gözünü açıp kapamadan önce onu sana getiririm!*” demiştir.¹⁴⁷⁵

Hz. Süleyman Sebe Melikesi Belkıs’ın tahtını yanında görünce “*Bu, şükür mü edeceğimi yoksa nankörlük mü yapacağımı denemek üzere Rabbimin (bana verdiği) iyiliklerindedir. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur; kafir olana gelince, şüphesiz ki benim Rabbim zengindir, cömerttir.*” diyerek Rabbinin onu kendisine verdiği nimetlerle imtihan ettiğini söylemiştir.¹⁴⁷⁶ Hz. Süleyman görevlilere “*Onun (denenmesi) için tahtını değiştirin; bakalım doğruyu bulabilecek mi, yoksa doğruyu bulamayanlardan mı olacak?*” diyerek tahtın yapısının değiştirilmesini emretmiştir.¹⁴⁷⁷ Sebe Melikesi Belkıs gelince Hz. Süleyman tahtı göstererek ona “*Senin tahtın da böyle mi?*” diye sorunca Belkıs “*Sanki o! Bu olaydan önce bize bilgi verilmiş ve biz Müslümanlardan olmuştuk.*” diye cevap vermiştir.¹⁴⁷⁸ Allah Teala’nın bildirdiğine göre Allah’ın peşi sıra taptığı diğer şeyler Belkıs’ı gerçeklerden alıkoymuştur ve o da inkarcı bir toplumun ferdidir.¹⁴⁷⁹ Belkıs’a “*Saraya gir!*” denmiş ve Belkıs sarayın zeminini görünce derin bir su var sanarak eteklerini toplamıştır.¹⁴⁸⁰ Hz. Süleyman’ın ona “*Bu, billurdan yapılmış bir köşk (zemini)dir.*” demesi üzerine Belkıs “*Rabbim! Şüphesiz ki ben (Güneş’e tapmakla) kendime*

¹⁴⁶⁹ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/34.

¹⁴⁷⁰ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/35.

¹⁴⁷¹ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/36.

¹⁴⁷² Kur’an-ı Kerim. Neml 27/37.

¹⁴⁷³ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/38.

¹⁴⁷⁴ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/39.

¹⁴⁷⁵ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/40.

¹⁴⁷⁶ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/40.

¹⁴⁷⁷ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/41.

¹⁴⁷⁸ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/42.

¹⁴⁷⁹ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/43.

¹⁴⁸⁰ Kur’an-ı Kerim. Neml 27/44.

yazık etmişim. Süleyman'la birlikte alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum." diyerek Allah'a iman ettiğini ifade etmiştir.¹⁴⁸¹

4. 3. 7. İlimde Tevazu

Hız. Süleyman ile Sebe Melikesi Belkıs'ın arasında geçen olayların anlatıldığı bu pasajın başında Allah Teala Hız. Davut ve Hız. Süleyman'a verilmiş özel bir ilimden bahsetmektedir. Hız. Davut ve Hız. Süleyman bu ilim sebebiyle büyülenmeyi tercih etmek yerine, bu ilimle doğru davranma becerilerini geliştirmeyi ve insanlara faydalı olma yollarını bulmayı tercih etmişlerdir. Hakimiyet, güç, servet ve ilim Firavun ve Hız. Davut ile Hız. Süleyman arasında ortak özellikler olmasına rağmen bu sahip olunanlar, Firavun'u yoldan çıkarmışken Hız. Davut ve Hız. Süleyman'ın ise şükürünü arttırmıştır.¹⁴⁸²

Hız. Süleyman'ın Sebe Melikesi ile yaşadıkları "karınca vadisi"ne varmasıyla başlar. Hız. Süleyman güçlü ordusuyla Karınca Vadisi'ne ulaşmış ve onları gören bir karınca diğer karıncalara ezilememeleri içine yuvalarına girmelerini söylemiştir. Karıncalar Hız. Süleyman ve ordusunun ihtişamını görmüştür. Hız. Süleyman ise gücü karşısında bu tepkiyi veren karıncalara karşı böbürlenme ve kibir duymak yerine Rabbinin nimetleri karşısında hayranlık duyanları görünce hemen Rabbine şükretmiştir. Akabinde ise şükredeceği ve Rabbinin razı olacağı işlerde kendisini başarılı kılmasını istemiştir. Anlaşılan o ki Hız. Süleyman bu nimetleri hem dünya hem de ahiret hayatı için hayra çevirmenin yolunu bulmuştur. Ayrıca Hız. Süleyman sahip olduğu makam ve güce rağmen karınca gibi küçük ve narin bir hayvanla muhatap olmuş¹⁴⁸³ ve karıncanın basit ve sıradan bulunabilecek bu tutumu bile Hız. Süleyman'ı şükre sevk etmiştir.

Pasajın devamında bir "Hüdhüd Kuşu"ndan bahsedilmektedir. Hüdhüd Hız. Süleyman'ın ordusundaki askerlerdendir ve Hız. Süleyman'ın orduyu teftişi sırasında ortadan kaybolmuştur. Bu sebeple ise Hız. Süleyman çok sinirlenmiş ve eğer geçerli bir mazeret sunmazsa Hüdhüd'ü cezalandıracağını söylemiştir. Burada dikkat çekmesi gereken en önemli husus Hız. Süleyman'ın; bir devlet yöneticisi ve bir peygamber olmasına rağmen Hüdhüd ile ilgili onunla konuşmadan hemen hüküm vermemiş olmasıdır. Kısa bir süre sonra gelen Hüdhüd'e nereye kaybolduğu sorulduğunda ise o komutanı Hız. Süleyman'a "bilmediği bir şeyin haberini getirdiğini" söylemiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi babası ve kendisine özel bir ilim verilmiş olmasına rağmen Hız. Süleyman Hüdhüd gibi küçük bir kuşun bu sözleri karşısında kibirlenip ona zarar vermek yerine getirdiği bilginin doğruluğunu görmek adına verdiği bilginin peşine düşmeyi

¹⁴⁸¹ Kur'an-ı Kerim. Neml 27/44.

¹⁴⁸² E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 4*, s. 96-97.

¹⁴⁸³ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 274.

tercih etmiştir. Yani her ne kadar ilmen çok ilerde olsa da daima bilmediklerinin var olduğunu ya da başka kimselerin ondan daha iyi bilme ihtimalini göz önünde bulundurmuştur.¹⁴⁸⁴ Buna göre bu hadiselerde kendini beğenmişliğin terk edilmesi gerektiği hususunda okuyucular için güzel bir mesaj vardır.¹⁴⁸⁵

Etkinlik 2: İlimle Gelen Tevazu

Amaç: İlim ahlakının farkına varma ve içselleştirme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma / 40 dk

Yönerge: Verilen soruları dikkate alarak “İlimde Tevazu” başlığında geçen olayları örnek vererek kendi düşüncelerinizden oluşan bir kompozisyon yazınız.

* Hz. Süleyman’ın sahip olduğu ilim ve güce rağmen ortaya koyduğu tevazuda sizi en çok etkileyen ne oldu?

* “Bir karınca ve bir kuş” ile muhatap olan Hz. Süleyman’ın her konum ve güçte kişiyle muhatap olup onları dinlemesini nasıl değerlendirirsiniz?

* Bilgi ve tevazu neden birlikte olmalıdır? Olmaması durumunda ortaya neler çıkar?

4. 3. 8. Acelecilik ve Üslup

Hz. Süleyman duydukları karşısında öfkeye kapılıp acele ile Sebe Melikesi ve halkına zarar vermek yerine sakince onları önce doğru olana davet edip tutumlarını görmeyi tercih etmiştir. Hem Hüdühüd’ün getirdiği bu haberi doğrulamak hem de eğer doğru ise Hüdühüd’ün bahsettiği; Allah’ın ardından Güneş’e tapan Sebe Melikesi ve halkını hakka davet etmek için bir mektup göndermiştir. Sebe Melikesi bu mektubu aldığı anda yöneticilerine Hz. Süleyman’dan çok değerli bir mektup geldiğini söylemiştir. Bu noktada dikkat çeken husus Hz. Süleyman’ın Sebe Melikesi’ne göndermiş olduğu mektubun Belkıs’ta oluşturduğu etkidir. Belli ki mektup güzel bir dil ve içerikle yazılmış, bu sebeple Belkıs da bu mektubu yok saymak yerine devlet erkânı ile değerlendirmek istemiştir.¹⁴⁸⁶ Tüm peygamberler mümin olmayan kimseleri vahye davet ederken aynı tutum ve üslup içerisinde olmuştur. Zira zulmü ve azgınlığı haddini aşmış olan Firavun için bile Allah Teala Hz. Musa’ya “*Ona yumuşak söz söyleyin; umulur ki (gerçeği) hatırlar veya saygı duyar!*”¹⁴⁸⁷ diyerek iyilikle çağrıda bulunmasını emretmiştir. Belkıs da

¹⁴⁸⁴ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 376.

¹⁴⁸⁵ B. Atik (2008). *Kral ve Peygamber Olarak Davud (As.) Ve Süleyman (As.) Kıssalarıyla Verilmek İstenen Mesajlar*. (Yayınlanmış Yüksek Lisan Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 126.

¹⁴⁸⁶ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 380.

¹⁴⁸⁷ *Kur’an-ı Kerim*. Taha 20 /44.

yumuşak bir üslupla davet edildiği ve mektubun içeriği de etkili olduğu için bunu dikkate almayı tercih etmiştir. Nitekim bu davet farklı bir içerik ve üslupla gerçekleşmiş olsa, Belkıs'ın —bir devlet başkanı olması ve yanlış da olsa bir inanca sahip bulunması sebebiyle— kendisine saygı gösterilmemesini öfkeyle karşılaması ve bu nedenle hakikate karşı kalbini, gözlerini ve kulaklarını kapatması ihtimali doğmaktadır. Ancak Hz. Süleyman'ın nezaketli tutumu ve davet üslubu, inkârcı bir yöneticinin ve onun kavminin hakkı tercih etmesine vesile olmaktadır.¹⁴⁸⁸ Gerek Müslümanların birbirlerini gerek gayri müslim kimseleri peygamberlerin yapmış olduğu gibi yumuşak, saygılı ve doğru bilgi içeren çağrılarla hakka davet etmesi gerekir. Aksi ise Müslümanları da gayri müslimleri de İslam hakkında olumsuz fikir ve kanaatlere sürükler.

Belkıs mektubu alıp okuduktan sonra yöneticileri ile istişare yapmıştır. Yöneticiler Hz. Süleyman'ın ordusuyla gelmesi durumunda kendilerinin de onunla savaşabileceklerini söylemişlerdir. Fakat Belkıs bu söylenenlerle ikna olmamış ve bununla ilgili daha fazla bilgiye ihtiyaç duymuştur. Durumun ciddiyetini anlamak için Hz. Süleyman'a bir hediye göndermeye karar vermiştir.¹⁴⁸⁹ Ayrıca Sebe Melikesi bu yolla Hz. Süleyman'ın gönderilen hediyeyi kabul edip etmemesine göre de onun kral mı yoksa peygamber mi olduğunu da anlamak istemiştir.¹⁴⁹⁰ Belkıs'ın elçileri hediyelerle Hz. Süleyman'ın huzuruna çıktığında ise Hz. Süleyman hediyeyi reddetmiştir. Bu hediye yerine Rabbinin kendisine verdiklerinin daha hayırlı olduğunu söyleyerek mananın maddeye olan üstünlüğünü dile getirmiştir.¹⁴⁹¹ Ardından elçilere güçlü bir orduyla beraber oraya geleceğini söylemiştir. Hz. Süleyman'ın hediyeyi reddedip Sebe Melikesi ve kavminin üzerine orduyla gideceğini ifade etmesinden Hz. Süleyman'ın davasının saltanatı olmadığını, peygamberlik vazifesini icra ediyor olduğunu anlamak mümkündür.¹⁴⁹² Hz. Süleyman elçileri gönderdikten sonra yöneticilerine Sebe Melikesi'nin tahtını, onların teslim olup gelmesinden önce, makamına kimin getireceğini sormuştur. İçlerinden bir cin ve kendisine kitap verilmiş bir kişi getirebileceklerini söylemiştir. Kitap verilen kişi tahtı Hz. Süleyman'ın makamına getirmiştir. Hz. Süleyman bu tahtta biraz değişiklik yapılmasını istemiştir. Belkıs'ın tahtında değişiklik yapılmasını ise onu tahtını tanıyıp tanımayacağını ve bunun ardından doğruyu bulup bulamayacağını denemek için istemiştir. Ayrıca Hz. Süleyman'ın tahtı bu yolla getirtmek istemesinden Belkıs'a karşı Allah'ın mucizelerini göstermek istediği sonucunu çıkarmak da mümkündür.¹⁴⁹³ Böylece büyük bir güce sahip

¹⁴⁸⁸ B. Atik. *agt*, s. 130.

¹⁴⁸⁹ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4*, s. 20.

¹⁴⁹⁰ M. Okuyan. *Geniş Açıklamalı Kur'an Meal Tefsir*, s. 911.

¹⁴⁹¹ Ş. Özkavukçu. *age*, s. 383.

¹⁴⁹² M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4*, s. 22.

¹⁴⁹³ A. Kartal. *agt*, s. 137.

olduğunu, Allah'ın mucizesi ile desteklendiğini göstermeyi istemiştir.¹⁴⁹⁴ Belkıs oraya geldiğinde Hz. Süleyman ona tahtı tanıyıp tanımadığını sormuştur. Belkıs da tanıdık geldiğini ancak zaten kendilerinin bundan önce Müslüman olduklarını ifade etmiştir. Buradan anlaşılan Hz. Süleyman'ın kendisine sunmuş olduğu bu mucizeden önce yaşananlar sebebiyle zaten kendilerinin iman ehli olarak onun huzuruna geldiklerini Belkıs'ın ifade etmiş olmasıdır.¹⁴⁹⁵

Allah Teala Belkıs'ın; inatçı ve söz dinlemez biri olduğu için değil inandığı gerçek dışı ilahlardan dolayı gerçeği göremediğini bildirmiştir. Çünkü Belkıs inançsız bir toplum içinde büyümüş ve bu durum onun gerçeği bulmasını daima engellemiştir. Fakat Hz. Süleyman'ın çağrısındaki gerçekliği fark ettiğinde ise buna kayıtsız kalamamıştır.¹⁴⁹⁶ Son olarak Sebe Melikesi Hz. Süleyman'ın sarayına girerken zemini görünce derin bir su sanıp eteklerini toplamış, Hz. Süleyman ise zeminin billurdan yapılmış olduğunu söylemiştir. Belkıs başından beri şahit olduğu bu olaylar neticesinde ise onca zaman başka ilahlara tapmakla kendisine yazık ettiğini, Hz. Süleyman'la birlikte ise sonunda alemlerin Rabbi olan Allah'a teslim olabildiğini ifade etmiştir.

Etkinlik 3: Doğru Bilgiye Ulaşmadan Karar Verme!

Amaç: Bir karar verirken tüm ihtimalleri ve bilgileri değerlendirme becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma / 40 dk

Yönerge: Hz. Süleyman ve Belkıs arasında geçen olayları dikkate alarak Belkıs'ın doğru bilgilere ulaşmak için izlediği yolları maddeler halinde yazınız. Kendi hayatınızda karşılaştığınız benzer bir durumda yanlış ya da eksik bilgi ile hareket ettiğiniz bir durumu hatırlayınız. Bu kararı vermeden önce Belkıs gibi davranmış olsaydınız sonuç nasıl olurdu aşağıdaki sorular eşliğinde değerlendiriniz.

* Olay nasıl olmuştu?

* Neden acele ile karar vermiştiniz?

* Bilgiyi sorgulamak ve doğruluğunu araştırmak için neler yapabildiniz?

* Aynı olayı tekrar yaşasanız öğrendiklerinizden sonra olayla ilgili nasıl bir yol izlerdiniz?

¹⁴⁹⁴ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4*, s. 22.

¹⁴⁹⁵ E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 4*, s. 117.

¹⁴⁹⁶ *Age*, s. 118.

Bir Ayet: Allah'tan bir merhamet sebebiyle onlara yumuşak davranmıştın. Kaba, katı yürekli olsaydın, şüphesiz ki etrafından dağılırlardı. Onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş(ler) hakkında onlarla istişarede bulun! Kararını verdiğin zaman da artık Allah'a güven! Şüphesiz ki Allah kendisine güvenenleri sever.¹⁴⁹⁷ (Al-i İmran 159)

Bir Hadis: Kişi kendini yükselte yükselte nihayet cebbar (hunhar) kişilerden yazılır ve onların akibetine uğrar.¹⁴⁹⁸ (Tirmizi, Birr ve Sıla, 60/2068)

Biliyor muydunuz?: Kur'an-ı Kerim'de "Belkıs" ismi açıkça geçmez. Onun yerine "Seb'e Melikesi" ifadesi kullanılır.¹⁴⁹⁹ (Orhan Seyfi Yüçetürk, "Belkıs", TDV İslam Ansiklopedisi)

4. 4. Hz. Adem: Yaratılış Kıssası

Süre: 9 Ders Saati/ 360 Dakika

Bildiklerimizi Paylaşalım: Hz. Adem ile ilgili neler biliyorsunuz?

Tarih boyunca tüm dinlerin ve birçok düşünürün üzerinde durmuş olduğu "insanın yaratılışı" konusu son ilahi kitap olan Kur'an-ı Kerim'in de konuları arasındadır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de bu konu ayrıntılı ve teknik açıklamalara girilmeden aktarılmıştır.¹⁵⁰⁰ Allah Teala insan soyunun yaratılışını Hz. Adem üzerinden anlatmaktadır. Bu kıssa hem yaratılışı hem de insanın yaratılan diğer varlıklar arasındaki konumunu anlamak açısından önemlidir. İnsanoğlu yeryüzüne bir bilgi donanımıyla;¹⁵⁰¹ bu bilgiyi iradesiyle kullanma, işleme, dönüştürme ve bu bilgiden üretme kapasitesiyle beraber gelmiştir.¹⁵⁰² Dolayısıyla insan diğer varlıklardan farklı ve Allah'ın da bildirdiği üzere "ahsen-i takvim" konumunda yaratılmıştır.¹⁵⁰³

Hz. Adem Kıssasını Hz. Adem ile ilgili aktarılmış tarihi bir bilgi olarak okumak yerine Hz. Adem özelinde tüm insanlığın hatta her bir insanın Allah ile nasıl bir ilişki içinde olduğu açısından okumak gerekir. Böylece Hz. Adem Kıssasıyla tüm insanlar Allah, insan ve şeytan ilişkisini öğrenir ve bu konuda nelere dikkat etmesi gerektiği hususunda faydalı mesajlar çıkarır.

¹⁴⁹⁷ Kur'an-ı Kerim. Al-i İmran 3/159.

¹⁴⁹⁸ E. İ. Tirmizi. *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 3*, s. 405; Tirmizi, Birr ve Sıla, 60/2068.

¹⁴⁹⁹ O. S. Yüçetürk (1992). "Belkıs". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, s. 420.

¹⁵⁰⁰ C. Karaalp (2021). İnsanlığın Çoğalması ve Diğer Yaratılış Meselelerinin Kur'an Açısından Değerlendirilmesi. *Dergiabant*, 9 (1), s. 29.

¹⁵⁰¹ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/31.

¹⁵⁰² Kur'an-ı Kerim. Tin 95/4.

¹⁵⁰³ Kur'an-ı Kerim. Tin 95/4.

4. 4. 1. Şeytan'ın/İblis'in Kibri

Allah Teala bir gün meleklerle “Ben çamurdan bir insan yaratacağım.”,¹⁵⁰⁴ “Ona düzgün şekil verip kendisine ruhumdan üflediğim zaman, onun için (bana) secde edin!” diye emretmiştir.¹⁵⁰⁵ Yaratılış sonrası tüm melekler Allah’a secde etmiş¹⁵⁰⁶ fakat İblis kibirlenerek secde etmemiş ve kafirlerden olmuştur.¹⁵⁰⁷ Allah Teala İblis’e “Ey İblis! İki elimle (kudretimle) yarattığım varlık için (bana) secde etmekten seni engelleyen neydi! Kibirlendin öyle mi; yoksa (haksız yere) büyülenenlerden mi oldun!” diyerek neden secde etmediğini sormuştur.¹⁵⁰⁸ İblis de “Ben ondan hayırlıyım (üstünüm). Beni ateşten yarattın; onu çamurdan yarattın.”, “Ben (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara bir balçıktan yarattığın bir beşer (insan) için secde edecek değilim!” diyerek yaratılış mahiyetlerinin farklı olduğunu gerekçe göstermiştir.¹⁵⁰⁹ İblis Allah’a iman ettiği ve gerçeği bildiği halde haset ve kibri sebebiyle Hz. Adem’e secde etmeyi reddetmiştir.¹⁵¹⁰

İblis, Allah’ın emri karşısında rekabet ve üstünlük duygusu ile hareket etmiş ve bu duyguların etkisiyle Rabbine karşı çıkmıştır. Bu olay İblis’in kibrinin sebep olduğu sonuçlar açısından tüm insanlık için ibretlik mesajlar içerir. İblis, bu emre itaatsizliğine neden olarak kendi mahiyetini gerekçe göstermiş ve bir kıyaslama ile Hz. Âdem’in yaratılmış olduğu toprağa karşı ateşin daha üstün olduğuna dair bir çıkarımda bulunmuştur.¹⁵¹¹ Bu yaşananlar Allah Teala’nın İblis’i kovmasına ve hesap gününe kadar lanetinin onun üzerinde olacağını söylemesine sebep olmuştur.¹⁵¹² Bunun üzerine İblis “Rabbim! İnsanların diriltilecekleri güne kadar bana zaman ver.” diye bir istekte bulunmuş ve Allah Teala da kıyamet gününe kadar ona bu zamanı vermiştir.¹⁵¹³ İblis Allah’a “Kudretine yemin olsun ki içlerinden samimi kulların hariç hepsini azdıracam!” deyince¹⁵¹⁴ Allah Teala da “İşte bu doğru (samimi kullarımı azdıramazsın). Ben gerçeği söylüyorum.”,¹⁵¹⁵ “Cehennemi seninle ve onlardan (insanlardan)

¹⁵⁰⁴ Kur’an-ı Kerim. Hicr 15/26.

¹⁵⁰⁵ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/71-72, Hicr 15/28-29.

¹⁵⁰⁶ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/73, Hicr 15/30.

¹⁵⁰⁷ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/74, Hicr 15/31.

¹⁵⁰⁸ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/75, Hicr 15/32.

¹⁵⁰⁹ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/76, Hicr 15/33.

¹⁵¹⁰ S. Kılınçlı (2020). Hz. Adem-İblis Kıssasını Nüzul-Siret Bağlamında Okumak. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20 (2), s. 704.

¹⁵¹¹ Kur’an-ı Kerim. Araf 7/12.

¹⁵¹² Kur’an-ı Kerim. Sad 38/77-78, Hicr 15/34-35.

¹⁵¹³ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/79-80-81, Hicr 15/36-37-38.

¹⁵¹⁴ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/82-83, Hicr 15/39-40.

¹⁵¹⁵ Kur’an-ı Kerim. Hicr 15/41-42.

sana uyanlarla dolduracağım.”¹⁵¹⁶ diyerek cevap vermiştir. Böylece Şeytan ile insanoğlunun kıyamet gününe kadar sürecek mücadelesi başlamıştır.

Kibir insan için de olumsuz sonuçlar doğuracak bir duygudur. Her insanın da gaflete düşüp Şeytan gibi kibrinin kurbanı olması muhtemeldir. Fussilet Suresi 36. ayette “*Sana şeytandan bir kışkırtma gelirse hemen Allah’a sığın! Şüphesiz ki yalnızca O duyandır, bilendir.*” diye buyrulmuştur. Ayetten anlaşıldığına göre ise insana kibir gibi şeytani bir his, istek ya da düşünce geldiğinde yapması gereken hemen Allah’a sığınmaktır.

4. 4. 2. Hz. Adem’in Halifeliği ve Hz. Adem’e Secde

Allah Teala meleklerle yeryüzünde bir “halife” yaratacağını söyledikten sonra melekler de O’na “*Biz seni hamdinle (övgüyle) tesbih ediyor (yüceltiyor) ve kutsallıkla anıyorken, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmakta ve kan dökmekte olanı (insanı) mı halife görevlendiriyorsun?*” diye sormuşlardır.¹⁵¹⁷ Allah insanı yaratacağını ifade ederken “beşer”¹⁵¹⁸ ve “halife”¹⁵¹⁹ kavramlarını kullanmıştır. “Beşer” kavramı hem erkek hem de dişiye kapsayan insan cinsini ifade etmektedir.¹⁵²⁰ “Halife” ise Kur’an-ı Kerim’de yalnızca iki yerde geçmektedir. Bunlardan biri Sad Suresi 26. Ayette “*Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife (sorumlu olarak) görevlendirdik...*” ayetidir. Diğeri ise yukarıda bahsi geçen “*...Ben yeryüzünde bir halife (sorumlu) görevlendireceğim...*” ifadesinin bildirildiği Bakara Suresi 30. ayettir.¹⁵²¹ Bu noktada düşünülmesi gereken husus insanoğlunun yeryüzünde halife olmasının iki yönlü olduğudur. Hz. Davut ile ilgili ayete bakıldığında ve Hz. Davut’un misyonu, karakteri de dikkate alındığında insanoğlu yeryüzüne düzenlemek ve iyiliği yaymak üzere halife olarak gönderilmiştir.¹⁵²² Bu yönüyle Hz. Ebubekir ile başlamış olan “halifelik” makamının da buna dahil olduğunu anlamak mümkündür.¹⁵²³ Ancak “halife” kavramının bu anlamı daha sonra gelişmiştir. İlk anlam ise Bakara Suresi 30. ayette geçen “halife”dir. Buna göre bu kavram tüm insan soyunu ifade etmektedir.¹⁵²⁴ Bu iki ayetten çıkarılan manalar birlikte düşünüldüğünde insanın yeryüzünde yöneticilik, düzenleme görevi olmakla birlikte bunun aksine bozgunculuk

¹⁵¹⁶ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/84-85, Hicr 15/43.

¹⁵¹⁷ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/30.

¹⁵¹⁸ Kur’an-ı Kerim. Sad 38/71, Hicr 15/28.

¹⁵¹⁹ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/30.

¹⁵²⁰ A. Gerlegiz (2019). Kur’an’da “Beşer” Kavramı. *Hikmet Yurdu Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 12 (23), s. 169.

¹⁵²¹ Ö. Aslan (2017). Halife Sözcüğü Bağlamında Kur’an’da Hilâfet – Muhalefet Münasebeti. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, s. 5.

¹⁵²² Agm, s. 6.

¹⁵²³ M. N. Güler (1995). Kur’anı Kerime Göre Halife Kavramı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), s. 159.

¹⁵²⁴ Ö. Aslan. agm, s. 7.

yönü de bulunmaktadır.¹⁵²⁵ Nitekim melekler yukarıda da bahsedildiği gibi, yaratılacak olan insan için “yeryüzünde bozgunculuk çıkarma” ifadesini kullanmıştır. Demek ki insanın düzenleyen, onaran bir yönü olduğu gibi bozan, yıkan bir yanı da vardır. Melekler de bunu bildikleri için bu durumu Allah’a şaşkınlıkla sormuştur.

Meleklerin bu şaşkınlığı ve tepkileri üzerine Allah Teala onlara “*Şüphesiz ki sizin bilmeyeceğiniz şeyleri ben bilirim.*” diyerek cevap vermiştir.¹⁵²⁶ Allah Teala Hz. Adem’e her şeyin ismini öğretmiştir.¹⁵²⁷ Bu sebeple meleklerle dönüp “*Doğruysanız şunların isimlerini bana bildirin.*”¹⁵²⁸ diye emretmiş, melekler de hemen “*Sen yücesin; bize öğrettiklerinden başka bilgimiz yoktur. Yalnızca sen bilersin; (doğru) hüküm verensin.*”¹⁵²⁹ diyerek Allah’a teslim olmuşlardır. Daha sonra Allah Teala Hz. Adem’e “*Ey Adem! Onların isimlerini onlara (meleklerle) bildir.*”, meleklerle ise “*Ben size, ‘Şüphesiz ki göklerin ve yerin gaybını (bilinmeyenini) bilirim; açıkladıklarınızı da gizlemiş olduklarınızı da bilirim.’ Dememiş miydim?*” diyerek onlara bir hatırlatmada bulunmuştur.¹⁵³⁰ Melekler yaratılışları gereği Allah’a karşı koyabilecek ya da onun söylediklerinin dışına çıkabilecek varlıklar değildir.¹⁵³¹ Melekler burada hadlerini aşmadan ve saygısızlık etmeden Allah Teala’nın O’nu yücelten varlıklar varken bozgunculuk çıkaracak bir başka türü daha yaratma hikmetini anlamak için bu soruyu sormuşlardır.¹⁵³² Allah Teala onlara bunun sebebini ve Hz. Adem’in yaratılış donanımını anlattıktan sonra ise melekler hikmeti anlamış ve Allah’a teslim olmuşlardır. Şeytan’ın sorunu ise Allah’ın kudretini ve gücünü tıpkı melekler gibi bilmesine rağmen asiliğe devam etmesi, yani gerçeğin üzerini örterek kafir olmasıdır.

Meleklerin teslimiyeti sonrasında Allah Teala onlara Hz. Adem’e secde etmelerini söylemiştir.¹⁵³³ Burada “secde” kelimesinin üzerine düşünmekte fayda vardır. Bilinen anlamıyla secde yalnızca Allah’a edilirken Allah Teala meleklerle Hz. Adem’e secde emri vermiştir. “Secde” kelimesinin tek manası namazda Allah’a edilen secde değil aynı zamanda “saygı, gösterme, selamlama, başı öne eğme” gibi farklı anlamları da bulunmaktadır.¹⁵³⁴ Dolayısıyla

¹⁵²⁵ *Agm*, s. 22.

¹⁵²⁶ *Kur’an-ı Kerim*. Bakara 2/30.

¹⁵²⁷ *Kur’an-ı Kerim*. Bakara 2/31.

¹⁵²⁸ *Kur’an-ı Kerim*. Bakara 2/31.

¹⁵²⁹ *Kur’an-ı Kerim*. Bakara 2/32.

¹⁵³⁰ *Kur’an-ı Kerim*. Bakara 2/33.

¹⁵³¹ M. Serdar (2009). Hıristiyanlık ve İslam’da Meleklerin Varlık ve Kısımları (Angelojik Bir Mukayese Denemesi). *Bilimname*, 2, s. 164.

¹⁵³² Z. Pak (2007). İnsanın Yeryüzündeki Varlığına Meleklerin İlk Tepkisi (Bakara 2/30’daki İfade Üslubu ile İlgili Farklı Bir Yorum Denemesi). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 9, s. 73.

¹⁵³³ *Kur’an-ı Kerim*. Bakara 2/34, Araf 7/11, Taha 116.

¹⁵³⁴ H. Keskin (2002). Kur’an’da Meleklerin Hz. Adem’e Secdesinin Yorumu. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), s. 108.

Allah Teala'nın meleklerden istediği de Hz. Adem'e saygı göstermeleri, onu selamlamaları olmalıdır. Allah Teala'nın bu emrine melekler teslim olarak secde etmiş fakat İblis asi gelerek secde etmemiştir.¹⁵³⁵

4. 4. 3. Allah'ın Uyarısı Karşısında Hz. Adem ile Eşinin Unutması ve Azmi

Allah Teala Hz. Adem ve eşine “*Bu (İblis) hem senin için hem de eşin için düşmandır. Sakın sizi cennetten (bahçeden) çıkarmasın! Sonra sıkıntı çekersiniz.*”, “*Orada (cennette) acıkmayacaksın ve çıplak kalmayacaksın.*”, “*Orada susamayacaksın ve kuşluk sıcağından da etkilenmeyeceksin.*”¹⁵³⁶ diyerek onları hem uyarılmış hem de Cennette bulacakları nimetleri saymıştır. İblis onlara gelerek “*Ey Adem! Sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir otoriteyi göstereyim mi?*” vesvesesini vermiştir.¹⁵³⁷ İblis'in vesvesesi karşısında Allah Teala Hz. Adem ve eşini ağaca yaklaşmamaları konusunda uyarılmış olmasına rağmen onlar bu uyarıyı unutmuştur.¹⁵³⁸ Burada geçen “unutmak” kavramının sözlük anlamlarına bakıldığında yalnızca hafızanın zayıflığından değil gaflet ya da kasıtlı olarak görmezden gelmek yani önemsememek yoluyla unutmak olduğu görülmektedir.¹⁵³⁹ İnsanoğlunun unutması bazen gerçekten zihinsel yorgunluk ya da yaşanan bir hastalık sebebiyle olabileceği gibi umursamazlık ya da ilgi eksikliği sebebiyle de ortaya çıkar. Taha Suresi 115. ayette geçen “*...Biz onu kararlı bulmadık.*” ifadesine atıfla Hz. Adem ve eşinin unutmasının önemsememekten kaynaklanan bir unutma olduğunu ve bu sebeple Hz. Adem ve eşinin hatalı olduğunu ifade edilir.¹⁵⁴⁰ Hz. Adem kıssasında bu ahdin unutulması neticesinde özelde Hz. Adem'in genelde ise insan soyunun başına neler gelebileceği ve bu durumdan nasıl kurtulabileceği anlatılmıştır.¹⁵⁴¹

Hz. Adem ve eşinin azmi ise meselenin bir diğer yüzüdür. “Azim” kelimesinin sözlük manalarından biri de “*işin devamına kalbin bağlanması*”dır.¹⁵⁴² Bu manaya göre Hz. Adem ve eşinin; Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davranmak, unutmış olduğu bu emir ve yasakları hatırlamak ya da hatalı olma durumundan uzaklaşmaya çalışmakla ilgili iradi hedeflerinin, arzularının olmadığı sonucuna varmak mümkündür. Allah Hz. Adem ve eşinin birçok nimetten faydalanmalarına izin verip onları yalnızca bir nimetten yani ağaçtan mahrum bırakmıştır. Aynı zamanda onları şeytanın tuzakları konusunda da uyarmıştır. Fakat tüm bunlara rağmen Hz.

¹⁵³⁵ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/34, Taha 20/116.

¹⁵³⁶ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/117-118-119.

¹⁵³⁷ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/120.

¹⁵³⁸ Kur'an-ı Kerim. Taha 20/115.

¹⁵³⁹ R. El-İsfhani. *age*, s. 1429; M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 3*, s. 355.

¹⁵⁴⁰ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 3*, s. 355.

¹⁵⁴¹ E. A. Mevdudi. *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 3*, s. 279.

¹⁵⁴² R. El-İsfhani. *age*, s. 994.

Adem ve eşinde dolayısıyla tüm insan soyunda bulunan ebediyet ve sahip olma güdöleri, şeytanın teklifini yerine getirmek noktasında onları Allah'ın emir ve yasaklarına uymaktan alıkoymuştur. Bu örnek insanın sahip olduğu ebedi yaşama arzusunu göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

4. 4. 4. Hz. Adem ve Eşinin Yaşam Standartlarının Düşmesi

Allah'ın uyarısına rağmen şeytan onların ayaklarını kaydırması ve onların o yerden çıkmalarına sebep olmuştur.¹⁵⁴³ Onları aldatmayı başarmış ve böylece birbirlerine edep yerleri görünmüştür.¹⁵⁴⁴ Ardından Hz. Adem ve eşi bahçede buldukları yapraklarla örtünmeye çalışmışlardır.¹⁵⁴⁵ Allah Teala onlara “Ben sizi o ağaçtan engellememiş miydim ve size ‘Şeytan, sizin için apaçık düşmanınızdır’ dememiş miydim?” diyerek onlara yaptığı uyarıyı hatırlatmıştır.¹⁵⁴⁶ İnsan zayıf bir varlık olduğu için Allah'ın uyarısı ve vahyi olmadan şeytan tarafından aldatılmaya açık hale gelir.¹⁵⁴⁷ Tıpkı burada olduğu gibi Hz. Adem ve eşi Allah'ın onlara yaptığı uyarıyı ve onlara aktardığı bilgiyi dikkate almayıp şeytanın sözlerine uymayı tercih ettikleri için başlarına bir felaket gelmiştir. İnsan başıboş kaldığında şeytanın hedefindedir. Hatalara, günahlara açık hale gelir. Bu sebeple Allah Teala insanı yeryüzüne gönderdiğinde ona vahiy de göndermiştir. İnsanı şeytanın hilelerinden koruyacak mutlak doğru bir kaynak bulunmaktadır. Fakat insanın bu kaynağa yani vahye duyarsız kalması onu İblis'in yoluna götürür.

Hz. Adem ve eşi bu yaşananlardan sonra “Rabbimiz! Biz kendimize haksızlık ettik. Bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmesen elbette kaybedenlerden olacağız.”¹⁵⁴⁸ duasıyla Rabbinden af dilemiş ve Allah da onların tövbesini kabul etmiştir.¹⁵⁴⁹ Fakat yine de Allah Teala Hz. Adem ve eşine “Bir kısmınız diğerine düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde (bahçe dışında) belirli bir süre kalma ve geçim imkanları var.”¹⁵⁵⁰ “Orada yaşayacak; orada ölecek ve oradan (diriltilip) çıkartılacaksınız.”¹⁵⁵¹ “... Benden size bir hidayet gelir de kim hidayetime uyarsa onlar için herhangi bir korku yoktur ve onlar üzülmeyecektir de.”¹⁵⁵² “İnkâr edip ayetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar ateş halkıdır; onlar da orada ebedi kalıcıdır.”¹⁵⁵³

¹⁵⁴³ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/36.

¹⁵⁴⁴ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/22, Taha 20/121.

¹⁵⁴⁵ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/22, Taha 20/121.

¹⁵⁴⁶ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/22.

¹⁵⁴⁷ E. A. Mevdudi. *Tefhimü'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 3*, s. 280.

¹⁵⁴⁸ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/23.

¹⁵⁴⁹ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/37, Taha 20/122.

¹⁵⁵⁰ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/36, Araf 7/24, Taha 20/123.

¹⁵⁵¹ Kur'an-ı Kerim. Araf 7/25.

¹⁵⁵² Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/38, Taha 20/123.

¹⁵⁵³ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/39.

diyerek onları Cennet'ten indirmiştir. Buradaki “inmek” kavramı İsrailoğullarının tek çeşit yemekten sıkıldıklarını bahane ederek çöl hayatındaki özgürlükten vazgeçip köleliklerini simgeleyen şehir hayatına dönme isteklerinin üzerine Hz. Musa'nın onlara “...Şehre *inin*...”¹⁵⁵⁴ dediği ayette de kullanmıştır. Buna göre “Cennetten inmek” ifadesini de mahiyeti itibariyle yaşam standartları yüksek bir halden daha düşük bir hale düşmek olarak anlamak da mümkündür.¹⁵⁵⁵ Aynı zamanda insanın Cennet'ten çıkarılması ya da indirilmesi onu kendi emeğine bağımlı hale getirmiş yani çalışmadan bir şey elde edememesine ve bu sebeple özgürlüğünü de kaybetmesine sebep olmuştur. Dolayısıyla insanda sahiplenme ve mülkiyet duygusu da ortaya çıkmıştır. Bu ise yukarıda da bahsi geçen Allah Teala'nın “*Bir kısmınız düşman olarak inin!...*” ifadesinde kastettiği düşmanlığın sebebini ortaya koymaktadır.¹⁵⁵⁶ Zira insanoğlu dünyadaki tüm savaşları, düşmanlıkları, anlaşmazlıkları sahip olma ve mülk edinme sebebiyle çıkarmaktadır.

Etkinlik 1: İnişin Ardındaki Hikmet

Amaç: Allah'ın uyarılarını önemsemenin gereğini kavrama, insanın yeryüzündeki sınavını anlama, mülk ve sahiplenme duygusunun çatışma ve düşmanlıkla ilişkisini fark etme

Yöntem ve Süre: Bireysel yazma – 40 dk

Yönerge: Aşağıdaki soruları cevaplarken metinden ve ayetlerden yararlanınız. Düşüncelerinizin derin ve kişisel olması beklenmektedir. Gerektiğinde kendi yaşamınızdan da örnekler verebilirsiniz.

* Allah Teala Hz. Âdem ve eşini şeytana karşı uyarmıştı. Sizce onlar bu uyarıyı neden dikkate almadılar? Bugün insanlar da benzer uyarıları neden görmezden gelir?

* Hz. Âdem'in yaşadığı düşüş “cennetten dünyaya inmek” şeklinde anlatılmaktadır. Bu inişi sadece bir ceza olarak mı, yoksa içinde başka hikmetler de barındıran bir süreç olarak mı görüyorsunuz? Açıklayınız.

* Metinde “düşmanlıkların temelinde sahiplenme ve mülkiyet duygusu vardır” deniliyor. Sizce insanlar niçin sahip oldukları şeyler üzerinden birbirlerine düşman olur? Bu düşmanlığın çözümü ne olabilir?

¹⁵⁵⁴ Kur'an-ı Kerim. Bakara 2/61.

¹⁵⁵⁵ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 1*, s. 65.

¹⁵⁵⁶ *Age*, s. 68.

* Allah Hz. Âdem'e "Benden size bir hidayet geldiğinde..." diyerek kurtuluş yolunu göstermiştir. Bugünün dünyasında bu hidayet neyle mümkün olur? Sizin için "vahiyle yaşamak" ne anlama geliyor?

4. 4. 5. İnsan Soyunun Vahye Olan Muhtaçlığı

Filozofların bilgi felsefesi alanında bilginin kaynağı konusunda yapmış oldukları tartışmalara bakılacak olursa birçok filozofun bilgi fikrini kabul ettiği fakat bilginin kaynakları, nasıl elde edildiği ve sınırları noktasında farklı görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Örneğin Descartes'e göre kesin, güvenilir ve en doğru bilgiye ancak sezgi ve tümdengelim yöntemiyle ulaşılabılırken¹⁵⁵⁷ Locke'a göre ise bilginin biricik kaynağı deneydir.¹⁵⁵⁸ Felsefenin konusu olan "bilgi" filozofların üzerine fazlaca kafa yorduğu bir mesele olmuştur. Filozofların tartıştıkları ise bilginin varlığından ziyade nasıl elde edildiği üzerine olmuştur. Yani onlar bilginin var olup olmadığını değil var olan bilgiye nasıl ulaşılabileceğini tartışmışlardır. Dolayısıyla bilgi insan türü için bir ihtiyaçtır. Mesele bu açıdan ele alındığında insanın yeryüzünde yaşamını sürdürmesi için bilgiye ihtiyaç duyduğu sonucuna varılması mümkündür. İslam açısından değerlendirildiğinde güvenilir ve kesin bilgi Allah'ın da bildirdiği üzere vahiy bilgisidir.¹⁵⁵⁹ Allah Hz. Adem kıssasıyla insanın Allah'ın kendisine ulaştırdığı ya da ulaştıracağı bilgiye ihtiyacının olduğunu kullarına örnekleyerek anlatmıştır. Çünkü Hz. Adem ve eşi Allah'ın onlara ulaştırdığı bilgiyle eyleme geçmek yerine şeytanın çeldirici ve sapırtıcı bilgisiyle eyleme geçerek sahip oldukları konforu kaybetmişlerdir.¹⁵⁶⁰ Ayrıca Taha Suresi 123. ayette Allah'ın "... Benden size hidayet geldiğinde, kim benim hidayetime uyarsa o bedbaht olmaz ve sapmaz." ayeti; hata ederek hatasından dönen Hz. Adem ve genelde insanlar için, hata ettikten sonra İblis gibi hatada ısrarcı davranmak yerine melekler gibi hatalarından dönmelerinin, affedilecekleri ve huzurlu bir hayat yaşayacakları konusunda teminatıdır.¹⁵⁶¹

Etkinlik 2: Bilginin Kaynağı Vahiy

Amaç: Bilgi kavramını özümseme, felsefi yaklaşımlar ile İslami bakış açısını bir arada kullanabilme becerisi geliştirme

Yöntem ve Süre: Bireysel Yazma – 40 dk

¹⁵⁵⁷ Y. K. Yeke (2011). Descartes ve Locke'un Epistemolojisi ve Sonuçları Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46, s. 188.

¹⁵⁵⁸ Ü. Öktem (2003). John Locke ve George Berkeley'in Kesin Bilgi Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43 (2), s. 136.

¹⁵⁵⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Hakka 69/51.

¹⁵⁶⁰ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 1*, s. 65.

¹⁵⁶¹ *Age*, s. 69-70.

Yönerge: Verilen sorular üzerine düşünerek bir deneme yazısı yazınız.

* Bilgiye ulaşmak için yalnızca akıl ve deney yeterli midir?

* İslam'a göre bilginin en güvenilir kaynağı nedir?

* Bilgi elde etmek için yalnızca Kur'an-ı Kerim mi okunmalıdır? Kur'an-ı Kerim dışında elde edinilen dini bilgiler ile ilgili neler yapılmalıdır?

* İnsan vahiy bilgisine muhtaç mıdır? Hz. Adem örneğini de dikkate alarak vahiy bilgisine muhtaçlığınız üzerine bir değerlendirme yapın.

* Günümüzde insanlar hala vahye muhtaç mıdır? Muhtaç ise neden, muhtaç değilse neden?

4. 4. 6. Hz. Adem'in İki Oğlu

Kur'an-Kerim'de Hz. Adem ve eşinin İblis ile münasebetleri neticesinde Cennet'ten indiriliş süreçlerinin dışında bir de Hz. Adem'in iki oğlu hakkında kısa bir bölüm bulunmaktadır. Burada yaşananlarla ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Ayrıca bu iki oğulun isimleri de verilmemiştir.¹⁵⁶² Bu iki oğulun "Habil ve Kabil" olarak bilinen isimlerine ise Tevrat'tan ulaşılmıştır.¹⁵⁶³ Ayrıca burada geçen "iki oğul" ifadesi bazı İslam müfessirlerince herhangi bir ademoğlunun iki oğlu olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁶⁴

Allah Teala Hz. Muhammed'e etrafındakilere bildirmesi için "Adem'in iki oğlu" kıssasını vahyetmiştir.¹⁵⁶⁵ Bu kıssaya göre bu iki oğul sebebi bildirilmemiş iki kurban kesmiş ve birinin kurbanı kabul edilirken diğerinin kurbanı ise reddedilmiştir.¹⁵⁶⁶ Bunun üzerine kurbanı reddedilen oğul diğerine "Şüphesiz ki seni öldüreceğim." demiş ve öteki oğul da "Allah sadece muttakilerden (duyarlı olanlardan) kabul eder.",¹⁵⁶⁷ "Şüphesiz ki sen öldürmek için bana elini uzatsan (bile), ben sana öldürmek için asla el uzatacak değilim. Şüphesiz ki ben alemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım.",¹⁵⁶⁸ "Şüphesiz ki ben, senin, hem benim günahımı (beni öldürme günahını) hem de (daha önce işlediğin) kendi günah(lar)ını yüklenmeni istiyorum. Böylece ateş halkından olacaksın. Zalimlerin cezası işte budur."¹⁵⁶⁹ diyerek karşılık

¹⁵⁶² M. Dündar (2022). Kur'an'da "Kabil-Habil Kıssası" Bağlamında Hırs Meselesinin Tahlili. *Tekdav İslami Araştırmalar*, 33 (2), s. 625.

¹⁵⁶³ Ö. F. Harman (1996). "Habil ve Kabil". TDV İslam Ansiklopedisi, c. 14, s. 376.

¹⁵⁶⁴ M. Okuyan. *Geniş Açıklamalı Kur'an Meal Tefsir*, s. 267.

¹⁵⁶⁵ *Kur'an-ı Kerim*. Maide 5/27.

¹⁵⁶⁶ *Kur'an-ı Kerim*. Maide 5/27.

¹⁵⁶⁷ *Kur'an-ı Kerim*. Maide 5/27.

¹⁵⁶⁸ *Kur'an-ı Kerim*. Maide 5/28.

¹⁵⁶⁹ *Kur'an-ı Kerim*. Maide 5/29.

vermiştir. Sonunda kurbanı kabul edilmeyen oğulun nefsi diğerini öldürmeye itmiş ve onu öldürmüştür.¹⁵⁷⁰ Sonra Allah Teala kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini öğrenmesi için yeri eşleyen bir karga göndermiştir.¹⁵⁷¹ Bunun üzerine katil kardeş “*Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar ol(amay)ıp kardeşimi gömmekten aciz mi oldum!*” diyerek pişmanlığını dile getirmiştir.¹⁵⁷²

Bu kıssa üzerinden insanın kan dökücü, mülkiyet ve ebediyet güduları sebebiyle ortaya çıkan hırs duygusuna sahip ve aciz bir varlık olduğu kanaatine varmak mümkündür. Zira Allah Teala meleklerle bir insan yaratacağını haber verdiğinde melekler O’na “kan dökücü”¹⁵⁷³ olanı mı halife yapacağını sormuşlardır. Böylece meleklerin iddia ettiği gibi Hz. Adem’in iki oğlundan birinin kardeşini öldürmesi ile insanın kan dökücü bir yönü olduğu da doğrulanmıştır. İki kardeş arasında geçen diyalogdan anlaşıldığına göre aslında ikisi de kurbanların kabul edilme ve kabul edilmeme sebeplerini çok iyi bilmektedir.¹⁵⁷⁴ Ayrıca ikisi de kurban kestiğine göre Allah’a inanan ve Allah’ın vahyine de uyan kimselerdir. Fakat birinin “muttaki” yani “sorumluluk sahibi” olmayışı onun kurbanının kabul edilmesine engel olmuştur. Bunun üzerine katil kardeş, kardeşine haset duymuş ve onu ortadan kaldırmak istemiştir. Kurbanının reddedilmesinde kardeşinin bir suçu olmamasına rağmen, haset sebebiyle ona öfke duymuştur.¹⁵⁷⁵ Katledilen kardeş aslında ona bir yol da göstermiştir. Kurbanının kabul edilmeme sebebiyle ilgili olarak onu suçlamamasını, bunun sebebini kendisinde aramasını telkin etmiştir.¹⁵⁷⁶ Yani ona kendi kendini değerlendirmesini, düşünce ve eylemlerinde ne kadar ihlas sahibi olduğunu ve ne kadar sorumluluk bilinci ile hareket ettiğini sorgulaması gerektiğini söylemiştir.

Ayrıca bu kıssayı insanda mülkiyet ve ebediyet güdüsünün ortaya çıkardığını hırs duygusu üzerinden de değerlendirmek mümkündür. İnsan Cennet’ten indirilişinin ardından sahip olduklarını kaybetmiş ve muhtaç hale gelmiştir. Kendi emeğine bağımlı hale gelmesi onda haset, çekememezlik ve menfaatçilik gibi olumsuz özellikleri ortaya çıkarmıştır.¹⁵⁷⁷ Dolayısıyla insan hırsa kapılarak elde etmek uğruna dünyaya ve başkalarına verdiği zararı görmeden sadece sahip olmaya odaklanmıştır. Hırs; mal, makam ve şöhrete ulaşmak için insanın her türlü yolu

¹⁵⁷⁰ *Kur’an-ı Kerim*. Maide 5/30.

¹⁵⁷¹ *Kur’an-ı Kerim*. Maide 5/31.

¹⁵⁷² *Kur’an-ı Kerim*. Maide 5/31.

¹⁵⁷³ *Kur’an-ı Kerim*. Bakara 2/30.

¹⁵⁷⁴ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Cilt 2*, s. 40.

¹⁵⁷⁵ *Age*, s. 40.

¹⁵⁷⁶ *Age*, s. 40.

¹⁵⁷⁷ M. S. Şimşek. *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri Cilt 1*, s. 68.

mübah görüp elde etmeyi tutku haline getirmesine sebep olan zaaflarından biridir.¹⁵⁷⁸ Katil kardeş de kardeşinin Allah nezdinde değerli olmasını hazmedemeyerek hırsa kapılmıştır. Bu da onu kardeşini öldürmeye kadar götürmüştür.¹⁵⁷⁹ İnsanın başkalarına zarar vererek, onları yok ederek ya da onlara kötülük yaparak kazanç elde edeceği ve mutlu olacağı düşüncesi bir yanılığdan ibarettir.

Bir de insanın aciz ve muhtaç olan yönü vardır. Daha önce de bahsedildiği gibi insan Allah'ın rehberliği olmadan yönünü bulmakta güçlük çeken bir varlıktır. Çünkü imar eden ve bozgunculuk çıkarıcı iki yöne sahiptir. Dolayısıyla aklını ve iradesini doğru çalıştırabilmesi için mutlak bilgiye ihtiyacı vardır. İnsan; bu mutlak bilgi yani Allah'ın vahyi olmadan tıpkı katil kardeşin bir kargadan aciz olduğu gibi acizdir. Allah ona karga aracılığıyla kardeşini öldürdükten sonra ne yapacağını göstermiş olmasaydı kardeşini gömmeyi asla akıl edemeyecekti. İşte bu yönüyle insan her ne kadar “ahsen-i takvim”¹⁵⁸⁰ olarak yaratılmış olsa da onun “esfele sefilin”¹⁵⁸¹ yani aşağıların da aşağısına inmesi de mümkündür. Allah insanı en güzel biçimde yaratmıştır fakat o tercihleri sebebiyle bu konumda kalma ya da daha da aşağısına inmekte özgürdür.

Etkinlik 3: Hırsın Körleştirdiği Kalp

Amaç: İnsanda bulunan hırs ve haset duygularının nasıl yıkıcı sonuçlara yol açabileceğini kavrama, ihlas ve sorumluluk bilincinin önemini anlama

Yöntem ve Süre: Bireysel yazma – 40 dk

Yönerge: Aşağıdaki soruları cevaplarken metinden ve ayetlerden faydalanınız. Kendi duygu ve gözlemlerinizi katmayı ihmal etmeyiniz. İçten ve açıklayıcı bir metin yazınız.

* Katil kardeş, kurbanının kabul edilmemesi sebebiyle nefesine yenik düşmüştür. Sizce kurbanın kabul edilmemesini kendinde aramak yerine kardeşine yönelmesi ne anlama gelmektedir? Bugün insanlar kendi hatalarının sonucunu başkalarına yükleyerek benzer bir tavır içine giriyorlar mı? Örnek vererek açıklayınız.

* “Allah ancak muttakilerden kabul eder.” ifadesi, sorumluluk bilinci ve ihlasın önemini vurgular. Sizce samimiyet ve içtenlik, Allah'a yaklaşımda neden bu kadar belirleyicidir? Kendi hayatınızdan küçük bir örnekle açıklayınız.

¹⁵⁷⁸ S. Uludağ (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet Yay, s. 223.

¹⁵⁷⁹ M. Dündar. Kur'an'da “Kâbil-Hâbil Kıssası” Bağlamında Hırs Meselesinin Tahlili. s. 625-626.

¹⁵⁸⁰ *Kur'an-ı Kerim*. Tin 95/4.

¹⁵⁸¹ *Kur'an-ı Kerim*. Tin 95/5.

* Katil kardeş ne yapacağını bir kargadan öğrenmiştir. Bu durum size insanın nasıl bir varlık olduğunu düşündürüyor? Vahiy rehberliği olmadan insanın acizliği hakkında ne çıkarım yapıyorsunuz?

* Bu kıssa bize insanın hem ahlaki yüceliş hem de ahlaki çöküş potansiyeli olduğunu gösteriyor. Sizce bir insanı “ahsen-i takvim” konumunda tutan nedir? Ne zaman “esfele sefilin”e düşer? Düşüncelerinizi yazınız.

Bir Ayet: Ey insanlar! Sizi tek bir [nefis]ten (candan/cevherden) yaratan, eşini de ondan yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı [takva]lı (duyarlı) olun! Kendisiyle ilgili birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah’a ve yakınlarla karşı [takva]lı olun! Şüphesiz ki Allah üzerinizde gözetleyicidir.¹⁵⁸² (Nisa Suresi 1)

Bir Hadis: İnsan öldüğü zaman üç şey müstesna, bütün amelleri kendisinden kesilir: Sadaka-i Cariye, faydalanılan ilim, kendisine hayır dua eden salih evlad.¹⁵⁸³ (Müslim, Vakıf,1001)

Biliyor muydunuz?: Hz. Adem’in eşi Hz. Havva’nın ismi Kur’an-ı Kerim’de açıkça geçmez.¹⁵⁸⁴ Bunun yerine genel anlamı bulunan “zevc” kelimesi kullanılmıştır.¹⁵⁸⁵

¹⁵⁸² Kur’an-ı Kerim. Nisa 4/1.

¹⁵⁸³ H. E. M. El-Münziri (1984). *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi Cilt 2.* (Çev.) Halil Günaydın, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, s. 76; Müslim, Vakıf, 1001.

¹⁵⁸⁴ A. N. Özdemir (2021). Modern Türk Romanında İnsanlığın ve Yaratılışın İlk Günlerine Metinlerarası Bir Yolculuk: Adem ile Havva Kıssasının Yeniden Yorumları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (22), s. 26.

¹⁵⁸⁵ Kur’an-ı Kerim. Bakara 2/35.

SONUÇ

Bu çalışma, İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim derslerini Kur'an Kıssalarını konu edinen ünitelerle zenginleştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple çalışma ile öncelikle Kur'an'ın anlam ve muhtevasının, dolayısıyla Kur'an Kıssalarının Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programlarındaki yeri; öğrencilerin inanç, düşünce, tutum ve davranışlarına katkısı bağlamında tespit edilmeye çalışılmıştır.

1913'ten 2021 yılına kadar İmam-Hatip Lisesi öğretim programlarında Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının tarihsel gelişimi incelenmiş; anlam ve muhtevanın uzun süre geri planda bırakıldığı belirlenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda Kur'an-ı Kerim dersi öğretim programlarında uzun bir süre değişim ve gelişimin söz konusu olmadığı, 1999 yılı itibarıyla Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının bir kısmının müstakil ünite başlıkları olarak öğretim programlarına dahil edilerek bu eksikliğin kısmen giderildiği görülmekle birlikte 2010 yılında yapılan güncelleme ile müstakil başlıkların kaldırıldığı, Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının yüzüne okunacak ve ezberlenecek sure ve ayetlerin birer uzantısı olarak programa dahil edildiği, dolayısıyla anlam ve muhtevanın yeniden ikinci plana itildiği tespit edilmiştir. Aynı durumun, günümüzde halen uygulanmakta olan 2021 yılı öğretim programında da sürdüğü belirlenmiştir. 1999 yılı itibarıyla Kur'an-ı Kerim derslerine dahil edilen Kur'an-ı Kerim'in anlam ve muhtevasının programa dahil edilmesi hususunda gerek önceki gerek sonraki programlarda yaklaşım farklılıkları olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular aynı zamanda, Kur'an-ı Kerim derslerinde kıssaların gündeme getirilip getirilmeyeceğinin de öğretmen inisiyatifine kaldığını ortaya koymaktadır.

Çalışmanın temel problemine kaynaklık eden Kur'an Kıssalarının programlardaki yeri bu tarihsel analiz yardımıyla ortaya konmuştur. Bu bağlamda Kur'an Kıssalarının öğretim programlarında yeri araştırıldığında ise özel bir başlık, konu ya da ünite olarak bir kısma çalışmasının bulunmadığı, yalnızca yüzüne okunacak ya da ezberlenecek bazı sure ve ayetlerin kıssaların geçtiği sure ve ayetlerden oluştuğu fakat bu sure ve ayetlerin de Kıssaların değerler eğitimine katkısı bağlamında ele alınmadığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın bulguları, İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim derslerinde Kur'an Kıssalarının değer kazanımında bir araç olarak kullanılmadığını göstermektedir. Oysa kıssalar hem öğretici yönü hem de değer aktarımı açısından güçlü bir imkân sunmakta; öğrencilerin inanç, düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde etkili bir rol üstlenmektedir.

Bu çerçevede çalışmada, 9, 10, 11 ve 12. sınıf düzeylerinde okutulmak üzere 24 peygamber kıssası seçilmiş; pedagojik ölçütler dikkate alınarak sınıf düzeylerine göre tasnif edilmiş ve örnek üniteler geliştirilmiştir. Söz konusu ünitelerde drama, tartışma, rol oynama ve yazılı ifade gibi etkinliklere yer verilmiş; öğrencilerin kıssaları günlük hayatlarıyla ilişkilendirmeleri ve değerleri içselleştirmeleri amaçlanmıştır. Bu model aracılığıyla Kur'an Kıssalarının derslerde uygulanabilirliği ortaya konmuş ve programda mevcut olduğu düşünülen boşluğun giderilmesine yönelik somut bir öneri geliştirilmiştir.

Sonuç olarak, Kur'an-ı Kerim derslerinde Kur'an Kıssalarının ünite temelli olarak ele alınması, hem öğrencilerin Kur'ani mesajları daha doğrudan kavramalarına hem de değerler eğitiminin daha kalıcı biçimde gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışma, yalnızca geçmiş ve mevcut programlardaki eksiklikleri tespit etmekle kalmamış, aynı zamanda söz konusu eksiklikleri giderebilecek pedagojik bir model ortaya koymuş, literatüre ve uygulamaya özgün bir katkı sunmuş ve kıssaların eğitim-öğretimde işlevsel olarak kullanılabilmesine dair somut bir yol haritası ortaya koymuştur. Ayrıca elde edilen bulgular müfredat geliştirme çalışmalarında Kur'an Kıssalarına müstakil ünite olarak yer verilmesinin önemini ortaya koymakta; öğretmenlere ise kıssaları değer aktarımında aktif bir yönetsel unsur olarak kullanma imkanı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, hem İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi öğretim programı hem de uygulama açısından pratik öneriler içermektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, A. ve (&) Üzümcü, Ö.** (2018). Mümin ve Münafık Açısından Emr-i Bi'l-Ma'ruf ve Nehy-i Ani'l-Münker. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31, 19-48.
- Abbas, F. H.** (2022). *Kur'an Kıssaları İbretler Hikmetler Nasihatler*. (Çev.) Recep Orhan Özel & Semih Yolaçan, Erkam Yayınları.
- Ahmad, A.** (2004). Mevdudi. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, s. 432-437.
- Aka, M.** (2024). Kibrin Psikolojisi. *Harran İlahiyat Dergisi*, 51,107-128.
- Akçay, N. S. G. & Bükün, M. F. & Köse, Ö.** (2022). Kaygı ve Korkunun İşlevsel Olan ve Olmayan Taraflarına Genel Bir Bakış. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 653-666.
- Akın, H.** (2009). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 1*. Abbas Erdil (Ed.), Beka Yayınevi, İstanbul.
- Akın, H.** (2009). *Sahih-i Buhari Muhtasarı Cilt 2*. Abbas Erdil (Ed.), Beka Yayınevi, İstanbul.
- Akıncı, A.** (2004). Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (13), 42-64.
- Akman, S. U.** (2021). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Toplumsal Baskı: Türkiye İstatistik Kurumu Yaşam Memnuniyeti Araştırması Üzerine Analizler. *EKOIST Journal of Econometrics and Statistics*, 35, 83-109.
- Alan, Y.** (2014). Kur'an Kıssalarının Türkçe Ders Kitaplarında Kullanılması. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), 60-76.
- Aldemir, H.** (2011). Vahiy Öncesi Kur'an Kıssalarının Bilinebilirliği. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11 (1), 195-218.
- Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur'an-ı Kerim 9. Ders Kitabı.** [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk09.pdf>]
- Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Kur'an-ı Kerim 10. Ders Kitabı.** [Erişim: 22.06.2025, <https://dogm.eba.gov.tr/panel/upload/etkilesimli/pdf/kk10.pdf>]
- Arıcı, H. Y.** (2020). Kur'an Perspektifinden Pişmanlık. *Artuklu Akademi*, 7 (2), 417-448.

- Arslan, E.** (2008). Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlama, Güvenirlilik ve Geçerlik Çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 53-60.
- Aslan, M. & Polat, M.O.** (2023). Tüm Boyutlarıyla Akranlar Arası Zorbalık. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 43-82.
- Aslan, Ö.** (2017). Halife Sözcüğü Bağlamında Kur'an'da Hilâfet – Muhalefet Münasebeti. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 1-26.
- Atak, İ. E. & Karaaziz, M.** (2013). Narsisizm ve Narsisizmle İlgili Araştırmalar Üzerine Bir Gözden Geçirme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 1 (2), 44-59.
- Atak, M.** (2024). Cinsel Kimlik Karmaşasına Fıtrat Psikolojisi Merkezli Yaklaşım. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*, 8 (3), 485-499.
- Atik, B.** (2008). *Kral ve Peygamber Olarak Davud (As.) Ve Süleyman (As.) Kıssalarıyla Verilmek İstenen Mesajlar*. (Yayınlanmış Yüksek Lisan Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydeniz, N.** (2019). *Kur'an'da Yaratılış Öğretisi*. A. Dursun & A. Tatlı vd. (Ed.). İslamiyet'in Dilinden Yaratılış, Atatürk Üniversitesi Yayınevi, Erzurum, s. 117-125.
- Ayhan, H.** (2004). *Türkiye'de Din Eğitimi*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Ayhan, H.** (2000). "İmam-Hatip Lisesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 22, 191-194.
- Aydın, N.** (2024). Eşcinsellikleriyle İlgili Değişim Talebiyle Psikolojik Danışmaya Başvuran Yetişkin Bireyler Üzerine Fenomenolojik Bir Çalışma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 22 (48), 275-308.
- Batar, Y.** (2014). Kur'an Kıssalarının Amaçlarıyla İlgili Kavramların Eğitim Öğretim Açısından Tahlili. İslami İlimler Özel Sayısı. *İslami İlimler Dergisi*, 9(1), 155-183.
- Bayram, F.** (2023). En Güzel Kıssa. Timaş Yayınları.
- Bilgiz, M.** (2013). Kur'an'da Nübüvvet (Peygamberlik). *Diyanet İlmî Dergi*, 49 (1), 23-46.
- Bor, A.** (2020). Kur'an'da Takva'nın Bireysel ve Toplumsal Boyutu. *Diyanet İlmî Dergi*, 56(3), 755-780.
- Budak, M.** (2019). *Kur'an-ı Kerim'de Geçen Harut Marut Kıssasının Sihir ve Meleklerin Masumiyeti Bağlamında*. (Yayınlanmış Yüksek lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

- Bulut, H. İ.** (2004). Ehl-i Sünnet ve Mûtezileye Göre Peygamberliği İspat Eden Delillerin Sosyo-Kültürel Boyutu. *Usul İslam Araştırmaları*, 2, 55-76.
- Cora, M.** (2013). Kur'an'da Ad Kavmi. *International Journal of Social Science*, 6 (3), 109-134.
- Cilalı, O.** (1994). "Dua". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 9, 529-530.
- Çağırıcı, M.** (2012). "Tevekkül". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 41, 3-4.
- Çağırıcı, M.** (1995). "Emir bi'l Ma'ruf Nehiy ani'l Münker". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 11, 138-141.
- Çakmak, F.** (2018). Kur'an'da Tevhidin İnşa Süreci. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 49, 83-103.
- Çalışkan, M.** (2017). Hucurat Suresi Bağlamında Takva. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (11), 91-119.
- Çamurcu, H. N.** (2022). Hz. Davud ve Davacılar Kıssasındaki İşkale Yönelik Görüşlerin Değerlendirilmesi. *Van İlahiyat Dergisi*, 10 (16), 1-22.
- Çınar, F.** (2013). 1924'ten 2000'e Kadar Uygulanmış Olan İmam Hatip Lisesi Öğretim Programlarının Analizi ve Karşılaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 43 (97), 180-208.
- Çiğdem, R.** (2017). Çok Hukukluluk ve Aracılık/Tahkim Bağlamında Osmanlı ve Türk Hukuk Sistemlerinin Karşılaştırılması. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 30, 239-255.
- Çinici, M.** (2019). *Kur'an-ı Kerim Bağlamında Psiko-Sosyal Açıdan Şirk Olgusu*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Demirel, C.** (2022). Peygamberlerin İman Etmeden Ölen Akrabaları ile İlgili Ayetlere Dair Mülâhazalar. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 28, 76-98.
- Demirel, Ö.** (2003). *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dinçer, N.** (1998). 1913'ten Günümüze İmam-Hatip Okulları Meselesi. Şule Yayınları.
- Doğan, R. & Çapçioğlu, F.** (2017). Din Eğitimi El Kitabı, Recai Doğan & Remziye Ege (Ed.), *İmam Hatip Liseleri*, Grafiker Yayınları, Ankara, s. 143-174.
- Doğan, S. & Keleş, O.** (2023). Nedenleri Sonuçları ve Çözüm Önerileri Bağlamında Akran Zorbalığı: Bir Olgubilim Çalışması, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 59, 1-24.

- Doğanay, S.** (2019). Zorluklarla Başa ıkma Bağlamında Bir Model Önerisi: Sabra Yolculuğun Beş Hali. *Çukurova Üñiversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi*, 19 (1), 286-307.
- Döğüş, N.** (2022). Osmanlı Devleti'nde Açılan İlk İmam Hatip Okulu: Menşe-i Eimme ve Huteba. *Diyanet İlmî Dergi*, 58(2), 837-884.
- Döner, E. & Menteş, S.** (2022). Gelenek Aktarımı: Atalar Dini (Mısır Kültürü, Hz. Musa ve İsrailoğulları Örneği). *Çukurova Üñiversitesi İlahiyat Fakóltesi Dergisi*, 30. Yıl Özel Sayısı, 173-200.
- Duman, D.** (2015). 1950 Seçimleri Öñesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin Politik Bir Manevrası Olarak İmam Hatip Kursları. *Belgi Dergisi*, 10, 1343-1360.
- Dündar, M.** (2020). İslam'a Göre Ümmet Bilinci Mahmut Dündar Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13 (75), 897-906.
- Dündar, M.** (2022). Kur'an'da "Kabil-Habil Kıssası" Bağlamında Hırs Meselesinin Tahlili. *Tekdav İslami Araştırmalar*, 33 (2), 617-636.
- El Buhari, E. A.** (1987). *Sahih-i Buhari ve Tercemesi Cilt 7.* (Çev.) Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- El-İsfehani, R** (2023). *Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü.* (Çev.) Yusuf Türker, Pınar Yayınları.
- El-Münziri, H. E. M.** (1984). *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi Cilt 1.* (Çev.) Halil Günaydın, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul.
- El-Münziri, H. E. M.** (1984). *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi Cilt 2.* (Çev.) Halil Günaydın, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul.
- El-Münziri, H. E. M.** (1984). *Muhtasar Sahih-i Müslim Tercemesi Cilt 3.* (Çev.) Halil Günaydın, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul.
- Emiroğlu, A.** (2005). *Türkiye'de Din Eğitimi Bağlamında İmam Hatip Okulları (1924-1980).* (Yayınlanmış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- En-Nesei, A.** (1981). Sünen'nün Nesei Cilt 1-2. (Çev.) A. Muhtar Büyükçınar & Ahmet Tekin & Ö. Faruk Harman & Yaşar Erol, Kalem Yayıncılık.
- En-Nesei, A.** (1981). Sünen'nün Nesei Cilt 7-8. (Çev.) A. Muhtar Büyükçınar & Ahmet Tekin & Ö. Faruk Harman & Yaşar Erol, Kalem Yayıncılık.

- Eren, A. C.** (2014). Kur'an Metninin Üslup Özellikleri. *Journal of Turkish Studies*, 9 (5), 867-900.
- Ergin, O.** (1977). *Türk Maarif Tarihi Cilt 1-2*. Eser Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ergün, M.** (2005). Medreseler ve İmam Hatip Liseleri. İ. Çınar & H. Atılgan (Ed.), *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı Bildiri ve Tartışmalar*, s. 109-121.
- Erkaya, M. E.** (2020). *İlim ve İrfan Yazıları -I- Peygamber Kıssaları*. İlahiyat Yayınları.
- Esed, M.** (2015). Kur'an Mesajı Meal-Tefsir. (Çev.) Cahit Koytak & Ahmet Ertürk, İşaret Yayınları.
- Frankl, V. E.** (2018). *İnsanın Anlam Arayışı*. (Çev.) Selçuk Budak, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- Furat, A. S.** (1986). "Yunus", *Meb İslam Ansiklopedisi*, c. 13, 435-437.
- Gerlegiz, A.** (2019). Kur'an'da "Beşer" Kavramı. *Hikmet Yurdu Düşünce Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 12 (23), 151-175.
- Gökalp, F. A. & Murat, M.** (2020). Ergenlerde Algılanan Anne Baba Davranışlarıyla Akran İlişkileri Arasında Özerkliğin Aracı Rolü. Eğitim ve Toplum Özel Sayısı. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 16, 5841-5883.
- Gökçe, M. C.** (2020). Tahkiki İman Arayışında Hz. İbrahim Örneği. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 44, 265-287.
- Güler, M. N.** (1995). Kuranı Kerime Göre Halife Kavramı. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 159-185.
- Gülle, S.** (2004). Kur'an-ı Kerim'de Dua Kavramı. *Ekev Akademi Dergisi*, 18, 115-130.
- Gültekin, E. & Kanger, F.** (2023). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi ve Kur'an'da İnsanın Temel İhtiyaçları Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Usul İslami Araştırmalar Dergisi*, 40, 65-100.
- Hakan, U.** (2012). İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1947 Olağan Kurultayı, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 12 (25), 101-139.
- Harman, Ö. F.** (2001). İsmail. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 23, s. 76-80.
- Harman, Ö. F.** (2000). "İdrîs", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 21, 478-480.

- Harman, Ö. F.** (2020). “Musa”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 31, 207-213.
- Harman, Ö. F.** (1996). “Firavun”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 13, 121-122.
- Harman, Ö. F.** (1996). “Habil ve Kabil”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 14, 376-378.
- Harman, Ö. F.** (2013). “Yusuf”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 44, 1-5.
- Harman, Ö. F.** (2007). “Nuh”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 33, 224-227.
- Harman, Ö. F.** (2003). “Lut”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 27, 227-229.
- Hatipoğlu, H.** (1983). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 1*. Kahraman Yayınları.
- Hatipoğlu, H.** (1983). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 6*. Kahraman Yayınları.
- Hatipoğlu, H.** (1983). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 9*. Kahraman Yayınları.
- Hatipoğlu, H.** (1983). *Sünen-i İbni Mace Tercemesi ve Şerhi Cilt 10*. Kahraman Yayınları.
- Havuz, H. H.** (2024). İmam Hatip Lisesi Kur’an-ı Kerim Dersi Müfredatının Mesleki Öğretim Açısından İşlevselliği -Yapısal Sorunlar ve Öneriler. *Mevzu - Sosyal Bilimler Dergisi*, 11, 81-123.
- Işık, Ş.** (2015). Hz. Süleyman Kıssası’nın Kur’an- Kerim ve Kitab-ı Mukaddes’teki Benzer Yönleri ve Tahlili. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8), 225-243.
- Işıkdoğan, D.** (2022). Din ve Eğitim Bağlamında Bir Değer Olarak İnsanda Güven Duygusu. *Dicle İlahiyat Dergisi*, 24 (1), 14-32.
- İnce, B. & Kımtır, N.** (2021). Nankörlük Psikolojisi ve Dindarlık Üzerine Deneysel Bir Çalışma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 51, 353-384.
- Kabakçılı, O.** (2021). Hz. Şuayb Kıssasının Ahlak ilkeleri Açısından Analizi. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 111-125.
- Kablan, Z.** (2014). Eğitimde Program Geliştirme Kavramlar ve Yaklaşımlar. Hasan Şeker (Ed.), *Hedef Belirleme: Bilişsel, Duyuşsal ve Devinişsel Alanlar*, Arı Yayıncılık, s. 127-161.
- Kahraman, F.** (2020). İnsanın Doğayı Dönüştürmesi ve Peygamberlerin Kültür İçerisindeki Ayrıcalıklı Konumları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 24 (3), 1241-1262.
- Kaman, B.** (2022). *Ergen*. Siyer Yayınları.
- Kandemir, F.** (2022). Tevekkülün Ne’liği Üzerine (Din Psikolojik Bir Yaklaşım). *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (21), 65-82.

- Kara, M.** (2011). *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*. Selamet Kitap Kırtasiye Dağıtım.
- Kara, M.** (2014). Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz. İslami İlimler Dergisi Özel Sayısı. *İslami İlimler Dergisi*, 9 (1), 69-102.
- Kara, M.** (2018). *Bireysel ve Toplumsal Açısından Kur'an Kıssaları*. Üniversite Yayınları.
- Karagöz, İ.** (1995). Takvanın Kur'an'daki Yeri ve Önemi. *Diyanet İlmi Dergi*, 31 (4), 49-61.
- Karaalp, C.** (2021). İnsanlığın Çoğalması ve Diğer Yaratılış Meselelerinin Kur'an Açısından Değerlendirilmesi. *Dergiabant*, 9 (1), 27-63.
- Karaman, F.** (2020). İnkâr ve Kötü Davranışı Aklileştirme Çabası Olarak Psikolojik Savunma Mekanizmalarının Kur'ani Tahlili. *İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 1-26.
- Karaman, H. & Özbek, A. & Dönmez, İ. K. & Çağırıcı, M. & Gümüş, S. & Turgut, A.** (2015). *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kars, M. S.** (2021). Manevi Destekte Duanın Yeri ve Önemi. *İlsam Akademi Dergisi*, 1 (2), 153-175.
- Kasapoğlu, H.** (2013). Okulda Değer Eğitimi ve Hikayeler. *Milli Eğitim Dergisi*, 43 (198), 97-109.
- Kartal, A.** (2009). *Kur'an-ı Kerim'de Davud ve Süleyman (As) Kıssaları*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, R.** (1994). "Ehl-i Kitap". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 10, 516-519.
- Kaya, R.** (2002). Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (2), 31-58.
- Kayrak, M. E. & Çaplı, M. & Aksakallı, G. & Karaaziz, M.** (2023). Kıskançlık Duygusu ile İlgili Bir Derleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (3), 1079-1090.
- Keskin, H.** (2002). Kur'an'da Meleklerin Hz. Adem'e Secdesinin Yorumu. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (2), 107-126.
- Keskioğlu, O.** (1981). *Peygamberler Tarihi*. İslami Neşriyat Yayınevi.
- Kırca, C.** (1988). "Ad". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.1, 333-334.
- Kılıçarslan, M.** (2016). Kur'an'ın Anlatım Üslubu. *Namık Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (1), 30-62.

- Kılınçlı, S.** (2020). Hz. Adem-İblis Kıssasını Nüzul-Siret Bağlamında Okumak. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (2), 700-723.
- Klar, M. O.** (2009). “Ve Tahtının Üzerine Bir Ceset Bıraktık” 38 Sâd 34. Ayeti ile İlgili Tarihsel Bir Okuma. (Çev.) Abdurrahman Ateş. *Bilimname*, 1, 213-237.
- Korkmazgöz, R.** (2020). Tevhidi Bozan Bir Olgu Olarak Şirk: Kur’an’da Şirkin Kavramsal Anlam Alanı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20 (1), 55-94.
- Köksal, M. A.** (2013). *Peygamberler Tarihi Cilt 1*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Köksal, M. A.** (2013). *Peygamberler Tarihi Cilt 2*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Körün, E.** (2012). Tebliğde Üslup. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14 (2), 295-324.
- Köse, S.** (1998). “Hile”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.18, 28-29.
- Köylü, M.** (2003). Çocukluk Dönemi Ahlak Gelişimi. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 69-87.
- Kuyucu, Y. & Erten, M.** (2022). Kur’an-ı Kerim ve Kutsal Kitaplarda Hz. Eyyüb. *Kalemname*, 7 (14), 564-586.
- Küçük, A.** (1992). Bünyamin. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 6, s. 490-491.
- Küçük, M. & Yaygın, S.** (2018). Öğretim İlke ve Yöntemleri, M. Küçük & S. Yaygın (Ed.), *Öğrenme ve Öğretme Süreçleri*, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Malkoç, M.** (2019). Gençliği dini Değerlerden Uzaklaştıran Sebepler. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (16), 252-268.
- Mevdudi, E. A.** Tarih Yok (t.y.). *Tefhimu’l Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 1*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları.
- Mevdudi, E. A.** (t.y.). *Tefhimu’l Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 2*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları.
- Mevdudi, E. A.** (t.y.). *Tefhimu’l Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 3*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları.
- Mevdudi, E. A.** (t.y.). *Tefhimu’l Kur’an Kur’an’ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 4*. (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları.

Mevdudi, E. A. (t.y.). *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri Cilt 5.* (Çev.) M. H. Kayani & Y. Karaca & N. Şişman & İ. Bosnalı & A. Ünal & H. Aktaş, İnsan Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı, İmam-Hatip Liseleri Müfredat Programı (1978). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03212915_ihl1978.pdf]

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, İmam-Hatip Liseleri Öğretim Programları (1985). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03212935_ihl1984.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi/Anadolu İmam-Hatip Lisesi/Yabancı Dil Ağırlıklı İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı (1999).[Erişim:22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213002_ihlmeslek1999.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, İmam-Hatip Lisesi ve Anadolu İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları (2010). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213059_meslekogretimprog2010.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2012). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/24163113_KuranY_Kerim_ORTAOYRE_TYM_SECMELY_Son.pdf]

Anadolu İmam-Hatip Liseleri Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı (2016-Mülga). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213039_kuran2016.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları (2018). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_12/03213116_meslekogretimprog2018.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı (2022). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_08/04120953_AYHL_Kuran-Y_Kerim_DOP_07.01.2022_01.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim, Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası Dersi Öğretim Programı (I-II) (2023). [Erişim: 22.06.2025, https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_10/20165520_anlam-dunyasi.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Anadolu İmam-Hatip Lisesi Öğretim Programları (2015-2018-2022-2024-2025). [22.06.2025, <https://dogm.meb.gov.tr/www/anadolu-islam-hatip-lisesi/icerik/2265>]

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi (2024).

[Erişim:26.05.2025,

https://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_09/13104224_ahhl_hdc_2024_44_uygulamali.pdf]

Milli Eğitim Bakanlığı, Anadolu İmam-Hatip Lisesi, Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı (2024), s. 14. [Erişim: 26.06.2025,

<https://cdn.eba.gov.tr/icerik/GorusOneri/2024ProgramlarOnayli/2024programtdb9Onayli.pdf>]

Meb Akademik Takvim, 2025-2026. [Erişim: 26.05.2025, <https://www.meb.gov.tr/2025-2026-egitim-ogretim-yili-takvimi-aciklandi/haber/37198/tr>]

Müftüoğlu, A. (2021). *Ümmet Bilinci*. Mahya Yayıncılık.

Münir, A. (2023). *Psikolojik ve Sosyolojik Tahlillerle Peygamber Kıssaları ve Davet Metodları*. Dua Yayıncılık.

Nevevi, İ. (2017). *Riyazu's-Salihin Cilt 1. (Çev.) Mustafa Kasadar & Şerafettin Şenaslan*, Ravza Yayınları, İstanbul.

Okuyan, M. (2022). *Geniş Açıklamalı Kur'an Meal Tefsir*. Haliç Üniversitesi Yayınları.

Okuyan, M. (2004). *Kuranda Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası*, Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi. 13(45-109), 45-109.

Okuyan, M. (2023). *Kıssalar Ne Söyler Hz. İbrahim*. Düşün Yayınları.

Okuyan, M. (2019). *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yusuf Kıssası*. Üniversite Yayınları.

Okuyan, M. (2023). *Kıssalar Ne Söyler Hz. Nuh*. Düşün Yayıncılık.

Onat, H. (2018). *Özgürlük Bağlamında Din Anlayışındaki Farklılaşmalar ve Mezhepler. Tekdav İslami Araştırmalar Dergisi*, 29 (2), 169-192.

Oral, O. (2017). *Fahreddin Razi'de Hz. Davud ve Hz. Süleyman'ın İsmeti Sorunu. Tekdav İslami Araştırmalar Dergisi*, 28 (2), 120-136.

Orhan, R. (2017). *Alışkanlık. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), 301-316.

Ortaç, G. (2018). *İslam Hukukunda Anne-Baba Hakları ve Sorumlulukları*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası-I 11. Sınıf Ders Kitabı. [Erişim: 22.06.2025, https://drive.google.com/file/d/1F_YzgIn5ceHt-VyBMpj_1vuOY_WRdSc7/view]

Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim'in Anlam Dünyası-II Ders Kitabı (2024). [Erişim: 22.06.2025, <https://drive.google.com/file/d/1jwhc8i3ajWn8QMNpUQupUvXGsOK9Sf8h/view>]

Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim 9. Sınıf Ders Kitabı (2024). [Erişim: 22.06.2025, https://drive.google.com/file/d/1LZGHeOpVtA8snjIH-XM9KXXx_mp17gEK/view]

Ortaöğretim Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı 10 (2024). [Erişim: 22.06.2025, https://drive.google.com/file/d/1lm7nzL_n0DQig70ITBYk6hXCoFLYkYyW/view]

Öcal, M. (2003). İmam ve Hatip Mektepleri, Mezunlarından Bazıları ile Yapılan Mülakatlar ve Şehadetname. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 51-101.

Öcal, M. (1999). Kuruluşundan Günümüze İmam Hatip Liseleri. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6, 201-254.

Öcal, M. (2017). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*. Dergah Yayınları.

Öğük, E (2013). İmanın Mahiyeti ve Tekamül Evreleri, *İslami İlimler Dergisi*, 8 (2), 31-55.

Öktem, Ü. (2003). John Locke ve George Berkeley'in Kesin Bilgi Anlayışı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43 (2), 133-149.

Öz, A. (2019). Kur'an'da İslam Ümmeti. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (11), 545-564.

Özdemir, A. N. (2021). Modern Türk Romanında İnsanlığın ve Yaratılışın İlk Günlerine Metinlerarası Bir Yolculuk: Adem ile Havva Kıssasının Yeniden Yorumları. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (22), s. 21-44.

Özdeş, T. (2005). *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*. Fecr Yayınları.

Özkavukçu, Ş. (2019). *Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Kıssaları Günümüz İnsanına Hisseler*. İz yayıncılık.

Öztürk, M. (2017). *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*. Kuramer Yayınları.

Öztürk, Z. (2013). Züleyha. TDV İslam Ansiklopedisi, c. 44, s. 552-552.

- Pak, Z.** (2007). İnsanın Yeryüzündeki Varlığına Meleklerin İlk Tepkisi (Bakara 2/30'daki İfade Üslubu ile İlgili Farklı Bir Yorum Denemesi). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, 9, 53-76.
- Palabıyık, M. H. & Dindi, K.** (2014). Deve ile İlgili Bir Kült'ün Mucizeye Dönüştürülmesi: Hz. Salih'in Devesi Örneği. *Tekdav İslami Araştırmalar Dergisi*, 25 (3), 160-175.
- Palabıyık, M. H. & Dindi, K.** (2021). İnsanlık Tarihi Bakımından Atamız Adem ile Hz. Adem (A). *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 9, 69-104.
- Polat, Y. B.** (2017). Haset, İmrenme ve Kıskançlık Duygu Durumlarının Ayrılıştırılması. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 3 (2), 29-42.
- Polater, K.** (2013). Kur'an Açısından Kibir Sorunu ve Sonuçları. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 335-360.
- Qadhi, Y.** (2024). *Kur'an'ın İncileri Yusuf Suresinden Dersler*. Tahlil Yayınları.
- Sağlıkçyız.** [Erişim: 22.06.2025, <https://www.saglikciyiz.com.tr/2019/11/cocuklara-zorla-bir-sey-yaptirmak-mi-m211.html>]
- Sakalhoğlu, H.** (2013). K. Kerim'de Alışverişte Ölçü ve Tartıya Riayet ve Bunu İhlalin Günümüz İş Hayatındaki Yansımaları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (6), 957-977.
- Salehi, A.** (2017). İslami Eğitim ve Öğretimde Kur'an Kıssa ve Hikayelerinin Rolü. (Çev.) Mustafa Kara, *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 4 (8), 183-192.
- Sarı, A. Ç. & Acar, B. Ş.** (2018). Annenin Ebeveyn Tutumlarının ve Çocuğun Annesinin Tutumlarıyla İlgili Algısının Çocuğun Duygu Tanıma Becerilerindeki Rolü. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 6 (12), 27-50.
- Sarıçam, H. & Yıldırım, B.** (2022). Beliren Yetişkinlerin Mükemmeliyetçilik ve Psikolojik Kırılganlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Erciyes Akademi*, 36 (1), 228-252.
- Sayı, S. & Güven, H. İ. & Özcoşkun, S.** (2023). Eğitimde Akran Zorbalığı ve Etkilerinin İncelenmesi: Bir Meta-Analiz. *International Social Sciences Studies Journal*, 9 (109), 6305-6311.
- Serdar, M.** (2009). Hıristiyanlık ve İslam'da Meleklerin Varlık ve Kısımları (Angelojik Bir Mukayese Denemesi). *Bilimname*, 2, 139-164.

Sert, H. E. (2008). Kur'an-ı Kerim Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık Bilinci. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 197-225.

Sinanoğlu, M. (2010). “Şirk”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 39, 193-198.

Sinanoğlu, M. (2002). “Küfür”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 26, 533-536.

Soylu, A. (2024). Kur'an Kıssalarının Temel Amaçları. *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi*, 6, 7-17.

Soysaldı, H. M. (2007). Kur'an'ın Getirdiği Evrensel Prensipler. *Humanities Sciences*, 2 (3), 144-166.

Şahin, M. & Hökelekli, H. (2019). Tevekkül Psikolojisi: Nedenleri, Süreci ve Sonuçları Hakkında Nitel Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (2), 801-836.

Şahin, R. (2022). Eyyup Peygamberin Hastalıkla İmtihanı. *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, 18, 205-231.

Şahin, R. & Arslantaş, Y. (2021). İlkçağ Tarihi Perspektifine ve Kutsal Kitaplara Göre Yunus Peygamber. *Akademik Matbuat Dergisi*, 131-174.

Şen, M. (2018). Peygamberlerin İsmet Sıfatının Kur'an Yorumlarına Etkisi (Hz. Adem Örneği). *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 5 (10), 385-416.

Şimşek, M. S. (2016). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 1*. Beyan Yayınları.

Şimşek, M. S. (2016). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 2*. Beyan Yayınları.

Şimşek, M. S. (2016). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 3*. Beyan Yayınları.

Şimşek, M. S. (2016). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 4*. Beyan Yayınları.

Şimşek, M. S. (2016). *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri Cilt 5*. Beyan Yayınları.

Şimşek, M. S. (2014). *Kur'an'ın Ana Konuları*. Beyan Yayınları.

Taşpınar, İ. (1991). “Ba’1”. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 4, 553-554.

Tayan, E. & Gedik, D. & Morkoyunlu, Z. & Sözbilir, M. & Konyalıoğlu, A. C. (2019). Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Konulu Makaleler: Tematik İçerik Analizi Çalışması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 1183-1208.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, c. 15 (03.01.1949), s. 10 [Erişim: 09.06.2025, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c015/tbmm08015026.pdf>].

Temiz, B. (2003). Kur'an'a Göre İmtihan Kavramının Semantik İzahı ve İnsan İçin Önemi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (1), 251-268.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1340, Resmi Gazete, 63, (06.03.1340) [Erişim: 09.06.2025, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.430.pdf>].

Tirmizi, E. İ. (t.y.). *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 3.* (Çev.) Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul.

Tirmizi, E. İ. (t.y.). *Sünen-i Tirmizi Tercemesi Cilt 4.* (Çev.) Osman Zeki Mollamehmetoğlu, Yunus Emre Yayınevi, İstanbul.

Toprak, H. K. (2015). Zoraki Meşruiyet: Erken Dönem Cumhuriyet Koşullarında İmam Hatip Okullarına Yer Açmak. R. Kaymakcan & N. Tınaz & Z. Ş. Altın & M. Zengin & A. Y. Okudan & H. Yiğit (Ed.). "100. Yılında İmam Hatip Liseleri" Uluslararası Sempozyumu, s. 777-794.

Tuksal, H. Ş. (2018). *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri.* Otto Yayınları.

Tuncer, F. (2012). Hz. Lut'un Kavmine Karşı Kızlarını Sunmasının Anlamı. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 111-136.

Turgay, N. (2000). Kur'an Kıssaları. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4), 61-84.

Uludağ, S. (1991) *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.* Marifet Yayınları.

Uslu, E. (2020). *Tevrat ve Kur'an-ı Kerim Açısından Hile ve Yalan Kavramlarının Değerlendirilmesi.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Ümit, M. (2010). Şuayb. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 39, s. 222-223.

Ünsür, A. (1995). *Bir Mesleki Eğitim Kurumu Olarak İmam Hatip Liseleri.* (Yayınlanmış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Vergote, A. & Aubert, C. (2018). Anne-Baba İmgeleri ve Tanrı Temsilleri. (Çev.) Mustafa Koç, *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, 4 (1), 137-159.

Vikisöz. [Erişim: 01.06.2025, https://tr.wikiquote.org/wiki/Giordano_Bruno]

Waardenburg, J. (2004). "Mesih". *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 29, 306-309.

Yakın Doğu Üniversitesi. [Erişim: 22.06.2025, <https://neu.edu.tr/yenilik-yaraticilik-ve-inovatif-dusunceyakin-dogu-universitesi-ogretim-uyesi-yrd-doc-dr-cimen-ozburakin-dogada-egitimle-ogrenme-projesi-onur-odulu-aldi/>]

- Yar, E.** (2006). Hz. İbrahim ve Akılcı Metodu. *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 87-104.
- Yavuz, Ö. F.** (2009). Kur'an'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak "Kıssa"nın Rolü, *Milel ve Nihal*, 6 (1), 113-136.
- Yavuz, Y. Ş.** (2001). "Kader". TDV İslam Ansiklopedisi, c. 24, 58-63.
- Yeke, Y. K.** (2011). Descartes ve Locke'un Epistemolojisi ve Sonuçları Üzerine. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46, 183-231.
- Yıldırım, Z.** (2003). Kur'an'da Peygamberlerin İsmeti. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19, 81-112.
- Yıldız, İ.** (2015). Kur'an-ı Kerim'de Atalar Geleneği ve İnanca Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 175-215.
- Yıldız, İ.** (2019). Kur'an Kıssalarında Muhatapı Anlatıma Dâhil Etme: Amacı, Zamanı ve Metotları. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, 75, 457-472.
- Yılmaz, H.** (1996). Kur'an'ın Işığında İslam'a Davet. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 333-346.
- Yılmaz, İ.** (2009). *Kur'an'a Göre Şirkin Sebepleri ve Çeşitleri*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yılmaz, N.** (2021). İmam Hatip Okulları Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programlarında Yer Alan Yöntem ve Tekniklerin Değerlendirilmesi (1924-2016). *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19 (41), 129-169.
- Yılmaz, N. & Salman, F. & Özarlan, H.** (2024). Anadolu İmam Hatip Lisesi 9. Sınıf Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı, Başak Matbaacılık ve Tanıtım, Ankara.
- Yılmaz, N. & Salman, F. & Özarlan, H.** (2024). Anadolu İmam Hatip Lisesi 10. Sınıf Kur'an-ı Kerim Ders Kitabı. Başak Matbaacılık ve Tanıtım, Ankara.
- Yılmaz, H.** (2012). *Kur'an'ın Ana Konularına Dair Bazı Tasnifler*. Diyanet İmi Dergi Kur'an Özel Sayısı, İsmail Derin (Ed.), DİB Yayınları, Ankara, 299-313.
- Yılmaz, H.** (2007). Kur'an-ı Kerim'in Temel Muhtevası Üzerine. *Erzurum Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 27, 203-219.
- Yolcu, M.** (1995). *Kur'an'da İnkâr Psikolojisi*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Yüçetürk, O. S. (1992). Belkıs. *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. 5, s. 420-421.

Zengin, Z. S. (2003). Kurtuluş Savaşı Döneminde Medrese Öğretim Programları ve Ders İçeriklerinin Düzenlenmesi Çalışmaları, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XLIV (1), 187-226.

Zengin, Z. S. (2016). Osmanlılar'da II. Meşrutiyet Döneminde Yeni Açılan Medreseler ve Din Görevlisi Yetiştirme Çalışmaları. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 36, 33-61.

Zengin, Z. S. (2002). Tevhid-i Tedrisat Kanununun Hazırlanmasından Sonraki İlk Dönemde Uygulanışı ve Din Eğitimi. *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 5 (13), 81-106.

Zuhayli, M. V. (2023). *İslami Toplumun İnşasında İbret ve Metod Olarak Kur'an Kıssaları*. (Çev.) Mustafa Öztekin, Çıra Yayınları.

Zümbül, S. (2021). Başa Çıkma: Bütüncül Bir Gözden Geçirme. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (1), 109-143.